
3 1761 12111535 6

[illegible] Bray —
[illegible] trials exactly
[illegible] 12 cheveage —
[illegible]

1022

Laurentii Pignorii Autographum de Servis quod Augustae Vindelicorum excusum ei remiserat Marcus Velserus, auctoris domino Phil. Thomasino · v. ejus Bibliothecam Patavinam p. 132. col. 2.—

LAVRENTII PIGNORII
PATAVINI
DE SERVIS,
ET EORVM APVD VETERES ministerijs, Commentarius.

In quo familia, tum urbana, tum rustica, ordine producitur & illustratur.

Coequard.

AVGVSTAE VINDELICORVM,
ad insigne pinus.

Anno MDCXIII.

1613

Per Illri. & Rmo. Domino

DOM. SCIPIONI

COBELLVTIO,

Ab epiſtolis & ſecretis

Smo. D. N. PAVLO PAPAE V.

Laurentius Pignorius Patauinus

Sal. D.

Gitur nunc annus octauus Rme. Domine, cum ego iſtic apud MARCVM CORNELIVM Epiſcopum noſtrum, patronum & vindicem fortunarum mearum, proxenetâ & parario PAVLO GVALDO, cuius tu nomen in ſummo albo amicorum iam diu deſcriptum habes, penetraui me (quæ tua eſt humanitas) in adyta beneuolentiæ tuæ, quam ego flagrantiſſimè olim concupiueram, inflammatus dictis viri optimi & eruditiſſimi IOH. VINCENTII PINELLI τῦ μακαρίτου. Ille mihi (ut erat ingeniorum æſtimator acerrimus) prædicauerat, & quidem non ſemel, eruditionem tuam, amorem in bonas litteras, candorem & vim animi, nati & facti ad maxima quæque. Hauſeram ego hæc ore hiante, & recondideram penitus, quæ in re præſenti maiora comperi & famâ & fide. Tu enim proximus DIs (ut ille ait) & onuſtus mole & pondere ingentium negociorum, pergis tamen amare litteras noſtras, & comitatem re-

tinere in fastigio isto, in quo te collocarunt suauissimi mores tui, & doctrina illa, quâ polles, recondita & singularis. Qualia enim sunt illa, quod tu & isthic omnia mihi præstiteris, quæ tuam benignitatem decebant, & profectum in patriam eo beneficio ornaris, cuius apud me erit memoria sempiterna? Seposui ego hæc, & in cellâ interiore animi collocaui, ut obuersentur mihi iugiter una cum sanctioribus & augustioribus curis. In horum contestationem prodeunt ad te nunc scripta hæc mea, non indigna planè, quæ tu aliquando adspicias horis subcisiuis, tum quia præ se ferunt in ipsa penè fronte, honestissimum titulum multo amplissimi nominis tui, tum quia ea tractant, quæ utcumque exhibent Romanam maiestatem, cuius tu & similes tui qualemcumque imaginem amatis. Amplectere tu in hoc meo conatu monumentum animi non ingrati, qui, non ut paria tecum faciat, hoc enim exiguitas mea non patitur, sed ut ne omninò conturbasse videatur, summulam hanc extare voluit, & legi in hoc publico veluti chirographo, quando priuatas tabulas tuas beneficiarias totas & integras, amplissimorum tuorum in me meritorum relatio occupet necesse est. Sospitet te DEVS R^me. Domine, in tuum tuorumq; ornamentum, & in tutelam penè destitutarum apud nos Philologiæ & Musarum. Patauij XIII. Kal. Octob. MDCXIII.

BRE-

BREVIARIVM OPERIS.

PRAELVDIA.

Seruorum *multitudo apud veteres. 1. 2. 3. 252. in Aegina insula, Athenis & alibi. 3. 4. in Italia & Romæ. ibid. Romæ quando. 4. Serui quo tempore esse desierint. 195. Seruorum ministeria distincta. 4.*

seruitii *nomen vetustissimum. 7. origo antiquissima. 8. duplex ratio. 7. 8. Legibus & constitutionibus Principum ampliati. 9. Seruorum, & mancipiorum etymon. 7. 8. Seruitutis conditio iniqua. 9. 10. 11. Seruilia supplicia 11. 12. 13. 14. 15. eadem quæ martyrum nostrorum. ibid.*

fugitiui, *& fugitiuarij qui conquirerent. 15. 16. 17. 18. 19. Præconium. Libellus. preces Vestalium. 16. milites stationarij. 17. Asylum, statua, ara, perfugium fugitiuis. 17. fugæ cognitio ad quem spectaret. 17. 18. 19. stigmata fugitiuorum. 19. 20. in fronte. & quibus notis. 20. 21. Collaria inscripta. Lamellæ inscriptæ. 21. 22. fugitiui dati ad bestias, in ludum, & cruci affixi. 23. 24.*

seruorum *omnia dominorum omnia. Filij etiam & caritates. 24. 25. Ipsi pignori dati, addicti, & censiti. 25. 26. horum nomina collectiua aliquot,*

familia, *famulitium, grex. 26. puer, pueri, pædagogium, pædagogia. 27. 28. seruitium, seruitia, homines. 28. vernæ,*

vernaculi. 28. 29. 30. Catasta, & mangonum fraudes. 30. 31. 32. 177. vernula, vernalis, verniliter. 32. 33. comati, criniti, capillati. 34. 230. seruorum frequentes quædam appellationes in scriptis ICrum 35. Serui publici. Limocincti 35. 36. 37. Aquarij & eorum munera. 37. 38.
nationes & nomine propria seruorum. 38. 39. cognomina eorundem. 41.

FAMILIA VRBANA.

Serui urbani qui. 39. 40. medici, chirurgi, & ocularij. 40. clinici, chirurgi, & ocularij simul. 41. clinici qui. 42. dissectores cadauerum. pollinctores succollatores ustores 42. 43. orcini & pileati. 43. princeps medicorum superpositus medicorum; medicæ & tractatrices. 43. Iatralipta, aliptæ, unctores, mediastini. 44. 45. curatores ægrorum & amentium. 44.
balneatores, 45. pueri unguentarij, 47. 48. alipilarij, alipili, mulieres unctrices, 48. tonsores, 49. tonstrices, 50.
offarij, & coqui. archimagiri & supra coquos, 51. pistores, dulciarij, lactarij, 51. 52. placentarij, pomarij. focarij, venatores, aucupes, 52. promi, penuiarij, condi-promi, procuratores peni, ancillæ penuariæ, ibid.
ministri conuiuales, qui propriè ministri & ministeria, 53. 54 ministri & ministeria latè accepta, ibid. ministeriales, 55. 68.
obsonatores, inuitatores, vocatores, nomenclatores, calatores, 59. 60. indices horarij, 61. tricliniarcha, qui & summus minister, 60. ab aquimanili & polubro, ibid. Inser-tores epularum & luminum. Lectisterniatores, 60. 61. 62. 63. mensarum detersores, 62.
structor, 62. 63. scissor & carptor, 63. 64. diribitores panarij, 64. 65.

præ-

prægustatores, *papates, 65. argento & auro præpositi, 66. ab auro gemmato, 67. ab argento potorio, ab argento scænico, ibid. vasorum detersores, 67.*
ministratores, *67. 68. pueri ad cyathum & vinum, pocillatores, ad cyathos, scantiones, à lagena seu laguna, 68. 69. ministri aquæ calidæ & gelidæ, muscarum abactores, ibid.*
à matella, *69. pueri ad pedes; à pedibus; & circumpedes. 71. 72.*
symphoniaci, *& acroamata, 79. aretalogi, symphoniaci in naui, 80. 81. chorus, choraulæ, cytharœdi, 81. præpositus à fiblis Cæsarianus, 81. 82. 83. 84. mulieres cytharistriæ, 84. 85.*
tibicinæ, *tibicines, fidicines, fistulatores, sambucinæ, crotalistriæ, 86. 87. cymbalistriæ, 89. 90. tympanistriæ, 94.*
organici, *hydraulæ; organarij, 94. 95. alij serui de triclinio docti symphoniam, 96. puellæ in ministerio, nuditate, cantu, saltatione, 97. 98.*
comœdi *& histriones, 98. 99. 102. moriones, 99. 100. nani, nanæ, scurræ, 100. 101. suffitores, 102. 103. gladiatores in conuiuio, ibid.*
mediastini, *scoparij, lecticarij pro scoparijs, 103. 104. sputũmatũ detersores, & reliquiarũ abiectarum collectores. 105.*
ministrorum *numerus, geruli, 105. 106. 107. 108.*
supellecticarii, *cælatores, vascularij, argentarij, & à Corinthiis, 109. 110. 111. vestiarij, vestifici, vestispici, vestitores, 111. 112. ianitores & clauicularij, 114.*
à bibliothecis, *à studijs, anagnostæ, à manu, scriptores, notarij, 114. 115. 116. librarij, antiquarij, tabellarij, 119. scribæ, bibliopolæ, librariæ, 120. glutinatores, 121. pumicatores, malleatores, ornatores, miniculatores, 122.*
grammatici, *pædagogi, magistri, præceptores, 122. 123. capsarij, 125.*
ar-

armigeri, *125. à pugione, à custodia armorum, cacula, calones, 126. clauatores, galearij, lixa, 127.*

anteambulones, *127. 128. pedissequi, officium, salutatores, 130. 131.*

aduersitores, *accersitores, comites, 133. geruli lychnorum, funalium, laternarum, lampadarum &c. 134. 135. monitores varij, ibid.*

lecticarii, *136. cathedrarij & cathedralicij, 142. 216.*

nomenclatores *publici & priuati, monitores & fartores. 144. 145. 146. pracones & buccinatores, 145. 146.*

cursores, *147. 148. Mauri & Aethiopes, 150. macharophori, 151.*

tabellarii, *151. tabularij Casariani, 153. qui dominum rus, vel peregrè abeuntem comitabantur, 153. 154.*

actores, *maiores domus, 154. adiutores actoris, 155. à calendario, 156. dispensatores & prorogatores, 156. 157. à frumento, 159. ab ephemeride, 160. 161. tesserarij, ibid.*

arcarii, *165. à loculis, à crumena, à marsupio, 166. procuratores priuati & palatini, 167. 168. à pignoribus, à pecunijs, à mensa, 168. exactores, procurator Casaris, rationalis, 169.*

ratiocinator *& à rationibus, 169. 170. calculator, 170. 171.*

negociatores, *sarcinatores, sarcinatrices, 175. naui prapositi, venaliciarij & venalicij, 176. institores varij, 177. 178 circitores, 178. 179. ancilla negociationi praposita, 220.*

artifices, *179. gladiatores, agitatores, funambuli, palastrita, 179. 180. magici pueri, 180. 181. pictores, calatores, 181.*

fullones, *textores, phrygiones, sutores, cerdones, 182. solearij, sandaliarij, sutores caligarij, 183.*

dominarum *famulitium, 183. 184. eunuchi, 184. 185. 186. 187.*

187. 188. 189 *ancillæ, 190. eædem à cubili, ibid. præpositus & primicerius, 185. silentiarij, 186. 187. papates, 188. aquarij, aquarioli, baccariones, ibid.*
obstetrices, *adstetrices, nutrices, gerulæ, nutritores, nutricij, baiuli, cunarij, educatores, 191. 192 tata, mamma, 193 alumnus, collactaneus, colactius, collacteus, 194. 195.*
à cura catellæ *mulier, item ab argento potorio, 196.*
cosmetæ, *ornatrices, ornatores, 197. 198. 199. 200. cinerarij & ciniflones, 200. 201.*
vestiplicæ, *vestispicæ, vestifici, vestificæ, 208. vestiariæ, 209. textrices, lanipendiæ, lanificæ, 209. 210 211.*
ancillulæ, *flabellíferæ, umbellíferæ, sandaligerulæ, anteambulatrices, pedissequæ, 211. 212. comites varij, 213. salutigeruli, internuncij, 2 4.*
muliones, *basternarij, carrucarij, cisiarij, lecticarij, rhedarij, iunctores, 214. 215. 216. 217. 219. pueri cathedralicij, 216. 217.*
ostiarij, *220. 221. 222. 223. 225. excubiæ, custodes, 221. 222. 238. ianitores & ianitrices, 224. 225. 226. serui à Iano, 226.*
atrienses, *atriarij, 227. 228, ab atrio curando, 230. officinator à statuis, magister ab marmoribus, 231.*
admissionales, *231. magister admissionum, proximus admissionum, 232. adiutor magistri, 233. serui velarij, 233. 234.*
cubicularii, *præpositus cubiculo, supra cubuclarios, 237. 238 239. custodes cubiculares &c. 241.*
diætarii, *& zatarij, 241. 242. 244 diætarchi 244. 245.*
hortulani, *245. 246. villici & procuratores hortorum, ibid. subuillici. 247. viridiarij & aquarij, 247. 248. 249. topiarij, 249. 250.*

)(insu-

insularii *& custodes, 250. 251. 252.*

FAMILIA RVSTICA.

Serui rustici *numero & ordine nobiles, 252. 253.*
atrienses *rustici, 254.*
pistores *& pistrices, 254. mulieres de coquina, ibid.*
focariæ, *focarij, cellarij, cellerarij, promi, 255.*
operarii, *255. coloni, lanificæ, laniæ, textores, 256. 257. fossores, ergastuli, ergastularij, 257. 258. 259. 260. 261. 262. figuli, 264. 265. fornacarius, ibid.*
arator, *iugarius, bubulcus, bubsequa, tonsores ouium, opiliones, ouiliones, caprarii, viruicarii, equisones, equorum magistri, agasones, custodes equorum, equitii, gregarii, 265.*
superiumentarii, *asinarij, agitatores, muliones, subulci, porculatores, porcarij, 266. pastores, pecori præfecti, pecoris magistri, custodes armenti, armentorum pastores, 267.*
villicus, *epitropos, vicedominus, 267. 268. villica, 268. 269. monitor, dispensator, procurator, 269. 270. à mercedibus præstandis, actores, 270. exactores rustici, & operum dominicorum, 271.*
oliuitores, *capulatores, leguli, strictores, factores, custodes torcularium, prælatores, serui doliarij, 271. vinitores, 272. vindemiatores, putator, frondator, legulus, salictarius, 273. fœnisector, 273. 274. olitor, fornacarius, panicoctariæ, 274.*
piscatores, *274. 275. gallinarius, auiarius, curatores & pastores, 275. auiarius altiliarius, fartor, 276.*
aucupes, *276. 277. venatores, luparij, mansuetarij, 277. ursarij, vestigatores, indagatores, 278.*
fabri, *architecti, 278. structores, ferrarij, tignarij, fabri carpen-*

pentarij, ad qualum; & calcem.
custodes *villæ mulieres, saltuarij, ianitores, &c. 280.*

INDEX AVCTORVM, QVI ILLVstrantur, vel emendantur.

Acta Apostolorum 226. 236.
Acta martyrũ, 2. 3. 184. 188. 258. 267. 270.
Aelianus, 212.
Amalarius Fortunatus, 91.
Ammianus 277
Apocalypsis 173 174.
Appuleius, 47. 199. 213. 228.
Aristides Rhetor, 123. 266.
Asconius, 27.
Cæl. Aurelianus 158
D. *Bernardus* 104 221.
Cicero, 11. 50. 136. 152. 268. 269.
Claudianus, 148. 160.
M. *Cælius,* 180.
Cornutus, 156. 157.
D. *Cyprianus,* 262
Danidis Psalmi, 70.
Diphilus, 220
Domitius Vlpianus, 10. 12. 189. 194.
Ael. *Donatus,* 154. 155.
Euãgelistæ, 226
Genesis sacra, 8
Glossarium, 42.
Glossæ ad Iuuenalem, 207.
C. *Gracchus,* 139
D. *Gregorius Turonensis,* 235.
D. *Hieronymus,* 152 211. 235.
Horatius 158. 225. 232.
D. *Ignatius martyr* 55.
D. *Iohannes Euãg.* 280.
D. *Isidorus,* 126. 247
Iuriscons. 104. 122. 155.
Iuuenalis, 74. 143. 151. 184. 205. 259 268.
Iuuencus, 155.
Ael. *Lãpridius* 138.
T. *Liuius,* 270.
Lucanus, 148.
D. *Lucas Euãg.* 241
Macrobius, 97. 241

Mar-

Marcianus Capella. 136.
D. *Marcus Euang.* 223.
Martialis, 71. 107. 108. 112. 128. 136. 140. 149. 162. 214.
D. *Matthæus Euãg.* 41. 242. 242. 244. 270.

Nemesianus, 148
Nonius Marcellus, 267.
Notitia Imperij, 68.

Ouidius, 202. 211. 211. 212. 224. 228.

Panegyrista, 80.
Papianus, 155.
Papinianus, 180.
Paulus ICs. 10. 10. 155. 251.
Paulus Diaconus 233.
A. *Persius*, 164.
Petronius Arbiter, 140. 222. 225. 264.
Phædrus Aug. L. 259.
Plautus, 128. 267
Plinius, 16. 145.
Plinius iunior, 10. 17. 58. 250.
Propertius, 202.
Aur. Prudẽtius 276
Fab. Quintilianus, 136.

Scribonius Largus, 263.
Seneca, 42. 43. 106. 157. 217. 232. 247. 253.
Ael. Spartianus, 121.
Suetonius, 28. 147. 222. 260.
Symposius, 118.

Corn. Tacitus, 238.
Fl. Theodosius, & Valentinianus A A. 163.

Valerius Max. 50. 123. 230.
M. Varro, 137. 267
Virgilius, 63.

LECTO-

LECTORI S.

Commentarium mi Lector, quę nunc primum, grandiusculum iam, nec omnino implumem, euolare patior de nidulo suo, fuisse compressum mihi supra nonum annum, sciunt pleriq; amicorum, qui argumento olim delectati, & amori nimis indulgentes, iam tunc urgere non destiterunt, ut perficerem porro quod inchoaueram. Monebant autem, è re tum mea tum aliorum esse, diligenter & accuratè tractari, quæ non exiguam portionem antiquitatis, ut ipsi quidem profitebantur, illustratum irent. Neq; verò mihi propositum est hac præfatione, aut excusare quod secus, aut prædicare quod sedulò fecerim. Delegabo nimirum hoc arbitrium alijs, ut dispiciant an constiterim intra conatum, an excurrerim longius. Quæ tractanda mihi sumpsi, dubio procul ex obuia paßim vetustate sunt, quam qui non nouit, ille verò puer dici iure merito potest. Romanam, Græcam, atq; adeò barbaram historiam qui primoribus labris degustarunt, sciunt nullum ferè auctorem reperiri, in quo non de Seruis & eorum ministerijs, sermo habeatur. Poetæ, Grammatici, Oratores, Iurisconsulti, grauiorum doctrinarum professores, Theologi ipsi, hæc ideo attigerunt, quia usus poscebat; & quia priuatim & publicè ingenuos omnes, domos & earum singulas partes, vicos, regiones, opera publica, publicas voluptates, templa, fora, basilicas, curias, collegia, negociationes, artificia, totas urbes, rura uniuersa, orbem deniq; Romanum, nec non & circumfusam barbariam, hoc genus hominum perpetuo agmine obsederat. Et quamuis nullibi gentium, ut scripsit a Anaxandrides, ciuitas Seruorum exstaret, ius tamen belli, & turpis hic quæstus, delicatorum hominum intemperantiæ

a Apud Athenæum lib. 6.

 inni-

innixus, adeò referserant omnia, ut liberorum capitum solitudo, seruilibus copiis arte & consilio occultanda videretur. [a] *Seneca*; in Senatu dicta est aliquando sententia, ut Seruos à liberis cultus distingueret. deinde apparuit quantum periculum immineret, si serui nostri numerare nos cœpissent. *Nimirum hoc erat curare, ut dominorum hostes (ita vulgo audiebant serui) agnoscerent vires suas, & armis arreptis, turbarent omnia miscerentq́. De* [b] *Euno* [c] *Athenioneq́ legimus, ut Siciliam vastarint, ut Prætores exuerint castris, ut insignia Regia arripuerint. Neq́ hæc mirabitur, qui norit (ut de ergastulis nihil dicamus) urbana & rustica mancipia inexhaustam materiam bello præbere potuisse. Iure namq́ scripsit* [d] *Seneca, ad pascendam seruorum turbam, transmarinarum regionum fuisse optandam fertilitatem: neq́ finxit supra fidem Petronius, Eumolpi familiam tam magnam per agros Numidiæ sparsam fuisse, ut posset vel Carthaginem capere.* [e] *Plinius ipse testatus est, in domos mancipiorum legiones, & turbam externam ita coniectam, ut seruorum causa nomenclator ipsi domino habendus esset. Peruulgata sunt illa, T.* [f] *Minucio equiti Romano quadringentos seruos fuisse; totidem cessisse filiis suis* [g] *Pudentillam matronam prouincialem;* [h] *Proculum arrepto imperio armasse eorundem duo millia; C.* [i] *Cæcilium C. L. Isidorum reliquisse supra quattuor millia; M.* [k] *Crassum maximam seruorum turbam domi aluisse;* [l] *Demetrio Pompeiano, numerum quotidie seruorum velut Imperatori exercitus referri solitum; ab* [m] *Hermete præfecto urbis eodemq́ martyre, mille ducentos quinquaginta manumissos fuisse die Sancto Paschatis. Hæc inquam sunt peruulgata, & nota satis. Quæ subiungemus penitiora erunt fortasse, neq́ ideo tamen incredibilia, seu falso memoriæ prodita. Ab* [n] *Quinio videlicet Gallicano martyre cla-*

[a] lib. 1. de clementia ca. 24.
[b] [c] Diodori Sic. excerpta lib. 34. & 36.
[d] Ep. 17.
[e] lib. 33. c. 1.
[f] Excerpta Diodori lib. 36.
[g] Appul. Apol. 2.
[h] Spartianus.
[i] Plinius lib. 33. cap. 10.
[k] Plutarchus.
[l] Seneca de Tranquill. cap. 8.
[m] Surius to. 3.
[n] Terentianus in Actis SS. Ioh. & Pauli.

rissimo, quinque millia seruorum libertate fuisse donata, octo millia à [a] Melania iuniore; & quod mirandum nostris moribus valde sit, duodecim millia puerorum [b] Belisarium habuisse. Quæ sane faciunt, ut credam, non augendæ rei gratia, sed plane pro veritate, legi in [c] Actis Iuliani martyris: hæc dicente Præside, aduenit mater eius cum innumerabili familia utriusque sexus. *Iam verò illa [d] Aristotelica vix fidem inuenient apud plerosq; nostrorum, qui vetera è præsentibus metiuntur; in Aegina Insula, & illa quidem satis angusta, nec admodum magni [e] ambitus, quadringenta septuaginta millia seruilium capitum fuisse; ut etiam illa Ctesiclis, Athenis in censu Demetrij Phaleræi, quadringenta millia seruorum fuisse recensita. Italiam sane nostram his omnibus anteferre hac etiam in parte certum est; sedem nimirum & domicilium Imperij augustißimi, quod oppreßit sui maiestate quidquid uspiam olim mirum fuit. Ideoq; non immerito* MARTINVS SANDELLIVS *politißimus amicus noster, Rempublicam & Imperium quæ Romæ viguerunt, humanæ magnitudinis finientes vel horizontas appellare solitus est. Confirmatur autem sententia hac nostra [f] Pliniano encomio;* ergo in toto orbe, & in quacunque parte cœli conuexitas vergit, pulcherrima est omnium, rebus meritoque principatum naturæ obtinens, Italia, rectrix parensque mundi altera, viris, fœminis, ducibus, militibus, SERVITIIS, artium præstantia, ingeniorum claritatibus &c. *huc pertinent illa D. [g] Hieronymi, labente iam & inclinato pæne Imperio scripta:* quis crederet, ut totius orbis extructa victorijs Roma corrueret? ut ipsa suis populis & mater fieret & sepulcrum? ut tota ORIENTIS, ÆGYPTI, AFRICÆ littora, olim dominatricis urbis SERVORVM & ANCILLARVM numero complerentur?

a Palladius.
b Aimoinus & Regino apud Lipsium.
c apud Sur. to. primo
d Athenæus li. 6.
e stadior. CLV *ex Strab. li. 8.*
f li. ult. ca ult.
g Epist. ad Eustachium.

Quod si Romæ Libertini, qui è seruili segete manipuli aliquot fuerunt, non unam aut alteram tribum, sed tres & quatuor occuparunt, si ibidem[b] legibus latis manumissiones cohibitæ sunt, ne Rempublicam pessundarent illi, quos domini quotidie, seruos esse non patiebantur, quid tandem seruorum dicemus Romæ fuisse? quid in Italia uniuersa? quid in uniuerso Imperio? hinc profectò effluxerunt non minus veri quam familiares auctoribus hæc explicandi modi, minister POPVLVS, *longus* ORDO, GREX, AGMEN, NVMERVS, COHORS, *&* LEGIO *seruorum. Romæ autem antiquitus, cum integra esset, valeretque rectè publicæ rei dignitas & maiestas, paucis admodum*[c] *seruis contenti erant. At post euersas*[d] *Carthaginem & Corinthum, cum vitia facto agmine in urbem victricem influxissent, & priuata luxuria publicam magnificentiam concutere cœpisset, tunc irrupit vis & multitudo seruorum, qui rei familiaris animata instrumenta, & oculi, aures, manus, pedes, omnia denique dominorum essent. Iam verò ministeria eorundem adeò distincta & peculiaria fuerunt, ut non ab re scriptum exstet apud iuniorem*[e] *Plinium, Seruis Rempublicam quandam & quasi ciuitatem, domum esse. Et hæc certè omnia nostri ordinis hominibus hactenus ita despecta fuerunt, ut pudeat me plerunque delicatum illud dominorum fastidium in seruos, non cum ipsa vetustate consenuisse. At hæc minuta sunt (inquiunt) præ Militia, Triumpho, Comitijs, Ludis. Demus esse, & sanè sint. At minuta quædam etiam parum utilia, ut Myrmecidis Quadrigæ, & Formicæ nescio cuius Callicratis, nonne suos amatores inuenerunt? Me autem addictum ex vitæ instituto studijs sacris, non usquequaque dedecebat hæc pertractare. Ex his enim copijs, quot cœlo recepti liberalem animum gestarunt in seruili corpore? Referti sunt prædicandis horum nominibus sacri Fasti, in*

a Sigonius de antiquo Iure lib. 2. cap. 14.
b Institution. lib. 1. Tit. 6. & 7.
c Val. Max. lib. 4 cap. 3. Athenæus li. 6
d Strabo lib. 14, apud quē numerus venaliū in emporio Deliaco expositorū, ad paradoxon videtur accedere.
e lib. 8, ep. 16, Seneca epist. 47.

 quibus

quibus tyranni calcati, cupiditatum lenocinia despecta, vitiorum illecebræ insuper habitæ, opum ingestarum contemptus insignis, speciosis & veris elogijs immortalitati commendantur. Nimirum in his Apostolicæ voces, celebres illæ & decantatæ, mirum in modum enituerunt; οὐ ^a γάρ ἐστι προσωποληψία παρὰ τῷ θεῷ. a D. Paulus: *Quid? quod* CHRISTVS *dominus sermones suos seruilibus ministerijs impleuit? ut videlicet ad despectum nostri nos informaret, ut obsequium doceret, ut ostenderet è re nostra esse, id demum velle, id nolle, non quod liberet, sed quod expediret. Horum ego omnium tenuem descriptionem scriptis hisce meis complexus sum, non ut gloriolam aliquam aucuparer, sed ut pleraque mihi sparsim adnotata, in unum veluti corpus redigerem, tironibus nostris (si non veteranis) usui aliquando futura. Et verò mihi satis superque erit functum esse indicis partibus, & alicui monstrasse feracem olim agrum, nunc verò cessantem, qui impensam coloni laboremque magno poßit fœtu remunerari. Hanc etenim Ilotarum nostrorum Spartam, quisquis è prima philologorum nobilitate non aspernatus fuerit, næ ille operam non ludet. tum quia Latinæ linguæ & nobilißimis scriptoribus afferet lucis non parum; tum quia excitabit alios ad huiusmodi laudatæ conscriptionis genus persequendum, quo mores & instituta veterum magno cum fructu, nec minore cum temporis compendio in conspectu habemus. Desinere hîc est animus, neque diutius tuam mi Lector patientiam in hoc vestibulo fatigare. At percurre quæso hæc pauca, & quidem excepta è Phœbi cortina. Quidquid ego in hunc meum commentarium retuli, illud omne annotatum, dispositum, explicatum meâ operâ est. Euoluti mihi sunt boni scriptores non pauci, & plures fortasse, quàm rationes ocij mei patiebantur. Inspicere omnes neque potui, neque sane volui: tantum abest ut me adeò*

lynceum præstare ausim, ut peruiderim omnia. Quid tum? inquies. hoc unum, quod volo nescius ne sis, me non ideo compilasse scrinia aliorum, quod alij alibi hæc & his similia notauerint. Quid enim? num furti aut plagij damnabimus illam apem, quæ in prato patente, florem hodie insederit, libatum heri & nudiustertius uni aut alteri comitum suarum? Num ideo pagani minacibus edictis arcendi sunt ab aquatione, quod maiores eorum, iam inde ab extructo pago, de unico & perenni fonte hauserint? Non opinor. At quod his ultro damus, demus & nobis non inuiti. Communem & nos (ut est in vetere parœmia) Mercurium habemus. eosdem auctores volutamus. ex ijsdem seligimus, & colligimus singuli. nouos & adulterinos mihi conflare aut cudere consilium non fuit, & virgula diuina ad manum haud erat, quæ defossos & latentes erueret. edere autem, quæ acumen fugerint hactenus criticorum nostrorum, paucis admodum contingit, in tanta præsertim eruditorum hominum copia, quæ hoc nostro æuo facit, ut nihil semel dicatur, quod non prius, ter & amplius dictum sit. Hæc, neque admodum multa, Lector habebis, quæ proponas illis, qui ut putentur sapere, cælum vituperant. Tu benè vale, & conatui nostro faue.

LAVREN-

LAVRENTII PIGNORII PAT. DE SERVIS COMMENTARIVS.

Etustissimum SERVITII nomen esse, & à Noe usque temporibus deductum, sacra Biblia [a] testantur: *maledictus Chanaan, seruus seruorum erit fratribus suis.* Expressit autem eleganter [b] Alcimus Auitus:

——primum inde repertum
Seruitij nomen: cuncti nam semine ab uno
Prodijmus, patremq́; omnis sibi vendicat unum
Posteritas: deq́; ingenuo mala crimina seruum
Efficiunt ——

Et hoc ab ipso Noe totum effluxisse, ut canit Alcimus, argumento est celebris deinceps facta mentio seruorum, ut in illa [c] Abram subitaria copiarum domesticarum recensione, ad fratrem è captiuitate eximendum; in præscripto [d] circumcisionis et impleto ritu, & [e] alibi; ubi ancillarum, vernarum, emptitiorumque memoria extat. Ad nomen quod attinet, [f] SERVI ex eo appellati sunt à nostris, quod Imperatores captiuos vendere, & per hoc seruare nec occidere solent. MANCIPIA verò dicta sunt, quod ab hostibus manu capiuntur. [g] Eamdem

a Gen. 9.
Aug. de Ciu. Dei lib. 19. cap. 5.
b Lib. 4.
c Gen. ca. 14
d Cap. 17.
e Cap. 20. & 22
f L. 4. de stat. hom.
g Epitom. Iur. ciu.

Etymi vim latiore aliquanto verborum ambitu circum scripsit antiquus nescio quis Iuris [a] studiosus, qui *in hostibus captis, & in seruitutem redactis* scribit *esse obseruatum quod utile erat & benignum. Eos* enim *seruari & non occidi benignitatis esse, seruire utilitatis, occidi neutrius.* Ita sane Latini, alij alia; quæ nos transiliemus, ne Lector in ipso pene limine hæreat. Captiuitas sane nouitium inuentum non fuit. siquidem effluxit ab ipso usque Nemrod. Quæ enim leguntur in Genesi; *porrò Chus genuit Nemrod: ipse cæpit esse potens in terra, & erat robustus [b] venator coram Domino*; illa interpretatur D. [c] Augustinus de oppressione & captiuitate intelligi. [d] Ioannes Saresberiensis apertè: *traditur hic* (Nemrod) *in tantam elationis erupisse vecordiam, ut non vereretur iura temerare naturæ, cum consortes conditionis & generis, quos ingenuos illa creauerat, hic addiceret seruituti.* Non improbat hanc sententiam [e] Pererius, quam etiam tutatur [f] Conr. Rittershusius. Et hoc profectò non dedecebat idololatriæ repertorem, & Politicorum patrem. [g] Alij autem Nino attribuunt, qui primus intulit bella finitimis, ut facile fuerit Semiramidi eius uxori metalla primum inuenire, & captiuis eorum tractationem mandare, ut scribit Suidas. Duplici autem iure aliquis seruus fiebat; [h] ciuili, quando maior viginti annis precij participandi causa se venire patiebatur; gentium, quãdo ab hostibus quis capiebatur, aut ex ancilla nascebatur. Dominatio enim ex gentium iure introducta est, inquit [i] Iurisconsultus, quod & [k] Luctatio Placido visum est ad illa Statij:

Ne tristes Dominos, orbamq; inimica reuisam
Eurydicen —

a Epitome iur. ciu. ex edit. Paris. 1599.
b Gen. c. 10.
c Lib. 16. de Ciuit. Dei cap. 4.
d Lib. 1. Policrat. cap. 4.
e Lib. 15. in Genes.
f Schol. ad Oppian.
g Iustinus & Orosius.
h L. 5. de stat. hom.
i L. 64. de cond. ind.
k Li. 5. Theb.

Naturâ

Naturâ enim ſeruum eſſe quempiam,[a] paucis viſum eſt omnino. Iuris ciuilis capita ampliauit maximus Imperator [b] Conſtantinus, qui ſanciuit, Libertos homines ingratos recidere in Seruitutē, quam euaſiſſent; [c] Claudium imitatus. quod & [d] Nerone imperante agitatum eſt. Imo & in patriam ingrati qui olim militiam detrectabant, ad dilectum non reſpondentes, ut proditores Libertatis, in Seruitutem [e] redigebantur Et horum auctariorum alia quidem (ut vidimus) culpæ & noxæ imputanda ſunt, alia egeſtati & pietati. Conſtituit enim idem [f] Conſtantinus, licere patribus, filios inopiæ cauſa diſtrahere; iure nimirum antiquiſſimæ à Romulo inuectæ patriæ poteſtatis, cuius meminerunt [g] Dionyſius Halicarnaſſæus, [h] Cicero, [i] Dion Chryſoſtomus, & alij. Hi tamen precium aut vicarium offerendo, [k] vindicabantur in Libertatem; quam compenſationem ſuſtulit [l] Valentinianus Imperator, quod ſeruitium (diceret) ingenui, etiam minimi temporis ſpatio, remunerationi precij facere ſatis. Et idem ius videtur fuiſſe obſeruatum in [m] expoſitis liberis, quos θρεπτοὺς appellabant. Eorum enim Libertatis maximam habendam rationē reſpondit Imperator [n] Traianus. At cum anno [o] Domini CDXLVII fames uniuerſam Europam vexaret, Italici homines filios & parentes vendiderunt, quos [p] Placidius Valentinianus redimi præcepit ſub quintæ adiectione. Quibus tamen optimorum Imperatorum ſanctionibus malæ huic mercaturæ obuiam penitus itum non eſt, cum in [q] Lucanis, conuentu Leucotheæ, natali D. Cypriani, à parentibus liberi paſſim diſtraherentur. SERVITVTIS autem conditio iniquior fuit,

a Ariſtot. lib. 1. Politicor. cap. 3. & 4.
b L. 11. c. de libert. & eor. libe.
c Sueton. c. 25
d Tacitus lib 13. Annal.
e L. 4. de re milit.
f L. 11, c. de pat. qui fil. diſtr.
g lib 1.
h lib. 1. de Oratore.
i Oratione 15.
k eadem L. 15.
l L. unic. c. Theod. od.
m apud Bithynos.
n Plin. lib. 10. ep. 71.
o Marcellinus
p Nouell. 11 Valent.
q Caſſiodorus lib. 10. Variar

quam ratio humanitatis seruo & domino communis exigeret. *Est autem infima conditio & fortuna seruorum* inquit [a] Cicero· *caput enim seruile* ait [b] Paulus, *nullum ius habet, caret nomine, censu, tribu.* [c] Fabius maior de addicto, cuius manumissio erat controuersa; *ante omnia Seruus hic habet nomen, est in censu, est in tribu; quorum nihil ut opinor deprehendi in seruo potest.* A militia præterea [d] arcebantur, & quidem propositâ capitali pœnâ. [e] Marcianus, *ab omni militia serui prohibentur: alioqui capite puniuntur.* [f] Traianus Imperator de seruis inter tyrones repertis: *lecti si sunt, inquisitor peccauit, si vicarij dati, penes eos culpa est qui dederunt, si ipsi, cum haberent conditionis suæ conscientiam, venerunt, animaduertendum in illos erit.* Et hoc adeo receptum fuit, ut cum ex inopia liberorum capitum, Imperatores ad ultimum prope desperatæ Reipublicæ auxilium adigerentur, tunc non legerent in militiam seruos, nisi [g] liberos factos. Nunc ex his quæ diximus, intelligi dabitur quid sibi vellet Plinius, cum se confectum scribit infirmitatibus & mortibus suorum, illud solatij habere, quod permitteret seruis quoque quasi [h] testamenta facere, eaque ut legitima custodiret. Quasi testamenta appellat ea, quæ Ius ciuile testamenta esse nolebat. Qua ratione [i] Vlpianus seruam seruo quasi dotem dare scripsit; [k] Paulus peculium serui quasi patrimonium; serui contubernalem, vernæ filij [l] quasi nouercam appellauit. DOMINIVM verò in ipsos tum summi iuris, tum summæ iniuriæ erat. Pecudum enim potius, quàm hominum numero censebantur. [m] Caius: *ut igitur apparet seruis nostris exæquat quadrupedes, quæ pecudum numero sunt.* [n] Seneca; *alia interim crudelia, & inhumana*

a lib. 1. offic.
b L. 3. de cap. dimin.
c Declam. 311.
d Seruius lib. 9. Aen.
e L. 11. de re milit.
f apud Plin. Ep. 39. lib. 10.
g Liuius li. 22.
h lib. 8. ep. 16.
i L. 40. de Iur. Lat.
k L. 48. in fi. de peculio.
l L. 14. de ritu nupt. ibid. quasi nurus et quasi socrus.
m L. 11. ad l. Aquill.
n Ep. 47.

humana prætereo, quod nec tamquam hominibus quidem, sed tamquam iumentis abutimur. Et, *nolo in ingentem me locum immittere, & de usu seruorum disputare, in quos superbißimi, crudelißimi, & contumeliosißimi sumus.* Ideo rectè excepit [a] Cicero : *seruus est nemo (qui modo tolerabili conditione sit seruitutis.)* fuerunt enim qui intolerandâ erant conditione, etiamsi ad Legis Æliæ Sentiæ capita Cicero minimè respexisset. Cibum enim adurere, mensam euertere, dicto tardius audientem fuisse, cruce, aut flagellis ad minus [b] expiabantur. dixisses, omnes penitus dominos professos fuisse Stoicam sectam, adeò illis altè insederat, omnia seruorum peccata æqualia esse. Quo factum est, ut serui nuper empti non quærerent, an superstitiosum vel inuidum, sed an iracundum herum nacti essent. [c] Seneca : *quid est, quare ego serui mei hilarius responsum, & contumaciorem vultum, & non peruenientem usq; ad me murmurationem, flagellis & compedibus expiem?* [d] Petrus Chrysologus suauissimus & eruditissimus Tractator, verissimo epiphonemate sententiam concludit : *Quidquid dominus indebitè, iracundè, libens, nolens, oblitus, cogitans, sciens, nescius, circa seruum fecerit, iudicium, iustitia, lex est. imperantis ira subdito ius est, & ad libitum domini vocem non habet conditio seruitutis.* Et has seruiles delicias tangit eleganter Geta [e] Terentianus :

—herus si redierit,
Molendum usq; in pistrino, vapulandũ, habendæ cõpedes,
Opus ruri faciundum—

ubi hæc Donatus : *facetè enumerat seruus uniuersa supplicia suæ conditionis, excepta cruce & furca, quarum pœnam verbis extenuare non potuit.* Et ex horum suppliciorum fre-

a 4. Catilin.

b Plut. de ira cohib.

c lib. 3. de ira, cap. 28.

d Serm. 141.

e Phorm. Act. II. Sc. 1.

quentia honoraria illa manarunt seruorum epitheta, Furciferi, Mastigiæ, Flagrionis, Verberonis & Cruciarij. Ab hoc eodem capite est Domitij [a] Vlpiani sententia, *licere seruis naturaliter in suum corpus sæuire.* Quam bonus censor, iustitiæque sacerdos, ad liberos etiam homines transtulit [b] aliquando: ut hic obiter animaduertere liceat, quantopere ius humanum diuini iuris lumine destitutum, cœcutiret. discussit sanè aliquoties natura caliginem hanc; ita ut [c] Paulus viderit, *difficile dignosci posse liberum hominem à seruo*: at hoc non diu mansit, siquidem plerique ita sentiebant, ut illa apud [d] Iuuenalem garrit:

O demens, ita seruus homo est! ——

Quod ne quis Satyricè dictum putet, audiat L. [e] Florũ: *enimuero seruilium armorum dedecus feras. nam & ipsi per fortunam in omnia obnoxij, tamen quasi secundum hominum genus sunt.* Quæ si apud politos & humanitatem professos obtinuerunt, quid mirum à rudioribus fuisse recepta? Leges [f] Ripuariorum: *quod si seruus seruum, ictu uno vel duobus seu tribus percusserit, nihil est, sed tamen propter pacis studium tremissem, id est, quattuor denarios componat.* Non igitur mirandum est, si [g] Vlpianus seruitutem morti adsimilauerit. Et olim quidem potestas dominica necem ipsam seruorum complectebatur. [h] Caius: *nam apud omnes peræquè gentes animaduertere possumus, dominis in seruos vitæ necisq; potestatem fuisse.* Et profectò, sanguinarium hoc ius notauerunt apud Germanos [i] Tacitus, apud Persas [k] Ammianus. Et huius sanè iuris illa fuit vis, ut [l] Hadrianus Imperator *seruos à dominis vetuerit occidi, eosq; iusserit damnari per Iudices si digni essent.* Quod

[a] L. 10. de pecul.
[b] l. 11. de his qui not. inf.
[c] L. 5. de cõtr. empt.
[d] Sat. 6.
[e] lib. 3. Histor. cap. 20.
[f] Tit. 23.
[g] L. 18. de cõd. & dom.
[h] L. 1. de his qui sui vel alie. sunt iur.
[i] De mor. Ger.
[k] lib. 23.
[l] Spartianus.

Quod & [a] Antonino Pio Hadriani successori placuit. [b] Constantinus autem, sub cuius humano imperio immanitatem olim exuit orbis Romanus, rescripsit, *reum homicidij fore, qui seruum, barbarorum sæuitiam imitatus, in ipsis adegerit cruciatibus vitam relinquere.* Egregiè quidem Constantinus. At neque ideò domini ius sibi suum eripi passi sunt. [c] Saluianus: *homicidia quoq; in seruis rara sunt, terrore ac metu mortis. in diuitibus assidua, spe ac fiducia impunitatis. nisi forte iniqui sumus, hoc quod diuites faciunt ad peccatum referendo: quia illi cum occidunt seruulos suos, ius putant esse, non crimen.* Lenioribus autem animaduersionibus frequenter domini utebantur. [d] Iuuenalis,

— hic frangit ferulas, rubet ille flagello,

Hic scuticâ ————— Baltea verò, quæ vocat * Iuuenalis, Lora interpretatur Scholiastes antiquus. Quam utique operam nauasse conseruos argumento sunt [e] LORARII, qui apud Plautum catenas & vincula inijciunt vinciendis. Imò & conserui apud Apuleium, [f] Myrmecen vinciunt; & Sollicitudo [g] Tristitiesque Veneris ancillæ, Psychen misellam flagellis affligunt, & cæteris tormentis excruciant. Et quidem flagella in peculio seruorum erant. Imò & ad Libertos pertinebant aliquando, iniurio tamen iure. [h] Vlpianus: *nam interdum etiam ex causa famosa, ut Pedius putat, permittere debet patronum in ius vocari à Liberto, si eum grauissimâ iniuriâ affecit, vel flagellis fortè cæcidit.* Neque verò mitiores fuerunt in seruos magistratus quàm domini. [i] Hermogenianus: *& serui quidem flagellis cæsi dominis restituuntur, liberi verò, humilioris quidem loci, fustibus subijciuntur: cæteri autem vel exilio temporali, vel interdictione rei certæ coercentur.*

a L. 1. & 2. de his qui sui vel alie. sunt iur.
b L. un. c. de emend. ser.
c de Gubern. lib. 4.
d Sat. 6.
* Sat. 9.
e lib. 10. cap. 3. Gellius.
f lib. 9. Meta.
g lib. 6. Met.
h L. 10. de in ius voc. & L. 7. de iniur.
i L. ult. de iniur. & fam. lib.

a Βάτραχ.

centur. Recensuit autem [a] Aristophanes catalogum seruilium aliquot tormentorum. *Extensionem videlicet in tabula, suspensionem, scuticam e pelle histricis, verbera, torturam, aceti in nares infusionem, & laterum impositionem.* ubi notat Scholiastes, Liberos porri & gythij caule cædi consueuisse. huius verò loci indicium debeo VINCENTIO CONTARENO, qui splendorem humaniorum litterarum, quas profitetur publicè, humanissimis moribus pene obruit. Huic eidem dominicæ licentiæ adscribamus necesse est enarrationem illam Donati Grãmatici ad [b] Terentianam parœmiam

b Eunucho.

—— *at enim in me isthæc cudetur faba.*

quosdam videlicet consueuisse, *malè coctam fabam, & quæ non maduerit, supra caput coqui saxo comminuere.* Item supplicium [c] villici, quem dominus melle perlitum, formicis cruciandum obiecit. Ab huiusmodi sæuis & sanguinarijs hominibus, *qui [d] fame, verberibus, & acerbo dominatu familiam suam vexarent, ne oblata recipiat Episcopus,* seriò admonet Clemens Constitutionum Apostolicarum lib. 4. Quod utique monitum pernecessarium tunc temporis visum est, cum domini non rarò adeò asperi & immites inuenirentur, ut *macelli specie* (utar [e] Capitolini verbis) *domus eorum cruentarentur sanguine vernularum.* Nota est immanitas [f] Vedij Pollionis, quam Augustus festiuo talione contudit. Verè demum [g] Iuuenalis: —— *hic frangit ferulas, rubet ille flagello,*

c Appul. lib. 8. Met.

d ex hoc capite gulam & furta seruorũ excusat Saluianus lib. 4.

e Macrino.

f Lib. 3. de ira cap. 40. Seneca. Idem de clem. cap. 18.

g Satyra 6.

Hic scutica. sunt quæ tortoribus annua præstant.
Verberat atq; obiter faciem linit; audit amicas,
Aut latum picta vestis considerat aurum;
Et cædit: longi relegit transuersa diurni;

Et ca-

Et cadit, donec laßis cædentibus, exi
Intonet horrendum, iam cognitione peracta:
Præfectura domus Sicula non mitior aula.

Et huius carnificinæ ſcænam repræſentat nobis non obſcurè [a] Galenus, apud quem legimus, *famulos tum calcibus appetitos, tum graphijs compunctos : eiſdem confractos dentes, oculos ſtylo & calamo erutos ; eoſdem gladio percuſſos, [b] ancillas morſu dominarum cruentas.* Imò quidquid tætrum, ſæuum, horribile in Chriſtianos olim excogitatum & exercitum eſt, illud omne (ut ego quidem cẽſeo) à ſeruis ad illos tranſiuit. Idem enim [c] Galenus alibi ſcribit, *dominos fugitiuorum crura adurere, cædere, lacerare : furum manus : edacium ventrem ; garrulorum linguam torquere conſueuiſſe.* Iam verò colaphi & alapæ præ his fuerunt nugæ meræ. Quæ tamen & ad noſtros martyres pertinuerunt. Et hæc inclementia in FVGITIVOS prçſertim eminuit, quos per amicos, vel per fugitiuarios conquiſitos, ſtigmatibus notatos, vel trudebant in cuſtodiam publicam ad tempus ; vel in piſtrinum, vel interficiebant. [d] Cicero : *cum eum fugitiuum poſtea eſſe ex Aeſopi litteris cognoſſet, hominem comprehendit, & in cuſtodiam Epheſi tradidit ; ſed in publicam vel in piſtrinum, non ſatis ex litteris eius intelligere potuimus.* De FVGITIVARIIS [e] Florus præter alios ; *itaq; qui per Fugitiuarios retrahi debuiſſent, Prætorios duces profugos prælio, ipſi ſequebantur.* Piſtrini elegans deſcriptio legitur apud [f] Appuleium : *ibi complurium iumentorum multiuij circuitus intorquebant molas ambage varia ; nec die tantum, verum perpeti etiam nocte, prorſus inſtabili machinarum vertigine lucubrabant peruigilem farinam.* At quales piſtrini habitatores? pergit idem auctor ;

[a] de dignoſc. cur. an. morb. cap. 4.
[b] cap. 8.
[c] Lib. 6. de Decr. Hipp. & Plat.
[d] lib. 1. Epiſt. ad Q. Fr.
[e] lib. 3 Hiſtor. cap. 19.
[f] lib. 9. Metam.

auctor; *homunculi vibicibus liuedinis totam cutem depicti, dorsumq; plagosum scissili centunculo magis inumbrati, quàm obtecti; nonnulli exiguo tegili tantummodo pubem iniecti, cuncti tamen sic tunicati, ut essent per pannulos manifesti. frontes litterati, & capillum semirasi, & pedes annulati.* Quod si latitarent fugitiui PRAECONIO illos indagabant. [a] Petronius: *intrat stabulum Praeco cum seruo publico, aliaq; sanè modica frequentia; facemq; fumosam magis quàm lucidam quassans, haec proclamauit. Puer in balneo paulò ante aberrauit, annorum circa sexdecim, crispus, mollis, formosus; nomine Gyton. si quis eum reddere aut commonstrare voluerit, accipiet nummos mille.* [b] Lucianus & alij eadem habent. Quidam etiam inquirebant Libello proposito. [c] Curius Fortunatianus; *cuius seruus fugerat, Libello proposito, vel per Praeconem nuncians dixit, daturum se -x- ∞ ei, qui ad se seruum perduxisset.* LIBELLI speciem exprimunt auctores proximè citati, & [d] Propertius egregiè.

Quas si quis mihi rettulerit donabitur auro,
Quis pro diuitijs ligna retenta velit?
I puer, & citus haec aliqua propone columna.
Et dominum Exquilijs scribe habitare tuum.

huc pertinent verba [e] Iuliani I.Cti. *Solent qui nouerunt seruos fugitiuos alicubi celari, indicare eos dominis ubi celentur. quae res non facit eos fures. solent etiam mercedem huius rei accipere, & sic indicare.* Porrò Libellus χαρτάτιον [f] Luciano est. At eousque progressa est dominorum saeuitia, & procliuis seruorum fuga, donec ad publica sacra populi Romani perueniret. [g] Plinius: *Vestales nostras hodie credimus, nondum egressa urbe mancipia fugitiua retinere inlicio precationis.* (ita enim ibi videtur legendum.)

b in fugitiuis & amore fugit.
c lib. 1. Art. Rh. Schol.
d lib. 3. El. 22.
e L. 16. de praescr. Ver.
f in Demonacte.
g lib. 18. ca. 2.

Hoc

Hoc ut ut verum fuerit, homines tamen Vesta valentiores, non carmina modò, sed & custodias euadebant, quod ut publicè perniciosum, publico etiam iure coercitum est. [a] Vlpianus; *Senatus censuit ne fugitiui admittantur in saltus, neue protegantur à villicis vel procuratoribus possessionum, & mulctam statuit.* infra. *Senatusconsultum Modesto Consule factum, ut fugitiuos inquirere volentibus, litteræ ad magistratus dentur, mulctâ etiam centum solidorum in magistratus statutâ, si litteris acceptis inquirentes non adiuuent. sed & in eum qui quæri apud se prohibuit, eadem pæna statuta est; etiam generali epistola diuorum Marci & Commodi, qua declaratur & Præsides & magistratus, & milites stationarios dominum adiuuare debere.* hinc apud [b] Plinium iuniorem legimus, Appuleium militem è statione Nicomediensi de seruo scripsisse, qui ad statuam confugerat. Statua scilicet miseris perfugium erat, tunc enim magistratus de querelis ipsorum cognoscebat, & venire eos iubebat, ne in potestatem dominorum [c] reciderent amplius. Ideoque neque fugitiui censebantur qui in [d] asylum aut ad statuam confugiebant. Asylum autem est templum religione & iure sanctum; quod seruitijs etiam pessimis patebat aliquando. Quare SCto. abolita quæpiam asyla sunt, quibusdam modus præscriptus apud Cornelium [e] Tacitum, cui nos alibi lucis aliquid attulimus. Statua quibus ad manum non erat, illis ara non deerat, ut notarunt viri docti ad Tibullum, & elicitur ex [f] Cornelio Nepote, *fanum Neptuni & Tænari, quod violare nefas putant Græci, eo ille index confugit: in ara consedit.* Hæc autem fugæ cognitio, vel Præsidis & Proconsulis in prouincia, vel Præfecti vigi-

C lum

a lib. de ser. fugit.

b lib. 10. epistol.

c L. 2. de his qui sui vel ali. sunt iur.

d l. 67. de ædil. ed.

e lib. 3. annal.

f Pausania.

a L. 2. de ser. fugit. lum Romæ fuit. a Labeo : *tamdiu autem custodiuntur, quamdiu ad Præfectum vigilum, uel ad Præsidem deducantur, eorumq́; nomina & notæ & cuius se quis esse dicat, ad magistratus deferantur.* Quod si à dominis agniti non fuissent, per officium Præfecti vigilum distrahebantur, ut asserit b Lib. 1. sentē. Tit. 14. Iulius b Paulus. Neque de fuga tantum Præfectus vigilum cognouit, sed & de c furtis seruorum, excepto adulterio in domini uxorem commisso, quod ad notionem c lib. 15. de cō. cau. da. Præfecti d urbi spectabat. Et sanè e Vlpianus, cum seruos pro maleficijs oblatos Præfecturæ scribit, vix de alia quàm vigilum Præfectura videtur intellexisse. d L. 1. de off. præf. urb. e L. 24. de pignor. act. Animaduertebant autem in seruos & IIIviri capitales. Monet Asconius in commentario ad primam, in Verrem, quæ diuinatio dicitur, fures & seruos nequam apud IIIviros capitales, apud columnam Mæniam puniri solere. f Epodô Ode 4 f Horatius in Mænam Pompeianum;

Sectus flagellis hic triumuiralibus,
Præconis ad fastidium.

ubi Porphyrion animaduertit, poetam speciali elocutione usum pro generali neque enim IIIviris tantum, sed & alijs potestatibus ius esse alienos seruos flagellare. g Amphitruone. Sosion apud g Plautum stat à Triumuiris,

Quid faciam nunc, si Tresuiri me in carcerē compegerint?
Inde cras è promptuaria cella depromar ad flagellum?

h lib. 8, cap. 4. h Val. Maximus: *Fannij seruus Alexander, cum in suspicionem C. Fl. equitis Romani occisi venisset, sexies tortus pernegauit ei se culpæ affinem fuisse: sed perinde atq; confessus, & à iudicibus damnatus, & à L. Calpurnio IIIviro in crucem actus est.* Imò & fugitiui ad eos perducebantur ut diximus. i lib. 8. cap. 4. i Asconius Pædianus: *Munatius & Pompeius Tribuni plebis*

bis in rostra produxerant IIIvirum capitalem, eumq́ interrogauerant, an Galatam Milonis seruum cædes facientem deprehendisset; ille dormientem in taberna pro fugitiuo deprehensum, & ad se perductum esse responderat. IIIviri autem non seruorum & humilium tantum, ut quibusdam placuit, sed & liberorum nobiliumque maleficia conquirebãt, carceris custodes erant, animaduersionique intererant, ut ex [a] Varrone & [b] Pomponio didicimus. Liuius autem & Gellius disertè. [c] ille; fugientes Bacchanalium conscios à IIIviris in carcerem coniectos fuisse scribit; [d] hic: Næuium, ob assiduam maledicentiam & probra in principes ciuitatis, de Græcorum poetarum more dicta, in vincula Romæ à IIIviris coniectum esse. Seruos retractos à fuga STIGMATIBVS notabant, [e] Ausonius;

a Lib. 4. de L. L.
b L. 11. de orig. iur.
c Lib. 39.
d Lib. 3 cap. 3.
e Epigr. 15?

Pergame non rectè punitus. fronte subisti
Supplicium, lentæ quod meruere manus.
At tu, qui dominus, peccantia membra coerce:
Iniustum falsos excruciare reos.
Aut inscribe istam, quæ non vult scribere dextram,
Aut profugos ferri pondere necte pedes.

[f] Columella Lepidium circumscribens, cecinit;

f lib. 10.

Ponitur & lactis gustum quæ condiat herba,
Deiectura quidem fronti data signa fugarum,
Vimq́ suam idcirco profitetur nomine Graio.

[g] Iuuenalis de Xerxe:

g Sat. 10.

Ille tamen qualis rediit Salamine relicta,
In Corum atq́ Eurum solitus sæuire flagellis
Barbarus, Aeolio numquam hoc in carcere passos,
Ipsum compedibus qui uinxerat Ennosigæum?
Mitius id sanè, quod non & stigmate dignum
Credidit ——

 At

At credidit si [a] Herodoto credimus. Quod sanè factum indicat antiquitatem stigmatiarum, ut & capitalis ille [b] Tabellarius ab Histiæo missus ad Aristagoram, & [c] Artemisiæ trophæum apud Rhodios. Imò & Phocylides præcipit;

Στίγματα μὴ γράψης ἐπονειδείζων θεράποντα.

& his notis insignes videntur fuisse Pagasæi δοῦλοι, quos Hermippus apud [d] Athenæum recensuit. Et hoc fuit inscribere, ut apud Ausonium vidimus. [e] Claudianus,

Iura regunt, facies quamuis inscripta repugnet,
Seq; suo prodat titulo ——

Locus inustionis fuit frons, ut monstrat [f] Lucianus, qui fugitiuos nescio quos Philosophos, typo vulpis aut simiæ, cènset in ea parte vultus inuri debere. [g] Diphilus quoque nescio quem insectatur, qui comam se alere Deo dicebat, ut capillis promissis obuelaret frontem inustam notis. At quæ nam hæ notæ? Fuerunt qui statuerent Φ & F: quod utique nobis non improbatur. Illud inijcit scrupulum, quod Pètronius narrat, Eumolpum impleuisse frontes Eucolpij & Gytonis ingentibus litteris, quas appellat notum fugitiuorum epigramma. [h] Val. certè Maximus memoriæ prodidit, seruum Restionis inexpiabili litterarum nota, per summam oris contumeliam inustum; ubi vox illa litterarum minus aptè ad unicum Φ vel F videtur referri posse. [i] Martialis & ipse scrupulum non eximit. cum enim nescio quem liberum se, & fortunatum mentientem, carmine insectaretur, Rufum monuit, ut personam fronti detraheret, neque permitteret, ut imponerent sibi manus Sardonychata, Lacernæ Tyriæ, toga candida, unguentorum

a lib. 7.
b Herodot. lib. 5.
c Vitruuius li. 2. c. 8.
d lib. 1. Deipnosoph.
e lib. 2. in Eutrop.
f Reuiuiscentibus.
g lib. 6. Deipn.
h lib. 6. cap. 8.
i lib. 2, 29.

torum fragrantia, & cætera quæ apud ipſum videre eſt. Latitare enim ſub his omnibus ſeruum, eumq́ue inſcriptum, & pro nequitia litteratum huius porrò frontem numeroſis ſplenijs inſignem, ut reſpiciat hortatur, concluditq́ue,

Ignoras qui ſit? ſplenia tolle, leges.

Splenia profectò numeroſa videntur adhibita, ut contegerent numeroſas inſcriptas litteras. quid ergo? num frontem implebant repetita littera F vel Φ? Ego quidem nihil habeo quod ſtatuam. Arbitror tamen inſcriptionem fugitiuorum fuiſſe conceptam illis verbis, quæ in eorumdem collaria, & æreas lamellas inciſa, Romæ ab hinc triennium vidi, Cum enim [a] Conſtantinus Aug. ad normam eius humanitatis, quam profitebatur, vetuiſſet in facie noxiorum ſcribi, quod dedeceret faciem maculari, quæ ad ſimilitudinem pulchritudinis cœleſtis eſſet figurata, non defuerunt lenes domini, qui obſequerentur, & frontis contumeliam in ea quæ diximus transferrent. Collaria enim fuiſſe aptata fugitiuis, teſtatur & [b] Lucillius,

a l. 11. c. Th. de pœnis.

b Nonius ex lib. 29.

Cum Manicis, Catulo, Collariq́ ut fugitiuum
Deportem ——

Collare autem vidi Romæ ut dixi apud LÆL. PASCHALINVM cum huiuſmodi inſcriptione: TENE ME QVIA FVGI ET REVOCA ME DOMINO MEO BONIFATIO LINARIO A ☧ ΩX. Extat apud eumdem ærea lamella utrimque inſcripta:

TEN EMEQ
VIA FVG ETREB
OCAME VICTOR
I ACOLIT

Sunt verò illæ quæ in ipſa aduerſa leguntur litteræ non prominentes, ſed inciſæ, & quidem non ineleganter. at quæ in eadem auerſa conſpiciuntur, in ſumma velut cute, cultelli acumine videntur exaratæ negligentius. Et ex hoc demum capite famoſa erat olim collaris ferrei geſtatio, ut notat Metaphraſtes in actis SS. martyrum Carpi, Papyli, Agathodori, & Agathonicæ; ut quæ liberos homines dedeceret. Vidit & [a] BENEDICTVS ÆGIVS Romæ olim apud Maffæios laminam æneam, in qua legebatur,

a Ex autographo ipſius.

TENEMEQ
VIA FVGI ET RE
BOCA ME IN BASI
LICA PAVLLI
AD LEONE

Neq; verò nō poterant tot verba in fronte commodè imprimi, cum [b] Theophilus Iconomachus, deteſtabili ſolertia, XI verſus Theophanis & Theodori fratrum martyrum frontibus inſcripſerit. Et hæ lamellæ, ut ego quidem ſentio, clauis capitatis ad collaria affigebantur, ut indicio ſuo proderent fugitiuos. Et ut priora illa Chriſtianorum ſunt, è nota ☧ quæ

b Baronius in Not. ad martyrol. 22. Dec.

quæ CHRISTI nomen indicat, & è mentione Acolythi, & Dominici Clementis (Dominicum enim ædes sacra est) ita posterior hæc inscriptio habet nonnihil, de quo ambigamus. Basilica enim Pauli, & ad Titulum Pauli via Ostiensi (ut nominat Prudentius) potest referri, & ad insignem illam Basilicam quam L. Aemilius Paulus in medio foro extruxit. Ego tamen ad res nostras pertinere arbitror. Quod enim Constantinus damnatos in ludum vel in metallum inscribi vetuerit, id homines nostri mites & innocentes, videntur & in fugitiuis recepisse. At hæc non ut asseramus dicta sint; sed ut disseramus, eruendæ studio veritatis. Porrò de uniuersa stigmatum ratione tractarunt [a] CAESAR BARONIVS, *a loco citato.*

Quem nunc emeritæ permensum tempora vitæ,
Secreti pars orbis habet, mundusq; piorum:

& [b] HIERONYMVS ALEANDER meus, Mysta ille Musarum. *b Comment. in instit. Caii.* Neq; his tantum finibus cōclusum fuit suppliciū fugitiuorū. dati n. sunt non rarò ad pugnā bestiarū. Androclus apud Appionem seu [c] Gellium ita de seipso ait; *c lib. 5. cap. 14* *ad dominum ex Africa Romam deductus, is me statim rei capitalis damnandum, dandumq; ad bestias curauit.* Ab hac impia consuetudine profluxit [d] Caij Imperatoris immanitas, qui multos honesti ordinis, deformatos prius stigmatum notis, ad metalla, aut ad viarum munitiones, aut ad bestias condemnauit. *d Suetonius Caio cap. 27.* Fugitiui nimirum ad manum non erant, quos feris obijceret, substituit igitur honestiores homines, sed inscriptos prius, ut fronte saltem fugitiuos ementirentur. Præterea fuerunt in ludum coniecti, quod solemne fuit M. [e] Opelio Macrino Imperatori, quam ob causam illa [f] Iuuenalis, *e Capitolinus.* *f Sat. 8.*

—sed in magna legatum quære popina;
Inuenies aliquo cum percussore iacentem,
Permistum nautis & furibus & fugitiuis,
Inter carnifices & fabros Sandapilarum.

ad Gladiatores retulit antiquus Grammaticus. Imò & non fugitiui, atque adeò innocentes, ut de Spartaco & eiusdem socijs tradidit [a] Plutarchus, cui adstipulatur [b] Lactantius; *hac consuetudine,* inquit, *imbuti* (efflagitandi homines ad lanienã) *humanitatem perdiderunt, itaq; nõ parcunt etiam innocentibus; sed exercent in omnes, quod in malorum trucidatione didicerunt.* Quæ sanè arbitrij dominici impotentia impulit [c] Hadrianum Aug. ut vetaret, Lanistæ seruum vendi, causâ non præstitâ. Crux ipsa, ut ad fugitiuos reuertamur, non infrequens his posita fuit. [d] Val. Maximus: *quoniam quidem id egerit, ut qui cupiditate vitæ adducti, cruce dignissimis fugitiuis, trophæa de se statuere concesserant, libertatiq; suæ seruili manu flagitiosum imperij iugum non erubuerant, &c.* Idem [e] auctor: *hos enim* (Romanos) *tamquam patriæ fugitiuos crucibus affixit.* Et hoc dominicum ius non vitam modò, sed & alia omnia seruorum complectebatur. [f] Caius; *igitur quod serui nostri ex traditione nanciscuntur, siue quid stipulentur, vel ex qualibet alia causa acquirant, id nobis acquiritur: ipse enim qui in potestate alterius est, nihil suum habere potest.* Itaque filios etiam seruos procreabant, inter ipsos enim non matrimonium, sed contubernium erat, ut illi quidem opinabantur. [g] Paulus I. C. *idem tamen quod in seruilibus cognationibus constitutum est, etiam in seruilibus affinitatibus seruandum est, veluti ut eam, quæ in contubernio patris fuerit, quasi nouercam, non possim ducere.* [h] Plautus;

Sunt

a in Crano.
b lib. 6. ca. 20.
c Spartianus.
d lib. 2. cap. 7.
e Loco prox. cit. num. 12. Vide & Polyb. lib. 1. Histor.
f L. 10. de acq. rer. dom.
g L. 14. de ritu nupt.
h Casina Prologo.

Sunt hic quos credo nunc inter se dicere,
Quæso hercle quid isthuc est? seruiles nuptiæ?
Serui ne uxorem ducent? aut poscent sibi?
Nouom attulerunt, quod fit nusquam gentium.

Et hoc demum iure nititur Diocletiani & Maximiani AA.[a] rescriptum, seruos ob violatum contubernium, adulterij crimine accusare non posse. Si quis autem serui alieni corpus animumue corrupisset, ex edicto Prætoris & lege[b] Aquillia pœnam facti dominus exigebat. Non igitur mirum est, si domini seruos pignori dabant, si addicebant, si deferebant in censu. de pignore[c] Papinianus; *Seruo pignori dato, peculium eius creditor, citra conuentionem specialiter super eo conceptam, frustra distrahit.* Seruum autem oppigneratum fiduciarium appellat[d] Iulius Paulus. de addictione[e] Martialis:

Addixti seruum nummis here mille ducentis,
Vt benè cœnares Calliodore semel.

de censu[f] Vlpianus hæc habet; *in seruis deferendis obseruandum est, ut & nationes eorum, & ætates, & res, & officia, & artificia specialiter deferantur.* Plerumque verò homines etiam liberi addicebantur â Prætore creditoribus ex Lege XII. tabularum, cuius verba sunt apud[g] Gellium, & meminit[h] Quintilianus. hi autem licet in vinculis essent, serui tamen non erant. [i] Fabius maior contra addictum, qui se testamento manumissum fuisse profitebatur: *ante omnia seruus hic habet nomen, est in censu, aut in tribu.* infra, *hunc ex quo genere seruorum ponitis? domi natum esse se non dicit, ne emptum quidem, aut hæreditate relictum. pendet igitur omnis hæc conditio ex fænore. quid sequitur? ut nomen sit.* Et hi omnes vel pactione, vel

a L. serui. t. ad l. Iul. de adult.
b Lib. 9 D. Tit. 2. & Lib. 11. Tit. 3.
c L. 1. de pign.
d lib. 2. tit. 13. e l. 10. 31.
f l. 4. de censi.
g lib. 20. cap. 1.
h lib. 3. cap. 8.
i Declam. 311.

debiti repræſentatione liberabantur: *quod ipſum* (inquit Fabius) *ſerui non eſt, habere in ſua poteſtate quando deſinat ſeruire.* At quia nomina quædam, ut appellant Grammatici collectiua, ſeruilia hæc recenſentes obſeruauimus, noſtrum erit illa indicare. FAMILIAE *appellatione omnes qui in ſeruitio ſunt, continentur,* inquit [a] Vlpianus. huc pertinet [b] Rubrica, *ſi Familia furtum feciſſe dicatur:* & Feſti epitomator, cum eodem [c] Vlpiano, etiam alibi in idem conſentiunt. [d] Phædrus ironicè;

Aeſopus domino ſolus cum eſſet familia;

cum unus homo (ut inquit [e] Cicero) *familia non ſit.* [f] XV. autem ſeruis conſtabat familia ad minus. *Domini patresfamilias, ſerui familiares appellati ſunt* (inquit [g] Macrobius) *à maioribus noſtris, quod vellent his vocibus omnem dominis inuidiam, omnem ſeruis contumeliam detrahere.* FAMVLITII nomen idem penitus expreſſit. [h] Capitolinus;

Superuenerunt autem Pertinaci, cum ille aulicum famulitium ordinaret. [i] Spartianus: *& poſtera die occurrente omni famulitio aulico.* Famulitium à famulo; Famulus à Famel ſeu Famul Oſco verbo deducta ſunt; & meminerunt Feſtus, Nonius, Ennius, Lucretius. GREX idem ſignificabat. [k] Seneca: *hinc puerorum perſpicuos cultu atq; forma greges.* [l] Iuuenalis;

Alter enim, ſi concedas, mactare vouebit
De grege ſeruorum magna aut pulcherrima quæq;
Corpora ——

Et quidẽ Comœdos ſignanter, & Hiſtriones. Petronius:

Grex agit in ſcena mimum: Pater ille vocatur
Filius hic: nomen diuitis ille tenet.

Donatus in Adelphos: *hæc ſcena acta eſt Ludis ſcanicis funebribus*

[a] L. 25. de ædil. edit.
[b] lib. 47. Dig.
[c] L. 195. de Verb. ſign.
[d] lib. 3. Fabul.
[e] pro Cæcinna.
[f] Appuleius in Apol.
[g] Lib. 1. Saturnal. cap. 11. Plautus in Epidico in prin.
[h] Pertinace.
[i] Seuero.
[k] Epiſt. 110.
[l] Sat. 12.

bribus L. Aemilij Pauli : agentibus L. Ambiuio, & L. Turpio-one, qui cum suis gregibus etiam tum personati agebant. PVER & PVERI eâdem ratione. [a] Paulus, *Pueri appellatio tres significationes habet, unam cum omnes seruos pueros appellaremus, &c.* [b] Cicero : *nam puer festiuus Anagnostes noster Sositheus decesserat, meq́ plus quàm serui mors debere videbatur, commouerat.* huc referenda sunt Festi verba, *Quintipor seruile nomen frequens apud antiquos erat, à prænomine domini ductum, ut Marcipor, Caipor.* huc [c] Plinij, *singuli Marcipores, Luciporesue, dominorum gentiles, victum in promiscuo habebant.* huc Fabij [d] Quintiliani ; *in seruis iam intercidit illud genus, quod ducebatur à domino : unde Marcipores, Publiporesq́.* hinc lucem accipit vetus inscriptio, quæ & ad Libertos hoc transferre videtur.

a L. 204. de Verb. sign.
b lib. 1. ad At.
c lib. 33. cap. 1
d lib. 1. cap. 4.

P. RVBRIO. LATINO

SICINIVS. P. POR. PATRONO

SVO. B. M

Marcipores autem & Publipores dicebantur, quasi Marci & Publij pueri, ut docet [e] Priscianus, *pueri* id est serui. quo spectat forte [f] Varronis obiurgatio ; *quotusquisq́ iam seruos habet priscis nominibus ?* Quæ omnia faciunt, ut serui nomen apud [g] Asconium restituendum putem ; *& cum puer ante subtractus esset, de seruo Alicore quæstionem ita habuisse, ut eum articulatim consecaret.* pro Alicore lego Aulipore, ad præscriptum eorum quæ diximus. PÆDAGOGII etiam nomine venerunt serui, licet non omnes promiscuè. [h] Vlpianus ; *si instructum fundum legasset, ea Pædagogia quæ ibi habebat, ut cum eo venisset præsto essent in triclinio, legato continentur.* [i] Seneca : *quare Pædagogium preciosa veste succingitur ?* [k] Idem : *omnium Pæda*

e lib. 6.
f lib. 8. de L. L.
g in Milonianam.
h L. Quæsitũ de fundo instr.
i de beata Vita cap. 17.
k Epist. 123.

gogia oblitâ facie vehuntur, ne Sol ne frigus teneram cutem lædat. [a] Tertullianus; *cum de Pædagogijs aulicis nescio quē cynædum deum facitis.* [b] Ammianus Marcellinus de Procopio tyranno; *stetit itaq; subtabidus (excitum putares ab inferis) nusquam reperto paludamento, tunica auro distincta, ut regius minister, indutus à calce ad pubem in pædagogiani pueri speciem, purpureis opertus tegminibus pedes, hastatusq́; purpureum itidem pannulum læua manu gestabat, ut in theatrali scæna simulachrum quoddam insigne, per aulæum vel mimicam illationem subitò putares emersum.* Ex his patet, opinor, è quo genere seruorum Pædagogium constaret. SERVITIVM & SERVITIA familiam uniuersam complexa sunt. [c] Cicero: *quid magis deformatum, inquinatum, peruersum, conturbatum dici potest, quàm omne seruitium permissu magistratus liberatum, in alteram scænam immissum?* [d] Columella, *Villicum fundo, familiæq; præponi conuenit, ætatis nec primæ, nec ultimæ; nam seruitia sic tirunculum contemnunt ut senem.* At si seruos homines non esse nonnullis (ut vidimus) aliquando placuit; non ideò tamen ablatum etiam illis hominis nomen est. HOMO enim absolutè seruum expressit. [e] Cato: *Villicum, Villicam, operarios V. Bubulcos III. Subulcum I. Asinarium I. Opilionem I. summa hominum XIII.* [f] Catullus;

—— ære comparasti
Ad Lecticam homines ——

alij passim. Domi autem natos VERNAS appellabant. [g] Adamantius Martyrius: *si enim Berna domi genitū significet, id est, οἰκογενής.* Et ab hac voce VERNACVLI, quibus infensus fuit Imperator [h] Vitellius. quorsum.n. ibi substituamus diuinaculos aut veraculos? Signat autē Suetonius

a in Apologetico.
b lib. 26.
c de harusp. resp.
d Lib. 11.
e Tit. 10.
f Carm. 10.
g apud Cassiodorum.
h Suetō. c. 14.

tonius plebeculam Romanam, de cuius dicacitate hæc habet [a] Tertullianus; *ipsos Quirites, ipsam vernaculam septem collium plebem conuenio, an alicui Cæsari sua parcat illa lingua Romana?* notauit pridem & [b] Martialis. [a] *Apolog.* [b] *lib. 10.*

Vernaculorum dicta, sordidum dentem,
Et fœda linguæ probra circulatricis.

& hæc est vernacula multitudo [c] Tacito; *quæ militaribus numeris per dilectum inserta, lasciuiæ sueta, laborum intolerans, seditionem consciuit in castris insignem illam, quæ Germanicum Cæsarem, florem illum domus Augustæ, non tralatitiè exercuit.* Tetigit & Cicero aliquando, ut cum recensuit imaginem antiquæ & [d] vernaculæ festiuitatis, saporem [e] vernaculum, crimen domesticum, ac [f] vernaculum. Et quidem [g] Felix Romulum, Picum, Tiberinum, Consum, Pilumnum, Picumnum, eâdem ratione Romanorum dixit vernaculos Deos; eâdem [h] Petrus Diaconus Aetnæ incendium Siciliæ, appellauit vernaculum genus monstri. domesticum videlicet quidpiam & natiuum cupiebant significare. Hinc natum procul dubio est, ut vernaculos nominarent domesticos seruos. [i] Marcianus Capella: *famulitium Veneris, vernaculaque Bromiales, tantos cachinnos concussis admodum tulere singultibus, ut quamplures alios connisos cohibere risum, hoc maximè in petulantis proruptionis sonitum, effusique cachinni licentiam prouocarint.* [k] Appuleius; *quàm saluè agit* (inquit) *Demeas noster? quid uxor? quid liberi? quid vernaculi?* [l] Paulus Diaconus; *Didymus & Viridianus acceptis proprijs seruulis & vernaculis &c.* Sacræ [m] Genesis interpres, & acta Synodi Rhemensis. Et sanè aliquando & ipsa Vernæ vox latiore aliquanto quàm diximus, noti-

[c] *lib. I. annal.*
[d] *lib. 9. ad famil.*
[e] *de clar. orat.*
[f] *V. in Verrē.*
[g] *in Octauio.*
[h] *lib. 4. Histo. misc.*
[i] *lib. 8.*
[k] *lib. I. metamor.*
[l] *lib. 13 de gest. Rom.*
[m] *Cap. 14. & 15.*

a L. 6. 29. one accepta est. [a] Martialis:

Non de plebe domus, nec auaræ verna catastæ,
Sed domini sancto dignus amore puer.

Vbi notandum est, Mancipario, Mangones, Venalitiarios, Catastis asseruasse pueros venales. Idē [b] Martialis;

b Lib. 9. epigr. 60.

Sed quos arcanæ seruant tabulata Catastæ,
Et quos non populus, nec mea turba videt.

[c] Plinius: *talem in Catasta videre Chrysogonum Syllæ.* [d] Suetonius; *Laberius Hiera emptus de Catasta.* Eorumdem venalium nota erant gypsati pedes. [e] Tibullus;

Nota loquor, regnum ipse tenet, quem sæpè coegit
Barbara gypsatos ferre Catasta pedes.

[f] Ouidius: *Nec tu, si quis erit capitis mercede redemptus,*
Despice gypsati crimen inane pedis.

[g] Plinius de creta disertis verbis; *Iidem Mangones (& erit loco appendicis) seruos nouitios apud Publicanos profitebantur.* [h] Marcianus; *quoties quis mancipia inuecta professus non fuerit, siue venalia siue usualia, pœna commissi est: si tamen nouitia mancipia fuerint, non etiam veterana.* [i] Fab. maior de Mangone, qui nouitium puerum prætextâ induit; *circumscribere vectigalia P. Romani voluisti: specie prætextati imponere Publicano voluisti.* Nouitia verò mancipia ideò vectigalia erant, quia à venalitiarijs pluris quàm veterana vendebantur. [k] Suetonius de Cæsare, *seruitia recentiora politioraq́ue immenso precio, & cuius ipsum etiam puderet, sic ut rationibus vetaret inferri.* [l] Vlpianus: *præcipiunt Aediles, ne veterator pro nouitio veneat. Et hoc edictum fallacijs venditorum occurrit. ubique enim curant Aediles, ne emptores à venditoribus circumueniantur. ut ecce plerique solent mancipia, quæ nouitia*

c lib. 35. ca. 17
d de illustr. Gramm.
e Lib. 2. de Catasta, Marcilius ad Sat. ultim. Persii. Gallonius de cruciat. SS. mart cap. 3. Baron. in not. ad martyrol. 16. Martii. Pamelius ad Cyprian. epist. 33.
f lib. 1. Amor. El. 8.
g lib. 35 cap. antepenult.
h L. 16. de Publ. & Vect.
i Declam. 340
k cap. 47.
l L. 36. de ædil. ed.

non

non sunt, quasi nouitia distrahere, ad hoc scilicet ut pluris vendant. Quod autem tangit Vlpianus de cura Aedilium, id vero confirmat [a] Gellius dum scribit, venalitiarijs edicto Aedilium præceptum fuisse, ut proponerent titulum seruorum singulorum, in quo morbi, vitiaue eorum continerentur : an errones, an fugitiui, noxaue non soluti essent. Veterator autem ille est ex [b] Venuleio, qui ex venalitio nouitiorum emptus, alicui ministerio præpositus sit. nouitium autem non tyrocinio animi, sed conditione seruitutis intelligi : nec ad rem pertinere Latinè sciat nec ne, nec ob id veteratorē eum esse, si liberalibus studijs eruditus sit. At [c] Marcianus contrahit hæc in fauorem Publicanorum ; *Sunt* (inquit) *veterana, quæ anno continuo in urbe seruierunt : nouitia autem mancipia intelliguntur, quæ anno nondum seruierunt.* Fallacias & præstigias venditorum, quarum meminit Vlpianus, indicabit nobis unico argumento [d] Plinius, cum recenseat, non semel artes manciparioorum, qui auertebant pubertatem venalium. Ad quam turpitudinem præterea institutæ fuerunt in urbibus [e] officinæ, ubi molles pice obliti à vulsoribus, depiles & glabri fiebant. Nec aliò pertinebant in Commodiana supellectili [f] Samnitica vasa, calefaciendæ, seu [g] tabefaciendæ resinæ ac pici. Neque malè omninò [h] Aelianus, qui Tarentinos notat & Tyrrhenos ex viris studuisse ut mulieres facerent. Primi quippe Tarentini cu tem corporis læuigarunt, ut apud [i] Athenæum tradit Clearchus. Emptores verò morbos & vitia mancipiorum sedulò explorabant. [k] Appuleius : *cum incensus Gagates lapis (ut apud Physicos lego) pulcrè & facilè hunc*

a lib. 4. cap. 2

b l. ult. de aedil. ed.

c L. 16. de pub. & vect.

d lib. 21. ca. 28 lib. 30. cap. 5. lib. 32. cap. 10.

e Clemens Alexandr. Pæd. lib. 3.

f Capitolinus in Pertinace.

g scriptura veteris codicis.

h lib. 13. de Hist. an.

i lib. 12.

k in Apologia.

morbum (comitialem) *exploret. cuius odore etiam in venalitijs vulgo sanitatem aut morbum venalium experiantur. etiam orbis à figulo circumactus, non difficile eiusdem valetudinis hominem vertigine sui corripit.* [a] Claudianus,

a Lib. 1. in Eutrop.

—— quot iura, quot ille
Mutauit tabulas, vel quanta vocabula vertit?
Nudatus quoties, Medicum dum consulit emptor?

b L. 1. aduers. Iouinian.

D. [b] Hieronymus ex Theophrasto: *Equus, Asinus, Bos, Canis, & vilissima mancipia, vestes quoque & lebetes, sedile ligneum, calix & urceolus fictilis probantur prius, & sic emuntur.* Neque his tantum experimentis venditorum fraudes cohibitæ sunt; sed & [c] cautionibus de sanitate seruorum interpositis, quas excogitauit fortasse Manilius (siue ille Mamilius) cuius leges venalium vendẽdorum tetigit [d] Cicero, quarumq́; apud [e] Varronem videtur extare vestigium. Hæ tamen ab illis non videntur receptæ, qui ad [f] Castoris negociabantur, nequam mancipia ementibus vendentibusque, quorum tabernæ pessimorum seruorum turba erant refertæ. Cæterum quisquis specimen venditionis mancipiorum intueri volet, is legat [g] Lucianum, apud quem præconia quæ venditor non tenebatur præstare, exprimuntur; emptoris nomen & patria in tabulas referuntur, cum solemni illa præfatione, ΑΓΑΘΗ ΤΥΧΗ, quæ respondet illi alteri apud nostros quæ *B. & F. notabatur. Atqui (ut eó reuertamur unde sumus digressi) Libellos domi natos [h] Martialis vernulas vocat, qua eadem voce non semel utitur [i] Petrus Chrysologus, eruditissimus & suauissimus tractator, laxiore tamen significatione: *erat homo peccati seruus; erat captiuus mortis: erat mancipium dæmonum:*

c Lex mãdati.
d L. de Orato.
e Lib. 11. de R. R. cap. 3. 5. 7.
f Seneca in sap. non cad. iniur. cap. 13.
g in Vitarum auctione,
*BONVM FACTVM.
h libro 5.
i Sermone 6.

num: erat idolorum vernula: erat vitiorum verbero: erat criminum compeditus. [a] Idem: *in homine agebat Deum, in seruo dominum; ut esset vernula temporis, qui erat & factor, & cognitor sæculorum.* Ipsi autem serui hac sibi videntur vernæ appellatione blanditi. Romæ legebatur, [a] Serm. 162.

FVSCVS. AVGG.
NOSTRORVM
VERNA
VILICVS
TVTELAE
VOTVM
REDDIDIT

Ibidem:

LVCIDAE. AVG. VERNAE
MARITAE. INCOMPARABILI

Ibidem in veteri monumento post alia legitur, LEONAS AVGG. VERNALIS. scilicet occinere illis licebat, ut [b] Statium est; [b] Lib. II. Sylu.

Hinc domus, hinc ortus, dominiq; penatibus olim
Carus uterq; parens ——

Alioqui vernilitas malè audiuit. vernæ enim nomine scurram accepit [c] Martialis, [c] Lib. 1. 38.

Vrbanus tibi Cæcili videris;
Non es, crede mihi. quid ergo? verna es.

Et verniliter dicere quidpiam, adulatoriè dicere est; quod vernæ adulari consueuissent & scurrari. alludit [d] Horatius; [d] lib. 2. Sat. 6.

Ergo ubi purpurea porrectum in veste locauit
Agrestem, veluti succinctus cursitat hospes,
Continuatq; dapes; nec non verniliter ipsis

Fungitur officijs, prælambens omne quod affert.

Reliquum est postremum cultioris & iunioris familiæ nomen; COMATORVM vtdelicet, CRINITORVM, seu CAPILLATORVM. [a] Martialis;

a Lib. 12. 71.

O quantum Diatheca valent, & quinque comati!
Tunc cum pauper erat, non sitiebat Aper.

b lib. 1. Aen. [b] Virgilius: *——cithara crinitus Iopas*
Personat aurata,—— ubi Seruius; *aut puerum intellige, aut imitabatur Apollinis formam, cuius fuerat etiam artis imitator.* [c] Seneca; *nam si pertinere ad te iudicas, quam crinitus puer, quàm perlucidum tibi poculum porrigat, non sitis.* παῖδας κομήτας appellat Lucianus. [d] Claudianus,

c epist. 119.

d de bello Gildon.

Crinitos inter famulos, pubemq́ canoram,
Orbatas iubet ire nurus——

Cultioris familiæ dixi, quoniam apud diuites & fortunatos tantum spectabantur hæ deliciæ. [e] Iuuenalis de cœna pauperis;

e Sat. 11.

Plebeios calices, & paucis assibus emptos,
Porriget incultus puer atq; à frigore tutus;
Non Phryx aut Lycius, non à mangone petitus
Quisquam erit in magno, cum posces posce Latinè,
Idem habitus cunctis, tonsi rectiq; capilli,
Atq; hodie tantum propter conuiuia pexi.

ubi vetus interpres illa verba, *tonsi rectique*, explicat, non comati. Dixi iunioris familiæ nomen, quia vel ex voto crinem quem Deo pascebant tondere consueuerant, vel in ipso virilitatis aduentu, ut indicant [f] Martialis, [g] Lucianus & [h] Censorinus. Addamus & nouæ nuptæ imperium, & manum non regiam sed tonsoriam in huiusmodi capillatos. [i] Martialis:

f Lib. 1. & 9.
g de Syria Dea
h de die Natali cap. I.
i lib. 11. 79.

Flam-

Flammea texuntur sponsæ, iam virgo parata est.
Tondebat pueros iam noua nupta tuos.

Verum quoniam apud ICtos nostros, nec non & apud alios quosdam auctores, obseruauimus, communes aliquot, & quidem non infrequentes, seruorum appellationes; ideò & has illis subiungemus. Sunt autem, Vsuarij, Fructuarij, Vicarij, Vicariorum vicarij, Peculiares, Communes, Dotales, Receptiui, Hereditarij, Castrenses, Ordinarij, Peculiati, Vulgares & Publici. De PVBLICIS notandum est, publico ære fuisse [a] emptos, plerisque magistratibus [b] apparuisse, viatorum & lictorum fuisse functos [c] officio, quandoque etiam [d] Scribarum. Harum aliqui voce valdè apta, sed penè obsoleta, LIMOCINCTI appellati sunt, ut legimus in antiqua ærea tabula, apud CAESAREM NICHESOLAM patricium & Canonicum Veronensem, qui nuper defunctus, nobis triste sui desiderium reliquit;

[a] *Dionys. lib. 1. Liuius lib. 1. & 9.*
[b] *Frontinus de Aquad.*
[c] *Petronius.*
[d] *L. 3. c. de ser. Reip. manū.*

HONORI
M. GAVI. M. F
POB. SQVILLIANI
EQ. PVB. IIII. VIR. I. D
IIII. VIR AP VB
CVRATORI VICETINOR
APPARITORES. ET
LIMOCINCTI
TRIBVNALIS. EIVS

[e] Tiro Tullius M. Libertus: *Lictorē uel à limo uel à licio dictū* scripsit, *Licio enim transuerso, quod limum appellatur, qui magistratibus* (inquit) *præministrabant cincti erant.* [f] Isidorus; *hinc & limus vocabulum accepit, cingulum quo serui*

[e] *Gellius lib. 12. cap. 2.*
[f] *lib. 19. cap. 34.*

a lib. 19. orig. cap. 22.

publici cingebantur, obliqua purpura. Idem:[a] *Limus est vestis, quæ ab umbilico usq; ad pedes producitur, hæc autem vestis habet in extremo sui purpuram limam, id est flexuosam, unde & nomen accepit. nam limum obliquum dicimus.* & alibi; [b] *Limus est cinctus, quem publici habent serui; & dictus Limus, quia transuersas habet purpuras, id est limas.* Hi autem serui publici pro quolibet ciuium [c] stipulabantur, pecuniam publicam à debitoribus [d] exigebant, custodias [e] adseruabant. Sacra curasse argumento est factum [f] Potitiorum, qui seruos publicos sacra Herculis docuerunt, cuiusmodi videntur fuisse & Martiales [g] Larinates ministri publici, Marti deo sacri; nec non & Calatores, qui apud Festum leguntur, si Scaligerum audimus. Eorum fuit aliquis in triumpho usus. [h] Iuuenalis;

b lib. 19. cap. 33
c L. I. de magistr. conuen.
d L. 19. de cõpens.
e Plin. lib. 10. ep. 30.
f Liuius. Val. Max. & alij.
g Cicero pro Cluentio.
h Sat. 10.

——magnæq; coronæ
Tantum orbem, quanto ceruix non sufficit ulla?
Quippe tenet sudans hanc publicus, & sibi consul
Ne placeat, curru seruus portatur eodem.

& hæc sunt (ni fallor) quæ [i] Labeo vocat publica ministeria. An verò eadem ratio sit Publici, qui apud [k] Langobardos legitur, aliorum esto iudicium. Luitprandus Rex; *insuper & Publicus in quo loco factum fuerit, comprehendat ipsas mulieres, & faciat eas decaluare & frustrare per vicos vicinantes.* & sanè Leges eius gentis non semel Publici meminerunt. huius generis seruos possidebant [l] Ciuitates, & Prouinciæ. Romæ in veteri Elogio:

i L. 11. de seru. fug.
k LL. Longobard. Tit. ex. edit. Basil.
l L. 6. de rer. diu.

DIS MANIB

ATTICO III. PROVINCIARVM

GALLIARVM SERVO

C. LICINIVS. IANVARIVS

PAREN-

PARENTI OPTVMO
ET. LICINIA CALLIOPE
CONIVGI
SANCTISSIMO.

Item [a] Municipia, [b] Collegia, [c] Decuriæ, [d] Fiscus, [e] Societates, [f] Fana, [g] Curiæ, [h] Corpora. Seorsum ab his quos diximus, fuit olim Romæ familia publica, quæ incendia restingueret. [i] Seneca: *interuenerunt quidam amici, propter quos maior fumus fieret: non hic qui erumpere ex lautorum culinis, & terrere* VIGILES *solet; sed hic modicus, qui hospites venisse significaret.* Et hi quidem Senecæ vigiles ad [k] Augustum pertinent, qui reiecta IIIvirûm nocturnorum, Aedilium & Tribunorum plebis cura, per se maluit huic rei consuli, instituto [l] Præfecto vigilum, cui id muneris demandatum esse voluit. De familia illa veteri Iulius [m] Paulus, qui scribit, *circa portas & muros fuisse dispositum, unde si opus esset euocabatur.* Eiusdem [n] Augusti liberalitate factum est, ut familia aquaria legata sibi à M. Agrippa publica esset. In ea connumerabantur AQVARII, qui aquam publicam è castellis erogabant; ad quorum similitudinem erant & in familia priuata, qui salientes [o] curarent. in publica censebantur CVRATORES, qui aquas & castella custodirent, alio nomine CASTELLARII. antiqua inscriptio

D M
CLEMETI. CAESAR
VM. N. SERVO. CASTE
LLARIO. AQVAE CL
AVDIAE &c.

Ex qua inscriptione comprobatur [p] Frontini dictum;

a b c d L. 25. de acq. her.
e f Varro li. 4. de L.L.
g Terentius.
h L. 10. de in ius voc.
i Ep. 65
k Sueton. & Ioh. Xiphilin.
l L. 1. de off. Praef. Vig.
m eodem Tit.
n Frontinus de aquad.
o Iul. Paullus lib. 3. Sent. Tit. 8.
p Lib. 2.

Aquariorum familias duas esse, alteram publicam, alteram à Ti. Claudio Cæs. constitutam. SILICARII stratas silice vias perrumpebant, ad subditos aquarum ductus reparandos, ut etiam hodie Romæ fieri vidimus. TECTORES castella & opus arcuatum tegebant. VILLICI calices & fistulas signabant. A PVNCTIS ex publicis fistulis aquas in priuatum usum deriuabant. NATIONES, *quæ seruos promebant, emptores* (inquit [a] Vlpianus) *prouocabant, aut deterrebant.* [b] Varro: *itaq; in hominibus emendis, si natione alter est melior, emimus pluris.* Quædam enim probæ censebantur, quædam improbæ. [c] ALEXANDRINI nequitijs, salibus, cantu cæteros antecellebant. [d] Seneca: *pueros quidam in hoc mercantur procaces, & eorum impudentiam amant, & sub magistro habent, qui probra meditatè effundant: nec has contumelias vocamus, sed argutias.* [e] Quintilianus: *verba ne Alexandrinis quidem permittenda delicijs risu & osculo excipimus.* ASIATICI forma. [f] Iuuenalis;

Flos Asiæ ante ipsum precio maiore paratus,
Quàm fuit & Tulli census pugnacis & Anci.

Inter quos nominatim PHRYGES & LYCII. [g] Idem;

Non Phryx aut Lycius, non à Mangone petitus
Quisquam erit in magno——

[h] SYRI, [i] MAEDI, [k] MOESI, [l] GALLI, [m] BITHYNI, [n] CAPPADOCES, [o] LIBVRNI, viribus valentes, ad onera & lecticam parabantur. [p] CORSI feri & socordes, quos domini ne exiguo quidem precio emptos vellent. [q] SARDI nequam. [r] CAPPADOCES stupidi. [s] BRITANNI proceri: ideoque ab Augusto ad officia theatralia donati, auctore Seruio ad illa [t] Virgilij, ——atque

Purpurea intexti tollant Aulæa Britanni.

a L. 31. de adil.
b lib. 8. de L. L.
c Martialis lib. I. Petroni.
d in Sapiē. nō cad. iniur. cap. 11.
e Lib. I. ca. II.
f Sat. 5.
g Sat. 11.
h Martialis li. 7. & 9.
i Iuuē. Sat. 7.
k Sat. 9.
l Clē. li. 3. pæd.
m Lucianus, Catullus.
n Martia. li. 6
o Iuue. Sat. 3.
p Strabo lib. 5.
q Adagium.
r Cic. post red. in Sen.
s Strabo lib. 4.
t lib. 3. Georg.

Velarij

Velarij videlicet theatrales, de quibus infra. De seruorum NOMINIBVS, immensa propemodum tractatio esset, cum penè infinita & ad libitum fuerint. Illud è [a] Strabone admonuisse sufficiet, Dacos & Getas apud Athenienses fuisse nominum seruilium segetem. cuiusmodi sunt Mysis, Syrus, Phrygia, Lydus, Iapix, seruis imposita à regionibus nomina. [b] Varro: *sic tres cum emerunt Ephesi singulos seruos, nonnunquam alius declinat nomen ab eo qui vendit Artemidorus, atq; Arteman appellat: alius aut ab regione, quod ibi emit, ab Ionia Ionem: aut ab urbe Epheso Ephesium: sic alius ab alia aliqua re ut visum est.* antiquus [c] glossator Iuuenalis ad illud,

[a] Lib. 7.
[b] lib. 7. de L. La
[c] Sat. 6.

Quam quæ longorum vehitur ceruice Syrorum,

verbo inquit *usus est Comico, nam antiquitus seruis nomina ex gentibus suis ponebantur, ut apud Terentium frequenter legimus.* At de his hactenus.

Priuata nunc nobis producenda in prospectum familia est, quod commodius fiet, si urbanam à rustica seposuerimus. [d] Paulus ICs. quærens, qua ratione urbana mancipia seorsum à rusticis componi possint, inquit; *dicendum est autem, quod urbani intelligendi sint, quos pater familias inter urbanos adnumerare solitus sit; quod maximè ex libellis familiæ, item cibarijs deprehendi poterit.* Verùm quia nos huiusmodi libelli & tabulæ domesticæ destituunt, eâdem fortasse methodo rem totam inuestigabimus. Omnes enim conijciemus in urbanam familiam, quotquot in urbe cultui dominico, & urbicæ negociationi adhibebantur. Item eos, qui ædium partibus nomenclaturam debent; & hoc ex officiorum ciuilium, urbaniqúe splendoris ratione: cum villas, utut

[d] L. 97. de Leg. 3.

constructas ad exemplar ædium urbanarum, desertas tamen & sub unius imperio Villici rusticorumque tutela per anni dodrantem, non rarò esse paterentur. Neque eos omittemus, qui & urbani & rustici dici poterant: *urbana enim & rustica familia non loco* (inquit [a] Pomponius) *sed genere distinguitur.* Exordiemur autem à MEDICIS, quos familiares fuisse testantur [b] Suetonius & [c] Seneca, qui Domitium Corfinio inclusum, à seruo prius, quàm à Cæsare seruatum scribunt. Clarissimè [d] Paulus Orosius; *adeò dira Romanos fames consecuta est, ut Cæsar Lanistarum familias, omnesque peregrinos, seruorum quoque maximas copias, exceptis Medicis & Præceptoribus, trudi urbe præceperit.* blando nimirum ministerio & tunc id Augustus indulsit, & longè post [e] Iustinianus, ut supra omnia seruorum artificia æstimaret. Horum aliqui CHIRVRGI fuerunt, seu Medici vulnerum, ut appellat [f] Plinius. Romæ legebatur:

a L. 156. de Verbor. sign.
b Nerone ca 4
c Lib. 3 de Benef. cap. 24.
d Lib. 7. ca. 3.
e L. 3. c. comm. de Leg. L. 1 C. de comm. ser. manum.
f Lib. 29. ca. 1.

CHRESTAE. CONSERVAE. ET. CONIVGI
CELADVS. ANTINOVS. DRVSI
MEDICVS. CHIRVRG.

&c. Et huius fortè Celadi meminit [g] Suetonius, sub corrupto Enceladi nomine, aliqui OCVLARII seu AB OCVLIS quales P. ATTIVS. ATIMETVS. AVG. MEDICVS. AB OCVL; & Celadi Antinoi alumnus Lyrius, cuius elogium descripsimus Romæ propè collem Hortulorum,

TI. LYRIVS. TI. CAESARIS
AVG. SER. CELADIANVS
MEDICVS OCVLARIVS
PIVS. PARENTIVM. SVORVM &c.

Celadus enim Grammaticus, cuius meminit [h] Iuuenalis;

h Sat. 12.

lis; & [a] Celadus C. Cæſaris Diſpenſator, huius loci non ſunt. Celadianus autem à Celado (ut vidimus) dictus eſt. Quæ ſanè denominandi ratio admodum recepta fuit in ſeruus apud noſtros, ut videlicet ab illo, qui inter ipſos familiam veluti duceret, nominarentur. Ita à Creſcente Creſcentianus, à Theamido Theamidianus, ab Euphemo Euphemianus, à Thamyra, Thamyrianus. Imò & à dominorum nominibus aliquando eadem manauit appellatio; ut à Germanico Germanicianus, à Cæſare Cæſarianus, ab Herode Herodianus. Quod enim apud D. [b] Matthæum vulgata editio habet; *mittunt ei diſcipulos ſuos cum Herodianis*, Euangelium Hebraicum Matthæi à [c] IOH. TILIO Epiſcopo Brioceníi editum, habet ad verbum; *& miſerunt ad eum diſcipulos cum ſeruis Herodis, dicentes, Magiſter, ſcimus quod homo veritatum tu*. Quod ſanè gloſſema non video cur doctis viris placere non poſſit, cum à vetuſto illo, quem tetigimus more proficiſcatur, & dirimat fortaſſe omnes de Herodianis interpretum controuerſias apud Euangeliſtam. Ocularios recenſuit non ſemel & [d] Scribonius Largus, qui & [e] Atimetum nominat. Et de his demum medicis illud utique eiuſdem [f] auctoris ſine mendacio prædicari poterat: *multos itaq; animaduertimus, unius partis ſanandi ſcientia, medici plenum nomen conſecutos*. CLINICI aliqui, CHIRVRGI & OCVLARII ſimul; ut Eros ille qui manumiſſus P. DECIMIVS P. L. EROS. MERVLA ſcribitur Aſſiſij in antiquo titulo, ubi is notatur pro libertate dediſſe HS. IↃↃ. [g] Seneca in eamdem ſententiam: *quid autem melius potes velle, quàm eripere te huic ſeruituti, quæ omnes premit, quam mancipia quoq; conditionis extremæ, & in his ſordibus*

[a] Vet. inſcr.
[b] cap. 22.
[c] Anno MDLV.
[d] cap. 38.
[e] cap. 120.
[f] in præfat.
[g] Ep. 80.

nata, omni modo exuere conantur; peculium suum quod compa-rauerunt ventre fraudato, pro capite numerāt. Clinicos non

a lib. 1. 87. malè nos Lectularios interpretabimur. a Martialis,

Chirurgus fuerat, nunc est Vespillo Diaulus,
Cœpit quo poterat Clinicus esse modo.

Clinicum vocat vespillonem, ut qui lectos elatorum tractaret. Nec sanè ad viuos tantum medicorum seruorum opera pertinuit, sed etiam ad mortuos, quando

b Genes. ca. 50 legimus præcepisse b Iosephum seruis suis Medicis, ut patris defuncti cadauer aromatibus condirent. Apud Aegyptios enim moris fuit hoc exequi præuia dissectione, quæ non nisi peritis mandari poterat, ut monuerunt

c Lib. 2. d lib. 1. p. II. cap. 5. c Herodotus & d Diodorus. Et hoc Aegyptiorum institutum amplexati sumus & nos in Principibus viris, traditum videlicet à maioribus. D. e Gregorius: *nam Illu-*

e Lib. 4. Dial. *stris vir Stephanus, quem benè nosti, de semetipso mihi narrare consueuerat; quia in Constantinopolitana urbe pro quadam causa demoratus, molestia corporis superueniente, defunctus est, cumq́; Medicus atq́; Pigmentarius ad aperiendum eum atq́; condiendum esset quæsitus, & die eodem minimè inuentus, subsequente nocte corpus iacuit inhumatum.* Et huius pro-

f L. 5. de Instit. act. fectò classis est seruus POLLINCTOR, cuius meminit f Vlpianus ex Labeone. Delegebantur autē ad ministerium funeris SVCCOLLATORES & VSTORES ex infima seruitute homines, inscripti & semirasi, cuiusmodi in pistrinum

g Lib. 8, 75. & in metallum dabantur. g Martialis;

Quatuor inscripti portabant vile cadauer,
Accipit infelix qualia mille rogus.

h 60. h Catullus,

Cum deuolutum ex igne prosequens panem,

A semiraso tonderetur ustore.

De quattuor gerulis subscribit Martiali [a] Petrus Chrysologus; *in obsequium diuitis migrat hic tota ciuitas cum funus effertur. pauper vadit solus. pauperem duorum portat miseratio baiulorum: nec quatuor ut mortuo, sed duo sub uno vecte quasi proijciendo oneri portitores addicuntur inuiti.* idem auctor: *funus diuitis antecedit lugubris turba seruorum.* inter quos videntur fuisse inserti ORCINI, & PILEATI, *hesterni Quirites,* ut appellat Persius, de quibus clarissimus [b] CVIACIVS. Augustorum familia agnouit etiam PRINCIPEM MEDICORVM, ARCHIATRVM; quem, ut in antiquo titulo est, ipsi vocabant SVPERPOSITVM Medicorum. Neque verò Medici tantum, sed & MEDICAE fuerunt in usu. antiqua inscriptio.

a Serm. 123.

b Lib. 3. obs. cap. 28.

SECVNDA
LIVILLAES
MEDICA

Et hæ videntur gynæcia curasse, & curam adhibuisse mulierum passionibus. Quare non malè (ut alij etiam animaduerterunt) notauit Anianus ad Paulum; *quoties de mulieris prægnatione dubitatur, quinq; obstetrices, id est Medicæ, ventrem iubentur inspicere.* Iam verò TRACTATRICES quæ corpus fricabãt, Medicarum ministras fuisse arbitror, ut TRACTATORES Medicorũ. [c] Martialis:

Percurrit agili corpus arte Tractatrix.

Nec aliud intellexisse videtur [d] Seneca: *an potius optem, ut malacissandos articulos exoletis meis porrigam, ut muliercula, aut aliquis in mulierculam ex viro versus, digitulos meos ducat? quid ni ego feliciorem putem Mucium, qui sic tractauit ignem, quasi illam manum Tractatori præstitisset?* Medicis

c Lib. 3.

d Epist. 66.

a lib.29.cap.1. IATRALIPTAS adiungemus. [a] Plinius: *nec fuit postea quæstus modus; quoniam Prodicus Selymbriæ natus discipulus eius, instituens quam vocant Iatralipticen, reunctoribus quoq; Medicorum, & Mediastinis vectigal inuenit.* Romæ legebatur in veteri inscriptione,

DIIS. MANIBVS. S
TITO. FLAVIO. OLENO
SERVO. ET. PROCVRAT
BALNEI. T. FLAVI. AVG
VCT. MEDIASTINO &c.

b lib.10.ep.4. [b] Plinius minor: *proximo anno domine grauissima valetudine usq; ad periculum vitæ vexatus, Iatralipten assumpsi.* Ceterum ad rem maior Plinius, quæ scribit de MEDIASTINIS. fuerunt enim illi ut Aliptæ & Vnctores, ministri c Sat.7. balneares. Nam quod [c] Iuuenalis cecinit, de poetis eo desperatione adactis, ut

Balneolum Gabijs, Romæ conducere Furnos
Tentarent ——

veteres glossæ de Mediastinis & Pistoribus interpretan- d lib. 1.epi.14. tur. Consentit Porphyrion ad illud [d] Horatianum;

Tu Mediastinus tacita prece rura petebas.

e In Partit. Vers. Aen.li.5. nec abit [e] Priscianus. Hæc eadem statio illos sibi vendif Seneca li. 11. cat, quibus [f] cura obtigerat in magna familia, ut ægros de Tranquil. insanosque compescerent. Et huius muneris aliqua cap.13. portione functus est (nisi nos veterum marmorum exscriptores fallunt) SEXTORIVS nescio quis, AVG. LIB. AB AEGRIS. CVBICVLARIORVM. At quia Medicorum placita Balneas, ut vidimus, non abnuerunt, BALNEATOREM propterea hic collocabimus. Eius ministerium pulchrè g Inuitatione ad fontem 11. tetigit D. [g] Zeno Episcopus & martyr; *properate propera-*

te benè loturi fratres. Aqua viua, Spiritu sancto, & igne dulcißimo temperata, blando murmure iam vos inuitat. iam balneator præcinctus expectat, quod unctui, quod tersui opus est præbiturus, sed & denarium aureum triplicis numismatis unione signatum. Balnearum verò usus supra quotidianum balneatoris ministerium adeò assiduum fecerat, ut elixum appellet [a] Martialis. FORNACATOREM instrumento balneatorio contineri scribit [b] Paulus; & huic à balneatore credita videtur Fornax, quæ fuit in balneo, ut ad illius arbitriũ calefaceret eam, tepefaceretue. [c] Lampridius: *auspicium crudelitatis apud centumcellas dedit anno ætatis XII; nam cum tepidius forte lotus esset, balneatorem in fornacem conijci iußit, quando à pædagogo, cui hoc iussum fuerat, veruecina pellis in fornace consumpta est, ut fidem pœnæ de fœtore nidoris impleret.* Qui dominum lauantem ungebant, voce græca Latio donata ALIPTAE dicebantur, nostris VNCTORES, & ministri ungendi. [d] Seneca: *cum in aliquem inertem, & hac plebeia unctione contentum incidi, audio crepitum illisæ manus humeris, quæ prout plana peruenit aut concaua, ita sonum mutat.* infra. *Aliptam cogita, tenuem & stridulam vocem, quo sit notabilior subinde, exprimentem, nec umquam tacentem, nisi dum vellit alas, & alium pro se clamare cogit.* Opelici unctoris meminit [e] Martialis, Panthæ, Secundionis, Erotis antiqua monumenta. Huiusmodi minister Commodum Imperatorem de medio sustulit. [f] Victor: *ibi per ministrum ungendi (nam forte is quoq; è consilio erat) faucibus quasi arte exercitij, brachiorum nodo validius preßus, exspirauit.* [g] allusit huc Horatius,

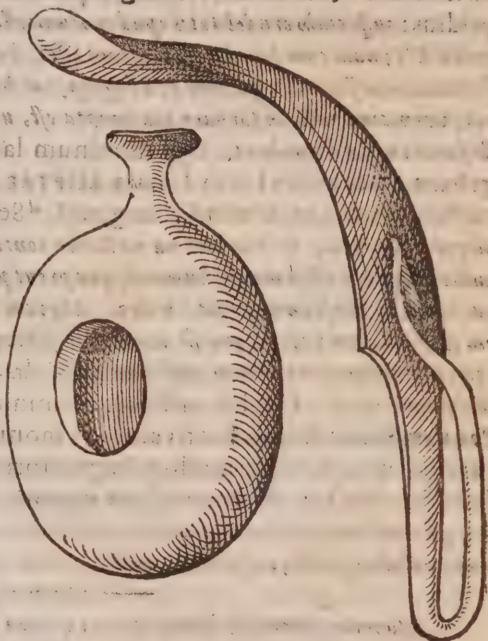
——iusserit ad se
Mæcenas serum sub lumina prima venire

a Lib. 3.
b L. 14. de fundo instr.
c in Cõmodo.
d Epist. 57.
e Lib. 12. 71.
f in editione A. Schotti.
g lib. II. Sat. 7.

Conuiuam; nemon' oleum feret ocyus? ecquis
Audit? cum magno blateras clamore, fugisq;

a Sat. 3. de his Artemidor. cap. 66. lib. 1. Aliptæ instrumenta erant Strigilis, Lintea, Guttus. a Iuuenalis, —— *domus interea secura puellas*
Iam lauat, & bucca foculum excitat, & sonat unctis
Strigilibus, pleno componit lintea Gutto.
Hæc inter pueros variè properantur ——

b lib. 2. Sat. 7. b Horatius,
—— *an hic peccat, sub noctem qui puer uuam*
c epist. 95. *Furtiua mutat Strigili?* —— c Seneca; *vetemus lintea & strigiles Ioui ferre, et speculum tenere Iunoni. non quærit ministros Deus. quid ni? ipse humano generi ministrat.* Ampulla ad hæc & Lenticula, cuiusmodi ego Romæ nactus sum fictilē, *lenticulari* (ut d Appuleius. ille d ait) *forma, tereti*

ti ambitu, pressula rotunditate. cuius hic exemplum subiicio, ut & antiquæ Strigilis, quam vidi apud nobilissimum virum NICOLAVM FABRICIVM. Porrò declarabit nobis Strigilis hic typus Appuleij verba in Excerptis (ita enim Florida appello) *iuxtaq; honestam strigileculam tecta fastigiatione clausulæ, flexa tubulatione ligulæ; ut & ipsa in manu capulo moraretur, & sudor ex ea riuulo laberetur.* Per tubulationem quippe ligulæ sudor dilabebatur. Ligulam autē vocat partem incuruam superiorem, quod sit non absimilis Ligulæ, oblonga, fornicata & contracta; cuiusmodi ego argenteam eleganter elaboratam Romæ spectaui apud LÆLIVM PASCHALINVM, inscriptamque CRESC☧ENTIA. Et hac (ut ego quidem censeo) Strigilis parte videntur usi fuisse aliquando & Medici. [a] Scribonius Largus; *ad auriculæ & tumorem & dolorem sine ulcere, prodest herba urceolaris, aut cucurbitæ ramentorum succus tepens, per Strigilem in foramen auris dolentis infusus.* [b] Plinius; *medentur & aurium dolori: item succus inunctus Hyoscyami modicè: item Achilleæ & minoris Centaureæ & Plantaginis; Peucedani cum rosaceo & Meconio: Acori succus cum rosa. omnis autem strigili calefactus infunditur.* Aliptæ ministerium egregiè ridet Epictetus apud [c] Arrianum. At non præficiemus unguentis peculiarem ministrū, qui promeret & asseruaret? Seruius ad illa 1. Aeneid. *——ubi mollis Amaracus illum*

Floribus, & dulci aspirans complectitur umbrâ;

narrat, Amaracum puerum regium VNGVENTARIVM fuisse, qui casu lapsus, dum ferret unguenta, maiorem ex confusione odorem creauerit. quæ omnia [d] Isidorus in suas origines transtulit. [e] Horatius huiusmodi puerum allo-

a cap. 39.

b Lib. 25. cap. ult.

c lib 3. cap. 26.

d Lib. 4. cap. penult. lib. 17. cap. 9.

e lib. 3. Ode 14

alloquebatur; *I, pete ungnentum puer, & coronas,*
Et cadum Marsi memorem duelli.

Cur autem axillas olim vellerent & læuigarent cum toto corpore, id verò mollitiei adſcribendum eſt; & tetigimus nos paulò ſuperius. Imò poſt Pumices, Reſinam,
a Lib. 3. ca. 52. & Volſellas eò ventum eſt, ut Pſilothro & Dropace adhibitis, pilos arcerent. [a] Plinius Valerianus: *ſunt qui vel ſuis pilis vel ſeruorum ſuorum in balneo offendantur, ſine ulla quidem ratione. ſed illorum quoq; perſuaſioni ſuccurrendum eſt, & monſtrandum, quemadmodum effici poſſit, ut euulſi pili non renaſcantur. Omni autem Pſilothro ſic utendum eſt, ut*
b lib. 3. 32. *prius quàm adijciatur, Reſina pili auferantur. &c.* [b] Martialis,

Pſilothro faciemq; lauas, & Dropace caluam:
Numquid tonſorem Gargiliane times?

c Turnebus lib. 27. ca. 10. A quo miniſterio in veteribus [c] Lexicis ALIPILARIVS δρωπακιςὴς appellatur. hunc ALIPILVM vocant nonnulli, in-
d Epiſt. 57. ſeruntque [d] Senecæ verbis, quæ ſuperius retulimus. Veſtimenta lauantium ſeruabant CAPSARII, & peculiares aliquando è familia homines. Petronius: *ceterum ut mouimus dextros greſſus, ſeruus nobis diſpoliatus procubuit ante pedes, & rogare cæpit, ut ſe pæna eriperemus: nec magnum eſſe peccatum ſuum, propter quod periclitaretur. Subducta enim veſtimenta ſibi Diſpenſatoris in balneo, quæ vix fuiſſent X HS.* Notandum verò eſt, honeſtas matronas ancillarum opera uti conſueuiſſe, ideò Romæ lapis extabat inſcriptus,

ATHENAIS AVGVSTAES VNCT

Non enim uniuerſæ cum tunica pudorem poſuerant,
e Sat. 6. ut illa [e] Iuuenali decantata,

—— magno gaudet ſudare tumultu,

Cum

Cum lassata graui ceciderunt brachia massa,
Callidus & cristæ digitos impreßit Aliptes,
Ac summum dominæ femur exclamare coegit.

Ad castitatis normam Susanna, de qua ita [a] Alcimus Auitus, [a] Lib. 6. ca. 22.
Ecce autem viridis per mollia gramina luci
Susanna ingreditur, famulis comitata duabus,
Quas smigma atq; oleũ iubet ad se adferre, forasq;
Destinat imprudens ——

TONSOR non alibi quærendus est, quem familiarem fuisse unus euincet [b] Ouidius, [b] Lib. 11. metam.
Sed solitus longos ferro resecare capillos
Viderat hoc famulus ——

Pantagathus ille, cuius epitaphium cecinit [c] Martialis, hoc domestico ministerio functus est. Tonstrinæ autem negocium describit nobis [d] Seneca: *quid? illos ocio sos vocas, quibus apud Tonsorem multæ horæ transmittuntur, dum decerpitur si quid proxima nocte succreuit, dum de singulis capillis in consilium itur, dum aut disiecta coma restituitur, aut deficiens, hinc atq; illinc in frontem compellitur?* pergit: *quomodo excandescunt si quid ex iuba sua decisum est, si quid extra ordinem iacuit, nisi omnia in annulos suos reciderunt?* infra; *hos tu ociosos vocas, inter pectinem speculumq; occupatos?* Instrumentum notat [e] Lucianus, ξυρὸν, καὶ μαχαιρίδιας, καὶ κάτοπτρον. Habuit & Palatium Tonsores suos. [f] Ammianus: *euenerat ijsdem diebus, ut ad demendum Imperatoris capillum, Tonsor venire præceptus, introiret quidam ambitiose vestitus, quo viso Iulianus obstupuit; ego, inquit, non rationalem iußi, sed tonsorem acciri.* Neque verò mulieribus obsepta fuit hæc ad quæstum, & dominicam gratiam via. [g] Martialis;

[c] Lib. 6.
[d] De Breu. vitæ cap. 12.
[e] Aduersus indoctum.
[f] Lib. 22.
[g] Lib. 2, ep.

Tonstrix, Suburræ faucibus quæ sedet primis.
vetus elogium:

SEXTIAE. L. TERTIAE
TONSTRICI

Et in hoc ministerio apud Cleopatram Aegypti reginam gratiâ & regio fauore insignis fuit mulier ancilla, cui nomen Eras, ut asserit [a] Plutarchus. Nec aliud sibi voluit [b] Cicero, Dionysij senioris miseram custodiam perstringens; qui ne Tonsori collum committeret, tõdere filias suas docuit. Subdit enim: *ita sordido ancillariq; artificio, regiæ virgines ut Tonstriculæ, tondebant barbam & capillum patris.* De Balneo imus in Culinam. OFFARIOS & COQVOS, veteres illi lurcones magni fecerũt. [c] Plinius; *at nunc Coci triumphorum precijs parantur, & Cocorum pisces: nullusq; prope iam mortalis æstimatur pluris, quàm qui peritissime censum domini mergit.* Val. [d] Maximus; *inde ab Oceani littoribus attracti pisces: inde infusæ culinis artes,* (ita enim habent membranæ meæ) *censibusq; edendis ac bibendis reperta voluptas est.* Liuius; *tum Coquus, vilissimum antiquis mancipium & æstimatione & usu, in precio esse; & quod ministerium fuerat, res haberi cœpta.* Idem [e] Plinius; *postea culinarum artes, ut clunes spectentur, ut diuidantur in tergora, ut à pede uno dilatatæ, repositoria occupent.* Coqui ideam expressit Damoxenus Comicus apud [f] Athenæum, apud quem culinæ instrumentum, condimentorum indiculus, porcus Troianus, & Coqui gloriosa magisteria recensentur. Huius artificij fuerunt Aesopi nobilis patina, cœnæ Metellianæ, Apiciana decreta, & alia huiusmodi sexcenta, excogitata in perniciem censuum & patrimoniorum. [g] Appuleius: *hic erat*

diues

[a] in M. Antonio.
[b] Tuscul. Disp. Lib. 5.
[c] lib. 9. cap. 17
[d] lib. 9. cap. 1.
[e] Lib. 10. ca. 50.
[f] Lib. 3.
[g] Lib. 10. Metam.

diues admodum dominus; at illorum alter pistor dulciarius, qui panes & mellita concinnabat edulia; alter Coquus, qui sapidissimis intrimentis succuum pulmenta condita uapore mollibat. [a] Iuuenalis, *a Sat. 7.*

——veniet qui fercula doctè
Componat, veniet qui pulmentaria condit.

quæ de Structore & Coco dicta esse testantur veteres Glossæ. Eleganter [b] Martialis, *b lib. 14. 220.*

Non satis est ars sola Coco seruire palato,
Namq; Cocus domini debet habere gulam.

Neque verò unico tantum Coquo contenti erant. [c] Iuuenalis; *——Librarius,* ARCHIMAGIRI, *c Sat. 9.*
Carptores——

Inscriptio antiqua,

HIC. OSSA. SITA. SVNT
FAVSTI. ERONIS
VICARI. SVPRA
COCOS

Et quia Coquus & Pistor idem [d] antiquitus fuit, PISTORIS seu PINSORIS hæc erit statio. [e] Varro περὶ ἐδεσμάτων; *si quantum operæ sumpsisti, ut tuus Pistor bonum faceret panem, eius duodecimam Philosophiæ dedisses, ipse bonus iampridem esses factus. nunc illum qui norunt, volunt emere millibus centum, te qui nouit, nemo centussi.* Sybariticum verò possit videri illud, quod narrat [f] Clearchus Solensis lib. v. vitarum, *Pistorem, nescio cuius, cum tunica chiridota, & ore sudario obuoluto, iussum esse farinæ massam tractare; ne videlicet sudor stillans influeret, aut subactam farinam halitu afflaret.* Panis conficiendi ratio apud Plinium extat, qui & de Pistoribus multa. Horum alij DVLCIARII, alij LACTARII.

d Festus.
e Gell. lib. 15. cap. 19.
f Athenæus lib. 12.

a li.10.metam RII. de illis a Appuleius: *hic Panes, Crustula, Lucunculos, Hamos, Laterculos, & cõplura scitamenta mellita.* b Martialis,
b lib.14.222.

Mille tibi dulces operum manus ista figuras
Exstruit: huic uni parca laborat Apis.

c Elagabalo. de Lactarijs c Lampridius: *dulciarios & lactarios tales habuit, ut quacumque coqui de diuersis edulibus exhibuissent, vel Structores vel Pomarij, illi modo de dulcijs, modo de lactarijs exhiberent.* PLACENTARIORVM meminit Iul. d Paulus: & Pistoris asseclas fuisse innuit e Martialis,
d lib.3.sent.
e Lib.11.32.

Hinc Pistor fatuas facit Placentas.

f L.1.Naut. Caup.Stab. POMARII & f FOCARII se hic exhiberi non molestè ferent; ut & VENATORES vel AVCVPES, qui instruendarum gratia quotidianarum epularum habebantur. CELLARII rem cibariam, quæ in penu fuit, adseruabant. g Plautus:
g Captiui.

Sume, posce, prome quid vis: te facio Cellarium.

h Epist.123. h Seneca; *circa lucem discurritur, pueri vocantur, Cellarij, Coqui tumultuantur. quæro quid sit? dicitur mulsum & alicam poposcisse à balneo.* i Plinius: *Apio eximunt Coci obsonijs Acetum; eodem Cellarij in saccis odorem vino grauem.* k Lampridius; *mittebat Parasitis per Cellarios, Salarij annua vasa, cum Ranis, cum Scorpijs, cum Serpentibus, & cum huiusmodi monstris.* Hinc manauit loci nomen apud l Lucæ interpretem, m Augustinum & n Cassianum. Transtulit eleganter o Theodorus Priscianus; *sed Pulmonem esse veluti Cellarium spiritus ad arterias mittendi, seu replendi omnem corporis regionem, ex quo spiritu omnes nostri artus commoueantur.* hinc Cellariolum apud p Gregorium Turonensem, qui & Promptuarium vocat. Cellarium autem ministrum, PROMVM appellauit q Horatius;
i Lib 19. cap. ult.
k Elagab.
l cap. 12.
m lib. 9. conf. cap. 8.
n lib. 4. de instit. renunc. cap. 8.
o ad Eusεb. lib. 4.
p lib. 2. mirac. cap. 35.
q lib.2, Sat. 2.

Cum labor extuderit fastidia, siccus, inanis,

Sperne

Sperne cibum vilem: nisi Hymettia mella Falerno
Ne biberis diluta. foris est Promus, & atrum
Defendens pisces hiemat mare. ——

PAENVARIVM, antiquum [a] marmor; CONDVM PROMVM PROCVRATOREM Peni [b] Plautus, quem imitatus est dubio procul [c] Paulus Diaconus in Distichis, quibus beatissimi Benedicti admiranda complexus est; *a Puteolis. b Pseudolo, citante Fulgētio c lib. 1. de gest. Lang. cap. 26*

Cur Prome conde times stillam præbere Lecyti?
Dolia certè fluunt. cur Prome conde times?

Cellæ promæ huc referendæ sunt. [d] Tertullianus: *nisi quia in cellis promis caro salita & usui reposita seruatur, depromenda illinc suo tempore.* Hinc Cella penaria, cuius meminere Suetonius, Vlpianus, Turonensis & alij. Verum inter Penu & Cellarium hoc intererat, quod Cellarium paucorum dierum, Penu esset temporis longi. Notat [e] Seruius ad illud, *d De Resurr. carnis. e lib. 1. Aen.*

Cura penum struere ——

quod & videtur Q. Scæuolæ placuisse apud [f] Gellium, licet Fab. Planciades non ita ad amussim scripserit, *Penum autem Cellarium dicimus.* Cella autem & Cellarium auctore [g] Donato, *à reponendis, celandisq; rebus esculentis & poculentis dicitur.* Verum Penoris nomine veniunt esculenta & poculenta, Oleum, Garum, Muria, Mel, Acetum & Hordeum, Ligna & Carbones, Thus & Ceræ. nec iniuria, *est enim omne*, scribit [h] Cicero, *quo vescuntur homines, Penus.* & Penora dicuntur res necessariæ ad victum quotidianum. Notauit autem apud Homerum [i] Athenæus PENVARIAM, seu PENARIAM ancillam; quæ Græcè est, ἡ ταμία. Conuiuium apparabant MINISTRI; hæc siquidem fuit legitima, & iusta seruorum triclinia- *f lib. 4. cap. 1. g Adelph. Act. 4. Sc. 2. h lib. 2 de nat. Deor. i li. 1. Deipnosoph. est autem eiusmodi Lyde apud Horatiū lib 3 carm. ode 28.*

a Serm. de liuore & inuid. rium nomenclatura. a Zeno Veronensis: *Ioseph utiq; in Aegyptum non venisset, nec pudicitiæ tenax dominæ lasciuientis insidias incidisset, non fuisset retrusus in carcerem, nec ministris Pharaonis familiarior extitisset.* &c. b Virgilius,

b Lib. 1. Aen. ——*totidemq; pares ætate ministri*

c Lib. 11. c Silius, ——*non una ministri*

Turba gregis——

d Lib. 10. d Lucanus, *Tunc famulæ numerus turbæ, populusq; minister.* Seruius in Eclogam II. de Alexi; *cum vidisset in ministerio omnium pulcherrimum.*

e M. Antonio. Iul. e Capitolinus: *tunc viris clarioribus permisit, ut eodem cultu, quo ipse, vel ministerijs similibus conuiuia exhiberent.*

f Serm. 24. f Petrus Chrysologus: *discumbenti homini Deus adstat, & adstat in cælestibus: epulanti seruo seruit Dominus; & seruit accinctus; pueris suis, ministris suis ministerium facit Christus, & facit in Patris iam gloria constitutus.* Neque tamen negamus, quod vir eruditissimus affirmauit, ministerij appellatione aliquando intelligi omnia vasa argentea Triclinio sternendo necessaria.

g lib. 7. ca 39. h Serm. 122. Vsi enim sunt hac vocis eius notione g Paulus Orosius, & h Petrus Chrysologus, ille; *dumq; expositis opibus, attonitum barbarum, magnitudine & pondere, ac pulchritudine, ignota etiam vasorum qualitate intelligeret, virgo Christi ad barbarum ait: hæc Petri Apostoli sacra ministeria sunt, præsume si audes, de facto tu videris.* Hic; *quid est diues? ubi sunt torrentes torcularium tuorum? ubi sunt horrea ad famem pauperis non minus cupiditatibus dilatata, quàm copiis? ubi sunt vina ad inopiam pauperis, annositatibus & ipsa temporum oblinione seruata? ubi sunt effusiones, lapsus, flumina ministeriorum tuorum?*

i Lib. 1. Ep. 2. i Sidonius: *si in conuiuium venitur, quod quidem diebus profestis simile priuato est, non*

ibi

ibi impolitam congeriem liuentis argenti mensis cedentibus suspiriosus minister imponit. Scimus autem Seruos quandoque in uniuersum ministros & ministeria dictos esse, ut à [a] Seneca, [b] Plinio, [c] Martiale, qua notione ministerialis apud Latino Gallicos scriptores seruus est. Conuiualem ministrum expressit [d] Horatius;

a lib. 3. de benef. cap. 18.
b lib. 7. ca. 52.
c Lib. 7.
d lib. 2, Sat. 8.

——puer altè cinctus acernam
Gausape purpureo mensam pertersit—— &.
——at omnes
Præcincti rectè pueri, comptiq; ministrent.

Hi Græcè [F] διάκονες & [Φ] διάκονοι appellati sunt, à quibus ordo sacer nomen traxit Diaconorum. Nostri enim ex prima institutione ministrauerunt mensis, ut ex Actis Apostolicis notauerunt Isidorus & Amalarius Fortunatus. Et profecto [e] Arator ministros vocat;

F Rabanus Maurus de inst. Cler. lib. 1. ca. 7. Iuo Carnotensis in sermonib.
Φ ônes passim
e Lib. 1.

——sit cura ministris
Officium librare suum, quo laudis amictu
Hunc deceat lucere chorum, quem mysticus ordo
Consecrat in numero——

Huc respexit D. [f] Ignatius, nostros Diaconos informans; οὐ γὰρ βρωτῶν, καὶ ποτῶν εἰσι διάκονοι, ἀλλ' ἐκκλησίας θεοῦ ὑπηρέται. & hinc ministeria ipsa fuerunt qui Diaconias nominarent, Auctor cœnæ D. Cypriano falso adscriptæ: *at ubi diuisit vestes, Rex respiciens eos, sic ait; non ante cœnabitis, nisi singuli singulas vices feceritis: atq; ita sibi præceptas Diaconias consumauerunt.* Porrò insigniuit hæc vox peculiare quoddam Diaconorum nostrorum ministerium, de quo agemus inferius. At vestis ministrorum Tricliniarium fuit Tunica, qua omnes, ut suo loco indicabimus, promiscuè serui usi sunt, eaque sine ma-

f Epist. 2.

nicis aliquando, aliquando manicata: sed leuiter & nō ultra cubitum, interdum etiam ultra cubitum, totius brachij operimento, ut conspeximus in antiquis scalpturis. Ab his desumpsisse Tunicas suas, quas hodie vocamus Albas, Leuitas Diaconosue nostros, quas tamen non præcingerent sibi, sed ad talos usque demitterent, non inuiti suspicamur. [a] Philo Ecclesiam Alexandrinam describens: *ceterum in hoc sacro conuiuio nemo, ut dixi, seruus adest, ministrant ingenui, & sponte quicquid opus est faciunt.* infra: *distincti autem & promissis Tunicis accedunt ad ministrandum, ut absit omnis seruilis species ab hoc conuiuio.* Et licet per hæc minus trita à nostris, in tanta annorum ac rerum caligine, timide & suspenso gradu incedamus, monemus tamen eruendæ veritatis studiosos, B. Siluestrum Diaconibus, qui Colobijs antea utebantur, Dalmaticas vestes assignasse, ut asserunt [b] Breuiarium Romanum, & [c] Hugo de S. Victore. at id quare? quia nuditas brachiorum culpabatur. Ita [d] Albinus Flaccus, & [e] Expositor Romani (ut inquiunt) Ordinis. At Colobium fuit vestis sine manicis, ut asserunt [f] Seruius, [g] Hieronymus, [h] Isidorus & [i] Albinus; licet Aegyptiorum monachorum Colobia (ut prodit [k] Cassianus) manicas, sed decurtatas, cubito tenus haberent. Fuit autem Colobiū Tunica. An verò Ecclesiastici Diacones nudis omnino incederent brachijs, ut conuiuales illi, non ausim omnino affirmare, aut negare constanter. Culpata nuditas brachiorum videtur fauere affirmanti; quam tamen ego speciem pro cetera castimonia senioris Ecclesiæ, vix animo possum concipere. Addamus, non esse omnino certam traditionem Albini, Colobia

a de Vitæ contempl.
b in Siluestro.
c Erudit. Theol. lib. 1. ca 33.
d Quid signif. Vest.
e refert Panuinius in expl. Voc. Eccles.
f lib. 9. Aen.
g in Quæstion. Hebr.
h Lib. 19. Etym. cap. 22.
i Loco citato.

lobia videlicet D. Siluestri iussu abolita fuisse, cum narret[a] Anselmus Decretorum antiquus collector, à Sancto Siluestro & Presbyteris eius Colobiorum usum incœpisse; & Marcum, Iulium, Liberium acceptum retinuisse: post hos autem Colobia Dalmaticis esse permutata in gratiam alieni aspectus, qui in Colobio requirebat nescio quid amplius. Quæ sanè confirmantur ex ijs, quæ narrat[b] Ammianus: *post hæc* (inquit) *indumentum regale quærebatur, & ministris fucandæ purpuræ tortis confessusq́;, pectoralem tuniculam sine manicis textam, Maras quidam nomine inductus est, ut appellant Christiani, Diaconus; cuius prolatæ litteræ scriptæ Græco sermone, ad Tyrij textrini præpositum, celerari speciem perurgebant.* In re tam perplexa quid pronunciabimus? Non liquere; & ideò ampliandum. Non ignoramus utique multa mysticè de sacris Sacerdotum vestibus, à sanctissimis & eruditissimis viris tradita esse, cum illas ab augustissimis Hebræorum ritibus deriuent; neque hæc nobis conuellere propositum est: sed scimus etiam multa è gentilium obuia consuetudine, atque adeò superstitione, translata fuisse ad usus nostros, tum utiliter tum sapienter. Aequi igitur boniq́ue consulet qui hæc nostra leget, studium veritatis inquirendæ, *cuius luce menti hominis,* ut ait summus Orator, *nihil dulcius.* Porrò Diaconorum nostrorum (ut etiam hoc obiter tangamus) partes videntur fuisse, Eleemosynas à fidelibus oblatas in usus pauperum distribuere; & hoc iam inde à D.[c] Paulo, qui ministerium hoc Diaconiam appellat. Hinc Sisinnius & Cyriacus Diaconi victum deferebant Sanctis Martyribus, ut habent[d] gesta Marcelli Papæ. D. certè Laurentius

[a] *citat Ciacō in notis ad Cassianum.*

[b] *Lib. 14.*

[c] *Epist. 2. ad Corinth. cap. 8. & 9.*

[d] *apud Metaphr.*

tius Archileuita hoc munere functus egregiè est, transmisitque ad successores, cum [a] Titus Diaconus Martyr pecunias pauperibus distribuens Romæ à barbaris interfectus sit; & D. [b] Gregorius Bonifacium Diaconum, Ecclesiæ nominet dispensatorem. Diaconissæ autem quæ vocantur, Diaconis origine fuerunt æquales. [c] custodiebant verò portas introitus videlicet Ecclesiæ in statione fœminarum. erant ad easdem [d] internunciæ; [e] ministrabantque Presbyteris in earumdem Catechismo, & Baptismate, propter honestatem; & [f] initiabantur ab Episcopis solemni precatione, ministerio tamen non Sacramento. Harum videtur meminisse [g] Plinius iunior in consultatione de rebus nostris ad Traianum Augustum conscripta: *quo magis necessarium credidi, ex duabus ancillis, quæ ministræ dicebantur, quid esset veri & per tormenta quærere. Sed nihil aliud inueni, quàm superstitionem prauam & immodicam* &c. Et ex hac tandem muliebri ministrandi ratione, quis non laudet pietatem nobilissimarum, & sanctissimarum sororum Marthæ, & Mariæ, quarum altera non semel Domino [h] ministrauit, altera sedere consueuit secus pedes eiusdem? nimirum submittebant illæ fastigium auitæ nobilitatis diuino obsequio, & exequebantur in CHRISTO, quod clarissima heroina longè post imitata est in CHRISTI imitatore Martino. [i] Maximi enim Imperatoris regina, *non opes regni, non Imperij dignitatem, non diadema, non purpuram cogitabat: diuelli à Martini pedibus solo strata non poterat. Postremo à viro suo poposcit, deinde Martinum uterque compellant, ut ei remotis omnibus ministris, præberet sola conuiuium. nec potuit vir beatus obstinatius reluctari. componitur castus Reginæ manibus*

a Prosper. in Chron.
b Lib. 3. Dial. cap. 20.
c Clem. lib. 2. constit. cap. 61.
d Lib. 3. cap. 15
e ibidem.
f lib. 8. cap. 26. & nescio quid simile extat in Ord. Romano.
g lib. 10. Ep. 97. & notauit Balduin.
h Luca 10. Iohan. 12.
i Sulpit. Seuerus lib. 3.

manibus apparatus: sellulam ipsa consternit, mensam admonet, aquam manibus subministrat: cibum quem ipsa coxerat, apponit. ipsa, illo sedente, eminus secundum famulantium disciplinam, solo fixa consistit immobilis, per omnia ministrantis modestiam, & humilitatem exhibens seruientis: miscuit ipsa bibituro, & ipsa porrexit. finita cœnula, fragmenta panis assumpti, micasq́ collegit, satis fideliter illas reliquias Imperialibus epulis anteponens, &c. O felices, o beatas, quibus licuit CHRISTO & Martino ministrare, quibus CHRISTI & Martini pedibus aduolui licuit! Ministrorum primus mihi erit OBSONATOR. [a] Martialis eleganter de eodem; [a] Lib.14.217.

Dic quotus es, quanti cupias cœnare, nec unum
Addideris verbum, cœna parata tibi est.

[b] Seneca: *adÿce obsonatores, quibus dominici palati notitia subtilis est, qui sciunt cuius rei illum sapor excitet, cuius delectet aspectus, cuius nouitate nauseabundus erigi poßit, quid iam ipsa satietate fastidiat, quid illo die esuriat.* Hic [c] Athenæo est ἀγοραστὴς, καὶ ὀψώνης, quem præceptis instruxit Lynceus Samius. INVITATOR & VOCATOR appellationem sortiti ex munere sunt. huius meminit [d] Athenæus, illius [e] Martialis, & antiqua Romana inscriptio: [b] Epist.47. [c] Lib.4. [d] Lib. citi [e] Lib.9.

AGATHOPVS
AVGG. LIB.
INVITATOR &c.

[f] Plinius; *indignantiq́ Ptolemæo & vocatores suos ostendenti, ut diceret à quo eorum inuitatus esset.* [g] Appuleius: *& ecce quidam introcurrens famulus, rogat te ait tua parens Byrrhena, & conuiuÿ cui te sero despondera, iam appropinquantis admonet.* [h] Ammianus; *& Nomenclatores assueti hæc & alia venditare, mercede accepta, cœnis quosdam & prandÿs in-* [f] lib.35.ca.10. [g] lib.3.Met. [h] Lib.14.

serunt subdititios, ignobiles & obscuros. Notandi hic Nomenclatores è campo in triclinium euocati, quos [a] Athenæus ὀνομακλήτορας, & δείπνων ταξιάρχους appellat: & videntur esse δειπνοκλήτορες Artemidoro. Inuitatores expressit CHRISTVS dominus apud [b] Matthæum & [c] Lucam. Descripsit autem [d] Seneca; *alius cui conuiuarum censura permissa est, perstat infelix & expectat quos adulatio & intemperantia, aut gulæ aut linguæ, reuocet in crastinum.* Et ab hac forte opera seruum Calatorem in Rudente appellat Plautus, ubi tamen Lambinus à Festo non discedit. Huius classis fuit puer qui nunciabat HORAS. [e] Iuuenalis:

—— clamore opus est, ut sentiat auris
Quem dicat venisse puer, quot nunciet horas.

[f] Martialis:

Horas quinq; puer nondum tibi nunciat, & tu
Iam conuiua mibi Cæciliane venis.

[g] Sidonius; *ecce & ab Archimagiro aduentans, qui tempus instare curandi corpora moneret, quem quidem nuncium per spatia clepsydræ horarum incrementa seruantem, probabat competenter ingressum quinta digrediens.* Porrò ipsi Triclinio præfectus erat seruus TRICLINIARCHA, ut in veteri Epigrammate nominatur, M. VLPIVS. AVG. LIB. PHAEDIMVS. hic D. [h] Iohanni Architriclinus est, siue ejusdem interpreti [i] Iuuenco summus minister; quod ut inquit [k] Athenæus, esset ἐπιστάτης τῆς ὅλης διακονίας, seruorum nimirum Tricliniarium, quorum aliqui [l] AQVAM in manus infundebant, aliqui fercula [m] INFEREBANT, INFERTORES appellati ab opera quam præstabant. [n] Iuuenalis;

Aspice quàm longo distinguat pectore lancem

Quæ

a Lib. 2.
b cap. 22.
c cap. 14
d Epist. 47.
e Sat. 10.
f Lib. 8. 67.
g Lib. 2. ep. 9.
h Cap. 2.
i lib. 2. Histor. Eu.
k Lib. 4.
l Petronius.
m Athenæus lib. 4.
n Sat. 5.

Quæ fertur domino squilla, & quibus undiq; septa
Asparagis, qua despiciat conuiuia caudâ,
Cum venit excelsi manibus sublata ministri.

ubi habent veteres glossæ, *ministri; Infertoris.* Eædem ad illa eiusdem [a] poetæ, [a] *Sat. 11.*

Nec frustum capreæ subducere, nec latus Afræ
Nouit auis noster tirunculus —— ita explicant, *hoc est quod vult dicere, Infertor noster furtum facere ignorat.* Et hæc quidem vox in Lege etiam Salica extat, ut videbimus infra. Ministerium tetigit [b] Iuuenalis, & ante hunc [c] Horatius, [b] *loco cit.* [c] *li. 2. Sat. ult.*

—— *deinde secuti*
Mazonomo pueri magno, discerpta ferentes
Membra gruis, sparsi sale multo, non sine farre,
Pinguibus & ficis pastum iecur anseris albi,
Et leporum auulsos, ut multo suauius, armos
Quam si cum lumbis quis edit ——

Tangit & [d] Zeno Veronensis: *tres pueri unanimes legumina inferunt primi, quibus ut scitus sit sapor, salem sapientiæ aspergunt, oleum Christus infundit.* [e] Halotus autem ille, qui boleto Claudianam apotheosin procurauit, Prægustator itidem & Infertor fuit: quæ ministerij coniunctio non videtur perpetua fuisse. Vini Infertorem lepidè expressit [f] Horatius; [d] *ad Neophytes post Baptisma Serm. 1.* [e] *Tacitus annal. lib. 12.* [f] *lib. 2. Sat. 8.*

—— *ut Attica virgo*
Cum sacris Cereris, procedit fuscus Hydaspes,
Cæcuba vina ferens: Alcon, Chium maris expers.

His de Triclinio ministris LECTISTERNIATORES accensiti sunt. [g] Plautus, [g] *Pseudolo.*

Tibi hoc præcipio, ut niteant ædes. habes quod facias: pro-

pera, intro abi:
Tu esto Lectisterniator.

a lib. 2. de ira cap. 25. [a] Seneca; *parum agilis est puer, aut tepidior aqua potui erogata, aut turbatus thorus, aut mensa negligentius posita.* MENSARVM DETERSORES. [b] Horatius,

b lib. 2. Sat. 8.

—— puer altè cinctus, acernam
Gausape purpureo mensam pertersit.

c Lib. 14. 144. cui rei spongia aptior fuit. [c] Martialis:

Hac tibi sorte datur, tergendis spongia mensis
Vtilis, expresso cum leuis imbre tumet.

d Menachm. hinc factum nomen Parasito apud [d] Plautum, peniculi;

—— quia mensam (inquit ipse) *quando edo, detergeo.*

Peniculi enim *spongiæ sunt*, inquit Festus, & pro spongia peniculum usurpauit [e] Sedulius,

e Lib. 5.

—— quin insuper haustum
Cum peteret sitiens, unus de plebe nefanda
Peniculo infusum, calamo porrexit acetum.

f lib. 2. Met. Nec non & qui LVMINA sub noctem INFEREBANT, [f] Appuleius; *iam illatis luminibus, epularis sermo percrebuit.* g Lib. 16. [g] Ammianus: *malignitate simili quidam Agens in rebus in Hispania, ad cœnam itidem inuitatus, quum inferentes vespertina lumina pueros exclamasse audisset ex usu,* VINCAMVS &c.

h Lib. 2. At his, luxus, & vilitas opum, statuas substituit. [h] Lucretius;

Si non aurea sunt iuuenum simulacra per ædes,
Lampadas igniferas manibus retinentia dextris,
Lumina nocturnis epulis ut suppeditentur.

Quæ Coquus elaborauerat, collocabat STRVCTOR. Petronius: *superq; proprium conuenientemq; materiæ Structor imposuerat cibum.* Et hunc famulitij ministerialis præsulem

lem videtur constituere [a] Macrobius : *inter hæc seruilis moderator obsequij, cui cura vel adolendi Penates, vel struendi penum, & domesticorum actuum ministros regendi, admonet dominum, familiam pro solemnitate annui moris epulatam.* [a] lib. 1. ca. ult.
[b] Virgilium autem imitatur Macrobius, [b] Lib. 1. Aen.

Quinquaginta intus famulæ, quibus ordine longo
Cura penum struere, & flammis adolere Penates.

ubi Seruius; *struere, ordinare, componere. unde & Structores dicuntur ferculorum compositores.* Donatus verò procurationem Cellarij, & deorum Penatium cultum interpretatur. quæ sequuntur,

Centum aliæ, totidemq; pares ætate ministri,
Qui dapibus mensas onerent, & pocula ponant.

de Infertoribus & Pocillatoribus accipe. Structoris enim erat componere & seruare fercula, non inferre. hic τραπεζοποιὸς, & τραπεζοκόμος à Græcis dictus est, ut apud [c] Athenæum vidimus & [d] Clementem Alexandrinum. de eodem [e] Seneca : *quare ars est apud te ministrare : nec temerè, & ut libet, collocatur argentum, sed peritè struitur, & est aliquis scindendi obsonij magister?* SCISSOREM hic habemus, eumque unà cum Structore productum, uti & apud [f] Iuuenalem, [c] Lib. 4. [d] lib. 3. Pæd. [e] De Vita beata. [f] Sat. 5.

Structorem interea, ne qua indignatio desit,
Saltantem spectes; & Chironomonta volanti
Cultello, donec peragat dictata magistri
Omnia : nec minimo sanè discrimine refert
Quo gestu lepores, & quo gallina secetur.

Meminit & Petronius : *processit statim Scissor, & ad symphoniam ita gesticulatus lacerauit obsonium, ut putares Darium hydraule cantante pugnare.* CARPTOR idem qui Scissor

fuit. Petronius; *nec minus & Trimalcio eiusmodi methodio*
a Sat. 9. *lætus, carpe inquit. processit statim Scissor.* [a] Iuuenalis;

—— audiet & quæ
Finxerunt pariter Librarius, Archimagiri,
Carptores ——

b lib. 2. Met. DIRIBITORES, qui apud [b] Appuleium leguntur; *Diribitores plusculi splendidè amicti, fercula copiosa, puellæ scitulæ ministrantes, pueri calamistrati, pulchrè indusiati.* Panem forsan diribebant: & videntur mutuati appellationem à Comitialibus, & Iudiciarijs Diribitoribus. Fuit autem penes aliquem seruorum Tricliniarium hæc panis distributio. [c] Iuuenalis eleganter, ut solet,

c Sat. 5.

Maxima quæq; domus seruis est plena superbis.
Ecce alius quanto porrexit murmure panem
Vix fractum, solidæ iam mucida frusta farinæ,
Quæ genuinum agitent, non admittentia morsum.
Sed tener & niueas molliq; siligine factus
Seruatur domino. ——.

Et huc pertinent illa Petronij: *circumferebat Aegyptius puer clibano argenteo panem.* Promebant autem è canistris statutis in ipso Triclinio, ut indicat antiqua Sigmatis [d] scalptura, quæ Romæ trans Tiberim visitur, è regione ædis D. Chrysogoni. ideoque [e] Iuuenalis,

d edidit F. Vrsin.
e Sat. prox. cit.

—— finge tamen te
Improbulum, superest illic, qui ponere cogat.
Vis tu consuetis audax conuiua canistris
Impleri, panisq; tui nouisse colorem?

f Lib. 1. Aen. [f] Virgilius,

Dant famuli manibus lymphas, Cereremq; canistris
Expediunt. ——

ubi

ubi hæc Donatus; *hic dispositionem familiæ regalis ostendit. alij enim, hoc est viri, aquam abluendis manibus dabant, alij mantilia porrigebant, quibus manus ablutæ tergerentur, alij canistris panem ministrabant, mos enim fertur apud veteres fuisse, ut panis non argenteis vasculis inferretur, sed canistris, hoc est speciebus factis ex vimine.* At ex his Donati verbis elicimus, in Petronio pleraque legi, quæ luxum referant non vulgarem & tritum, sed Imperatorium, & summæ inter luxuriosos fortunæ; quale est quod de clibano argenteo vidimus. PRAEGVSTATORES nonnihil ex herilibus edulijs præmandebant. [a] Cornelius Tacitus: *cuius minister è spadonibus fuit Halotus, inferre epulas & explorare gustu solitus.* [b] Arnobius; *curat ut ad sensum palati, suis cum iucunditatibus veniant rerum incorruptarum sapores: & an ritè pulmenta condita sint, Prægustatoris fungitur atque experitur officio.* inuehitur autem his verbis in Lateranum Deum focorum. Et hinc docemur, non in gratiam tantum vitæ tuendæ, sed & voluptatis gulæque causa institutos fuisse Prægustatores. [c] Iuuenalis tamen ad prius illud munus respexit;

Mordeat ante aliquis, quidquid porrexerit illa
Quæ peperit: timidus prægustet pocula Papas.

quod quidem præmordendi munus fecit fortasse, ut antiquus Grammaticus illa eiusdem [d] poetæ

Discipuli custos præmordet Acænonetus.

de Papate interpretatus sit. [e] Horatius voluptariam prægustatoris operam tetigit in fabella de rustico & urbano mure:

Ergo ubi purpurea porrectum in veste locauit
Agrestem, veluti succinctus cursitat hospes,

a lib. 12. Annal.
b Lib. 4.
c Sat. 6.
d Sat. 7.
e lib. 2. Sat. 6.

Continuatq; dapes, nec non vernaliter ipsis
Fungitur officijs, prælambens omne quod affert.

apud Cæsares procuratio Prægustatorum Liberto de more demandabatur. Vetus elogium Romæ,

DIS. MANIBVS
TI. CLAVD. AVG. LIB
ZOSIMI. PROCVRAT
PRAEGVSTATORVM &c.

a Lib.14.ca.6

Vt & vini censura in epulas dominicas, quod notauit [a] Plinius. Et quoniam escaria vasa aurea fuerunt & argentea, ideò minister fuit ARGENTO præpositus, cuius meminit [b] Africanus ICs. AVRO præpositorum meminit [c] Clemens Alexandrinus, οἱ δὲ χρυσοφυλακοῦσιν ὡς γρῦπες. præpositorum auro ESCARIO mentio extat in vetere inscriptione, quam vidimus Romæ in hortis IVLII III. Pont. Max.

b lib. 22. de manum. test.

c lib. 3. Pæd.

DIS MANIB
GAMVS AVG. L. PRAEP. AVRI
ESCARI FECIT SIBI ET
FLAVIAE TYCHE CONIVGI
BENEMERENTI &c.

argentum ESCARIVM recensuit Donatus, enarrans illa [d] Virgilij,

d Lib. 1. Aen.

Ingens argentum mensis, cælataq; in auro
Fortia facta patrum ——

inquit enim; *idcirco adiecit mensis, ut ostenderet escariũ argentũ, ne putaretur in ijs speciebus esse, quæ longe essent ab usu mensarũ.* cælataq; in auro fort. fac. *hic multiplex argenti laudatio, nam fuit ingentis formæ, perindeq; magni ponderis, insignitum auro, & decore mirabili, manu verò artifici ornatum,*

tum, ut ars cum speciei precio certare videretur. In veteri marmore legitur. Præpositus auro GEMMATO, de quo [a] Iuuenalis, [a] Sat. 5.

——tibi non committitur aurum,
Vel si quando datur, custos affixus ibidem,
Qui numeret gemmas, unguesq́; obseruet acutos.

Fuit & ministerium argenti POTORII. Romæ legerunt viri docti,

OSSA
VIBIAE. SVCCESSAE. LIVIAE. AVG. SER.
AB. ARGENTO. POTORIO. &c.

VIATORII præterea & BALNEARIS meminit [b] ICs. SCAENICI mentio extabat olim Romæ in hortis Carpensibus. [b] L. 42. de auro & arg. Leg.

T. AELIVS. AVGVSTORVM. LIB. A
MEMPTVS. AB ARGENTO SCAENI
CO &rel.

Erat autem argentum Scænicum, *quo dominus non temerè utebatur, sed commodare ad ludos, & ad ceteras apparationes solebat,* ut [c] Alfenus interpretatur. Vasa ipsa qui TERGERENT & LAVARENT, huius cohortis manipulares videntur fuisse. [d] Iuuenalis eorumdem meminit; [c] L. 30. de auro & arg. leg. [d] Sat. 14.

Hospite venturo cessabit nemo tuorum.
Verre pauimentum, nitidas ostende columnas,
Arida cum tota descendat aranea tela,
Hic lauet argentum, vasa aspera tergeat alter.

[e] Horatius: [e] lib. 2. Sat. 4.

Magna mouent stomacho fastidia, si puer unctis
Tractauit calicem manibus, dum furta ligurit:
Siue grauis veteri crateræ limus adhæsit.

Nunc MINISTRATOR dicendus est. huiusmodi in antiquis marmoribus nominantur AMARANTHVS AVGVSTI

MINISTRATOR TVRRANIANVS. ERASTVS & ANSIO CAESARIS MINISTRATORES. Petronius, *Vinum dominicum ministratoris gratia est.* [a] Seneca: *alius vini minister in muliebrem modum ornatus, cum ætate luctatur.* [b] Appuleius autem hæc Senecæ explicans, *pueros calamistratos, pulchrè indusiatos, gemmas formatas in pocula vini vetusti frequenter offerentes,* notauit. nimirum hic fuit muliebris ornatus; indusiatum esse, & calamistratum quempiam. Idem [c] Seneca: *transeo pistorum turbam, transeo ministratorum, per quos signo dato ad inferendam cœnam discurritur.* Neque sanè temerè coniungit hic noster pistores & ministratores, cum & in Notitia (ut vocant) Imperij, sub dispositione viri Sp. Comitis Castrensis, ministeriales dominici recenseantur, ad quos indicandos, inter Comitis insignia, mensa panaria & vinaria aliquot vasa conspiciuntur. Porrò, qui vinum ministrabat, à [d] Suetonio AD CYATHVM & VINVM appellatur, ab [e] Appuleio POCILLATOR, à [f] Iuuenale AD CYATHOS, in veteri epitaphio à POTIONE.

a Epist. 47.
b Lib 2. Met.
c Ep. 95.
d Cæsare c. 49.
e lib. 10. Met.
f Sat. 13.

TI. CLAVD. AVG. LIB
GRATIO. LIVIAE
AVG. SER. A'. POTIO
NE. S. T. T. L.

à [g] Gallis SCANTIO. [h] Græcis OINOXOOC. hic vinum prægustabat. [i] Martialis de Alexi Virgiliano:

Adstabat domini mensis pulcherrimus ille,
Marmorea fundens nigra Falerna manu;
Et libata dabat roseis Carchesia labris.

hic idem qui à potione, fuit & à LAGENA seu LAGVNA: & confirmat antiqui marmoris elogium,

g LL. Salic. Tit. 11. edit. Basil.
h Athenæus & Lucian.
i Lib. 8. 56.

M.

M. VLPIO. AVG. LIB
PHAEDIMO. DIVI. TRAIANI. AVG
A. POTIONE ITEM A. LAGVNA. ET
TRICLINIARCH. LICTORI. PROXIMO. ET
A. COMMENT. BENEFICIORVM &c.

vas enim vinarium fuit lagena Prægustatores autem voluptati & securitati dominorum inseruiebant: illi, temperando ad blanditias gustus: huic, prælibando ad insidias cauendas. Et hoc demum serui fuit, & solidum ministerium prægustatoris; quo fit ut [a] Cornelius Tacitus prudentissimus scriptor, ad hoc indicandum utatur verbo explorandi. Neque verò defuit CALIDAE GELIDAEQ minister, ut appellat [b] Iuuenalis. [c] Seneca; *inde & illud sequitur, ut minimis sordidisq; rebus non exacerbemur. parum agilis est puer, aut tepidior aqua potui erogata, aut turbatus thorus, aut mensa negligentius posita.* ibidem; *perpetietur hic famem, & æstiuæ expeditionis sitim, qui puero malè diluenti niuem irascitur?* Et quoniam ab his templis Bacchi Cererisque, non æquè aberant muscæ, ac ab æde Herculis in foro boario abfuisse, memoriæ traditum est; ideò minister, qui MVSCAS FVGARET in triclinio fuit. [d] Martialis;

Et æstuanti tenue ventilat frigus
Supina prasino concubina flabello,
Fugatq; muscas myrtea puer virga.

[e] Seneca: *quid enim est? cur tussis alicuius, cur sternutamentum, aut musca parum curiosè fugata, nos in rabiem agat, aut versus calix &c.* Eiusdem ordinis videtur fuisse puer à MATELLA. [f] Martialis,

Digiti crepantis signa nouit Eunuchus.

a Annal. li. 12
b Sat. 5.
c lib. 2. de ira. cap. 25.
d Lib. 3. 40.
e loco cit.
f Lib. 3. 40.

a Athenæus lib.12.
b Epist.77.

Matellam videlicet poſcentis ex inſtituto [a] Sybaritarũ. Neſcio quid huiuſmodi miniſterij tangit [b] Seneca: *ut primum iuſſus eſt fungi ſeruili & contumelioſo miniſterio (afferre enim vas obſcœnum iubebatur) illiſum parieti caput rupit.* Ceterum hic digitorum ſonus alios etiam ab his famulos exciuit, ut conijcimus. Velius Longus; *nam & digitorum ſono pueros ad reſpondendum ciemus.* utebantur autem & ad alia promiſcuè. [c] Tibullus:

c Lib.1. El.2.

Non labor hic lædit, reſeret modò Delia poſtes,
Et vocet ad digiti me taciturna ſonum.

Ceterum poppyſmata, ſibili, & digitis expreſſi ſoni, quibus accerſebantur famuli, cum ſint rationis expertes ſignificationes, ex ſententia [d] Clementis Alexandrini, ratione præditis hominibus omninò vitanda ſunt. Ideoque apud [e] Gregorium Turonenſem Mummolus calculoſus, *tangens unum puerorum, voce tenui vaſculum poſtulat exhiberi.* Et hoc erat quod Martialis *ſignum* vocauit (ut vidimus) *digiti crepantis,* & *argutias pollicis,* alibi, *crepitumq; digitorum.* Petronius graphicè: *cum has miraremur lauticias, Trimalcio lautiſſimus homo digitos concrepuit, ad quod ſignum matellam ſpado ludenti ſuppoſuit. exonerata ille veſica, aquam popoſcit ad manus, digitosq; paululum aſperſos, in capite pueri terſit.* Quid autem mouerit dominos, ut voci parcerent, etiam cum miniſteria citarent, ego quidem non video, niſi dicamus, hoc illis viſum eſſe faſtigium dominicæ dignitatis, vocem non conſociare, ſed quidquid opus eſſet, nutu aut manu ſignificare. Ad hanc dominicam geſticulationem (digitorum ſiue manuum) referre poſſumus, quæ leguntur apud Regem & prophetam [f] Dauidem, vertentibus noſtris;

d lib.2. Pæda.
e lib.1. miracul.40.
f Pſalm.122.

ſtris; *ecce ſicut oculi ſeruorum in manibus* (Græcè aptius εἰς χεῖρας) *dominorum ſuorum, ſicut oculi ancillæ in manibus dominæ ſuæ &c.* Quod enim hæc [a] Iohannes Campenſis de diurno, ſeu demenſo accepit; [b] alij de patrocinio, id mihi quidem non æquè placet, ac prior ille ſenſus, qui & [c] Genebrardo enarratori optimo non diſplicuit. De nutu intelligenda ſunt, quæ extant in capitibus accuſationis Tribuniciæ, in P. Scipionem Africanum, apud [d] Liuium; *unum hominem caput, columenq́ Imperij Romani eſſe: ſub umbra Scipionis ciuitatem dominam orbis terrarum latere: nutus eius pro decretis Patrum, pro Populi iuſsis eſſe.* Ad quam imperandi normam directum videtur pulcrum illud [f] adagium, πᾶς δεσπότης δοῦλῳ μονοσύλλαβον. Epulanti domino adſtabant pueri AD PEDES, inde appellationem nacti. [g] Seneca: *ſeruus qui cœnanti ad pedes ſteterat, narrat quæ inter cœnam ebrius dixiſſet.* [h] Suetonius; *nihilo reuerentior, leniorue erga Senatum. quoſdam ſummis honoribus functos, ad eſſedum ſibi occurrere togatos per aliquot paſſuum millia, & cœnanti modò ad pluteum, modò ad pedes ſtare, ſuccinctos linteo paſſus eſt.* De Caluiſio Sabino ſtulto diuite hæc [i] Seneca; *habebat ad pedes hos, à quibus ſubinde cum peteret verſus quos referret, ſæpè in medio verſu excidebat.* Et hos ego [k] Ciceroni CIRCVMPEDES appellari cõijcio: *ſeruos artifices pupilli cum haberet domi, circumpedes autem homines formoſos & litteratos.* Litteratos quidem, ut habuit Caluiſius; formoſos, ut plerique omnes è ſecta hominum beatorum, qui pueris forma inſignibus non triclinium modò, ſed & coquinam referſerant, [l] Martialis,

Quis rogo tam durus, quis tam fuit ille ſuperbus,

[a] in paraphr. Pſ. 123.
[b] Ioh. Bapt. Folengius.
[c] Pſalm cit.
[d] Lib. 38.
[f] apud Adagiogr.
[g] lib. 3. de Benef.
[h] Calig. ca. 26.
[i] Epiſt. 27.
[k] in Verr. 2.
[l] Lib. 10. 66.

Qui iußit fieri te Theopompe cocum?
Hanc aliquis faciem nigra violare culina
Sustinet? has uncto polluit ungue comas?
Quis potius cyathos, aut quis chrystalla tenebit?
Qua sapient melius mixta falerna manu?
Si tam sidereos manet exitus iste ministros:
Iuppiter utatur iam Ganymede coco.

In quibus sanè versibus elucet Petroniana illa sub Trimalcionis nomine latens lautitia. ut enim ille digitos in capite pueri tersit, ita videtur Theopompi dominus ad eiusdem comas ungues unctos affricuisse, munditiæ causa. Horum, quos ad pedes vocabant, officium fuit, soleas accumbentium dominorũ custodire. [a] Martialis:

a Lib. 12.89.

Bis Cotta soleas perdidisse se questus,
Dum negligentem ducit ad pedes vernam,
Qui solus inopi præstat & facit turbam:
Excogitauit homo sagax & astutus,
Ne facere posset tale sæpius damnum:
Excalceatus ire cœpit ad cœnam.

Hos eosdem dixerunt A PEDIBVS. [b] Cicero; *nec ullam ob aliam causam Pollucem seruum à pedibus meum, Romam misi.* [c] Martialis festiuè;

b Lib. 8. ad An. ep. 5.

c Lib. 5. 70.

Omnia cum retro pueris obsonia tradas,
Cur non mensa tibi ponitur à pedibus?

Et hæc demum esset in sacris tabulis vera & germana statio MARIAE MAGDALENÆ, quam pictores nostri, inscitia per manus & penicillos tradita, coniurarunt, ut perpetuo contra fidem historiæ in triclinio Simoniano malè collocarent. Iam verò quæ facies ministrorum triclinarium esset, quis cultus, quæ frequentia, qui splen-

ſplendor, quæ ſpecies triclinij ipſius, nemo melius a Philone expreſſit. Scribit enim, *triclinia lectos habent eburneos, aut teſtudineos, aut precioſioris materiæ, gemmatos pleroſque, ſtratos auro, intertexta purpura, vel alijs floridis coloribus varijs, oculos allicientibus, poculorũ etiamvim magnam, digeſtorum per ſuas ſpecies praſto ſunt enim ſcyphi, calices, phialæ, thericlea, toreumataq́ clarorum artificum; miniſtrantibus formoſis* MANCIPIIS, *non tam ad præſens miniſterium quæſitis, quàm ad exhilarandos aſpectu conuiuis oculos. ex his minores pueri* PINCERNAS *agunt, grandiores* AQVAM *afferũt, loti & nitidi fucatiq́ ac cincinnatuli, alunt enim* CAPILLITIVM, *vel omninò* INTONSI, *vel à* FRONTE *tantum præfectis in orbem crinibus, tenuiſsimas candidasq́ præcincti* TVNICAS, *anteriore parte ad genua demiſſas, poſteriore ad poplites, utrimq́ mollibus tenijs adſtricti commiſſuras tunicæ, propendentibus ad latera ſinibus. ſic ornati adſtant nutus obſeruando, quid quiſq́ poſtulat. adſunt & alij adoleſcentes prima lanugine malas veſtiti, qui paulò ante amatorum ſuorum deliciæ fuerant, curioſe docti grauioris momenti* MINISTERIA; *mera oſtentatio magnæ opulentiæ.* Hæc ille, ſed Latinè reddita. b Seneca & ipſe concinnè ſatis: *Conuiuia me hercule horum non poſuerim inter vacantia tempora, cum videam quàm ſolliciti* ARGENTVM *ordinent, quàm diligenter* EXOLETORVM *ſuorum tunicas ſuccingant, quàm ſuſpenſi ſint quomodo aper à coco exeat, quanta celeritate, ſigno dato,* GLABRI *ad miniſteria diſcurrant, quanta arte* SCINDANTVR *aues in fruſta non enormia, quàm curioſè infelices pueruli ebriorum ſputa* DETERGEANT. *ex his elegantiæ lautitiæq́ fama captatur; & uſq́ eo in omnes vitæ ſucceſſus mala ſua illos ſequuntur, ut nec bibant ſine ambitione nec edant.* Omnem autem hanc huiuſmodi ſer-

a de vita contempl.

b de breuit. vita cap. 12.

a Serm. 161. di seruorum operam ob oculos nobis ponet a Petrus Chrysologus: *seruus namq; post vigilias antelucanas, post totius diei varios & duros labores, post trepidantes & anxios concursus, & parat domino suo cœnam, & cinctus quod parauerat subministrat: non est elatus quia fecit, sed cum deuotione singula faciens contremiscit. & apponit domino suo cibos multiplices arte tota totius saporis conditos, ipse autem semicoctam nec salitam forsitan cœnulam gustaturus; porrigens crebra pocula, variat calices, vina mutat, ad longißimi conuiuij fabulas longiores stat fixus, stat moueri nescius, stat cui lassescere non licet seruituti. & cum dominus iam partem noctis insomnem deducit, peragit inquietem; seruus colligit, curat, accurat, ponit, componit, reponit, & sic in rebus necessarijs immoratur, ut nihil sibi aut parum noctis ad escam reseruet & soporem. post hæc omnia nisi peruigilet in crastinum, & dominum præuenerit dormientem, fessus indefessus manicabit ad verbera, ad præsentem pœnam nihil hesterno subuenit ei de labore.* Hactenus Chrysologus. Cecidit verò percommodè, ut apud ALOYSIVM CORRADINVM I.C hominem summâ prudentiâ, multâ etiam doctrinâ, icunculas æreas antiqui operis nacti fuerimus, quæ seruos de triclinio dubio procul effingunt, eosque pocillatores. Afferent illæ Philonis verbis non minimum lucis, dabuntque in conspectum quicquid ille de accurato CAPILLITIO, & TVNICARVM præcinctione differuit. habebunt insuper qui perdiscendæ antiquitatis studio flagrant, quid sibi velint illa b Iuuenalis;

b Sat. 2. *——vitreo bibit ille priapo.*

& ad ipsum antiquus Grammaticus.

Verum

Verum ne solus venter delectaretur, erant in triclinio SYMPHONIACI familiares, qui sunt Luciano [a] μυσουργοί. [b] Seneca: *in comessationibus nostris plus cantorum est, quàm in theatris olim spectatorum fuit.* [c] CHRISTVS Dominus; ἦν δὲ ὁ υἱὸς αὐτοῦ ὁ πρεσβύτερος ἐν ἀγρῷ. καὶ ὡς ἐρχόμενος ἤγγισε τῇ οἰκίᾳ, ἤκουσε συμφωνίας καὶ χορῶν. [d] Cicero: *animi & aurium causa tot homines habet, ut quotidiano cantu, vocum & neruorum & tibiarum, nocturnisq; conuiuijs tota vicinitas personet.* Idem [e] auctor: *cum in eis conuiuijs symphonia caneret, maximisq; poculis ministraretur.* [f] Sidonius; *sic tamen, quod illic nec organa hydraulica sonant, nec sub phonasco vocalium concentus meditatum acroama simul intonat. nullus ibi lyristes, choraules, mesochorus, tympanistria, psaltria canit.* [g] Suetonius: *& aut acroamata & histriones, aut etiam triuiales ex circo ludios interponebat, ac frequentius aretalogos.* In conuiuio videlicet. Acroamata symphoniaci sunt; Aretalogi, narratores. [h] Iuuenalis,

—— attonito cum
Tale super cœnam facinus narraret Vlysses
Alcinoo, bilem, aut risum fortasse quibusdam
Mouerat, ut mendax aretalogus. in mare nemo
Hunc abicit, sæua dignum veraq; Charybdi,
Fingentem immanes Læstrygonas atq; Cyclopas?

Ab his diuersæ [i] acroaticæ Aristotelis commentationes. quamuis enim auditoribus cognobiles essent, continebant tamen philosophiæ remotioris subtilioris que summa quædam capita, quæ tum ad naturæ contemplationes, tum ad dialecticas disceptationes pertinerent. Cornelius Nepos de Attico; *nemo in conuiuio eius aliud acroama audiuit, quàm anagnosten.* Remissior Attico

a in Gallo.
b Ep. 81.
c Luca 15.
d pro Sexto Roscio.
e lib. 3. Accus.
f Lib. 1. ca. 2.
g Aug. ca. 74.
h Sat. 15.
i Gellius lib. 20. cap. 5.

a Suetō. c. 78. [a] Augustus, qui si *interruptum somnum recuperare, ut euenit, non posset, lectoribus aut fabulatoribus arcessitis resumebat.* b Alex. Seuero. [b] Lampridius: *Nanos & nanas, & moriones, & vocales exoletos, & omnia acroamata & pantomimos populo donauit.* Erit huius loci admonere, symphoniacos etiam in naui fuisse, qui celeuma remigibus canerent; & *per assam vocem*, inquit c ad diuination. Cicer. [c] Asconius, *id est ore prolatam, & ut in Argo naui per cytharam.* Et sanè in Argo naui testatur Hyginus, Orphea, per cytharam celeuma modulatum esse; d lib. 1. Argon. quod & [d] Val. Flaccus tetigit:

Nec verò Othrysius transtris impenditur Orpheus,
Aut pontum remo subigit, sed carmine tonsas
Ire docet, summo passim ne gurgite pugnent.

e eod. Lib. 4. [e] Idem alibi,

At ducis imperijs Minyæ, monitisq́ frequentes
Puppem humeris subeunt, & tento poplite, proni
Decurrunt, intrantq́ fretum. non clamor anhelis
Nauticus, aut blandus testudine defuit Orpheus.

f Lib. 1. 144. Nauticus clamor, celeuma est ut dicemus. [f] Martialis;

Ne blando rota sit molesta somno,
Quem nec rumpere nauticum celeuma,
Nec clamor valet helciariorum.

g Lib. 1. [g] Rutilius Numatianus:

His mecum pigri solabar tædia venti,
Dum resonat varijs vile celeuma modis.

Nec aliud intellexit Panegyrista nescio quis: *ita in aquas sponte subeuntes impetum nauigia fecerunt, leui modo commota nixu ducentium, quorum ad felicissimum illud exordium, magis opus erat nautico carmine, quàm labore.* Nauticum carmen, *nauticus cantus* Ciceroni est, h Lib. 3. Aen. [h] Virgilio *nauticus clamor.*

mor, cuius illud ſpecimen teſte Seruio,

Hortantur ſocij, Cretam proauosq́ petamus.

Celeuma hodie noſtris moribus, voce vel parua fiſtula canitur nautis. Nunc ad domeſticos ſymphoniacos redeamus. Muſicorum corpus CHORVM illi appellabant, ut [a] Seruius & [b] ICti. ſcribunt. [c] Seneca eleganter; *non vides quàm multorum vocibus chorus conſtet? unus tamen ex omnibus ſonus redditur. aliqua illic acuta eſt, aliqua grauis, aliqua media. accedunt viris fœminæ, interponuntur tibiæ: ſingulorum illic latent voces, omnium apparent.* Ceterum neque ſine choro CHORAVLES ſeruus, neque ſine CYTHAROEDO conuiuium fuit. mittamus Virgilium, Silium, Appuleium; uno [d] Ammiano contenti erimus: *cumq́ apponerentur exquiſitæ cupediæ, & ædes pulſu neruorum & articulato flatiliq́ ſonitu reſultarent.* loquitur autem de conuiuio Traiani, qui rem militarem in Armenia curabat. Cytharœdos moris erat infibulari, tum quæſtus, tum vocis gratia. [e] Iuuenalis:

Soluitur his magno Comœdi fibula. ſunt quæ
Chryſogonum cantare vetent.——

Infibulandi rationem monſtrauit [f] Cornelius Celſus, qui hoc quidem ſæpius inter ſuperuacua, quàm inter neceſſaria eſſe teſtatus eſt. cuiuſmodi erat quod inſectatur [g] Plinius, adhibitas argenteas fibulas mancipijs ad tranſitum virilitatis. mihi ſanè non niſi æreas videre contigit & habere, quarum hic ſpeciem exhibeo.

[a] lib. 1. Georg.
[b] L. 77. de Leg. 3. L. 34. de ædil. ed.
[c] Epiſt. 84.
[d] Lib. 30.
[e] Sat. 6.
[f] Lib. 7. ca. 25.
[g] lib. 33. ca 12.

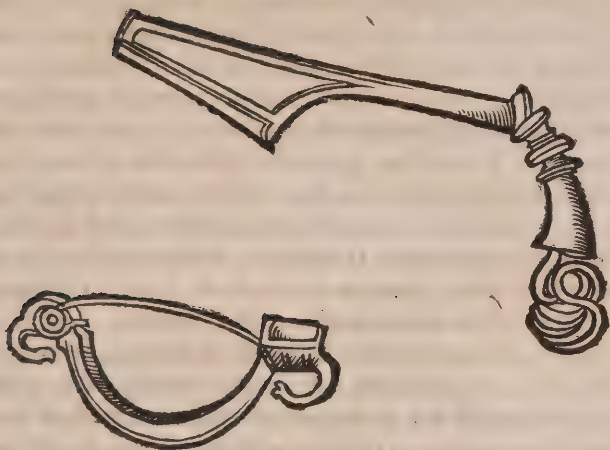
At quod ad figuram Citharœ dicarũ attinet, inijcit ſanè ſcrupulũ vetus gloſſator, qui ad illa [a] Iuuenalis,

[a] in Sat. 6.

—nullius fibula durat
vocē vendentis Prætoribus—

ſcriptum reliquit: *fibulam dicit circellos, quos Tragœdi ſiue Comœdi*

mædi in pene habent. At licet ſciamus gloſſas illas non eſſe omninò eas quibus fidem tutò habere poſſimus, quod ſint aliquando more centonum conſarcinatæ, & coagmentatæ alicubi ſine ullo delectu, ſcrupulum tamen nobis eximi non ita facilè patimur. Primum quia GVIDVS PANCIROLVS præceptor meus, vir optimus, & eruditiſſimus, cuius ea vera laus fuit, ut qui eum viderent, loquentemq́ue audirent, redirent ferè doctiores cultioresq́ue, is inquam in commentario illo, in quo commiſit inter ſe præclara reperta tum æui veteris tum recentioris, arbitratus eſt, haſce fibulas in eo uſu fuiſſe, ut veſtes ſubnecterent. Accedit deinde, quod acus fibularum noſtrarum eâ craſſitie ſunt, ut perincommodæ videantur tranſuendæ cuti. Addamus, affliĉturas dubio procul pondere ſuo illos, quos contigerit infibu-

lari, cum præcipiat Celſus leuiores tantum aptari, cuiuſmodi una aut altera earum quas delineandas curauimus, videri poſſint. Circelli ſane, quos antiquus Grammaticus recenſuit, aptiores fuerunt, & quia leues erant, minimeque onerosi, & quia audio religioſos neſcio quos Turcarum, quos illi [a] Calender vocant, huiuſmodi annulis ferreis, ſeu cuprinis, addo etiam argenteis, infibulare ſe ſe, ad aucupandam apud populares ſuos opinionem ſanctitatis. Statuamus igitur (ſi placet) fibulas, quarum exempla dedimus, veſtiarias fuiſſe, Muſicos autem noſtros uſos circellis, quos & ipſos fibulas appellarent. Et profectò fibulas, quæ apud [b] Vegetium leguntur in veterinaria, circellorum ſpeciem præſetuliſſe multa faciunt ut credam. Noſtræ ſanè (Muſicorum dico) [c] thecam adnexam quandoque habuerunt, quæ nudorum virilia includeret; cuius vicem ſuppleuit aliquando etiam [d] Aluta. De veſtiaria fibula hæc [e] Prudentius:

Rex ipſe Coos æſtuantem murices
Lænam reuulſa diſsipabat fibula.

reuellebatur autem acus quæ vocabatur, & meminit [f] Trebellius Pollio: *fibulas argenteas inauratas duas. Fibulam auream cum acu cuprea unam.* de eadem fibula [g] Chryſologus, qui Iohannem Baptiſtam vocat legis & gratiæ fibulam. *quæ diploidem ſummi ſacerdotis ſancto patri iungebat in pectore.* Harum apud Cæſares is numerus fuit, ut inter Palatina miniſteria legatur alicubi Præpoſitus A FIBLIS. CITHAROEDAS indicant marmora antiqua in miniſterio fuiſſe. extat Romæ monoclinij ſcalptura (ita liceat appellare) in quo mulier ſedens citharam pulſat.

[a] *Menauinus Lib. 2. cap. 11.*
[b] *lib. 2. cap. 15. & 31.*
[c] *Martialis li. 11. 76. lib. 7. 81.*
[d] *lib. 7. 34.*
[e] *Hymno ieiunant. quem imitatus est Alcimus Auitus lib. 4. c. 12.*
[f] *Claudio.*
[g] *Serm. 91.*

Con-

Confirmat vetus elogium, Auxesis & Nerisi (minus ingenuorum nominum) muliebria hæc studia, psallendi & oblectandi aures, viguisse olim & placuisse. Mentio utique apud [a] Horatium, [a] lib. 4. carm. Ode 13.

——virentis &

Doctæ psallere Chiæ——

ministeria nostra propius tangit. ut & *scitissimi utriusque sexus canentes & psallentes, quos adolescens è terra Asia*, apud [b] Gellium habuisse scribitur: pueri nimirum ac puellæ. [b] lib. 19. ca. 9.

D. M.

AVXESI CITHAROEDAE

CONIVGI OPTIMAE

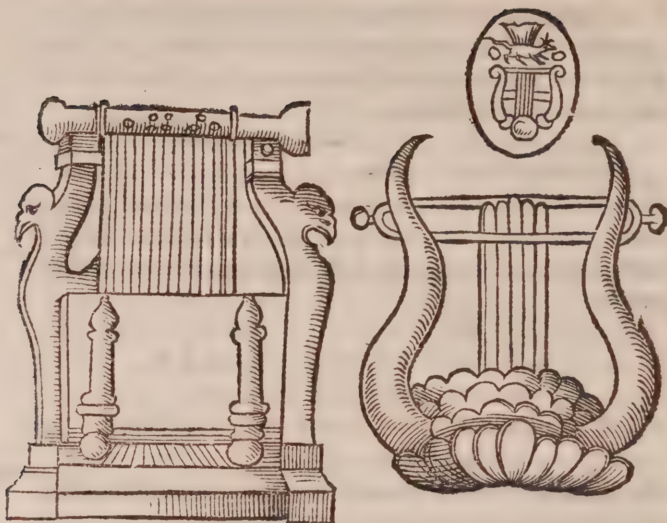
C. CORNELIVS NERIFVS FECIT

ET SIBI

Has alij psaltrias, fidicinas, citharistrias appellant. [c] Prudentius hoc ministerium tetigit eleganter; [c] Hamartig.

Num propter lyricæ modulamina vana puellæ,
Neruorumque sonos, & conuiuale calentis
Carmen nequitiæ, patulas Deus addidit aures?

Citharæ autem species enumerat [d] Isidorus psaltria, lyras, barbita, & alias quadrata forma. nec non & trigonali. Nos hic aliquot delineandas curauimus, rariores illas quidem, sed & studiosis antiquitatis adiumento futuras, ad cognoscendas testudinis partes, latera, cacumina, brachia, humeros, scapulas, pectines, modulum, tympanum. [d] lib. 3. orig.

Et licet Minerua tibias abiecerit, quod vultum inflantis deformarent, non defuerunt tamen TIBICINAE, quæ abiectas tollerent. [a] Plautus:

[a] Sticho.

Post ut occœpi narrare, fidicinas, tibicinas,

Sambucinas aduexit secum forma eximia. ——

TIBICEN autem & FIDICEN, qui Duillio præibant, à cœna domum reuertenti, an serui fuerint nec ne, alij viderint. Ego sane non dispicio quid prohibeat, familiares & vernaculos fuisse. Cum præsertim è grege domesticorum FISTVLATOR amanuensis, concionanti [b] Graccho eburneolam fistulam inflaret, ad quam ille vocem ac gestum componeret, huius sanè ordinis fuit puella ex Hebræis, in regio conuiuio calamos inflans apud

[b] Cic. 3. de Orat.

Abdi-

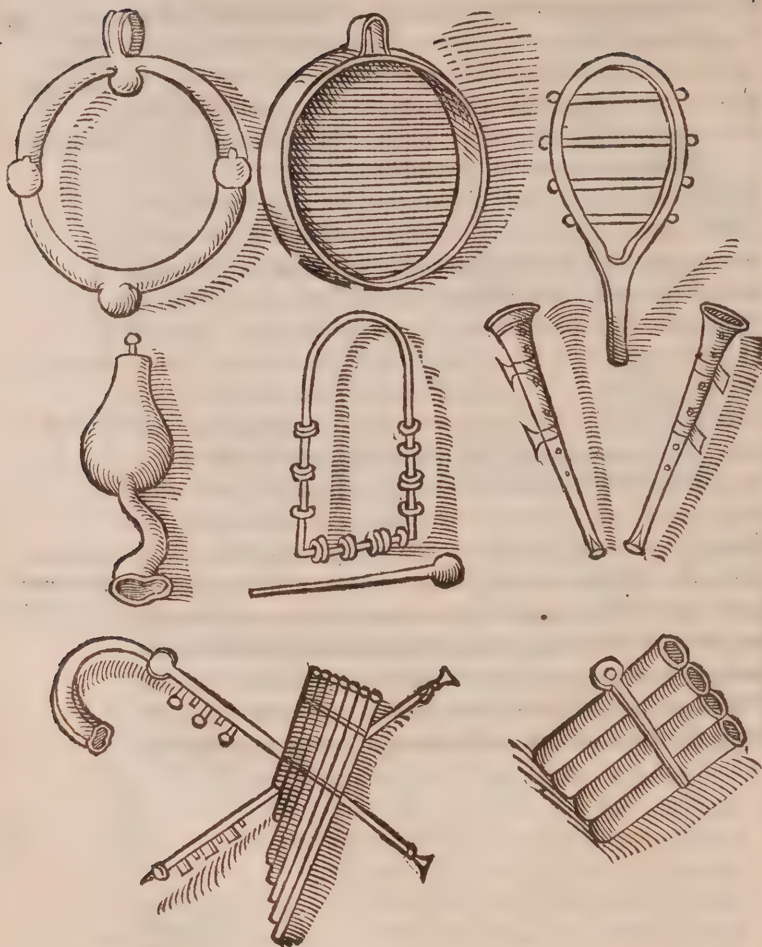
[a] Abdiam. SAMBVCINAE sunt, quas [b] Liuius noster sambucistrias appellat. Sambuca autem fuit organi genus, in quo cordæ intendebantur, ut ait Festus, quamuis [c] Isidorus nescio quid de tibijs innuat. Neque desideratæ sunt in conuiuijs CROTALISTRIAE. [d] Propertius;

a Lib. 9. hist. Apost.
b Lib. 9.
c lib. 3. orig.
d Lib. 4. el. 9.

Nile tuus tibicen erat, crotalistria Phyllis.

Crotalum autem (ut & alias monuimus) perperam cõfundit cum Sistro vir doctus. Figurâ primum variabant omninò, hoc enim erat oblongum, manubriatum in ima sui parte, cancellatum traiectis virgulis, & ut uno verbo dicam, laminæ, & præterea nihil; Illud (si [e] Eustathio credimus) vas è testa, ligno aut ære, quod manibus tenebatur. videtur autem collisum, sonitum edidisse, ut indicat [f] Plinius de margaritis loquens : *subeunt luxuriæ eius nomina, & tædia exquisita perditiore portatu, siquidem cum id fecere, crotalia appellant, ceu sono quoq; gaudeant, & collisu ipso margaritarum.* Calamus certè scissus, cuius meminit [g] interpres Aristophanis, huius loci non est. Dirimet autem hanc controuersiam Sistri figura, quam hic apponemus, cum nescio quibus alijs crepitaculis, deprom ptis ex antiquis monumentis, quæ nos proximè ad crotalum accedere arbitramur. damus & tibias, & fistulam, & utriculum ; in quibus beneuolus spectator studium nostrum æqui bonique consulat.

e Iliad. A.
f lib. 9. cap. 35.
g in Nebulis. à quo Suidas.

At crotali crepitus onocrotalo aui nomen videtur imposuisse, quod vocem forsan edat ciconiæ similem, quam & ipsam crotalistriam appellauit Petronius, at Aegyptij crotalum, si [a] Ioanni Sarisberiensi fidem velimus habere, qui & addit; *crotala quoq; dici sonoras sphærulas, quæ quibusdam granis interpositis, pro quantitate sui, & specie metalli, varios sonos edunt.* Hæc ferè omnia symphoniacorum organa complexus est [b] Petrus Chrysologus; *venit pietatis illa, non voluptatis exhibitura conuiuium: deniq; & pœnitentiæ ponit mensam, fercula compunctionis apponit, panem doloris infert, potum lacrymis temperat in mensura, & ad delicias Deitatis totas, totam pulsat cordis sui & corporis symphoniam. Organi planctu dat clamorem, citharam per suspiria longa modulatur, gemitus aptat in fistulam, & dum pectus ipsum conscientiam arguens sæpè percutit, facit placitura Deo cymbala personare.* Cymbala eius figuræ erant, qua cotyledonis folia sunt, ut testantur [c] Dioscorides & [d] Scribonius Largus; Latini umbilicum Veneris vocant. Coxendicibus assimilat [e] Plinius, acetabulis [f] Isidorus. Ambabus enim manibus (erant enim manubriata vel ansata in extima conuexitate) apprehendebantur, & complosa concussaque sonitum edebant tinniebantque. tinnitus enim cymbalorum proprius fuit. [g] Catullus de Satyris & Silenis,

Plangebant alij proceris tympana palmis,
Aut tereti tenues tinnitus ære ciebant.

[h] Virgilius:

Tinnitusq; cie, & matris quate cymbala circum.

[i] Ouidius;

Liba Deo fiunt: succis quia dulcibus idem

[a] Policratici Lib. 8. cap. 12.
[b] Serm. 93.
[c] Lib. 4.
[d] cap. 55.
[e] Lib. 25. cap. ult.
[f] Lib. 3. Orig.
[g] de nupt. Pel. & Thet.
[h] lib. 4. Georg.
[i] lib. 3 Fastor.

Gaudet, & à Baccho mella reperta ferunt.
Ibat arenoso Satyris comitatus ab Hebro;
Non habet ingratos fabula nostra iocos.
Iamq́ erat ad Rhodopen, Pangaaq́ flumina ventum,
Aerifera comitum cum crepuere manus.
Ecce noua coeunt volucres tinnitibus acta,
Quosq́ mouent sonitus, æra sequuntur apes.

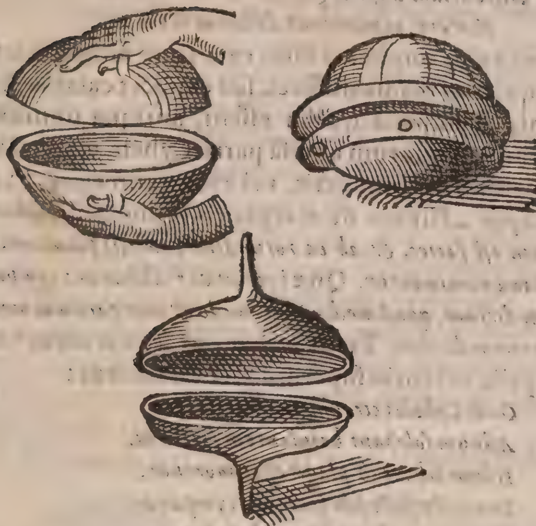
a lib. 3. Metam. [a] Idem alibi collisionem cymbalorum tangens;
Quis furor anguigenæ, proles Mauortia, vestras
Attollit mentes? Pentheus ait. æra ne tantum
Aere repulsa valent? ——

b lib 8. Metam. de tinnitu [b] Appuleius: *inibi vir principalis & alias religiosus, & eximiè deûm reuerens, tinnitu cymbalorum, & sonitu tympanorum, cantusq́ Phrygij mulcentibus modulis excitus,* c Lib. 7. *&c.* [c] Arnobius; *etiamne æris tinnitibus & quassationibus cymbalorum? etiamne tympanis? etiamne symphonijs? quid efficiunt crepitus scabillorum? ut cum eos audierint numina, honorificè secum existiment actum, & feruentes animos irarum obliuione deponant?* d Epist. 1. ad Corinth. c. 13. Quod ergo D. [d] Paulus scripsit; γέγονα χαλκὸς ἠχῶν ἢ κύμβαλον ἀλαλάζον, rectè versum Latinè est, *factus sum velut as sonans, aut cymbalū tinniens.* ad e Ecl. 3. organi sanè cauam inanitatem respexit [e] Nemesianus;

Pronus at ille lacu bibit, & crepitantibus haurit
Musta labris: alius vocalia cymbala mergit.

Porrò mulieres, quæ cymbala quaterent, pro analogia vocabimus CYMBALISTRIAS, vidimusque eas sæpè ac sæpius Romæ in scalpturis Bacchanalium sacrorum, è quibus hæc damus.

Hinc

Hinc autem apparet quomodo cymbala colliderentur. quod intelligens [a] Amalarius Fortunatus scriptum reliquit, *cymbala inuicem tanguntur ut sonent: ideo à quibusdam labijs nostris comparata sunt.* Materia cymbalorum fuit ex ære; quod licet satis pateat ex ijs, quæ supra retulimus, [b] Martialis tamen etiam disticho illustrabimus; a lib. 3. cap. 3. b lib. 14. 204.

CYMBALA.

Aera Celenæos lugentia matris amores,
Esuriens Gallus vendere sæpè solet.

An verò Naulia cymbalorum figurâ essent, non est admodum dictu facile. [c] Ouidius sanè tangit nescio quid quod huc referri possit: c lib. 3. de arte am.

Disce etiam duplici genialia Naulia palma
Vertere, conueniunt dulcibus illa iocis.

At hæc valdè implicata sunt, egentque aliquo Alexandro, qui non gladio dissecet, sed explicet calamo & dissoluat. Tympana qualia essent, antiqua numismata indicant, in quorum auersa parte Cybele mater Deûm tympanum in sinu gerit, vel eidem innititur. Eximiè

a lib. 9. ca. 35. descripsit [a] Plinius de margaritis scribens; *quibus una tantum est facies, & ab ea rotunditas, auersis planicies, ob id*

b Lib. 3. Orig. *tympana nominantur.* Quæ imitatus [b] Isidorus: *tympanum autem dictum, quod medium est. unde & margaritum medium*

c loco cit. *tympanum dicitur.* Erant autem, ut scribit idem [c] Isido-

d lib. 4. Fab. rus, pelle vel corio superinducta. [d] Phædrus:

Galli Cybeles circum quæstus ducere
Asinum solebant baiulantem sarcinas.
Is cum labore & plagis esset mortuus,
Detracta pelle sibi fecerunt tympana.
Rogati mox à quodam delicio suo,
Quidnam fecissent, hoc locuti sunt modo:
Putabat se post mortem securum fore,
Ecce aliæ plagæ congeruntur mortuo.

Hæc autem virgula percutiebantur aliquando; ideò plagarum meminit Phædrus, aliquando manu impel-

e lib. 4. Met. lebantur. [e] Ouidius:

Fœmineæ voces, impulsaq́; tympana palmis.

f De Aty. [f] Catullus,

Niueis citata cepit manibus leue typanum,
Typanum, Tubam, Cybele tua mater initia:
Quatiensq́; terga tauri teneris caua digitis
Canere hæc suis. ——

[a] Suetonius: *sed & populus quondam uniuersus ludorum die, & accepit in contumeliam eius, & assensu maximo comprobauit versum in scæna pronunciatum de Gallo matris Deûm tympanizante,* *Vides ne ut Cynædus orbem digito temperet?* huc allusit Ausonius in Pythagorica acroasi de viro bono; a Augusto ca. 68.

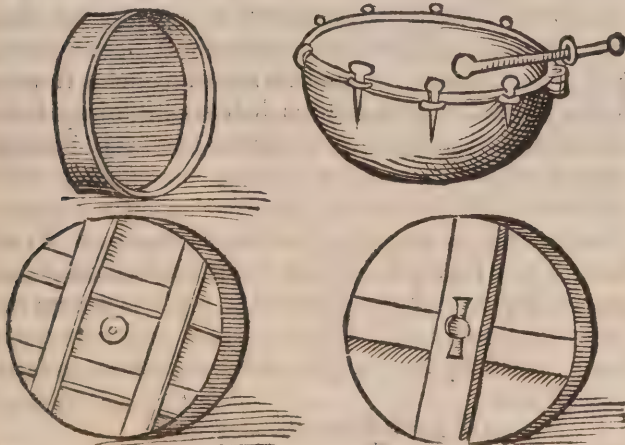
Sit solidum quodcumque subest, nec inania subtus
Indicet admotus digitis pellentibus ictus.

D. [b] Augustinus; *plaudat nunc organis Maria, & inter veloces articulos tympana puerperæ concrepent.* Tympani sonitum [c] Catullus expressit elegantissimè ut omnia, b Serm. 18. de Sanctis. c loco cit.

Ibi cymbalûm sonat vox, ubi tympana reboant. &,
Leue tympanum remugit, caua cymbala recrepant.

Porrò forma tympani hæc fuit, quam exhibemus, prima facie cribrum referens, ut non immeritò legamus in iudicio coci & pistoris,

Tympana habet Cybele: sunt & mihi tympana cribri.

Est verò notandum, organum illud, cuius orbis bracteolis & orbiculis insignitur, à nostratibus cymbalum vocari eâdem prope licentiâ, quâ A. [a] AVGVSTINVS tympanum crotali nomine, & [b] VINC. CARTARIVS sistrum cymbali appellatione designarunt. Apud [c] Virgilium autem quæ essent *tympana* plaustrorum (ut & hoc obiter tangamus) ineptè declarauit Seruius, siue alius quispiam Seruii nomine. Egregiè Iun. Philargyrius, rotas ex solidis tabulis factas interpretatur, cuiusmodi Romæ visunturin antiquis monumentis, quæ [d] alij ante nos delineanda curarunt. Tympana pulsabant TYMPANISTRIAE. Sidonius de cœna Theodorici : *sane intromittuntur, quamquam raro, inter cœnandum mimici sales, ita ut nullus conuiua mordacis linguæ felle feriatur. sic tamen, quod illic nec organa hydraulica sonant, nec sub phonasco vocalium concentus meditatum acroama simul intonat, nullus ibi lyristes, choraules, mesochorus, tympanistria, psaltria canit.* Meminit & regius [e] Psaltes iuuencularum tympanistriarũ, & D. [f] Augustinus. At quando toti nunc in his sumus, scribamus & de organo aliqua, lucem Chrysologo & Sidonio allatura. Organum *vocabulum est generale vasorum omnium musicorum,* inquit [g] Isidorus, *hoc autem cui folles adhibentur, alio Græci nomine appellant : ut autem organum dicatur, magis ea vulgaris est consuetudo Græcorum.* Et ad hanc Isidori regulam *organicos* vocat cytharœdos [h] Lucretius, *organa* cytharas [i] Iuuenalis. Antiqui autem organa sua quandoque follibus, quandoque animabant aqua. imò & hydraulica ipsa, follibus non caruerunt. [k] Porphyrius;

Hæc erit in varios species aptißima cantus,

[a] Dial. 2. & 5.
[b] in imag.
[c] Lib. 2. Georg.
[d] Lucas Pætus.
[e] Psal. 67.
[f] Serm. cit.
[g] lib. 3. Orig.
[h] lib. 2. & 5.
[i] Sat. 6.
[k] in panegyr. dicto Constantino Aug.

Perq; modos gradibus surget fœcunda sonoris,
Aere cauo & tereti, calamis crescentibus aucta.
Quis benè suppositis quadratis ordine plectris
Artificis manus in numeros claudit aperitq;,
Spiramenta probans placidis benè consona rithmis,
Sub quibus unda latens properantibus incita ventis,
Quos vicibus crebris iuuenum labor haud sibi discors
Hinc atq; hinc animæq; agitent. ——

Hæc qui tractabat HYDRAVLES & ORGANARIVS dicebantur. Spiritalia sanè nostra & pneumatica ideò videntur præualuisse, quod aquariorum organorum non esset facilis ratio, ut inquit [a] Vitruuius. Incertus quidē [b] auctor in annales Gallicos retulit, añó Domini DCCCXXVI, Georgium quendam presbyterum de Venetia organū hydraulicum Aquisgrani fecisse. quod argumento sit, aut desijsse prorsus iam tum, aut minus fuisse in usu. Nos huius generis organum Romæ vidimus, in Quirinali in hortis Pontificiis, audiuimusque non sine comitum admiratione, cum musicos modos variaret, nemine plectra manu tangente. Recipiebat verò sese domum à cœna luxuriosissimus Imperator [c] Gallienus ad organum, cum ad tibicinem processisset. Ceterum [d] Sidonius nonnulla eorum, quæ nos recensuimus, ita expressit;

a lib. 10, ca. 13.
b Collectio. Pithœ.
c Capitolinus
d Lib. 9. ep. 13

Iuuat & vago rotatu
Dare fracta membra ludo:
Simulare vel trementes
Pede, veste, voce Bacchas.
Bimari remittat urbe
Thymelen Palenq; doctas
Tepidas ad officinas
Citharistrias Corinthus:
Digiti quibus canentes
Pariter sonante lingua
Vice pectinis fatigent
Animata fila pulsu.

Date ut æra fistulata
Satyris amica nudis.
Date raulos choraulas,
Quibus antra per palati,
Crepulis reflanda buccis,
Gemit aura tibialis.

Symphoniaci autem (ne nimis diu exorbitemus) aliquando fuerunt & alij de triclinio serui. Apud Petronium siquidem, *pueri ad pedes, & pocillator cantant, in ipso quo fungebantur munere paronychia tollendi & vinum ministrandi.* Imò &, quod ex eodem Petronio discimus, ministeria in triclinio singula ad symphoniam exequi mos fuit. Ita Trimalcio *ad symphoniam illatus in conuiuium est, Diribitores symphonia strepente paleam scrutantur, Gustatoria choro cantante rapiuntur, ad symphoniam tripudiantes superiorem partem repositorij auferunt, Scissor demum, ad symphoniam gesticulatus, obsonium lacerat,* quod & [a] Iuuenalis cum stomacho animaduertit. Imò & Pacuuius nescio quis apud [b] Senecam ad symphoniam in cubiculũ referebatur à cœna quotidie. O Duillios patinarios! At hęc ministeria ideò comparata sunt, ut ne silerent: ceteris indictum eo usque silentium est, ut ne mutire quidem liceret. [c] Seneca; *at infelicibus seruis mouere labra ne in hoc quidem ut loquantur licet. virga murmur omne compescitur, & ne fortuita quidem verberibus excepta sunt; tussis, sternutamenta, singultus; magno malo ulla voce interpellatum silentium luitur; nocte tota ieiuni mutiq́ perstant.* Imitatus est Senecam [d] Macrobius, qui & hos animos dominorum tyrannicos luculenta oratione proscidit. Idem [e] Seneca; *quid flagella media cœna petis, quod serui loquuntur, quod non eodem loco turba concionis est, & silentium solitudinis? in hoc habes aures, ut non nisi modulata tantum & mollia, & ex dulci tracta compositaq́ accipiant?* Et hoc idem apud Persas

a Sat. 5.
b Ep. 12.
c Epist. 47.
d lib. 1. Satur. cap. 11.
e lib. 3. de ira.

graues

graues illos & tetricos notauit[a] Ammianus. At hæc aurium oblectatio ferri poterat. Illa oculorum digna utique fuit censoriâ notâ, ut nudis puellis ministrantibus cœnaretur; more forsan à Tuscis petito, quibus id impingit[b] Timæus in I. Historiarum. Par improbitas excogitauit puellarum Gaditanarum saltationem & cantum. [c] Iuuenalis;

Forsitan expectes ut Gaditana canoro
Incipiat prurire choro. ——

ubi vetus interpres Lyristrias & Pantomimas interpretatur. Nec alio respexit[d] Quintilianus; *omne conuiuium obscænis canticis strepit, pudenda dictu spectantur.* Et huius sanè luxus vestigium extat apud scriptorem[e] Madaurensem, qui in conuiuio Byrrhenæ, *puellas scitule ministrantes* recensuit. Hæc omnia calentis in triclinio nequitiæ irritamenta, sustulit optimus Imperator Theodosius, ut Christianum decebat. [f] Paulus Diaconus testatur: *illa tamen, quibus Traianus adspersus est, vinolentiam scilicet & cupidinem triumphandi, usque adeò detestabatur, ut bella non mouerit, sed inuenerit; prohibueritque lege ministeria lasciua psaltriasque comessationibus adhiberi.* Extat[g] lex hodieque, & tangit[h] Macrobius; *dic enim Here, qui antiquitatem nobis obijcis, ante cuius triclinium modò saltatricem, vel saltatorem te vidisse meministi?* Excisa tamen utcumque luxuria, per vices pullulare non desiit. [i] Petrus Chrysologus, qui Marciano Imperatore claruit, conuiuia sui temporis obiurgans hæc habet: *luxus absistat, fugetur effusio, saltatricum pestis, lenocinia cantorum, voluptatum fomenta, ventris onera, naufragia mentium; cum Herodiadis cōuiuijs abscindantur.* Has autem fœdas atque inquinatas

[a] Lib. 23.
[b] Athenæus lib. 4.
[c] Sat. 11.
[d] Lib. 1. ca. 2.
[e] Lib. 2.
[f] lib. 12. de gest. Rom.
[g] L. 7. lib. 5. Tit. 10. Cod. Th.
[h] lib. 3. Saturn. cap. 14.
[i] Serm. 127.

voluptates quantopere amplecterentur apud antiquos nonnulli, nemo est qui nesciat. Illi ipsi qui cohibere debuissent, inuitabant palam magisterijs & præceptionibus. Grauis alioqui & nobilis rei medicæ [a] auctor, ut ætatis vergentis inclinationi occurreret admonuit, *puellarum speciosarum, vel puerorum similiter, seruitium procurandum esse, utendum præterea lectionibus animum ad delicias pertrahentibus, ut sunt Amphipolitæ Philippi & Herodiani, aut certè Syri Iamblici, vel ceterorum suauiter amatorias fabulas describentium.* O lucem morum! COMOEDI sanè & histriones, archimimi & pantomimi familiares in conuiuium inducti frequenter sunt; & hoc iam inde ab Asiatica illa præda, quæ Romanam frugalitatem afflixit, seu verius perdidit. [b] Liuius noster; *Luxuriæ enim peregrinæ origo ab exercitu Asiatico inuecta in urbem est. ij primum lectos æratos, vestem stragulam preciosam, plagulas & alia textilia, & quæ tum magnificæ suppellectilis habebantur, monopodia & abacos Romam aduexerunt. tunc psaltriæ, sambucistriæq; & conuiualia ludionum oblectamenta addita epulis.* D. [c] Augustinus in eandem sententiam: *tunc enim primum lecti ærati & preciosa stragula visa perhibentur. tunc inducta in conuiuia psaltriæ & alia licentiosa nequitia.* Notat de luxu Metelli [d] Sallustius, *ad cænam inuitato, exornatas fuisse ædes per aulæa & signa, scænasq; ad ostentationem histrionum fabricatas.* Marius apud [e] eundem: *sordidum me & incultis moribus aiunt, quia parum scite conuiuium exorno, neq; histrionem ullum, neq; pluris precij coquum quàm villicum habeo.* [f] Plinius iunior: *frequenter Comœdis cœna distinguitur, ut voluptates quoq; studijs condiantur.* Pantomimorum artem delineabit nobis vetus [g] Poeta;

[a] Theodorus Priscianus lib. 2. cap. 11.

[b] Lib. 39.

[c] lib. 3. de Ciuit. Dei ca. 21.

[d] lib. 2. Histor.

[e] in Iugurth.

[f] lib. 3 ep. 1.

[g] edidit P. Pitheus.

Nam

Nam cum grata chorus diffundit cantica, dulcis
Quæ resonat cantor motibus ipse probat.
Pugnat, ludit, amat, bacchatur, vertitur, adstat,
Inlustrat verum, cuncta decore replet,
Tot linguæ quot membra viro. mirabilis ars est,
Quæ facit articulos ore silente loqui.

Est autem apud ALOYS. CORRADINVM sigillum æreum vetustissimum, quod personatum quendam ex hoc grege referat; cuius hic nos typum dabimus, & his usui futurum quæ diximus, & carminibus [a] Iuuenalis,

——ipsa dierum
Festorum, herboso colitur si quando theatro
Maiestas, tandemq; redit ad pulpita notum
Exodium, cum personæ pallentis hiatum
In gremio matris formidat rusticus infans.

a Sat. 3.

Verum ulterius etiam progrediente luxu, quam ut his finibus concluderetur, MORIONES etiam, utut deformes & monstrosi, in conuiuium animi gratia recepti sunt. [b] Martialis;

b Lib. 3. 40.

Opimianum morionibus nectar
Chrystallinisq; murrhinisq; propinat.

horum formam & elegantiam

 tan-

a lib. 6. 39. tangit [a] idem auctor:

Hunc verò acuto capite, & auribus longis,
Quæ sic mouentur, ut solent asellorum,
Quis Morionis filium neget Girthæ?

stuporem verò, cuius gratia inter cetera comparaban-
b Lib. 14. 210. tur, [b] idem notauit:

MORIO.

Non mendax stupor est, nec fingitur arte dolosa.
Quisquis plus iusto non sapit, ille sapit.

c L. 4. de ædil. Ed. Ita ut beatulis hisce nostris pareat non scripsisse [c] Vlpianum, *fatuum, vel morionem vitiosum videri.* Hic erat nimirum luxus eruditus, nihil amœnum & molle arbitrari, nisi quod nouitas & rectè sentientium contemptus

d De curiosit. viris perditis commendarent. [d] Plutarchus sanè testatur, fuisse Romæ quosdam monstrorum conquisitores, qui venalium formositatem odio habentes, forum morionum frequentarent. hi sunt (ni fallor) γελωτοποιοὶ,

e in conuiuio. quos [e] Lucianus commemorat, è quorum numero delineat nescio quem deformem, deraso capite, pauculos capillos in vertice gestantem, eosque in cristam con-

f Epist. L. formatos. [f] Seneca: *Harpasten uxoris meæ fatuam, scis hæreditarium onus in domo mea remansisse. ipse enim auersißimus ab istis prodigijs sum. si quando fatuo delectari volo, non est mi-*

g lib. 9 ep. 17. *hi longè quærendus. me rideo.* [g] Plinius iunior; *accepi tuas literas, quibus quereris tædio tibi fuisse quamuis lautißimam cœnam, quia scurræ, cinædi, moriones mensis inerrabant.* NANI quidem & NANAE Sybaritarum deliciæ, morionibus

h Tiberio cap. 61. collati nescio quid Veneris habuerunt. [h] Suetonius: *Annalibus suis vir consularis inseruit, frequenti quondam conuiuio, cui & ipse affuerit, interrogatum eum subitò & clarè à*

quodam

quodam nano adstante mensæ inter copreas, cur Paconius maiestatis reus tam diu viueret. [a] Lampridius: *Nanos & nanas, & moriones, & vocales exoletos, & omnia acroamata, & pantomimos populo donauit.* Hæc autem fuerant Elagabali ministeria, quæ Imperator Alexander auersabatur, ad [b] Augusti fortasse æmulationem, qui pumilos atque distortos, & omnis generis eiusdem, ut ludibria naturæ, maliq́ue ominis abhorrebat. SCVRRAE autem & ipsi mensis adstabant, conuiuas dicterijs ad hilaritatem prouocaturi. Plinius obiurgans tædium amici, qui in propudiosum illud, cuius nuper meminimus, conuiuium impegerat, retuleratq́ue domum pro apophoretis nauseam & stomachum: *vis tu remittere aliquid ex nugis? equidem nihil tale habeo, habentes tamen fero. cur ego non habeo? quia nequaquam me ut inexpectatum festiuumq́; delectat, si quid molle à cinædo, petulans à scurra, stultum à morione profertur.* Idem in Panegyrico: *neq; enim aut peregrinæ superstitionis mysteria, aut obscœna petulantia mensis Principis oberrat, sed benigna inuitatio; & liberales ioci, & studiorum honor.* Inter hos nobilis fuit Sarmentus ille, cuius velitationes cum Cicerro, commemorat [c] Horatius: de quo etiam [d] Iuuenalis;

a Alex. Seuer.

b Suetõ. Aug. cap. 83.

c lib. 1. Sat. 5.

d Sat. 5.

Si potes illa pati, quæ nec Sarmentus iniquas
Cæsaris ad mensas, nec vilis Galba tulisset.

ubi glossator antiquus notat, Sarmentum forma & urbanitate demeruisse sibi plurimos. Augusto sanè olim placuerat lepôre & festiuitate, ut notat [e] Plutarchus, qui etiam tradit huiusmodi pueris Romanos DELICIORVM nomen imposuisse. & quidem illi pueros urbanos & procaces, delicias & delicia appellabant, ut [f] Statius;

e M. Antonio

f lib. 5. Sylu.

Non ego mercatus Phariâ de puppe loquaces
Delicias, doctumq́ sui conuicia Nili
Infantem, linguaq́ simul, salibusq́ proteruum
a 2. b Lib. 1. 8. *Dilexi.* —— quod & ad passerem transtulit [a] Catullus, & ad columbam [b] Martialis. Honestarunt tamen etiam hac appellatione flagitiosam illam & nefariam impudicitiam, quæ virilem olim sexum turpissimè in- c lib. 1. adu. Sym. fecerat. testis [c] Prudentius;

Quid loquar Antinoum cœlesti sede locatum?
Illum delicias nunc diui Principis, illum
Purpureo in gremio spoliatum sorte virili?

At Græci in asotia & nequitia nauiter elegantes, in tri- d lib. 6. ca. 10. clinijs, ut testatur [d] Vitruuius, ludiorum operis locum apparabant, à quibus & hunc morem arripuisse Romanos (ut alia etiam multa) diximus nuper. Et eò sanè al- e de beata vita cap. 11. ludit [e] Seneca; *vides hos eosdem è lectis suis spectantes popinam suam, aures vocum sono,* SPECTACVLIS *oculos, saporibus palatum delectantes? mollibus lenibusq́ fomentis totum lacessitur eorum corpus, & ne nares interim cessent,* ODORIBVS *va-* f Lib. 11. *rijs inficitur locus ipse, in quo luxuriæ parentatur.* [f] Silius Italicus:

Nec luxus ullus, mersæq́ libidine vitæ
Campanis modus: accumulant, variasq́ per artes
Scenarum, certant epulas distinguere ludo.

g lib. 3, cap. 10. [g] Alcimus Auitus, ad suffimentorum quod diximus ministerium respiciens,

Viuida quin etiam miscebant Cynnama talli:
Et suffita domus pingui fragrabat amomo.

h lib. 9, ep. 13. [h] Sidonius:

Manus uncta succo amomi
Domet hispidos capillos:

Ara-

Arabumq́; messe pinguis,
Petat alta tecta fumus.

GLADIATORES postremò (quod animus meminisse horret, in conuiuium recepti sunt à quibusdam, adeò familiariter, ut non possim non mirari præposterum philosophi [a] hominis consilium, qui non has tragicas cœnas, sed Aenianum in conuiuio improbauit ludicram pugnam. [b] Silius Campanis tribuit; *a Maximus Tyrius Serm. 12.* *b Lib. 11.*

Quin etiam exhilarare viris conuiuia cæde
Mos olim, & miscere epulis spectacula dira
Certantum ferro sæpè, & super ipsa cadentum
Pocula, respersis non parco sanguine mensis.

Quàm conueniunt hisce cruentis spectaculis illa [c] Petri Chrysologi? *in arenam vertitur domus, mensa migrat in caueam, fiunt de pransoribus spectatores, furore mutatur conuiuium, fit cibus cædes, vinum transit in sanguinem.* Et ut tandem aliquando de triclinio exire incipiamus, dicemus de MEDIASTINO, cuius opera præcipua fuit, in cœnatione scopis mundanda. Viderunt Romæ [d] viri docti in pauimento vermiculato hominem cum scopa & canistro, cum inscriptione, *c Serm. 137.* *d F. Vrsin.*

CORNELIVS. SERVVS. MEDIASTIN.

[e] Iurisconsultus SCOPARIVM appellauit, cuius operam tetigerunt [f] Horatius & [g] Iuuenalis, ille: *e L. 8. de fun. instr.* *f Lib. 2. Sat. 4.* *g Sat. 14.*

Vilibus in scopis, in mappis, in scobe quantus
Consistit sumptus? neglectis flagitium ingens.

hic;

Hospite venturo cessabit nemo tuorum:
Verre pauimentum, nitidas ostende columnas,
Arida cum tota descendat aranea tela.

a Asinaria. nec non & a Plautus:

Iuſsi'n ſceleſte ab ianua hoc ſtercus auferri?
Iuſsi'n columnis deijcier operas araneatum?

b lib. 12. de Fund. inſtr. Quo pertinent illa b Vlpiani: *item centones, ſyphones, funes, perticas quoq; & ſcalas, & phormiones, & ſpongias, & amas, & ſcopas contineri, plerique, & Pegaſus aiunt.* Et, *item perticæ, quibus aranea deterguntur: item ſpongiæ, quibus columnæ, pauimenta, podia exterguntur: ſcalæ quoq; quæ ad lacunaria admouentur, inſtrumenti ſunt, quia mundiorem domum reddunt.* Et profectò mediaſtinus ſordidioris operæ videtur ſemper fuiſſe, tum in urbana tum in ruſtica familia. Huc reſpexit D. c Bernardus; *intret ergo domum* c Serm. 2. de aſſumpt. *Saluator, & frequenter viſitet eam, quam pœnitens Lazarus mundat, ornat Martha, & Maria replet internæ dedita contemplationi. Sed fortè curioſus quiſquam requirat, cur in præſenti Euangelica lectione, nulla prorſus Lazari mentio fiat? arbitror ſanè, ne id quidem à propoſita ſimilitudine diſsidere. Virginalem enim domum intelligi volens ſpiritus, ſiluit non incongruè pœnitentiam, quæ malum utiq; comitatur. abſit enim, ut proprij quidquam inquinamenti domus hæc aliquando habuiſſe dicatur, ut in ea proinde* SCOPA *Lazari quæreretur.* Apud Petronium hanc operam nauat Lecticarius; qui argentum inter reliqua purgamenta ſcopis cœpit verrere. Huius loci eſt d foramen illud, quod in pariete tri- d L. 27. de ſeru. urb. clinij, proluendi pauimenti cauſa excauabatur, quod ad analecta & vina profuſa in pauimentum exportanda paratum fuiſſe conijcio; cui profuſioni qua ratione e Lib. 7. ca. 4. occurrerint Græci, exponit e Vitruuius: bibulo nimirum pauimento ex carbonibus, ſabulone, calce & fauilla mixtis. Verum non extante foramine, aderant

ſerui,

serui, qui sputa detergerent, & reliquias subditi colligerent temulentorum. [a] Horatius: [a] Lib. 2. Sat. 8.

His ubi sublatis, puer altè cinctus, acernam
Gausape purpureo mensam pertersit, & alter
Sublegit quodcumque iaceret inutile, quodque
Posset cœnantes offendere ——

Ad hæc autem & similia scobe utebantur, ut vidimus in carmine Horatiano. [b] Iuuenalis; [b] Sat. 14.

Ergo miser trepidas, ne stercore fœda canino
Atria displiceant oculis venientis amici,
Ne perfusa luto sit porticus: & tamen uno
Semodio scobis hæc emendat seruulus unus,

Iulius Bassus apud [c] Senecam Rhet. *inter temulentas reliquias sumptuosissimæ cœnæ, & fastidiosos sub ebrietate cibos, modo excisum caput humanum fertur. inter purgamenta, & iactus cœnantium, & sparsam in conuiuio scobem, humanus sanguis euerritur.* hi fuerunt tricliniares manipuli. Et profectò qui ministeriales hasce copias apud veteres auctores recensuerit, næ ille minus mirabitur, aliquando ministeriorum cateruas, turbas aliquando & populos appellari. Donatus ad illa [d] Virgilij, [c] lib 9. controu 2. [d] lib. 1. Aen.

—— *totidemque pares ætate ministri,*

hic (inquit) *leuiter, legentes accipiunt ducentorum descriptionem, in quibus eadem ætas fuit. sed nihil magnum æstimantes, si Regina ad hanc partem officij ducentis ministris utebatur: & reuera nihil fuit magnum ad diuitias regales & memorabile, si numeri tantummodo faceret mentionem, taceret de ætate. cum autem hoc ipsum adiecit dicens, pares ætate, illic omnibus familiæ copiam, decorem quoque & substantiam demonstrauit. in euidenti est enim, quanta seruorum reginæ fuerit*

multitudo, ex qua ducenti pares ætate deligi potuerant, digni qui curarent ſupradicta. hæc ille. Iam verò ab hac mente [a] Seneca : *placet cibus, quem nec parent familiæ nec ſpectent.* familias vocat coquorum numeros, & ſeruorum tricliniarium turmas, quarum ſpecimen è [b] Lucano petendum eſt,

[a] lib. 1. de trãquill. cap. 50.

[b] Lib. 10.

Diſcolor hos ſanguis, alios diſtinxerat ætas.
Hæc Lybicos pars, tam flauos gerit altera crines,
Vt nullas Cæſar Rheni ſe dicat in aruis
Iam rutilas vidiſſe comas. pars ſanguinis uſti
Torta caput, refugosq́; gerens à fronte capillos,
Nec non infelix ferro mollita iuuentus,
Atq; exſecta virum. ſtat contra fortior ætas
Vix ulla fuſcante tamen lanugine malas.

GERVLI etiam illi ſportularum, non niſi è miniſterio videntur fuiſſe. [c] Iuuenalis :

[c] Sat. 3.

Nonne vides quanto celebretur ſportula fumo?
Centum conuiuæ, ſequitur ſua quemq; culina.
Corbulo vix ferret tot vaſa ingentia, tot res
Impoſitas capiti, quas recto vertice portat
Seruulus infelix, & curſu ventilat ignem.

Et hæc focorum migratio erat ab ædibus diuitum ad tenuiorum & pauperum domos, qui ſportulam officio diurno commeruiſſent. Illæ autem à culina in triclinium beatorum & diuitum, & in ipſo etiam triclinio fuerunt, quarum meminerunt [d] Seneca & [e] Martialis. Senecæ hæc ſunt; *O infelicem ægrum! quare? quia non vino niuem diluit, quia non rigorem potionis ſuæ, quàm capaci ſcypho miſcuit, renouat fracta inſuper glacie : quia non oſtrea illi Lucrina in ipſa menſa aperiuntur : quia non circa cænationem*

[d] Epiſt. 78.

[e] Lib. 7. 47.

eius tumultus coquorum est, ipsos cum obsonijs focos transferentium: hoc enim iam luxuria commenta est; ne quis intepescat cibus, ne quid palato iam calloso parum ferueat, cœnam culina prosequitur. notat easdem Martialis:

Cum mensas habeat ferè ducentas,
Pro mensis habet Annius ministros.
Transcurrunt Gabatæ, volantq; Lances.
Has vobis epulas habete lauti,
Nos offendimur ambulante cœna.

Ille verò apud [a] Euangelij scriptores, lagenam seu ampheram aquæ baiulans, huius agminis portio fuit, velut etiam illi apud [b] Sidonium,

Geruli caput plicantes
Anaglyptico metallo
Epulas superbiores
Humeris ferant onustis.

Notauerunt autem viri eruditi, multos ex hisce ministerialibus copijs, dominorum liberalitate, in ius & potestatem conuiuarum transiuisse, nomine & titulo apophoretorum. Quam sanè ob causam Martialis, libro cui apophoreta nomen fecit, videtur inseruisse puellam Gaditanam, morionem, palæstritam, pumilionem, obsonatorem, cocum, & pistorem dulciarium: imò & notarium, qui profectò cum temulentia & nequitia conuiuali quid commune habeat, non capio. Non deerunt qui referant ad indices ferculorum, quæ apponebantur; affirmante præsertim [c] Ammiano Marcellino: *poscuntur etiam in conuiuijs* (scribit ille) *aliquoties trutinæ, ut adpositi pisces & volucres ponderentur, & glires. quorum magnitudo sæpius delicata, non sine tædio præsentium, ut antehac*

[a] *Lucam & Marcum.*
[b] *Lib. cit.*
[c] *Lib. 28.*

inusitata, laudatur adsiduè. maximè quum hæc eadem numerantes notarij propè triginta adsistant, cum thecis & pugillaribus tabulis, ut deesse solus magister ludi litterarij videretur. Si qui verò minimè credent tot homines uni triclinij ministerio fuisse addictos, quia non possent tot capita unico ædium membro contineri, hi [a] Senecam audiant; *illos* (pueros intellige) *reperti in littore calculi leues, & aliquid habentes varietatis delectant : nos ingentium maculæ columnarum, siue ex Aegyptiis arenis, siue ex Africæ solitudinibus aduectæ, porticum aliquam, vel* CAPACEM POPVLI COENATIONEM *ferunt.* Ad quam normam idem alibi, ministros appellauit turbam concionis. Quæ si vera sunt, ut ego quidem verissima esse arbitror, quid dicemus de Cæsarum triclinijs? D. [b] Hieronymus : *mirum dictu est. nutritus in palatio, contubernalis & condiscipulus Augustorum, quorum* MENSAE MINISTRAT ORBIS, ET TERRAE AC MARIA SERVIVNT, *inter rerum omnium abundantiam, in primo ætatis flore, tantæ verecundiæ fuit, ut virginalem pudorem vinceret.* Quid autem sit ministrare orbem mensæ Augustorum, ille demum intelliget, qui apud [c] Martialem hæc legerit;

Cui pater ætherius, puer ô dulcissime dixit,
Non ego, quod poscis, res negat ipsa tibi.
Cæsar habet noster similes tibi mille ministros,
Tantaq; sidereos vix capit aula mares
At tibi si dederit vultus coma tonsa viriles,
Quis mihi qui nectar misceat alter erit?

Valeant hic hyperbolæ: ego enim mille pocillatores intelligo. Neque verò impar fuit ædificium frequentiæ ministrorum. [d] Statius descripsit;

Tectum

a Epist. 115.
b ad Saluinā.
c Lib. 9. 37.
d lib. 4. Sylu.

Tectum augustum ingens, non centum insigne columnis,
Sed quanta superos cœlumq́, Atlante remisso,
Sustentare queant: stupet hoc vicina Tonantis
Regia, teq́ pari lætantur sede locatum
Numina, ne magnum properes ascendere cœlum.
Tanta patet moles, effusæq́ impetus aulæ
Liberior, campi multumq́ amplexus aperti.
Aethereo & tantum domino minor, ille Penates
Implet, & ingenti Genio iuuat. æmulus illic
Mons Libys, Iliacusq́ nitent, & multa Syene
Et Chios, & glauca certantia Doride saxa,
Lunaq́ portandis tantum suffecta columnis.
Longa super species. fessis vix culmina prendas
Visibus, auratiq́ putes laquearia cœli.

de conuiuio satis dictum est. Nunc percurramus reliqua cultus herilis ministeria. Offerunt autem sese SVPELLECTICARII, qui in veteribus inscriptionibus dicuntur à supellectili, Romæ.

NESTOR
C. CAESARIS. SER
GERMANICIANVS
A. SVPELECTI. VIX. A. XL.

Ibidem:

EVMOLPVS CAESARIS
A. SVPPELLECTILE

At in palatio fuit & SVPPELLECTICARIVS CASTRENSIS, & DOMVS AVRIF. ut indicant veteres cippi sepulchrales. Et quidem supellex (ait [a] Pomponius) *est domesticum patrisfamilias instrumentum, quod neq́ argento, auroue facto, vel vesti adnumeratur.* Quæ tamen magis dicta sunt ad regu-

[a] L. 1. de Supellect. leg.

lam sæculi seuerioris, quàm ad recentioris luxum. [a] Seneca; *si desiderabit aureis fulgentem vasis supellectilem, & antiquis nominibus artificum argentum nobile, as paucorum insania preciosum, & seruorum turbam, quæ quãuis magnam domum angustet, iumentorum corpora differta & coacta pinguescere &c.* Supellectili adnumerant Iurisconsulti vasa ænea, qualia erant Corinthia & Deliaca, quæ adseruabat è seruorum numero quispiam, dictus A CORINTHIS & CORINTHIARIVS. Romæ,

[a] Ad Heluiã cap. 11.

TI. LAIVS. PARATVS. A. CORINTHIS
&
CALLITYCHAE. ZOILI. CORINTHIAR. AGRIPP.

Item vasa vitrea, escaria & potoria: item chrystallina, & murrhina fictilia etiam, idque in delicatorum triclinis. [b] Vitruuius: *saporem quoq; meliorem ex tubulis esse, quotidianus potest indicare victus. quod omnes extructas cum habeant vasorum argenteorum mensas, tamen propter saporis integritatem, fictilibus utuntur.* Neque verò conducendi erant CAELATORES & VASCVLARII, cum adessent domestici. [c] Iuuenalis,

[b] lib. 8. infc.

[c] Sat. 7.

Sit mihi præterea curuus cælator, & alter
Qui multas facies pingat citò. ——

Vbi vetus interpres cælatorem explicat seruum argentarium, laboriosum, anaglyfarium. Quæ tamen disparare videtur antiqua inscriptio sepulchralis, quæ Romæ legebatur,

ANTIGONVS. GERMANIC. CAESAR
ARGENTARIVS
VIXIT. AN. XLII.
AMIANTVS. GERMANIC. CAESAR

CAE-

CAELATOR

FECIT.

Quæ ſanè faciunt, ut ſuſpicatus aliquando fuerim, illum qui ad ſtatuam [a] Auguſti adſcripſit, tempore proſcriptionis,

PATER ARGENTARIVS EGO CORINTHIARIVS

ludere in hac etiam vocis notione voluiſſe, ut patrem & filium notaret, velut minus ingenuæ conditionis. FABER A CORINTHIS huius procul dubio claſſis eſt. Romę

P. LVCRINVS. P. L. THALAMVS
A'. CORINTHIS. FABER

Veſtem non curabant ſupellecticarij, ut apud Pomponium vidimus, ſed VESTIARII, quos domo cum omni iure ſuo, ſicut inſtructa eſt, legata, cedere legato ſcripſit [b] Iulius Paulus. Ab eâdem veſte VESTIFICI ſunt & VESTISPICI. Veſtimenta autem erant tricliniaria, virilia, puerilia, muliebria, communia, familiaria, ſcænica & funebria, & alia de quibus alij huc pertinẽt veteres tituli.

T. STATILIVS
MALCHIO
AD. VESTEM.

&

BYRAE. CANACIANAE. LIVIAE
AVG. SER. A. VESTE. MAGN. &C.

Item,

ARION. CAESARIS. N. A VES
TE. MATVTINA

&

OSSA
VIBIAE. SVCCESSAE. LIVIAE. AVG. SER

a Suetonius Aug. cap. 70. qui tamẽ valide repugnat.

b lib. 3. Sent. tit. 7.

AB. ARGENTO. POTORIO. ITEM. A. VESTE
L. VIBIVS &rel.

necnon

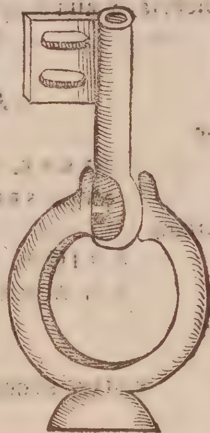
DIS MANIBVS
COELIAE. DYNATE
M. VLPIVS. AVG. LIB.
VALENS. A. VESTE. IMP.
PRIVATA &c.

ut etiam

DIS MANIBVS
VENVLEIA. CLEOPATRA
FECIT. SIBI. ET
RHODANO. CAESARIS. VERNAE
A. VESTE REGIA

Veluti & A VESTE GRAECVLA, & A VESTE SCAENICA. Et hæc demum statiua erunt VESTITORVM. antiquũ elogiũ.

PHEDIMO. VESTITORI
AVG

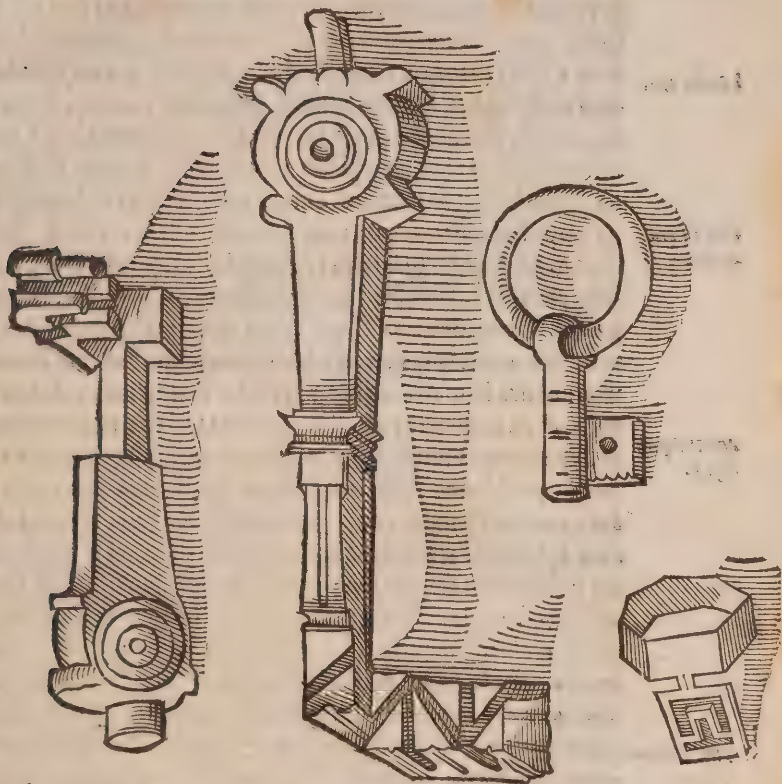

a Luca 15. Et hos, vel non valdè dissimiles, *a* alloquitur pater filij prodigi, ἐξενέγκατε τὴν στολὴν τὴν πρώτην, καὶ ἐνδύσατε αὐτὸν &c. At quia hęc omnia seris arculis & clauibus cohibere cõsueuerant, ideò clauium speciem hic damus, expressam videlicet ex antiquis aliquot, quæ apud nos sunt.

b Lib. 5. 36. Illarum custodia penes seruos frequenter fuit, quam ob rem *b* Martialis Euclidem notauit;

Equiti

Equiti superbo, nobili, locupleti,
Cecidit repente magna de sinu clauis.

quod ipse sibi dominus esset & familia. aSeneca; *quid enim est cur tussis alicuius, aut sternutamentum, aut musca parum curiose fugata, nos in rabiem agat, aut uersus calix, aut*

P *clauis*

a lib. 2. de ira ca. 25. Artemidorus lib. 3. Onirocr. ca. 54.

clauis negligentis serui manibus elapsa? Ianitores ipsi non fuerunt sine clauibus: & confirmat [a] Appuleianus ille Myrmex, qui nocturnas tenebras causabatur sibi obsistere, quin clauem curiose absconditam reperiret. [b] Petrus [b] Chrysologus; *audistis hodie fratres, quemadmodum dum seclusit alios, seipsum ianitor inuidiosus exclusit, væ vobis, inquit, legisperitis, quia tulistis clauem scientiæ: ipsi non introistis, & eos qui introibant prohibuistis.* A quo gestandarum clauium munere, carcerum ianitores clauicularij appellabantur, ut animaduertit [c] CVIACIVS. & sanè illas grandiores, quarum typum dedimus, vindicabunt sibi ianitores, supellecticarij, cellarij, arcarij, & alij non pauci. Domini verò, si qui erant qui literis operam darent, illi mancipia erudita habebant, quibus ad studia uterentur. hoc nos agmen seruilis eruditionis diducemus, & exordiemur ab illis, qui BIBLIOTHECIS præerant. Instruebantur enim & apud priuatos bibliothecæ. [d] Seneca; *quid habes cur minus ignoscas nomen marmore atq; ebore captanti, quàm opera conquirenti aut ignotorum auctorum aut improbatorum, & inter tot millia librorum oscitanti, cui voluminum suorum frontes maximè placent tituliq;? apud desidiosissimos ergo videbis quidquid orationum historiarumq; est, & tecto tenus extructa loculamenta, iam enim inter balnearia, & thermas, bibliotheca quoq; ut necessarium domus ornamentum expolitur.* huiusmodi seruum, ut sibi restituendum curet, petit à Sulpitio [e] Cicero; *Dionysius seruus meus, qui meam bibliothecam multorum nummorum tractauit, cum multos libros surripuisset, nec se impune laturum putaret, aufugit.* Apud Imperatores erant non pauci, quibus hoc munus incumberet: cum hæc ordinandarum

[a] lib. 9. Met.

[b] Serm. 172.

[c] lib. 10. cod. Tit. 65.

[d] De Trāquill. cap. 9.

[e] lib. 13. fam. ep. 77.

& publicandarum bibliothecarum cura, non omninò videretur imperij maiestatem dedecere. In veteribus elogijs legebantur olim C. IVLIVS C. L. PHRONYMVS. A. BIBLIOTHECA. GRAECA. C. IVLIVS. FALYX. A'. BIBLIOTHECA GRAECA PALAT. TI. CLAVDIVS. AVG. L. HIMENAEVS. MEDICVS. A. BIBLIOTHECIS. L. VIBIVS. AVG. SER. PAMPHILVS. SCRIBA. LIB. ET. A'. BYBLIOTHECA. LATINA. APOLLINIS. Et hi omnes videntur fuisse è domo Cæsarum, apud quos liberti etiam A STVDIIS in precio fuerunt. [a] Suetonius: *ac super hos Polybum à studijs, qui sæpè inter duos consules ambulabat.* Eodem munere functus apud eumdem Claudium est Lemnus nescio quis, cuius mentio extat in veteri inscriptione,

a Suetõ. Claudio cap. 28.

TI. CLAVDIVS
LEMNVS
DIVI CLAVDII
AVGVSTI. LIB
A STVDIIS

Et huiusmodi seruos in priuatorum familijs fuisse, statuamus necesse est. Huic studiosorum cohorti adscribemus & ANAGNOSTEN. [b] Vatinius; *dicitur mihi tuus seruus Anagnostes fugitiuus, cum Vardæis esse.* [c] Plinius: *Encolpius quidem lector, ille seria nostra, ille deliciæ, exasperatis faucibus puluere, sanguinem reiecit.* Sequentur excipientes dictata dominorum, vel aliud quidpiam scribentes AMANVENSES & A MANV. [d] Suetonius; *Thallo à manu, quod pro epistola prodita denarios quingentos accepisset, crura effregit.* hi [e] fuerunt preciosi & excepti, etiam quando seruorum numerus dominis indicebatur. SCRIPTORES appellauit [f] Cicero. Eamdem operam nauabant NOTARII

b lib. 1. famil.

c Lib. 8, ca. 1.

d Augusto ca. 67.

e Sueton. Nerone ca. 46.

f lib. 1. de Oratore. & in Bruto.

& NOTARIAE, quorum commendatio in velocitate excipiendi fuit. [a] Manilius,

a Lib. 4.

Hic & Scriptor erit felix, cui littera verbum est,
Quiq; notis linguam superet, versumq; loquentis
Excipiens, longas noua per compendia voces.

b Epist. 90.

[b] Seneca; *quid verborum notas, quibus quamuis citata excipitur oratio, & celeritatem linguæ manus sequitur? vilissimorum mancipiorum ista commenta sunt.* Quæ Senecæ verba impetunt dictum [c] Isidori, qui asserit, Senecam contracto omnium digestoque & aucto numero opus effecisse in quinque millia notarum. D. [d] Hieronymus: *iam de misso synthemate equus publicus sternebatur, & nobilem iuuenem panicea indutum tunica baltheus ambiebat, & tamen ille, apposito notario, cogebat loqui, quæ velociter edita, velox consequeretur manus, & linguæ celeritatem prenderent signa verborum.* Notarius tamen quandoque pro amanuensi sumitur. [e] Plinius, *Notarium voco, & die admisso quæ formaueram dicto, abit, rursusq; reuocatur, rursusq; remittitur.* D. [f] Gregorius; *tunc vir Dei accersito notario dictauit, dicens, Sabinus Domini* IESV *Christi seruus commonitorium Pado.* Alij, his NOTARII PRINCIPIS, quorum meminit [g] Cassiodorus: erant enim principi à secretis, & olim [h] Scribæ apud Græcos. Notariorum erant thecæ, quibus includebantur styli, & pugillaria. [i] Ammianus: *maximè cum hæc eadem numerantes, notarij prope xxx. adsistant cum thecis & pugillaribus tabulis.* Pugillarium verò forma fuit oblonga & quadrata, eminenti quadam margine circumcirca conclusa, ut vidimus Romæ in veteri arca sepulchrali in hortis Cyriaci Matthæii. Materies frequenter fuit è citro, buxo, acere, ebore, membranis; quibus omnibus

c lib. 1. Orig. cap. 21.
d ad Iulianũ.
e lib. 9. ep. 36.
f Dialog. lib. 3. cap. 10.
g Lib. 6. 16.
h Cornelius Nepos. in Eumene.
i Lib. 28.

bus ceram coloratam ſuperinducebant. [a] Ouidius, [a] lib. 1. amor. El. 12.

Ite hinc difficiles, funebria ligna, tabellæ,
Tuq́ue negaturis cera referta notis,
Quam puto de longæ collectam flore cicutæ,
Melle ſub infami Corſica miſit apis.
At tamquam minio penitus medicata rubebas,
Ille color verè ſanguinolentus erat.

[b] Althelmus in ænigmate de pugillaribus, [b] editus à Delrio in Octaſtichis, ænigm. 1.

Melligeris apibus mea prima proceſſit origo,
Sed pars exterior creſcebat cetera ſiluis,
Calceamenta mihi tradebant tergora dura.
Nunc ferri ſtimulus faciem proſcindit amœnam
Flexibus, & ſulcis obliquat ad inſtar aratri.

Tabellæ idem ſignificauerant, quoniam pugillar ut plurimum ligneum erat. [c] Prudentius in hymno de Caſſiano martyre, in quo antiqua ſcribendi ratio ad amuſſim explicatur. [c] Periſteph.

Conijciunt alij lapides, inq́ue ora tabellas
Frangunt, reliſa fronte lignum diſſilit:
Buxa crepant cerata, genis impacta cruentis,
Rubetq́ue ab ictu curua tumens pagina.

Calami vicem in his geſſit graphium, ſiue ſtylus; tum è ferro, tum ex ære, eius planè formæ, quam hic nos damus, illuſtraturæ dubio procul Sympoſii & Althelmi ænigmata, nec non & ſubſcripta Prudentii carmina. Minuſculum illud apud me eſt, maius illud alterum apud ALOYS. CORRADINVM. [d] Sympoſius; [d] ænigm. 1.

GRAPHIVM.

De ſummo planus, ſed non ego planus in imo,
Verſor utrimq́ue manu diuerſo & munere fungor:

 Alte-

Altera pars reuocat quidquid pars altera fecit.

[a] Althelmus in ænigmate, cui titulum præfixit de elementis;

a in heptastichis.

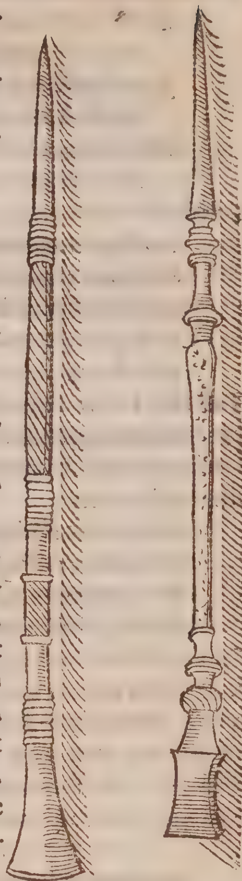
Nascimur ex ferro, rursus ferro moribunda,
Nec non & volucris pennâ volitantis ad æthram.

Prudentius in passione Cassiani:

Inde alij stimulos, & acumina ferrea vibrant,
Qua parte aratis cera sulcis scribitur;
Et qua secti apices abolentur, & æquoris hirti
Rursus nitescens innouatur area.
Hinc foditur Christi confessor, & inde secatur.
Pars viscus intrat molle, pars scindit cutem.

Symposius expressit sanè aptè. Acumen enim graphii si in imo digitis complectamur, ut poscit usus, eiusdem planities seu latitudo (ut loquitur Gregorius Turonensis) erit in summo. Althelmus ferrum utrobique appellat, ut vidimus; & ferri stimulum non ineleganter, quia mucrone scribebant, planitie scriptum abradebant. [b] Columella,

b in horto.

Nomine tum Graio ceu littera proxima primæ

Pan-

Pangitur in cera docti mucrone magistri,
Sic & humo pingui ferratæ cuspidis icta
Deprimitur, folio viridis, pede candida, Beta.

D.[a] Hieronymus; *stultus ego, qui me putauerim hæc absq; Philosophis scire non posse, qui meliorem styli partem eam legerim, quæ deleret, quàm quæ scriberet.* Recondebatur autem in thecam, quam graphiarium appellat [b] Martialis, ut innocens haberetur, & asserit præter [c] Suetonium [d] Gregorius Turonensis. Stylus autem mucronem & aciem graphij unico nomine complectebatur. [e] Quintilianus: *cum verò iam ductus sequi cœperit, non inutile erit eas* (literas videlicet) *tabellæ quàm optime insculpi, ut per illos velut sulcos ducatur stylus.* Et hinc usurpant non raró scriptores stylum infigere, stylo appetere, stylum vertere, & stylo depascere. Fuit autem graphium ad cædem etiam aptum. ita [f] Cæsar Cassij *brachium arreptum graphio traiecit*: [g] Caligula, *cum discerpi Senatorem concupisset, subornauit, qui ingredientem curiam, repente hostem publicum appellantes inuaderent, graphijsq; confossum, lacerandum ceteris traderent.* Populus Romanus [h] *Erixonem equitem Romanum, quia filium flagellis occiderat, in foro graphijs confodit*: & [i] *Cassianum martyrem pueri stylis confecerunt.* Fuit autem ferreum vel æreum ut vidimus; aureum enim, cuius meminit Marcellus medicus, veluti & chrystallina & onychina pugillaria, extra ordinem fuerunt. LIBRARII quos nonnulli [k] ANTIQVARIOS dicunt, à libris arborum appellati sunt ideò, [l] quia in dedolatis è ligno codicillis, aut in corticibus arborum, ante usum cartæ vel mēbranarum, antiqui scriberent: unde TABELLARII portitores literarum. Extabat in musæo Carpensi Romæ antiquus

a ad Domnionem.
b Lib. 14.
c Claudio ca. 35.
d lib. 1. de mirac. D. Martini cap. 14.
e lib. 1. cap. 1.
f Sueton. Cæsare cap. 82.
g Caio cap. 28.
h Seneca 1. de Clem. cap. 14.
i Prudentius loco cit. Turō. de glor. mart. lib. 1. cap. 43.
k D. Augusti. serm. 44. de verb. Dō. li. 2. de stud. lib. ur. Ro. C. Th. D. Hieronymi ad Florent. Isido. lib 6. Orig.
l D. Hierony. ad Nicam.

tiquus titulus,

IVCVNDVS
DOMITIAE
BIBVLI. LIBRAR.
AD. MANVM.

[a] lib. 12. ad Atticum.

Librarij aliquod munus indicat nobis [a] Cicero: *& erit gratius si non modò in libris tuis, sed etiam in aliorum per librarios tuos Aristophanem reposueris pro Eupoli.* Ideoque [b] Sidonius Apollinaris scribam vocauit & bibliopolam. [c] Cicero filius; *sed peto à te, ut quàm celerrimè mihi librarius mittatur, maximè quidem Graecus. multum enim mihi eripitur operae in exscribendis hypomnematis.* Erant in ministerio & LIBRARIAE. Antiquus lapis;

[b] lib. 5. Ep. 15. & 17.
[c] ad Tironē.

SEXTIA. XANTA
SCR. LIBRARIA
EM. OL. II.

[d] Sat. 6.

[d] Iuuenalis,

—— *perijt libraria, ponunt*
Cosmetae tunicas. ——

[e] Eccl. Histor. lib. 6. cap. 17.

[e] Eusebius disertè scripsit, Origeni ad manum fuisse librarios, unà cum puellis, quae scitè & concinnè scriberent. Quo fit, ut minus credam interpreti antiquo Iuuenalis, & veteri nescio cui Iuris ciuilis epitomatori, qui pondera hic & libram substituunt. Tetigit haec eleganter [f] Galenus, cuius haec sunt Latinè reddita; *nam quod ad nos attinet, decima fortasse prouentuum nostrorũ pars impenditur, reliquae verò partes nouem substantiae ipsi adijciuntur: attamen video te ne in res quidem egregias insumere quidquam audere, non in coemptionem, comparationemq́;* LIBRORVM: *non in eos qui* SCRIBANT *exercendos, siue* NOTIS *&*

[f] de dignosc. et cur. an. morb. cap. 9.

SIGNIS

SIGNIS *id faciant, ut* CITIVS; *siue exquisitis* FIGVRIS *ut* PVLCHRIVS: *sicut ne in eos quidem, qui* EMENDATE, RECTEQVE *legant.* Inseruiebant librariis GLVTINATORES, conglutinandæ nimirum papyro operam impendentes. legebatur olim Neapuli,

MANNIO STICHIO
TIBERII CAESARIS
GLVTINATORI

in vetere glossario glutinator κολλητὴς est. meminit & a Cicero; *etiam velim mihi mittas de tuis librariolis duos aliquos, quibus Tyrannio utatur glutinatoribus, ad cetera administris.* Chartæ autem ipsæ papyro & glutino cõstabant. ideò apud Spartianum Firmus tyrannus iactabat, *exercitum se alere posse papyro & glutino,* quod chartarum quãtitatem immensam haberet. Ceterum de charta & glutino latè b Plinius. Neq; verò in chartis tantum, sed & in membranis glutinis usus fuit, si antiquo c Persii glossatori credimus, qui bicolorem membranam ita interpretatur, quod pars altera seu facies membranæ crocea esset, glutinata altera. Libris materiam cortex olim, papyrus, carbasus, ouilla tergora, lintei, plumbum, & alia suppeditarunt, ut cuilibet animaduertere promptum est. iique quod circum ligneum teretem surculum, vel osseum conuoluerentur, volumina sunt appellati. Surculum ipsum seu surculi capitula, quæ & cornua, umbilicum vocabant. Porrò de his, & de uniuersa scribendi ratione, contexuit insignem commentarium VINC. CONTARENVS noster, quem ille non diu patietur à studiosis desiderari. Librariorum administri, quos vocat Cicero, videntur fuisse PVMICATORES, MALLEATORES, OR-

a ad Atticum
b lib. 13. ca. 12.
c Sat. 3.

NATORES. de pumice[a] Catullus, [b] Tibullus, [c] Plinius: de cetero ornatu[d] Domitius Vlpianus. At quoniam minium in voluminum quoque scriptura usurpabatur, inde nomen factum est seruo MINICVLATORI. [e] Persius:

Excepto si quid Masuri rubrica notauit.

ubi glossæ veteres, *Rubricas vocat minium, quo tituli legum annotabantur.* At ut viuentes bibliothecas aliquando aggrediamur, hæc erit statio GRAMMATICORVM, quos [f] Cornelius Nepos & [g] Messalla Coruinus litteratos & litteratores appellant. Quo videndum an respexerit idem Cornelius, cum in vita Pomponii Attici scribit, in eiusdem familia fuisse pueros litteratissimos. Huiusmodi fuit Mecœnati C. [h] Melissus, *Spoleti natus ingenuus, sed expositus, qui cum se gratum & acceptum in modum amici videret, quamquam asserente matre, permansit tamen in statu seruitutis, præsentemq; conditionem veræ origini anteposuit.* horum æstimationis index erit Daphnis ille, cuius meminerunt [i] Plinius & [k] Suetonius. PAEDAGOGI, MAGISTRI, & PRAECEPTORES huc referendi sunt, quorum usus apprime necessarius, C. [l] Cassium induxit ut crederet, hæredi quandoque remittendam esse proprii serui manumittendi necessitatem. quod tamen receptum non est. Eâdem necessitate compulsus [m] Augustus, cum urbs fame premeretur, seruorum maximas copias, exceptis medicis & præceptoribus, trudi urbe præcepit. Pædagogi, puerorum & puellarum ductores fuerunt, & doctores. [n] Plautus,

Nego tibi annis viginti fuisse primis copiam,
Digitum longe à Pædagogo pedem ut efferres ex ædibus.

a 1. epigr.
b lib. 3. El. 1.
c lib. 36. ca. 21.
d L. L. de Leg. 3.
e Sat. 5. L. ult. de liber. cau. L. 7. de oper. libert.
fg Suetonius de ill. Grãm.
h Sueton. lib. cit.
i lib. 7. ca 39.
k Lib. cit.
l L. 35. de Fideicõm. libert.
m Paulus Orof. lib. 7 ca. 3.
n Bacchidib.

Inde de hippodromo, & palæstra ubi reueniſſes domum,
Cincticulo præcinctus in ſella apud magiſtrum aſsideres,
Tum librum legeres.

Hoc ſibi voluit [a] Manilius: *a Lib. 5.*

Componet teneros etiam qui nutriat annos,
Et dominum dominus prætextæ lege ſequatur.

D. [b] Auguſtinus: *cum videamus exempli gratia, & ſine tribulis areas triturari, quamuis adiuuent ſi adſint; & ſine pædagogis poſſe pueros pergere in ſcholam, quamuis ad hoc non ſint inutilia pædagogorum adiumenta.* huius ſanè operæ, pueris & puellis nauatæ notitia facit, ut minus miremur cum apud [c] Val. Maximum legimus, puellæ virginitatem à ſeruo pædagogo, Fannio neſcio cui Saturnino proditam. Fuit autem non raro præpoſtera valdè & translatitia parentum cura in pædagogis comparandis. [d] Ariſtides: *quid autem? nonne nutrices, litteratores, ac pædagogi pueris ita dicunt: oportet te non impleri, & modeſtè per vias incedere, ac ſenioribus aſſurgere, & parentes amare, non tumultuari, nõ alea ludere, non, ſiuis, alternare pedes: veruntamen non propterea magni ſe faciunt nutrices, nec philoſophis ſe ſe præferunt. itaq; quæcumq; maximi eſt precij duarum eſt fortaſſe vel trium minarum. Pædagogi verò etiam cum barbarie quadam pleriq; iſta docent, ac ianitores aliquando pro pædagogis, cum artem deſierunt, æquo animo fiunt.* hæc & ſimilia docuerant pædagogi, ut [e] *ambulare in via demiſſo capite; uno digito ſalſamentum, duobus tangere piſcem, panem, carnem; ſic ſcabere; ſic veſtem gerere.* Magiſtri pueros & puellas docebant & ipſi, D. [f] Hieronymus: *magiſtrum autem pueri tui, de quo dignatus es ſcribere, quem plagiatorem eius eſſe non dubium eſt, ſæpe Euagrius presbyter, dum adhuc*

b De geſt. Pelagii. Et hos videtur Oppianus Epiſcopos appellare, ſeu inſpectores, li. 1. & 3. de Piſcat.

c Lib. 6. cap. 1. Vide & pædagogum cruciarium Calpurnii Flacci.

d in Platonica 1.

e Plutarch. Virtutem doceri poſſe.

Antiochiæ essem, me præsente corripuit, cui ille respondit, ego nihil timeo, dicit se à domino suo fuisse dimissum. Quod ad puellas attinet, extat insigne testimonium [a]Iuliani ICti. *is à cognatis & propinquis pupillæ perductus ad magistratum, iussus est alimenta pupillæ, & mercedes ut liberalibus artibus institueretur, præceptoribus dare.* [b] Martialis;

a L. 4. ubi Pupillus educari deb.

b lib. 9. 70.

Quid tibi nobiscum est ludi scelerate magister?
Inuisum pueris, virginibusq; caput.

c de Ill. Grãm.

[c]Suetonius: *Q. Cæcilius Epirota Tusculi natus, libertus Attici Satrij equitis Romani, ad quem sunt Ciceronis epistolæ, cum filiam patroni nuptam M. Agrippæ doceret, suspectus in ea, & ob hoc remotus, ad Cornelium Gallum se contulit.* Neque verò seruis ipsis defuit magister aut pædagogus familiaris, de illo antiquus typus Tibure,

D M
TIB. CLAVDIO. AVG. LIB
HERMETI
M. PVEROR. DOM. AVGVST

de hoc Romæ,

FLAVI. STEPHANI
PAEDAG. PVEROR.
IMP. TITI
CAESARIS

d L. 13 de manum. Vind.

Pædagogo CAPSARIVM adiungemus ex auctoritate [d]Vlpiani: *si collactaneus, si educator, si pædagogus ipsius; si nutrix, vel filius filiaue alterius eorum, vel alumnus, vel capsarius &c.* [e]Iuuenalis,

e Sat. 10.

Eloquium aut famam Demosthenis aut Ciceronis
Incipit optare, & totis Quinquatribus optat,
Quisquis adhuc uno partam colit asse Mineruam,

Quem

Quem ſequitur cuſtos anguſtæ vernula capſæ.

ubi ex vetere Grammatico diſcimus, deſignari puerum adhuc diſcentem, quem arcula ſequatur, in qua codices reponantur. Capſas autem & armaria librorum recenſuit & [a] Iul. Paulus. Et hæ pueriles capſæ minuſculæ videntur fuiſſe, utpote ad geſtandum habiles; ideoque anguſtas vocauit Iuuenalis, ad earum diſcrimen, quæ maiores erant, & ſtatariæ, quarum videtur meminiſſe Iul. Paulus. Capſarii verò, qui in balneis veſtimenta accipiebant cuſtodienda, utrum ſerui fuerint an liberi, alij viderint. Et hi ferè omnes (uno & altero excepto) ſerui intramurani fuerunt, ut cum Aſconio noſtro dicam. Nunc deſcribemus eos, quibus extra domeſticos parietes utebatur dominus. militares primum, tum alios. ARMIGER ex [b] Virgilio & aliis notus ſatis,

a lib. 3. Sent. Tit. 8.

b lib. 9. Aen.

—— forma tum vertitur oris
Antiquum in Buten, hic Dardanio Anchiſæ
Armiger ante fuit ——

isque precioſus ſi [c] Plinio credimus de luſciniis loquenti: *ergo ſeruorum illis precia ſunt, & quidem ampliora quàm quibus olim armigeri parabantur.* Et hos heroibus Poetæ attribuunt, quos Reges & olim & hodie, in hac ſaltem parte æmulati ſunt. teſtis eſt antiqua ſcalptura precioſæ illius Sapphiri, cuius typum MARQ FREHERVS vir eruditiſſimus edidit & illuſtrauit. In ea Conſtantius Imp. aprum venabulo excipit: Armiger autem telum geſtans, feræ impetum formidans, dat ſe in pedes. [d] Prudentius de armigero Cæſariano;

c lib. 10. ca. 29.

d in apotheoſi.

Armiger è cuneo puerorum flauicomantum,
Purpurei cuſtos lateris, deprenditur unus.

Nec negat, & gemino gemmata hastilia ferro
Proÿcit, ac signum Christi se ferre fatetur.

[a] Lib. 9. 57.

[a] Martialis;

Splendophorus Lybicas domini petit armiger urbes:
Quæ puero dones tela Cupido para;
Illa quibus iuuenes figis, mollesq́; puellas:
Sit tamen in tenera leuis & hasta manu.
Loricam, clypeumq́; tibi, galeamq́; remitto. &c.

[b] lib. 1. Ep. 2. De Helmichis armigero Alboin. Paulus Diaconus lib. 2. de gest. Lãgob. cap. 28. [c] Lib. 4. [d] Menauinus lib. 3. cap. 10.

Notauit porrò [b] Sidonius, Theodoricum regem, arcum lateri innectere citra grauitatem regiam iudicasse, & tradidisse gestandum puero. hinc armiger in aula Constantinopolitana, qualis describitur à [c] Corippo Narses. hinc apud Curopalatum scutarius in eadem aula. & hinc demum in [d] Turcica puer ephebus, qui Sultano gerit arcum & sagittas. A qua eâdem ratione notat Lampridius, Commodo imperante tres Præfectos Prætorio fuisse, inter quos libertinum, qui A PVGIONE appellatus est. Fuit autem apud Cæsares minister Palatinus, qui arma custodiret. huiusmodi A. quidam VIBIVS. HERMES. IMP. NERONI. A CVSTODIA ARMORVM in veteri monumento legitur. Duces & ipsi, regibus satis impares, armigeris non caruerunt. S. [e] Ferrandus in parænetico; *tunc autem dux optimus neminem lædet, si in omni Prætorio illius non audeat aliquis amicus, cliens, medicus, armiger, aut propter officiÿ publici deuotionem lateri ducis semper adiunctus, concessa beneficia vendere.* His armigeris affines fuerunt CACVLAE & CALONES, ita dicti auctore Festo, quod fustibus clauisque ligneis armari solerent ad tutelam dominorum. Hic [f] Isidorum emendabimus, deformem vitio non suo. *classis* (inquit ille) *dicta est à Græ-*

[e] edidit A. Statius.

[f] lib. 19. orig. cap. 1.

co vo-

to vocabulo ἀπὸ τῶν κάλων, id est lignis: unde & calones nauiculæ, quæ ligna militibus portant. lego: *unde & calones & caculæ, qui ligna militibus portant.* Fuerunt autem hæc ligna fustes ut diximus & clauæ, quod enim Euangelistarum interpretes habent, missam fuisse cohortem ad vinciendum IESVM cum gladiis & fustibus, ita vertit [a] Iuuencus; [a] Lib. 4.

Pars strictis gladijs, pars fidens pondere claua.

Et hi [b] CLAVATORES dicti sunt & [c] GALEARII. LIXAS [d] Acron Grammaticus, perperam seruos militum appellat, cum certum sit fuisse liberos homines. [e] Val. Maximus: *protinus namq́ lixas è castris summouit* (Metellus) *cibumq́ coctum venalem proponi vetuit. in agmine neminem militum, ministerio seruorum iumentorumq́, ut arma sua & alimenta ipsi ferrent, uti passus est.* Lecticarios quoque ideò calones appellauit Seneca, (*Lectica formosis imposita calonibus*) quod ligna seu asseres lecticæ portarent. κάλον enim *lignum est*, inquiunt Festus & Isidorus. [f] Horatius profectò aliquoties hoc nomine seruos designat. sed viliores ut videtur, veluti muliones & huiusmodi. Et hæc de seruis militaribus. Dominum domo egredientem ANTEAMBVLONES præcedebant, in eum usum quem tangit iunior [g] Plinius; *eques Romanus à seruo eius, ut transitum daret, manu leniter admonitus, conuertit se; nec seruum, à quo erat tactus, sed ipsum Macedonem tam grauiter palma percussit, ut penè concideret.* Nescio quis apud [h] Cornificium: *hic inquit habito: perspicit argentum, quod erat expositum. visit triclinium stratum; probat. accedit seruulus, dicit homini clarè, dominum iam venturum, si velit exire.* [i] Martialis autem scribit & ad liberos homines pertinuisse hanc operam,

[b] Festus:
[c] Vegetius lib. 3. cap. 6.
[d] ad Horat. lib. 1. Sat. 2.
[e] lib. 2. cap. 7.
[f] lib. 1. Sat. 2. Sat. 6. lib. 1. Epist. 14
[g] lib. 3. ep. 14.
[h] lib. 4.
[i] Lib. 5. 93.

Exigis à nobis operam sine fine togatam:
Non eo, libertum sed tibi mitto meum.
Non est (inquis) idem: multo plus esse probabo.
Vix ego lecticam subsequor, ille feret.
In turbam incideris, cunctos umbone repellet: &c.

a lib. 10. 74. Idem [a] Poeta;

Iam parce lasso Roma gratulatori,
Lasso clienti. quamdiu salutator
Anteambulones & togatulos inter
Centum merebor plumbeos die toto?

At quia non ad clepsydram scribimus, quisquis leget hæc ignoscat nobis, si studio veritatis eruendæ, plumbeos nummos asseremus. Hos hic noster [b] alibi centum quadrantes appellat,

b lib. 3. 7.

Centum miselli iam valete Quadrantes,
Anteambulonis congiarium Cassi.

Et quidem ego ipse in illa opinione aliquando fui, ut putarem & illa superius relata, & hæc eiusdẽ [c] auctoris,

c lib. 1. 67.

Nigræ sordibus explices monetæ: &,
Constemus tibi plumbea selibra.

hæc inquam omnia intelligi de vili & minuta pecuuia, ut apud eumdem [d] Poetam legimus, *plumbea vina*, & *plũbea mala*. Imò & quæ apud [e] Plautum legeram;

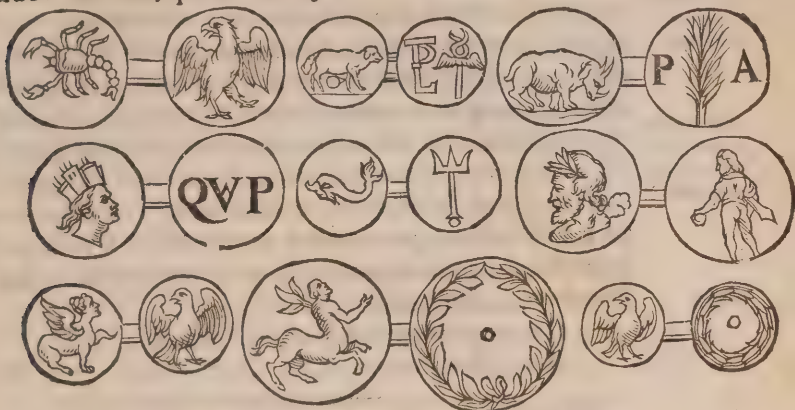
d lib. 10. 89. & 98.
e Casina

f Vrinummo. *Cui homini hodie peculi nummus non est plumbeus.* [f] &,
Cui si capitis res siet, nummum nunquam credam plumbeũ.

g Mostellaria. [g] item, SER. *Tace sis faber, qui cudere soles plumbeos Nummos.*

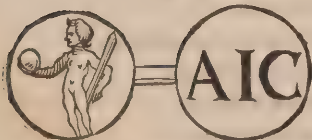
ita interpretabar. Verum ut sententiam mutarem fecit primum fortuna obsequens, quæ obtulit mihi numõs aliquot veteres, Romæ & alibi erutos, plũbeos omnes, quos

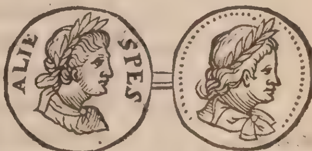
quos auersos & aduersos híc in tabella dare decreui: deinde I. [a] LIPSIVS, qui monetã plumbeã candidè agnouit. [a] in Schedijs

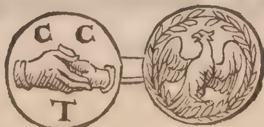

Subſequebantur PEDISSEQVI. Et ideò myriadas ſeruorum comparatas fuiſſe ſcribit [a] Athenæus, ut comitum, anteambulonum, & aſſeclarum copia ne deeſſet. [c] Ammianus: *nonnullos fulgentes ſericis indumentis, ut ducendos ad mortem, vel ut ſine diritate ominis loquamur, prægreſſo exercitu, arma cogentes, manipulatim concitato fragore ſequitur multitudo ſeruorum.* His [d] Cimon nobilis ille Imperator, diſpenſatoribus utebatur, ut ſi quis opis eius indigeret, haberet quod ſtatim daret, ne differendo videretur negare. Et hi omnes pars erant & portio officii & obſequij quotidiani. Cuius tamen corpus liberi homines conſtituebant. [e] Iuuenalis,

Si vocat officium turba cedente vehetur,
Diues, & ingenti curret ſuper ora Liburno. &,
—— nobis properantibus obſtat
Vnda prior: magno populus premit agmine lumbos,
Qui ſequitur: ferit hic cubito, ferit aſſere duro
Alter. ——

[f] Plinius: *paucos poſt dies ipſe me Regulus conuenit in Prætoris officio.* [g] Martialis:

Omnes perſequeris Prætorum Cotta locellos,
Accipis & ceras. officioſus homo es.

[h] idem alibi graphicè,

Condita cum tibi ſit iam ſexageſima meſſis,
Et facies multo ſplendeat alba pilo.
Diſcurris tota vagus urbe, nec ulla cathedra eſt,
Cui non mane feras irrequietus Aue.
Et ſine te nulli fas eſt prodire Tribuno,
Nec caret officio Conſul uterq; tuo.

Salutatores totam hanc ſcænam complebant. [i] Seneca: *ad*

[a] lib. 6. de aſſeclis. Nonius in ASSAS.
[c] Lib. 14.
[d] Cornel. Nepos, ſiue is Aemil. Probus, in Cimone.
[e] Sat. 3.
[f] lib. 1. epi. 5.
[g] lib. 10. 88.
[h] lib. 4. 35.
[i] lib. 6. de beneſ. cap. 34.

ad quemcumq; itaq; istorum veneris, quorum salutatio urbem concutit, scito, etiam si animaduerteris obsessos ingenti frequētia vicos, & commeantium in utramq; partem catervis itinera compressa, tamen venire te in locum hominibus plenum, amicis vacuum. in pectore amicus, non in atrio quæritur. Salutatoria vox fuit; Aue, ut apud Martialem vidimus, & apud alios passim est videre. Hora huius officiosæ salutationis fuit antelucana. [a] Iuuenalis, [a] Sat. 3.

Quod porrò officium, ne nobis blandiar, aut quod
Pauperis hic meritum, si curet nocte togatus
Currere, cum Prætor lictorem impellat, & ire
Præcipitem iubeat, dudum vigilantibus orbis,
Ne prior Albinam, & Modiam collega salutet?

[b] Idem, [b] Sat. 5.

——habet Trebius propter quod rumpere somnū
Debeat, & ligulas dimittere sollicitus, ne
Tota salutatrix iam turba peregerit orbem
Sideribus dubijs, aut illo tempore, quo se
Frigida circumagunt pigri Serraca Bootæ.

[c] Sallustius: *C. Cornelius eques Romanus operam suam pollicitus, & cum eo L. Vargunteius Senator, constituere ea nocte paulò post cum armatis hominibus, sicuti salutatum, introire ad Ciceronem.* [c] in Catilina. Nisi [d] salutatores incidissent in aliquem [d] Sen. Ep. 122. sectatorem Attilii illius Butæ, qui lucem statuerat sibi somni tempus esse. Et hæc quidem penè publica fuit salutatio, illa priuata, quam [e] Galba Sulpicius *exoletam alibi, in domo sua obstinatissime retinuit; ut liberti seruiq; bis die, frequentes adessent, ac mane saluere, vesperi valere, sibi singuli dicerent.* [e] Suetō. ca. 4. Admittebantur autem salutatores, idq; non sanè gratis. [f] Iuuenalis; [f] Sat. 3. nec uno in loco.

—omnia Romæ
Cum precio. quid das ut Coſſum aliquando ſalutes,
Vt te reſpiciat clauſo Veiento labello?

At verò præfuiſſe aliquem huic turbæ officioſæ, ſaltem in aula Cæſarum, videtur indicare marmoreæ inſcriptionis fragmentum, in quo NERITO cuidam DIVI CLAVDII neſcio an liberto, OFFICI IMPER. fortè curatori, locus monumenti deſignatur. Confirmant coniecturam verba martyrologij Romani; *Piſis in Tuſcia ſancti Torpetis martyris, qui magnus in officio Neronis primum fuit* &c. An autem TYSANDER quidam AVG. LIB. OFFICIALIS huc pertineat, viderint alij. Et certè niſi inſigniter fallor, hoc munus admiſſionalium fuit, de quibus ſuo loco dicemus. Locus ſtatus & ſolemnis, ubi peragebatur hæc fabula, atrium erat. Seneca ſtylum acuens in has ineptas ſalutatorum concurſationes, & quidem verbis proximè citatis: [a] *in pectore amicus, non in atrio quæritur.* [b] Idem: *quàm multi per refertum clientibus atrium prodire vitabunt, & per obſcuros ædium aditus profugient?* Martialis paſſim. Illa antelucana potentiorum fuit; tenuiorum autem matutina. OFFICIOSORVM ſtatio veſtibulum fuit. [c] Gellius ex doctrina Sulpicij Apollinaris; *qui domos igitur amplas antiquitus faciebant, locum ante ianuam vacuum relinquebant, qui inter fores domus & viam medius eſſet. in eo loco qui dominum eius domus ſalutatum venerant, priuſquam admitterentur conſiſtebant* &c. Et hæc verba Gellij penè tranſcripſit [d] Non. Marcellus, qui ex Gellio emendandus eſt. [e] Donatus etiam ad illa Virgilij;

Veſtibulum ante ipſum, primiſq; in faucibus Orci,
Luctus, & ultrices poſuere cubilia curæ.

[a] lib. 6. de beneſ. cap. 34.
[b] De breuit. vita. cap. 14.
[c] lib. 16. ca. 5.
[d] Veſtibulum.
[e] 6. Aen.

feralem

feralem (scribit) *Ditis domum ecce quale obseruabat officium in primo vestibulo.* [a] ADVERSITORES qui dicebantur, huic seruitio extramurano adcensendi sunt. hi domino foris cœnanti (teste [b] Donato) aduorsum ibant, officij & tutelæ gratia. Sed & ACCERSITORES, ut ita dicam; & qui aduentum domini præmittebantur nunciatum. [c] Plinius; *euigilaueram. nuncius à Spurinna, venio ad te. imò ego ad te.* [d] Iuuencus,

[a] Plautus mostellaria. actu 4. Ioh. Euangel. cap 4. nu. 51.
[b] in Adelphis.
[c] Lib. 1. ep. 5.
[d] Lib. 4.

Talia dum loquitur, scissos lacerata capillos:
Pro fratris morbo iustis soror anxia curis,
Hortatur iuuenem rapido percurrere gressu,
Casibus ut tantis Christus seruaret amicum.

Iuuenis hîc famulus est. [e] Ouidius,

[e] lib. 3. de arte am.

Ancillæ puerique manus ferat arte tabellas:
Pignora nec iuueni credite vestra nouo.

Et hi erant domestici ultro citroque cursantium manipuli. [f] Appuleius; *misitque protinus cursorem, qui vianti marito domus expugnationem nunciaret.* At de cursoribus agemus infra. Aduersitoribus illi nō dissimiles fuerunt, qui [g] præcincti lumbos, & lychnos ferentes, dominum domi præstolabantur, à cœna reuertentem; quorum ahiqui dominorum comites erant. [h] Val. Maximus: *Caius autem Duillius, qui primus naualem triumphum ex Pœnis retulit, quotiescumque epulaturus erat, ad funalem cereum, præeunte tibicine & fidicine, à cœna domum reuerti solitus est.* idem [i] auctor: *M. Antonius auorum nostrorum temporibus clarissimus orator, incesti reus agebatur. cuius in iudicio accusatores seruum in quæstionem perseuerantissimè postulabant, quod ab eo, cum ad stuprum iret, laternam prælatam contenderent.* [k] Iuuenalis;

[f] lib. 10. Met.
[g] Luca 12. 35.
[h] lib. 3. cap. 6.
[i] lib. 6. cap. 8.
[k] Sat. 3.

——sed quamuis improbus annis,
Atq; mero feruens, cauet hunc, quem coccina lana
Vitari iubet, & comitum longißimus ordo:
Multum præterea flammarum & ahenea lampas.

Et verò sine his dominus benè potus quî domum se contulisset? [a] Propertius;

a Lib.2.El.29.

Hesterna mea lux cum potus nocte vagarer,
Nec me seruorum duceret ulla manus;
Obuia nescio quot pueri mihi turba minuta
Venerat.——

Et hos AD LYCHNVM, AD FVNALE, AD LATERNAM, LAMPADOPHOROS, & TAEDIGEROS appellabimus. At funalia (ut inquit [b] Seruius) *ideò dicta sunt, quia ante usum papyri antiquitus funes cera circumdabant.* Quod iisdem verbis expressit [c] Isidorus. Antiquorum autem funalium figuram præferunt Angeli insculpti in vetere monumento è marmore Synnadico, in quo iacent sacrosancta ossa beatissimi Lucæ Euangelistæ, in augustissimo templo D. Iustinæ, apud nos. Et hoc dubio procul etymon habent vox Ecclesiastica, Intortitia, & Italicæ Torcie, & Torchi: imò & Hispanica, Antorcha. Funalia enim funes intortas referebant. Addamus etiam fomitem gossypinum, quem hodie cera superinducimus, à nostris appellari, Pauero, corruptâ Papyri, cuius meminit Seruius, nomenclaturâ. In hac autem cohorte MONITORES quidam erant. [d] Appuleius: *post hæc monitu famuli mei, qui noctis* ADMONEBAT, *iam & ipse crapula distentus, protinus exurgo: & appellata propere Byrrhena, titubante vestigio domuitionem capesso, sed cum primam plateam vadimus, vento repentino* LVMEN, *quo nitebamur, extinguitur.*

b 1. Aeneid.

c lib.20 Etym. cap.10.

d Lib. 2.

Et

Et horum qui admonerent, ingens videtur fuisse numerus, apud homines nobiles & fortunatos. [a] Seneca: *nec illos quidem inter ociosos numeraueris, qui sella te & lectica huc & illuc ferunt, & ad gestationum suarum, quasi deserere illas non liceat, horas occurrunt: quos quando lauari debeant, quando natare, quando cœnare, alius* ADMONET; *& usq; eo nimio delicati animi languore soluuntur, ut per se scire non possint an esuriant.* Concinnè [b] Plinius; *quippe multo utilissima est temperantia in cibis. L. Lucullus, hanc de se praefecturam seruo dederat, ultimoq; probro manus in cibis triumphali seni deducebatur, vel in Capitolio epulanti. pudenda re, seruo suo facilius parere, quàm sibi.* Contra [c] Carneades, *qui cum cibi capiendi causa recubuisset, cogitationibus inhaerens, manum ad mensam porrigere obliuiscebatur, nisi monitrix domestica, temperato inter studia officio, manum necessarijs usibus*

a de breuit. vita cap. 12.

b lib. 28. ca. 5.

c Val. Max. lib. 8. cap. 7.

aptasset. At de his monitoribus nonnihil egimus, cum Inuitatorem & Structorem produceremus in medium. Quoties verò pedibus incedere domino non libuisset, aderant LECTICARII qui gestarent. [a] Seneca; *hoc itaq; ipse mihi dico, quoties tale aliquid præstrinxerit oculos meos, quoties occurrit domus splendida, cohors culta seruorum, lectica formosis imposita calonibus.* impositam dixit, quia lecticarii succollabant suppositis ceruicibus. [b] Auctor ipse: *idem de istis licet omnibus dicas, quos supra capita hominum, supraq; turbam delicatos lectica suspendit.* & [c] alibi: *quo tandem ab istis gerulis raperis, cubile istud tuum circumferentibus? quo te penulati isti, in militum quidem non vulgarem cultum subornati?* In quibus verbis notandum est, Penulam fuisse vestem lecticariorum; tum quia pluuiam arcebat, tum quia viatores ipsa utebantur promiscuè. Apud nos utuntur eâdem, sed laxiore & breuiore, cursores nostri: antiqua enim penula demissior & adstrictior fuit; ideoque [d] Cicero *penula Milonem*, [e] Quintilianus (siue ille Tacitus) *adstrictos & inclusos penula, causarum patronos* scripserunt. huc allusit [f] Martialis, qui cucullum papyraceum, *oliuarum penulam* vocat. Fuit autem penula [g] pallium cum fimbriis longis, quo usi sunt Grammatici, quos penulatos magistros vocat D. [h] Augustinus, ut & Grammaticam ingressam fuisse Deorum Senatum penulatam affirmat [i] Marcianus Capella. Et Marciani quidem verbis, quæ nescio quibus deformata librariorum præstigiis, Criticis omnibus, sub specie probæ lectionis, hactenus imposuerunt, nos personam detrahere conabimur. Quod enim vulgo legunt; *quæ fœmina licet in Attica, ubi maiore æui parte floruerat, se assereret*

a Epist. 110.
b Epist. 80.
c lib. 3. de benef. cap. 26.
d in Miloniana.
e de causis corr Eloq.
f lib. 13. 1.
g Cornutus ad Pers. Sat. 1. Isidorus lib. 19. orig. cap. 24.
h lib. 1. confession. cap. 16.
i lib. 3.

reret incedere palliatam, tamen ritu Romuleo, propter Latiale numen & olim caput, propterq; Martiam gentem, Venerisq; propaginem &c. ita corrigendum est; *propter Latiale nomen & Toli caput.* Nota est narratio de capite Toli Vulcentani, euoluto ex fundamentorum sedibus, in colle Tarpeio. Et mihi quidem aliquando placuit, etiam [a] Varronis locum hoc Toli nomine insignire, ad ipsius etiam auctoris mentem: *Capitolium dictum, quod hic, cum fundamenta foderentur ædis Iouis, caput Toli hominis inuentum dicitur.* Verum hæc huius loci non sunt. Ad penulam ut reuertamur, selectiora quædam qui volet, legat commentarios ad Lampridium & Spartianum Is. CASAVBONI. Incedebant autem lecticarii canusinati. [b] Martialis; a lib. 4. de L. L. b lib. 9. 23.

Vt canusinatus nostro Syrus assere sudet.

Penula igitur, ut vidimus, hi usi sunt, quam tunicæ superponebant. alioqui tunica solemnis vestitus seruorum fuit. [c] Afranius;

Vos quibus cordi est intra tunicam manus læua, dextra intra penum herile. c apud Priscian. lib. 5.

[d] Plautus: d Amphitruone,

Aduenisti audaciæ columen consutis dolis.

SO. *Imò equidem tunicis consutis huc aduenio, non dolis.*

[e] Phædrus de Atrienæ, e Lib. 2. fabular.

Cui tunica ab humeris linteo Pelusio
Erat destricta. ——

[f] Iuuenalis, f Sat 6.

—— ponunt
Cosmetæ tunicas ——

[g] idem, g Sat. 1.

—— simplex ne furor sestertia centum
Perdere, & horrenti tunicam non reddere seruo?

[h] Gellius: *Plutarchus, seruo suo nequam homini, & contuma-* h lib. 1. ca. ult.

ci, sed libris disputationibusq; Philosophia aures imbutas habenti, tunicam detrahi ob nescio quod delictum, cædiq; eum loro iussit. a Appuleius de seruis in pistrinum coniectis; *cuncti tamen ita tunicati, ut essent per pannulos manifesti.* b Ammianus Marcellinus: *stetit itaq; subtabidus* (Procopius) *excitum putares ab inferis, nusquam reperto paludamento, tunica auro distincta ut regius minister indutus.* c Tranquillinus martyr Chromatium Præfectum alloquens: *postea verò tu ipse positis sericis, quibus indutus es vestibus, seruilem tunicam induas.* Et hoc demum est, quod innuit Lampridius, apud quem Alexander Seuerus Imperator, *seruos suos semper cum seruili veste habuit, libertos* (ita habet antiquus liber, & rectè) *cum ingenuorum.* Liberti enim Cæsariani seruorum loco aliquando videntur habiti fuisse, antiqua inscriptio,

a lib. 9. Met.
b Lib. 26.
c apud Sur. in actis 13. Sebastiani.

OSSA

VIBIAE. SVCCESSAE. LIVIAE. AVG. SER
AB. ARGENTO. POTORIO. ITEM. A. VESTE
L. VIBIVS. AVG. SER. PAMPHILVS. SCRIBA
LIB. &c.

Præterquam quod d libertinis omnibus, etiam iure aureorum annulorum donatis, imago potius obtigit quàm status ingenuitatis. Et hoc est, quod e Seneca vestiarium vocat; *est aliquid quod dominus præstare seruo debeat, ut cibarium, vestiarium. nemo hoc dixit beneficium.* Idem f auctor alibi: *Familia vestiarium petit victumq;.* At hac tunica non demissa, sed ita constricta usi sunt, ut succingerentur laciniis eiusdem. g Horatius,

——puer altè cinctus acernam
Gausape purpureo mensam pertersit.——

d L. unica C. ad L. Visell.
e lib. 3. de benef. cap. 21.
f de Trãquill. cap. 8.
g lib. 2, Sat. 8.

Phæ-

[a] Phædrus, *a lib. 2. fabula.*

Ex alticinctis unus Atriensibus.

[b] Seneca: *Conuiuia me hercule horum non posuerim inter vacantia tempora, cum videam quàm sollicitè argentum ordinent, quàm diligenter exoletorum suorum tunicas succingant.* *b de breuitate vita cap. 12.*

[c] Iuuenalis de ancilla tabernaria, *c Sat. 8.*

Et cum venali Cyane succincta lagena.

Et hoc sibi voluit [d] Horatius, *d lib. 2. Sat. 8.*

——ut omnes

Præcincti rectè pueri, comptiq; ministrent.

Neque aliò respexit [e] CHRISTVS dominus, discipulos monens, ut lumbos præcingerent seruorum in morem, qui dominum à nuptiis reuertentem expectant domi. [f] Petrus Chrysologus scripsit egregiè: *cingulum quidem est propriè indicium seruitutis; quod & discursus expeditos reddat, & faciat obsequentes.* Animaduertendum obiter hic est, vestem aliquando traditam seruis fuisse, ut ea perpetuò uterentur, secundum ordinem & dignitatem mancipiorum, ut scribit [g] Vlpianus: aliquando ad certum usum & ad certa tempora, ut cum deducerent dominum, vel ipsi cœnanti ministrarent, ut apud [h] Pomponium legimus. Et de his hactenus. Ad lecticarios ut redeamus; efferebant illi mortuos. [i] Caius Gracchus: *is in lectica ferebatur. ei obuiam bubulcus de plebe Venusina aduenit, & per iocum, cum ignoraret qui ferretur, rogauit num mortuum ferrent?* [k] Ser. Sulpicius; *coactus sum in eadem illa lectica qua ipse delatus eram, meisq; lecticariis in urbem eum referre.* Marcellum intelligit quem Magius necauerat. [l] Cornelius Nepos; *Atticus elatus est in lecticula.* [m] Cicero: *at iste operta lectica, latus est per oppidum ut mortuus.*

e Luca 12. *f Serm. 24.* *g L. 18. de usu fr.* *h L. 26. de pecul.* *i apud Gell. li. 10. cap. 3.* *k lib. 4. Familiar. 12.* *l in vita Attici.* *m Philipp.*

a in Milō. argum. *tuus.* a Asconius: *cadauer eius in via relictum, quia serui Clodij aut occisi erant, aut grauiter saucij latebant, Sex. Tedius Senator, qui fortè ex rure in urbem reuertebatur, sustulit, & lectica sua Romam ferri iussit.* Et de hoc vario lecticæ usu

b lib. 2. 81. extant lusus aliquot apud b Martialem,

Latior hexaphoris tua sit lectica licebit:
Dum tamen hæc tua sit Zoile Sandapila.

c lib. 6. 77. c Item,

Inuidiosa tibi quàm sit lectica requiris?
Non debes ferri mortuus hexaphoro.

d Lib. 9. 3. d Et,

Octo Syris suffulta datur lectica puellæ;
Nondum Sandapilæ pondus amicus erit?

Imò & posterius seculum, atq; adeò nostri receperunt, ut lecticarij in vespillonum agmine essent. extant Nouellæ Iustiniani, quas vocant, XLIII, & LIX, ad quas & ad librum XI codicis notauit clarissimus CVIACIVS. Hexaphorum autem, & octophorum denominarunt homines, prout sex vel octo lecticam subibant, delicatorum dominorum arbitratu: & illam quidem laxiorem ad modulum opum & luxus. Modesti sanè & frugi homi-

e Lib. 2. nes quattuor tantum adhibebant. & e Marcianus Capella Philologiæ in cœlum eunti totidem adscripsit, laborem, amorem, epimeliam, & agrypniam, nec aliter virginem decebat, studiosam videlicet, minimeque delicatam. Beatiores, octo sibi parabant homines rectos,

f Epigr. 10. ut inquit f Catullus. Petronius Bargaton à duobus lecticarijs in mediam rixam perlatum fuisse scribit, seruo nimirum dignitatem hac etiam in re dominicam adimens, & secernens à liberis. Cæsarianorum autem le-

ctic ariorum adeò grande agmen fuit, ut nominibus & præpositis distinguerentur. Indicat in veteri epigrammate TI. CLAVDIVS nescio quis AVG. L. QVADRATVS. DEC. LECTICARIORVM. BRITANNICI. Eorum verò. qui mercede conducti operas locabant, non minor numerus fuit. siquidem apud P Victorem, Romæ, regione XIV, trans Tiberim, legimus castra fuisse lecticariorum. At quia plerumque domini vel gratia voluptatis, vel morbi leuandi gestabantur, ideò in hunc usum parabantur loca peculiaria, quæ gestationes appellabant. [a] Plinius iunior, *gestatio buxo aut rore marino, ubi deficit buxus, ambitur.* [b] Iulianus I. Cs. *& si forte voluptarium fuit prædium, viridaria vel gestationes, vel deambulationes arboribus infructuosis opacas atque amœnas habens.* Neque sub dio tantum gestabantur aut vectabantur, sed & sub tecto porticus alicuius. [c] Iuuenalis,

Quid refert igitur quantis iumenta fatiget
Porticibus, quanta nemorum vectetur in umbra.

[d] Idem,

Balnea sexcentis, & pluris porticus, in qua
Gestetur dominus quoties pluit, anne serenum
Expectet, spargatque luto iumenta recenti?

Adhibitus est autem in gestando certus quidam passuum numerus, ut in deambulando Ciceronem adhibuisse testatur [e] Plutarchus; & patet ex antiqua inscriptione.

IN HOC
POMARIO
GESTATIONIS
PER CIRCVITVM
ITVM ET REDITVM

[a] lib. 2. ep. 17.
[b] L. 16. de usu fr.
[c] Sat. 4.
[d] Sat. 7.
[e] in Cicerone.

QVINQVIENS
EFFICIT PASSVS
MILLE

Gestabantur autem naui, lectica, scamno, vehiculo, inquit [a] Cornelius Celsus. Cathedra etiam & sella: unde CATHEDRARII serui [b] Sidonio: *solus Curio meus in transfugarum perfidiam inuectus, cum aduesperasceret, per cathedrarios seruos vespillonibus tatriores, domum raptus, ac reportatus est.* Delicati illi & CATHEDRALICII [c] Martialis iidem cum his minimè sunt. De sella [d] Suetonius, qui gestatoriam vocat. Et ad supplicium hac raptabantur rei tormentis afflicti, ut notauit [e] Ammianus: *indefensi, bonis ablatis, nullo contacti delicto, promiscuè iuuenes aliiq;, membris omnibus capti, ad supplicium sellis gestatoriis ducebantur.* portatoriam vocat [f] Cælius Aurelianus: *ante cibum praterea erit adhibenda gestatio, portatoriâ scilicet sellâ, sine vehementi motu, quo partes vehementer patientes releuentur.* Idem meminit sellarum gestatoriæ & fertoriæ. Gestabant autem homiues duo. [g] Martyrologium; *Alexandria passio sancti Iuliani martyris, qui cum ita podagra constrictus esset, ut neq; incedere, neq; stare posset; una cum duobus famulis, qui eum in sella gestarunt, Iudici offertur* &c Verum, non erit opinor nobis fraudi, si in gratiam studiosorum excurremus tantisper in varias aliquot sellarum nomenclaturas. Sellæ tonsoriæ meminit [h] Cælius Aurelianus. Sella pertusa legitur apud [i] Catonem, & videtur eadem, quæ balnearis apud Iul. [k] Paulum, quam ita delineat apud [l] Cassiodorum Theodoricus: *hinc desuper sella composita, qua humanis necessitatibus, in absidis speciem perforatur, ægros suscipit interno humore defluentes.* Familiaricas sellas nomi-

a lib. 2. ca. 15.
b lib. 1. epi. 11.
c lib. 10. 13.
d Nerone & Vitellio.
e Lib. 29.
f lib. 1. cap. 1.
g 3. kal. Mart.
h lib. 2. cap. 1.
i Tit. 157.
k lib. 3. Sent. Tit. 8.
l lib. 2. Varia. 39.

nominat [a] Varro, ad quem notauit IOS. SCALIGER, apud Catonem legi malè [b] cellas familiæ pro sellis, inuitâ sanè Criticorum Mineruâ. Cato enim cellas familiæ vocat seruorum habitationes, quas cellas appellat [c] Columella. Seruilia namque habitacula cellæ nomine designantur. [d] Seneca de Pompeiano Demetrio: *cui iamdudum diuitiæ esse debuerant, duo vicarij & cella laxior.* [e] Cicero; *conchyliatis Cn. Pompeij peristromatis, seruorum in cellis, lectos stratos videres.* [f] Vitruuius: *& ex una parte equilia, ex altera ostiarij cellas.* apud eumdem [g] auctorem cellæ familiaricæ, cellæ seruorum sunt, non penuariæ, ut quidam sunt arbitrati. Ab his cellis monachorum habitationes nomen mutuum sumpserunt, quod essent ut illæ seruiles, arctæ & angustæ. quam sanè ob causam D. [h] Hieronymus & [i] Ioh. Cassianus cellulas appellant, velut etiam [k] Ennodius, monachos cellulanos. imò & D. [l] Gregorius monasterium ipsum non raro cellam nominat. Cellæ verò meretriciæ satis notæ sunt ex Petronio, Martiale, Iuuenale, cuius carmen unius litterulæ mutatatione deprauatum, experiemur & nos an corrigere valeamus. [m] scribit namque:

Et dubitas alta Chionen deducere sella.

quæ hic sit alta sella, dicant qui norunt, ego sanè cellam non inuitus reposuerim. alta enim cella fornix est. confirmat coniecturam nostram idem [n] poeta, qui alibi cecinit,

Intrauit calidum veteri centone Lupanar
Et cellam vacuam. ——

[o] & —— *sed quod potuit tamen ultima cellam*
Clausit ——

At pergamus recensere ceteras sellarum species. Arqua-

S 4 tæ

[a] lib. 1. de R. R. cap. 13.
[b] Tit. 14.
[c] lib. 1. cap. 6.
[d] de Trãquill. cap. 8.
[e] 2. Philipp.
[f] lib. 6. ca. 10.
[g] lib. citato & eod. capite.
[h] in Hilariõe.
[i] lib 2. de instiut. renũt. cap. 12.
[k] Lib. 1. Ep 5.
[l] Dialog. Lib. 1. & 4.
[m] Sat. 3.
[n] Sat. 6.
[o] Sat. 6.

a Lib. 2. adu. Gent. b annal. lib. 15

tæ sellulæ meminit [a] Arnobias, nec non & [b] Tacitus. Porrò glossario veteri sella arcuata θρόνος est. Sellam muliebrem, solidam, curulem, alij recensuerunt. Et de his satis. Ob frequentes autem salutationes, & prensationes. aderant domino serui NOMENCLATORES, MONITORES, & FARTORES, quorum munus erat suggerere nomina obuiorum. nomen enim inquiunt Grammatici quasi nouimen dicitur, quod notitiam faciat: è notitia autem prodit existimatio, & beneuolentia [c] Seneca, *quemadmodum nomenclatori memoriæ loco audacia est, & cuicumq; nomen non potest reddere, imponit.* [d] idem alibi ob oculos hæc ponit orationis penicillo: *isti qui per officia discursant, qui se aliosq; inquietant, cum benè insanierint, cum omnium limina quotidie perambulauerint, nec ullas apertas fores præterierint, cum per diuersas domos meritoriam salutationem circumtulerint, quotumquemq; ex tam immensa, & varijs cupiditatibus districta urbe poterunt videre? quàm multi erunt, quorum illos aut somnus aut luxuria aut inhumanitas submoueat? quàm multi, qui illos cum diu torserint, simulata festinatione transcurrant? quàm multi per refertum clientibus atrium prodire vitabunt, & per obscuros ædium aditus profugient? quasi non inhumanius sit decipere, quàm excludere. quàm multi hesternâ crapulâ semisomnes & graues, illis miseris somnum suum rumpentibus, ut alienum expectent, vix alleuatis labijs, insusurratum millies nomen, oscitatione superbissimâ reddent?* [e] Plinius minor: *gratum erat cunctis, quod Senatum osculo exciperes, ut dimissus osculo fueras: gratum quod equestris ordinis decora, honore nominum, sine monitore signares.* [f] Horatius,

c lib. 1. de benef. cap. 3. d de breuit. vita cap. 14. e Panegyrico. f lib. 1. Ep. 6.

Si fortunatum species & gratia spectat,

Mer-

Mercemur seruum, qui dictet nomina, læuum
Qui fodiat latus, & cogat trans pondera dextram
Porrigere. ——

Hoc aliter intellexit major [a] Plinius: *alienis pedibus ambulamus, alienis oculis agnoscimus, alienâ memoriâ salutamus, alienâ viuimus operâ.* Censores & ipsi Nomenclatoribus sunt usi. indicat antiquum elogium; [a] lib. 29. cap. 1.

L. VOLVSIO
VRBANO
NOMENCLATORI
CENSORIO.

Neque hoc ab re factum est, cum apud Censores, ciues nomina sua, uxorum, liberorum, libertorum, seruorumque profiterentur. Et sanè hic videtur censoribus nomina in memoriam reuocasse, non ciues citasse nominatim, quæ partes præconis fuerunt. [b] Val. Maximus: *ut est ad Poliam ventum Tribum, præco lecto nomine Salinatoris, citandum nec ne sibi esset hæsitauit.* Præconem verò comitatus est ille, qui [c] Buccinator nominum appellabatur. Romæ legebatur via Salaria, [b] lib. 2. cap. 9. [c] L. ult. de iure immun.

L. VOLVSIO. VRBANO. NOMENCLATORI
PRAETORIO. PAPIAS. SERVOS
PVBLICVS. BVCCINATOR. NOMINVM

PRAECONES autem familiares fuisse, persuadent nobis antiqui lapides, Romæ,

C. RVLLI
PRAECONIS
VENVLEIAE. Ɔ. L.
TRVPERAE &c.

Narbone,

T VSI-

VSINIO
PRAECONI
ANTIOPAE. & præter hos Thalthybius, & Euribates [a] Homerici, At cui nam usui? [b] Iuuenalis:

a Iliad. A.
b Sat. 1.

Ille tamen faciem prius inspicit, & trepidat, ne
Suppositus venias, ac falso nomine poscas.
Agnitus accipies. iubet à præcone vocari
Ipsos Troiugenas. nam vexant limen & ipsi
Nobiscum ——

c lib. 1. ep. 7.

[c] Horatius de Vulteio Mena præcone,

——*Vulteium mane Philippus*
Vilia vendentem tunicato scruta popello
Occupat. ——

d Gell. lib. 3. cap. 14.

SCRVTARIVM dixisset [d] Lucillius,

Quid ni? & scruta quidem ut vendat scrutariu' laudat,
Præfractam strigilem, soleam improbu' dimidiatam.

At hic Censorius Nomenclator, à quo digressi sumus, translata in Cæsares Censoria potestate, Nomẽclator à censibus appellatus forsan est.

DIIS. MANIBVS
TI. CLAVDI. AVG. LIB
THALETIS. VINICIANI
NOMENCLATORIS
A CENSIBVS

e Apol. 1.

Et is Libertus fuit iuxta præscriptum domus Palatinæ. Apparuerunt Nomenclatores & Proconsulibus. [e] Appuleius: *quare à Nomenclatoribus tuis Maxime (quamquam est ille cauponibus, quàm Nomenclatoribus notior) tamen inquam interroga, an hic Iunium Crassum Oeensem viderint?*

non negabunt. Huius gregis postremi nobis, nec sanè admodum merito, erunt CVRSORES & TABELLARII. Cursoris operam indicat nomen ipsum. Petronius : *hinc inuolutus coccinâ gausapâ, lectica impositus est, praecedentibus phaleratis cursoribus quattuor.* Præcurrere itaq; & præcedere cursorum fuit. [a] Martialis, [a] *Lib. 5.94.*

Nec feriatus ibat ante carrucam,
Sed tuta fœno cursor oua portabat.

Sed & prænunciare. [b] Appuleius : *misitq; protinus cursorem, qui vianti marito domus expugnationem nunciarent.* [b] *lib. 10. Met.* [c] Tacitus ; *supremo quidem die momenta deficientis, per dispositos cursores nunciata constabat.* [c] *Iul. Agricola* [d] Suetonius : *& confestim quidem ad alterius matrem, quae procul aberat, cursores suos misit, qui anxiae filium saluum nunciarent.* [d] *Tito cap. 6.* Imò & epistolas perferre. [e] Suetonius ; *inter moras perlatos à cursore Phaontis codicillos praeripuit legitq;* &c. [e] *Nero ca. 49.* Et quidquid epistolas comitabatur. [f] Martialis, [f] *Lib. 3.58.*

Cursorem sextâ tibi Ruffe remisimus horâ,
Carmina quem madidum nostra tulisse reor.
Imbribus immodicis cœlum nam fortè ruebat,
Non aliter mitti debuit iste liber.

Suetonius in Nerone præcursum notauit, ut & Seneca. [g] ille : *numquam carrucis minus mille fecisse iter traditur, soleis mularum argenteis, canusinatis mulionibus, armillata & phalerata cum Mazacum turba, atq; cursorum.* [g] *cap. 30.* Verùm, quales nam hæ phaleræ ? nū ab equis translatæ ad cursores, quod illorum vices implerent ? & sanè non improbo coniecturam. At apud Suetonium Mazacum loco, Mazyces substituendi videntur. Mazyces enim Stephano Numidæ sunt, quos ita perspicuum est præcursores fu-

[a] Epist. 37. isse, ut negantem cœcum esse necesse sit. [a] Seneca: *ô quàm cuperem illi nunc occurrere aliquem ex his trossulis in via diuitibus, cursores & Numidas & multum ante se pulueris agentem!* Idem [b] auctor: *omnes iam sic peregrinantur, ut illos Numidarum præcurrat comitatus, ut agmen cursorum antecedat.* [c] Martialis,

[b] Epist. 123.

[c] Lib. 12. 24.

Non vector Libyci niger caballi,
Succinctus neq; cursor antecedit.

En cursores & Numidæ iunctim recensiti. At Mazyces, ut diximus, Numidæ seu Nomades sunt, Mazaci Cappadoces à Mazaca, si hanc inflexionem permittunt nobis canones Grammaticorum, apud quos Mazacenus, Mazaceus, & à Mazacis, Cappadox est, Mazacus nihil. Mazycum meminit [d] Iohannes Cassianus, ad quem plura annotauit PETRVS CIACCONIVS Hispanorum eruditissimus. Verùm ut una, quod dicitur, fidelia non duos tantum, sed & tres parietes dealbemus, legamus apud [e] Lucanum, & quidem meo periculo,

[d] Collat. 2. cap. 6.

[e] Lib. 4.

——tum concolor Indo
Maurus, inops Nasamon, misti Garamante perusto
Marmaridæ volucres, æquaturusq; sagittas
Medorum, tremulum cum torsit missile, Mazyx.

Et apud [f] Nemesianum,

[f] Cyneget. Et hi sunt equi Mazyces, quos laudat Oppianus lib. 1. de venat.

Quemq; coloratus Mazyx deserta per arua
Pauit, & assiduos docuit tolerare labores.

apud [g] Claudianum,

[g] in laud. Stilic. Panegyr. 1.

——nec spicula supplex
Intorquet Garamas, repetunt deserta fugaces
Autololes, pauidus proiecit missile Mazyx.

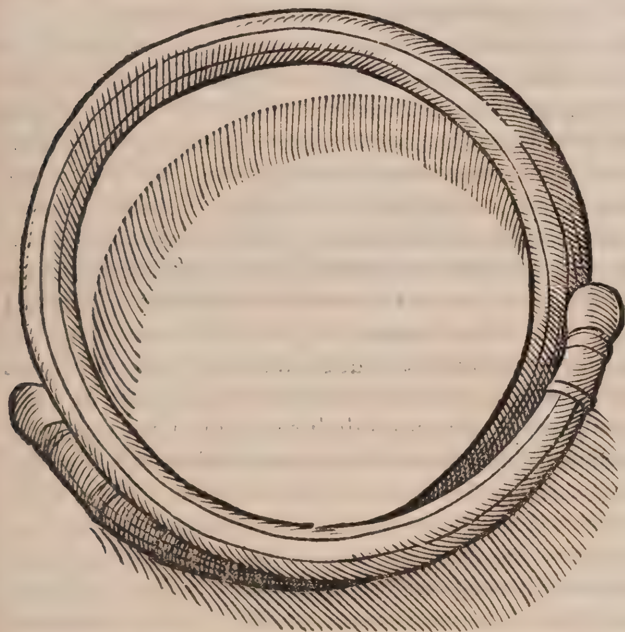
Nostros tangit, ni fallor, [h] Martialis,

[h] Lib. 10, 6.

Quando

Quando eques, & picti tunica Nilotide Mauri
Ibitis. ——

Ad armillas quod attinet, damus hic earum exemplar, descriptum ex antiqua ærea olim inaurata, quam Romæ nacti sumus.

Et ex hac armillæ specie percipimus quid in mentem venerit [a] Isidoro scribenti, *circulum rotundari, armillam extendi latius.* Cornua enim (ut ita dicam) armillæ abeunt à circuli perfecto illo orbe. De huiuscemodi seruis equitibus satis dictum est. Ad pedites veniamus, quos

a lib. 19. orig. cap. 31.

tinctos (ut ille ait) colore noctis, in varios usus com-
a Sat. 5. parabant. [a] Iuuenalis,

——tibi pocula cursor
Gætulus dabit, aut nigri manus ossea Mauri,
Et cui per mediam nolis occurrere noctem,
Cliuosæ veheris dum per monumenta Latinæ.

Ex eadem natione pedissequos aliqui habuerunt, ut gloriosulus ille apud [b] Theophrastum. Aliqui balneatorem, ut ostentator nescio quis apud [c] Cornificium. Nonnulli garrulos puellos, ut [d] Augustus. Vini infertores quidam, ut [e] Nasidienus; panis, ut [f] Trimalcio. Scurras alij, ut [g] Septimius Seuerus, & Phauorinus apud Philostratum. [h] Cleopatra eleganter, quæ pueros Æthiopes, ut prælucerent conuiuis domum reuertentibus, comparauit. Mauros autem fuisse suspicamur cursores illos, qui à Maximiano Aug. ad Victorem Maurum martyrem allegati sunt, ut ei dicerent; [i] *desperasti vitam tuam, nec vis sacrificare?* conterranei nimirum ad conterraneum de sententia deducendum. Cursorum porrò Augustalium meminerunt præter alios D. [k] Augustinus: *victor autem (*Theodosius Augustus*) sicut crediderat & prædixerat, Iouis simulacra quæ aduersus eum fuerant, nescio quibus ritibus velut consecrata, & in alpibus constituta, deposuit; eorumq́ue fulmina, quod aurea fuissent, iocantibus, quod illa lætitia permittebat cursoribus, & se ab eis fulminari velle dicentibus, hilariter benigneq́ue donauit.* [l] Corippus etiã,

——prænuncius ante
Signa dedit cursor, positâ de more lucernâ.

De habitu certum est, non omnes eodem usos esse; cum Fl. Vopiscus tradat, Aurelianum Imperatorem Senatoribus,

b Character. c Lib. 4. d Suetõ. ca. 83. e Horatius lib. 2. Sat. 8. f apud Petronium. g Ael. Spartianus. h Athenæus lib. 4. i apud Sur. To. 3. k Lib. 5. de ciuit. Dei ca. 26. l Lib. 2.

ribus, cursores eodem habituquo ipse habebat, concessisse. Et quidem nisi Petronius phaleratos cursores Trimalcioni attribuisset, in eam sententiam propendebā, ut arbitrarer, Cæsarianos tantum phaleris usos esse. Quod enim hi albati essent, alij secus, hoc sanè non displicet, at huic uni discrimini quî acquiesam, ego non video. Fuit profectò alba vestis Cæsarianorum, indicantibus [a] Suetonio & [b] Aristide; At cursores in luto & puluere albatos, vix animo concipio. Et quia lien peculiare cursus impedimentum est, ideò cursoribus inuri consueuerat, vel extingui potione, ut tradit [c] Plinius. hodie apud Turcas eximi cursoribus Regiis, testantur [d] scriptores rerum Turcicarum. Cursoribus suis Cęsares unum aliquem præficiebant, qui in veteribus elogiis appellatur PRAEPOSITVS CVRSORVM. Neque verò iidem cum his nostris fuerunt [e] classiarii, qui ab Ostia & Puteolis, Romam pedibus per vices commeabant. Cursores dominum ut diximus præcedebant. Subsequebātur MACHAEROPHORI. [f] Cicero: *memini enim, cum hominem portarem ad Baias Neapoli octophoro Aniciano, machærophoris centum sequentibus, miros risus nos edere, cum ille ignarus sui comitatus, repentè aperuit lecticam, & penè ille timore, ego risu corruit.* [g] Asconius: *vehebatur Clodius equo, serui xxx ferè expediti, ut illo tempore mos erat, iter facientibus, gladijs cincti sequebantur.* Affinia sunt hæc illis [h] Iuuenalis;

Nam si Pieria quadrans tibi nullus in umbra
Ostendatur, ames nomen victumq; machera.

DE TABELLARIIS agemus paucis. Petronius: *anus enim ipsa inter diuersitores diutius ingurgitata, ne ignem quidem*

[a] Domit. ca. 12
[b] Sacror. Ser. 3.
[c] lib. 26. cap. 13. lib. 11. capi 37.
[d] Menauin. lib. 4. cap. 13.
[e] Suetonius Vesp. cap. 8.
[f] ad Q. Fratr. lib. 11. ep. 9. ubi Paulū Manutium videtur fefellisse coniectura.
[g] in Milonianæ.
[h] Sat. 7.

admotum sensisset, & forsitan pernoctassemus in limine, ni tabellarius Trimalcionis interuenisset x vehiculis diues. [a] Cicero: *duabus tuis epistolis respondebo; uni, quam triduo ante acceperam à Zetho, alteri quam attulerat Phileros tabellarius.* Zethi nomen ex Aelii Cæsaris instituto cursori non potest non conuenire, refert enim Spartianus, illum cursoribus suis, exemplo Cupidinum, alas frequenter apposuisse, eosque ventorum nominibus sæpè vocitasse; Boream alium, alium Notum, item Aquilonem aut Circium, ceterisque nominibus appellantem, ut indefesse atque inhumaniter cursitarent. Currentius ille, cuius meminit D. [b] Hieronymus, ad hanc normam nactus nomen est. Tabellarii videlicet laus est cursus & festinatio. [c] Fuerunt autem qui cursores cum seruis à pedibus confunderent: sed insigniter falsi sunt. Tabellarii autem, & tabelliones à tabellis, seu tabulis ideò appellati sunt, quod ante chartæ & membranarum usum, in dolatis ex ligno codicillis epistolarum colloquia scribi solita essent. Tabellio idem qui exceptor fuit, & scriba publicus. Porrò excipere actuariorum erat, siue notariorum. quo munere aliquandiu functi sunt [d] Genesius, & [e] Cassianus clarissimi martyres, quorum ille exceptoris officio fungens, cum impia edicta, quibus Christiani puniri iubebantur, nollet excipere; & proiectis in publicum tabulis, se Christianum esse testaretur, cõprehensus atque decollatus est; alter, execrabile ducẽs Christianorum neci deseruire, sub Christiana confessione triumphum meruit obtinere martyrii. Et hinc quod cecinit [f] Iuuenalis,

Quis dabit historico, quantum daret acta legenti?

a lib. 9. familiar. ep. 11.

b Epist. ad Marcellum.

c Vines in cõm Lib. 5. de ciui. Dei cap. 26.

d Martyrol. Rom. 25. Aug.

e 3. Decembr.

f Sat. 7.

Glossæ

Glossæ veteres interpretantur, *acta legenti, exceptori*. TABVLARII autem, quos [a] Arcadius & Honorius AA. seruituti obnoxios esse vetuerunt, rationes publicas tractabant; ideoque dicuntur aliquando computare: nec non & Numerarii, & Calculatores vocantur. A tabulis verò denominati videntur eâ propè ratione, qua tabularium; quod nobis Italis sumentibus à Græcis mutuum, Archiuum est. [b] Ouidius eleganter;

a L. V. C. Th. de Tabul. Logogr. & Censi.

b lib. 15. meta.

——intres licet ipsa sororum
Tecta trium: cernes illic molimine vasto
Ex ære & solido rerum tabularia ferro.

Nec malè [c] Marcianus Capella: *Clotho verò, Lachesis, Atroposq́, quoniam sententias Iouis orthographæ studio veritatis excipiunt, utpote librariæ superum, Archiuiq́ custodes, cum Senatum Curiamq́ contrahi, & ipsum Tonantem exuuiis indusiari publicè cernerent, Magistratus in acta, cœlestiumq́ consultum, stylos acuunt cerasq́ componunt.* Alii ab his tabulariis publicis fuerunt illi, qui Palatini ministerii erant portio non contemnenda. [d] TABVLARII videlicet AVGVSTORVM vel AVGVSTARVM, RATIONIS PATRIMONII, seu A PATRIMONIO, RATIONIS HEREDITAT. XX HEREDITATVM, FISCI ALEXANDRINI, Prouinciarum LVSITANIAE & VETTONIAE, PICENI, CYPRI, Tabularius VILLAE TIBVRTIS, Tabularius A MVNERIBVS, RATIONIS FISCI, rationis VESTIARIAE, à VEHICVLIS, & alii complures, quibus & ADIVTORES non sanè pauci dati sunt, tum ut moli negociorum pares omninò essent, tam ut Cæsarum maiestas ex hoc etiam capite elucesceret. Domino peregrinanti præsto erant familiares ministri. [e] Horatius,

c Lib. 1.

d in veteribus marmorib.

Nam mihi continuo maior quærenda foret res,

e lib. 1. Sat. 6.

Atq; salutandi plures: ducendus & unus
Et comes alter, uti ne solus rusue peregre-
-Ve exirem; plures calones atq; caballi
Pascendi: ducenda Petorrita. ——

a lib. 8. 75. Seruulus apud a Martialem huius loci est;

Tam macer, ut minimam posset vix ferre lacernam.

b lib. 3. Ep. 16. b Plinius iunior: *nempe enim* (inquit) *daturi estis consulari viro seruulos aliquos, quorum è manu cibum capiat, à quibus vestiatur, à quibus calcietur: omnia vel sola præstabo.* Sunt verba magnæ illius nostratis heroinæ (Arriæ inquam) milites orantis, ut sinerent cum Pæto marito, nauem ascensuro, simul imponi. c Seneca: *quia non potest* (inquit) *creditor domini sui fieri, si pecuniam illi dederit. alioqui quotidie dominum suum obligat. peregrinantem sequitur, agro ministrat, & labore summo colit.* Famulitii urbani alterum caput erat negociatio, cui subiungemus rei dominicæ procurationem. Et huius quidem vindicat sibi primas seruus ACTOR. d Rabanus Maurus; *quoniam enim Actor prudens & bonus, scit quid sit domini sui census, & omnis substantiæ modus, & redigit apud se totius possessionis instrumenta originalia.* Et hi videntur fuisse, quos e Ael. Donatus maiores domus appellat. quod enim apud Terentium Demipho ita Getam alloquitur,

c lib. 3. de benefic. cap. 19.

d lib. 1. de instit. Cler. ca. 10

e Phormione.

D. *oh*

Bone custos salue, columen verò familiæ.

id ille ita interpretatur, *columen culmen, an columen columna? unde columella apud veteres dicti serui maiores domus.* Lucillius XXII.

Seruu' neq; infidus domino, neq; inutili quoiquam
Luceili Columella hic situ' Metrophanes.

ita

ita enim legendum est hoc distichon. Pergit porrò Donatus confirmare interpretationem suam testimonio Tuberonis, eius nimirum, cuius non semel meminit Gellius: (*hinc in millesimum annum eorum columine ciuitas continebitur.*) ita ut nihil prorsus Tuberoni sit cum epitaphio Lucilliani Metrophanis. Et huc referenda est sanctio Regis [a] Theodorici, qui precium occisi Actoris centum solidis taxauit. Neque aliunde fluxit Iul [b] Pauli sententia, existimantis animaduertendum esse seuerissimè in eum, qui Actorem corrupisset, ut qui posset rationes dominicas intercidere, vel adulterare, vel etiam rationem sibi commissam turbare. Imò etsi seruus, qui Actum domini gessisse diceretur, in commissum ceciderat, non vendebatur; sed pro eo, viri boni arbitratu, æstimatio dabatur, ex rescripto D. D. [c] Seueri & Antonini. Sed & [d] Iustiniano Aug. idem obuersatum est; cum in seruili etiam persona gradus quosdam condemnationis voluit obseruari. ut aliud in vilissimo vel compedito, ius æstimationis constituatur. nec iniuriâ sanè ut vidimus. ideoque rectè [e] Iuuencus, seruos à patrefamilias missos ad colonos agricolas, ut vincti fructus perciperent, Actores interpretatur;

Tum longinqua petit; sed fructus tempore certo
Actores famulos mittit, queis portio salua
Cultorum, certa ruris mercede daretur.

Et quoniam unus non omnia poterat, adiutoribus Actor utebatur. [f] Scæuola; *item quæro, an ea quæ exacta sunt per adiutores eius* (Actoris) *neq; Calendario illata sunt, aut fraudulenter acta, huic adscribi possint cum esset his præpositus?* Calendario autem præponebatur aliquando [g] seruus

a Apud Papinianũ Tit. 4.
b. lib. ult de off. Præf.
c L. 15. de Publ. & Vect.
d § Pœna. Instit. de iniur.
e lib. 3. histor. Euang.
f L. 40. de statu lib.
g L. 12. de reb. cred.

quiſpiam, ut pecunias domini exigeret, crederetque. & hic a CALENDARIO fortè dictus eſt, Calendarium verò, ſeu *paginæ Calendarum*, ut vocat [a] Martialis, codex nominum fuit, in quem nomen debitoris Seii aut Caii, cum ſumma pecuniæ ſingulis calendis exigendæ, referebatur. [b] Seneca; *nemo beneficia in Calendario ſcribit, nec auarus exactor ad horam & diem debitorem appellat.* Actor ſecundarum in familia fuit DISPENSATOR, qui Græcis οἰκονόμος dictus eſt, meminerunt autem antiqui tituli,

a Lib. 8.

b lib. 1. de benef. cap. 2.

SIGNVM
HERCVLIS
DORVS. LARC
DISP. QVI. ANTE. VILICVS
HVIVS. LOCI
D . D

item

EPAPHRAE DISP.
T. ARIANI
ANESIS. FILIA. VIRGO
VIXIT. A. XVII

&

DIS MANIBVS
ONESIMI CAEPIONIS
HISPONIS DISP
TI. CAEPIO HIERONYMVS
ET SIBI ET SVIS

& quidem Diſpenſatores dicti ſunt ideo, quod olim æs penſantes expenderent, non adnumerarent. Tradit hæc vetus [c] interpres ad Perſium: *fuit autem aſsis libralis, & dipondius, quod hodie in uſu remanſit; & ſolebat penſari*

c Sat. 2.

potius

potius quàm numerari, unde & Dispensatores dicti PROROGATORES. hic ego olim cogitabam Prorogatores rectum non esse. Procuratores enim aut Erogatores videbatur rectius; sed hallucinabar tamen. Arcarios enim prorogatores tritici appellat [a] Cassiodorus: & Petrus Chrysologus non semel hac voce utitur. [b] ut; *de cælestibus conditis, de horreis diuinis rationem reddit, præstabit causas Ecclesiæ prorogator.* [c] &, *dispensator ergo diuini verbi, & cælestis doctrinæ prorogator, qui ante Dominum stat iugiter.* [d] &, *est consuetudinis, est animi felicis, ut adscitus quis est ad regnum, quod fuit proprium, quod priuatum, mox parentibus, mox propinquis, ciuibus indigentibus, liberaliter prorogare.* [e] idem, *Abraham, fratres, non sibi sed pauperi diues fuit, & opes non habere, sed prorogare gestiuit.* idem [f] alibi; *sed bonum nobis, bonum nimis, si ad nos ista aptemus singuli, si ad nos ista referamus, qui in terra nos debemus sentire villicos, dominos non putare: prorogationis temporariæ ministerium suscepisse, non inuenisse ius perpetuum possidendi.* De Dispensatore [g] Cicero: *quid tu inquam soles, cum rationem ab Dispensatore accipis, si æra singula probasti, summam quæ ex his confecta sit non probare?* Et hæc sanè ratio immaniter exacta plerumq; est. [h] Seneca: *audio (*inquit*) circa horam tertiam noctis, flagellorum sonos. quæro quid faciat? dicitur rationes accipere.* [i] Iuuenalis,

Et cædens longi relegit transuersa diurni.

ubi antiquus Grammaticus diurnum, ratiocinium interpretatur. Nec aliò forsan respexit [k] CHRISTVS dominus, parabola usus serui, quem herus tradidit tortoribus, quoadusque redderet uniuersum debitum. Dispẽsator autem conseruis τὸ σιτομέτριον, seu τὴν τροφὴν præstare

a lib. 10 28.
b Serm. 26.
c ibid.
d Serm. 23.
e Serm. 121.
f Serm. 125.
g in Hortẽsio.
h Epist. 133.
i Sat. 6.
k Matthæi cap. 28.

a Ad neophytos, Serm. 1. stare consueuerat, Demensum nimirum. D. [a] Zeno Veronensis: *Ioseph præmotus ad mensuram prærogat cunctis annonam.* lege; *Ioseph promotus, ad mensuram prorogat cunctis annonam.* [b] Iuuenalis de auaro patrefamilias, qui munus obibat Dispensatoris;

b Sat. 14.

Seruorum ventres modio castigat iniquo,
Ipse quoq; esuriens.——

Notat autem sordidos, qui in illud incumbebant, ut de menstruo etiam Demenso lucrarentur, aliquid semper corradendo. Et hic erat menstruus Canon, quatuor vel quinque tritici modiorum in singulos. diurnus fuit, ut quidam senserunt, libra farris. [c] Horatius,

c Lib. 1. Sat. 5.

Deniq; cur umquam fugisset: cui satis una
Farris libra foret.——

d Sat. 9. [d] Iuuenalis,

Deterior tamen hic, qui liber non erit illis,
Quorum animas & farre suo custodit & ære.

Nisi dicamus utrobique far pro pane usurpari, & ludere Horatium in pusillum & gracilem, cui non iustum Demensum, sed extra ordinem, pro modo & quantitate corporis præstaretur. Quod enim XII. tabulæ, nexis libram farris in dies, pro victu præscriberent, ad seruos trahi nequaquam potest; quia cum illis olim agebatur immitius, ne dicam immanius, puniendæ eorum perfidiæ gratia, qua inopiæ temporariæ adimebatur subsidium illud, quo communis omnium vita indiget. Alioqui seruis ad rationem Demensi, cibarii panes quotidie, vel bilibres, vel etiam trilibres assignabantur. Quod ut statuam facit inprimis [e] Cæl. Aurelianus, qui ita scribit: *sic deniq; plurimi impausabiliter tota die atq; nocte cibum sumpsisse*

e lib. 3. cap. 2.

sumpsisse veteribus traduntur. namq; Asclepiades memorat, Praxagoræ famulum ternos bilibres panes per singulos dies accepisse, quibus comestis, non aliter passione afficeretur, quàm si nihil acciperet. hîc certum est, latere canonem quotidianum sub immodica illa quantitate, quæ famuli morbosam esuriem nullo modo leuaret. Mouet me deinde [a] Catonis auctoritas, qui compeditis per hiemem panis P. III. ubi fodere cœperint P. V. dari præcipit. adeò ut urbanis ministeriis panis P. II. vel III. sufficere potuerint, cum neque fodere aut opus facere necesse haberent, & quoad pulmentaria & obsonia lautius acciperentur urbani, quàm rustici serui. Dixi autem assignatos videri quotidie panes ad rationem Demensi, quia Demensum variauit aliquando; modò enim IV. modò IV & S. modò V modiorum fuit, prout ferebant & annonæ ratio, & dominorum qua splendor, qua sordes. Ab hoc autem ministerio Dispensator & aliud nomen inuenit. dictus enim est A FRVMENTO. Romæ,

a *Tit. 18.*

VOLVSIAE. ARBVSCVLAE
PALLANS. Q N
A FRVM
CONTVBERNALI. CARISSI
MAE &c.

&

DIS . MAN
ASCLEPIADI
ATHICTVS. L. N
A. FRVMENTO
VICARIAE. CARISSIMAE &c.

Idem MINISTRATOR A FRVMENTO, & ACTOR A FRVMEN-

TO dictus est, nisi velimus Ministratori & Actori quandoque obtigisse, ut & hoc munere, tamquam subsidiarii fungerentur. Illud utiq; minimè controuersum est, Diaria seruis exhibita fuisse. [a] Horatius ad villicū suum;

a lib. 1. ep. 14.

Cum seruis urbana diaria rodere mauis,
Horum tu in numerum voto ruis, —

b Lib. 11. 109.

[b] Martialis,

Sed lupus usuram, puerique diaria poscunt.

Petronius ad anseres transtulit, feliciter planè ut solet: *vix ad casæ hostiolum processeram, cum ecce tres anseres sacri, qui ut puto, medio die solebant ab anu diaria exigere, impetum in me faciunt.* Diurnum vocat [c] Seneca: *ille qui superbus atque impotens, & fiducia virium tumidus ait,*

c Epist. 80.

Quod nisi quieris Menelae, hac dextera occides,

diurnum accipit, in centunculo dormit. allusit [d] Claudianus

d de bello Gildon.

Pascimur arbitrio Mauri, nec debita reddi,
Sed sua concedi iactat, gaudetque diurnos
Vt famulæ præbere cibos. —

Codicem verò in quem hæ prorogationes referebantur, diurnum vocat [e] Chrysologus; *in cælo prima est esurientis annona, prima stipendia pauperis tractantur in cælo, erogatio pauperis prima diuinis scribitur in diurnis.* Et hæc diurna num adseruabant illi, quos vocabant AB EPHEMERIDE? vetus marmor olim vulgatum hæc habuit,

e Serm. 14.

PROC. AB. EMPHEMERIDE. PROC. A
MANDATIS. PROC. ET. AD. PRAEDIA
GALLICANA. PROC. SALTVS. DOMITIANI &C.

Fuit autem is THEOPREPON ALEXANDRI AVG. LIB. Et quidem [f] Isidorus affirmat, quod Latini diurnum, Græcos Ephemerida dicere. Diurnarii verò, quorum meminerunt

f lib. 1. origin. cap. ult.

runt

runt [a] Valentinianus, & Valens AA. non huius loci sunt, sed eiusdem, cum Subscribendariis, Tabulariis, Logographis, ac Censualibus ordinis. Canon autem, cuius meminit [b] Saluianus, mihi compertus non est, an sit ad rationem diurnam referendus, an ad menstruum dimensum, an ad pensionem annuam, quam serui, stipendii cuiusdam vice acciperent. Iusta sanè, quæ vocat [c] Columella, sunt panis, potio, vestis, manicæ, pedum tegmina. Et hæc omnia præstare tenebatur dominus seruo. [d] Seneca: *est aliquid, quod dominus præstare seruo debeat, ut Cibarium, Vestiarium.* [e] Idem: *atqui de iniurijs dominorum in seruos qui audiat positus est, qui & sæuitiam & libidinem, & in præbendis ad victum necessarijs auaritiam compescat.* Affine munus Dispensatoris ministerio obiuit TESSERARIVS. Tesserarum usus apud veteres in qua celebritate fuerit, nemo est qui nesciat. has qui accepissent, videntur ad Tesserarios attulisse, ut ab eis inuicem reciperent frumentum, nummos, vestem, gemmas, mancipia, iumenta, & cætera huiusmodi. Romæ multi descripserunt,

SYMPHORO
TESSERARIO
SER. CAESARIS
DE. DOMO. GELO
TIANA. FECIT
PHILODESPOTVS
EX. HERMAEO
FRATRI. B. M.

Tesseræ cuius figuræ essent, satis indicat nomen. Materia earum Ligustrum fuit, ut asserit [f] Plinius. Ego ebur-

[a] L. 8. c. Th. de cohort. princ. corn.
[b] lib. 4. de gubern.
[c] lib. 1. cap. 8.
[d] lib. 3. de benef. cap. 21.
[e] cap. 22.
[f] lib. 16. ca. 18.

neas vidi non paucas: & eiusmodi unica apud me est, cuius hic exemplum apposui, ut usum Tesserarum aliquem constituere possimus. Hinc patet, notas illas SP. vel SPECT. quæ doctos viros huc usque torserunt, nihil aliud significare, quàm SPECTAVIT. ut detur intelligi, conductos fuisse aliquos, veluti ab Editore gladiatores insignes, rude olim donatos, spectandi gratia non pugnandi. Et sanè in his Tesseris vix aliud symbolum videas (ego sanè nõ aliud vidi) quàm fuscinarum & palmarum, quæ ad ludum gladiatorium pertinent. Vulgauerunt earum inscriptiones [a] alii, cum titulo nescio cuius eburnei Figlini, quod ego non satis capio. Nomina quæ in ipsis leguntur, seruilia procul dubio sunt, ANTHVS, FAVSTVS, INGENVOS, OLYMPVS, REPENTINVS, HERMES, FELIX, PHILODAMVS, PILARGVRVS: & me iudice non alios innuunt, quàm Tesserarios nostros, ut is cui Tessera obtigerat, haberet statim in promptu nomen erogatoris familiaris. Non pugnabo tamen admodum, si quis gladiatores qui spectabant interpretetur: pronior utique in priorem illam seu diuinationem, seu coniecturam. Vt ut res sit, illud profectò statuendum videtur, huiusmodi Tesseras in usu fuisse, ut spectatores inde aliquid lucrarentur. [b] Martialis;

Nunc veniunt subitis lasciua numismata nimbis,
Nunc dat SPECTATAS *Tessera longa feras.*

[a] *Aldus in ortogr.*

[b] *Lib. 8. 78.*

Nunc

Nunc implere ſinus ſecuros gaudet, & abſens
Sortitur dominos, nec laceratur auis.

Et nunc demum intelligemus, quod eſt apud [a] Gellium, de Q. Fabii epiſtola ad Carthaginienſes miſſa; *M. Varro autem non haſtam ipſam, neq; ipſum caduceum miſſa, ſed duas Teſſerulas, in quarum altera caduceum, in altera ſimulacra haſtæ fuerunt inciſa.* [b] Claudianus ad has inſcriptas Teſſeras, & quidem eburneas, non videtur reſpexiſſe: a lib. 10. ca. 27 b de laud. Stilicō. Paneg. 3.

Tum virides Pardos, & cetera colligit Auſtri
Prodigia, immanesq; ſimul Latonia dentes,
Qui ſecti ferro in tabulas, auroq; micantes,
Inſcripti rutilum cælato conſule nomen,
Per proceres & vulgus eant. ——

Deſcripſit autem hiſce carminibus Dypticha. [c] Valentinianus, Theodoſius, & Arcadius AAA. *illud etiam conſtitutione ſolidamus, ut (exceptis Conſulibus ordinarijs) nulli prorſus alteri auream Sportulam, & Dypticha ex ebore dandi facultas ſit. cum publica celebrantur officia ſit Sportulis nummus argenteus, alia materia Dyptichis.* [d] Symmachus: *quæſo igitur ut eius nomine Dypticha, & Apophoreta ſuſcipere dignemini, qui apparatui eius plura & præclara tribuiſtis. præterea domino & Principi noſtro, ad referendam largitatis eius ſedulam magis, quàm parem gratiam, auro circumdatum Dyptichum miſi. ceteros quoq; amicos eburneis pugillaribus & caniſtellis argenteis honoraui.* Et hæ Teſſerarum noſtrarum epigraphæ explicant nobis ſententiam [e] Theodoſii & Valentiniani: *Periſſochoregiæ nomen penitus amputetur, & Teſſeræ deſignentur, & noſtræ pietatis nomine cenſeantur.* quod eſt; *felici nomine pietatis noſtræ impreſſo ſignentur,* ut Imperator [f] Zeno alibi loquitur, non enim ſatis erat ut c L. 1. C. Th. de exp. lud. d lib. 2. ep. 80. e L. 3. C. Th. de diuerſ. reſcr. f L. 10. C. de aqued. lib. 11.

Honorianæ vocarentur. Frumentariæ & ipsæ minutæ fuisse videntur; & Persius ideò Tesserulas appellat;

Publius emeruit scabiosum Tesserulâ Far.

[a] Sat. 1.

paruos autem globulos ligneos, quorum meminit [a] Iohannes Xiphilinus epitomator Dionis, qua ratione ad Tesseras referam non video. obstat enim forma. Quid autem si missilia fuerint? Et quidem ad Dionis, seu Xiphilini mentem propè accedunt eburnea quædam circularia segmenta, notis numeralibus inscripta, quę Romæ cum essem, anno MDCVII, eruta fuerant. Sunt autem huiusmodi, expressa ex archetypis, quæ apud me domi habeo.

Lector & Spectator noster his utatur, fruatur, ea lege, ut si quid occurrerit certius, candidè impertiat studiosis. Vidi autem aliquando, & nummos veteres, Augusti & Tiberii (si rectè memini) in quibus auersis, huiusmodi notæ numerales conspiciebantur. Neque verò globulos illos & sphærulas è Tesserarum numero eximere consilium omninò mihi est, cum videamus non rarò transire in aliam figuram res, quæ ab arte sunt, manentibus tamen primigeniis nominibus. Dispensatori nostro (ut ad illum reuertamur) credita fuit Arca, ut ex ea erogaret. [b] Iuuenalis,

[b] li. 2. Saturn. cap. 5.

——*neq; enim loculis comitantibus itur*

Ad

Ad casum tabulæ, posita sed luditur Arca.
Prælia quanta illic Dispensatore videbis
Armigero?

In summa quoties numerandum esset, toties Dispensator accitus est. [a] Macrobius: *secuto omnium risu, Dispensatorem Cæsar vocauit, & sestertia centum millia Græculo numerari iussit.* rectè. viros enim Principes comitabatur & Dispensator, ut pecunia esset in promptu, & notauimus cum de Pedissequis scriberemus. Arcæ verò & Dispensatoris adeò indiscreta ratio fuit, ut [b] Fabius maior coniunctim retulerit. *ad summum* (inquit) *in Republica nostra honorem, non animus, non virtus, non manus mittit, sed Arca & Dispensator.* ideoque Dispensator ARCARIVS; & vice versa ARCARIVS, Dispensator appellatus est [c] alicubi. Meminit Arcarii [d] Scæuola: *Stichus Arcarius probante domino nomina fecit, & rationes à domino scriptas exhibuit.* meminit & [e] Chrysologus, sed tacito muneris nomine; *iterum contristatus es, quia quod habes in cœlis cogeris collocare. rogo crede Deo tuo, qui seruo credis, & magis Deo, quàm homini commenda.* Erastus autem ille, quem Arcarium Corinthi vocat interpres D. [f] Pauli, Græcè οἰκονόμος est. Ad cuius analogiam [g] Arcarius, qui Romano olim Pontifici diuina mysteria celebranti aderat, præerat tributis, ut & Arcarius Præfectorum [h] Cassiodoro, qui & Arcæ arbiter. [i] Zeno Veronensis huc allusit: *sanè si quis aliquid desiderauerit, qui recondidit, Noe omnia illi Arcarius non negauit.* Ceterum concinnè admodum Iuuenalis, Loculos (ut vidimus) Arcæ opposuit. Arca enim (siue [k] ærata siue [l] ferrata) stataria fuit, Loculi mobiles & gestatorii. Et hos videtur tractasse unus quispiam è grege

[a] lib. 2. Satur. cap. 5.
[b] Declam. 345
[c] Turnebus li. 28. cap. 5.
[d] L. 41. de fideicōm. libert.
[e] Serm. 23.
[f] ad Romanos cap. 16.
[g] Panuinius de 7. Verbis Eccles.
[h] Lib. 1. 10.
[i] ad neophyt. Serm. 1.
[k] Iuuē. Sat. 14.
[l] Sat. 11.

a L. 23. de pecul. Leg.

ministrorum. Paterfamilias apud a Scæuolam; *testamento codicillisue seruos manumisit, & peculia legauit: & de Sticho ita cauit, Stichum seruum meum liberum esse volo, eiq́; volo dari decem aureos, & quidquid ex ratione* LOCVLORVM *meorum habet.* ad quem morem collineauit interpres b Ioh. Euangelistæ: *dixit autem hoc* (Iudas) *non quia de egenis pertinebat ad eum, sed quia fur erat, &* LOCVLOS *habens, ea quæ mittebantur portabat.* apposité ad Iuuenalem scribit c Asconius; *unde quia maior summa est pecuniæ publicæ quàm priuatæ, ut pro censu P. R. ærarium dicitur, pro Loculis & Arca thesauri* &c. Par ministerium fuit & illius, qui CRVMENAM, & eius qui MARSVPIVM gestabat ad nutum domini. Q. Labeo apud d Gellium; *quidam,* inquit, *L. Veratius fuit, egregiè homo improbus, atq́; immani vecordia. is pro delectamento habebat os hominis liberi manus suæ palmæ verberare, eum seruus sequebatur crumenam plenam aßium portitans.* & rel. Apud e Plautum verò Menæchmus Sosicles Messenionem seruum alloquitur:

b Cap. 12.

c in 2. contra Verr.

d lib. 20. ca. 1.

e Menæchmis.

Ego istuc cauebo: cedo dum mihi huc marsupium.

Obfirmabantur autem Loculi clauibus. f Vlpianus: *sunt tamen quædam, quæ omnimodo legatum consequuntur, ut lectum legatum continet & fulcra: & armariis ac loculis claustra & claues cedunt.* Quandoque tamen Loculi claues tantum seruabant. g Plinius: *Fabius Pictor in Annalibus suis scripsit, matronam, quod Loculos, in quibus erant claues vinariæ cellæ, resignauisset, à suis inedia mori coactam.* Quæ signandi consuetudo etiam ad aliud, quàm ad h Lagenas, transiit. Materfamilias apud i Plautum;

f leg. L. de legat. 3.

g lib. 14. ca. 13.

h Q. Cicero 16 Famil. Martialis lib. 9. 89.

Obsignate cellas: referte annulum ad me.

i Casina.

& Principes Sacerdotum apud k Matthæum Euang. *munierunt*

k Cap. 27.

nierunt sepulcrum, signantes lapidem. [a] Ioh. Cassianus: *etiam annulos, quibus recondita præsignemus, in digitis palam gestare præsumimus, quibus non solum cistellæ, vel sportæ, sed ne arcæ quidem vel armaria, ad ea quæ congerimus, vel quæ egressi de sæculo reseruauimus, condenda sufficiunt?* At de his satis. Notandum autem est, [b] Dispensatorem locasse aliquando operas vicariorum. [c] nihil enim vetabat, quin seruus vicarios, & eorum peculium, ipse in peculio habere posset. ad quam rationem Athenio Cilix Dispensator & ipse, ducentis seruis præfuit, ut notauit [d] Diodorus. Ab Actore & Dispensatore non omninò differt PROCVRATOR. Petronius: *iam ad triclinium veneramus, in cuius parte prima, Procurator rationes accipiebat.* [e] Fabius maior: *satis sit vobis (o diuites) hoc vestras præstare fortunas, quod per Dispensatores feneratis, quod familiam per Procuratores continetis.* Bonifacius martyr, Aglaidis seruus, huiusmodi ministerio functus est, ut tradidit Metaphrastis interpres [f] Lipomanus: quem tamen [g] Romanæ Ecclesiæ auctoritas ingenuum facit. Stephanus autem Domitillæ Procurator, qui Domitiano Cæsari suffodit inguina, Libertus quidem fuit, ut asserit Ioh. Xiphilinus; at id ex præscripto diuinæ (uti appellabant) domus, cuius moribus receptum iam diu erat, ministeria seruilia Libertis demandari. Et hæc dicta sint de seruo Procuratore. Procurator enim liber homo, omnium alterius rerum quidam penè dominus, alieniq́ue iuris vicarius, ad nos non pertinet. Procuratores CAESARIANI (ut illos etiam obiter innuamus) innumeri penè fuerunt, digni sanè ut eorum officia, cum ingenti illo collibertorum omnium agmine, explicentur peculiari com-

a lib. 4. de instit. rerum, cap. 15.
b L. 11. in fi. et L. 12. de institor. act.
c L. 7 § ult. de pecul.
d Lib. 36.
e Declam. cit.
g apud Sur. To. 3.
f Lectiones Breuiar.

mentario, quem nos iam nunc voto destinamus erudito alicui viro, qui stilo & meditatione hæc assequi possit Recensentur autẽ in veteribus monumentis, PROCVRATIO ORNAMENTORVM; BIBLIOTHECAE; PATRIMONII ET HEREDIT.; XX HEREDIT; AVRARIARVM; BALNEI FORMIS; FVNDIS CAIETAE; LAVRENTO ADELEPHANTOS; A RATIONIBVS; VILLARVM TVSCVLANARVM; SVBPROCVRATOR VICESIMAE, & alii non pauci. At illud hic obiter velim animaduerti, huiusmodi seruos impegisse plerumque in meretricios scopulos, non sine magna rei dominicæ iactura. [a] Alfenus: *dominus seruum Dispensatorem manumisit, postea rationes ab eo accepit, & cum de eis non constaret, comperit apud quamdam mulierculam pecuniam eum consumpsisse.* [b] Martialis;

Dispensatorem fallax spoliabit amica,
Mercibus exstructas obruet unda rates.

Neque sanè ab re commentus est apud Petronium ex tempore Eumolpus; *inter cetera apud communem amicam consumpserunt pecuniam meam, à qua illos proxima nocte extraxi, mero unguentisq́; perfusos. ad summam adhuc patrimonij mei reliquias olent.* [c] CHRISTVS dominus huc allusit nõ semel, & expressit [d] Iuuencus;

Ast ille infelix, qui obscænè luxuriatus;
Tardantem contemnit herum, seruosq́; fatigat
Verberibus, segnisq́; indulgens ebrietati
Luxuriosorum conuiuia concelebrabit &c.

Neque verò ab Actore, Procuratore, Dispensatore illi videntur esse abiungendi, quos PIGNORIBVS accipiendis, mutuis PECVNIIS dandis, fœnerandis, accipiendis, exigendis; & MENSAE præpositos appellant [e] I.Cti nostri:

Dani-

a l. 16. de ser. corr.
b Lib. 5. 43.
c Matth. 24. Luca 12.
d lib. Histor. Eu.
e L. ult. quod cum eo, L. 19. § ult de instit. L. 13. eod. L. 18. de solu. & liberat. L. 5. in princ. de institor. act.

Daniſtas & Trapezitas. EXACTORES huius planè numeri ſunt. [a] Scæuola; *Stichus Arcarius probante domino nomina fecit, & rationes à domino ſcriptas exhibuit, nec poſtea nomen ullum fecit. quæro an ſi qui minus ſoluendo fuerint debitores, quibus alij Exactores erant applicati, nondum videatur conditioni ſatisfactum?* Meminit autem antiquum elogium, quod extabat olim Romæ in muſæo Carpenſi,

SEX. POMPEIVS FAVSTVS
SEX. POMPEI. EXACTOR

Apud Cæſares fuit peculiaris Exactor HEREDITATVM, LEGATORVM, PECVLIORVM; ut teſtantur veteres inſcriptiones. ad hæc Exactor AVRI, ARGENTI, AERIS, in officina monetæ; & Exactor OPERVM DOMINICORVM. Verùm qui ratiocinium non didiciſſet, is excludebatur his muneribus. Petronius: *hinc quemadmodum ratiocinari didiciſſet, dein Diſpenſator factus eſſet, omnia diligenter curioſus pictor cum inſcriptione reddiderat.* Et huc forſan pertinet et ille, qui olim dicebatur Procurator Cæſaris, RATIONALIS æuo poſteriore appellaretur. [b] Lāpridius; *& quia de publicādis diſpoſitionibus mentio contigit, ubi aliquos voluiſſet vel Rectores prouincijs dare, vel Præpoſitos facere, vel Procuratores, id eſt Rationales ordinare, nomina eorum proponebat, hortans populum, ut ſi quis quid haberet criminis, probaret manifeſtis, ſi non probaſſet, ſubiret pœnam capitalem.* Is autem, cui Ratiocinium in familia obtigerat, RATIOCINATOR dicebatur, ſeu A RATIONIBVS. In domo Cæſarum Libertus pro more huic muneri præficiebatur; & legitur in vetere marmore Lanuuino,

T. AVRELIO
AVG. LIB

[a] L. 41. de Fideicō. libertat.

[b] in Alexandro.

APHRODISIO
PROC. AVG.
A. RATIONIBVS

a Claudio ca. 28.

[a] Suetonius: *sed ante omnes* (Libertos videlicet) *Narcissum ab epistolis, & Pallantem à rationibus; quos decreto quoq; Senatus, non præmijs modò ingentibus, sed & Quæstorijs Prætorijsq; ornamentis ornari libenter passus sit.* A calculis item, id est lapillis minutis, quos antiqui in manu tenentes, numeros componebant, dictus est CALCVLATOR seruus. [b] Vlpianus; *nam huius quoq; est ministerium, si fortè vel Librarius vel Miniculator, vel Calculator sit.* quæ sanè ars nec ingenuos dedecuit, [c] Modestino teste; μηδὲ λιβραρίυς, μηδὲ καλκελάτορας, οὖς διαψηφιστὰς λέγομεν. Ediscebant autem hæc pueri cum literarum primis elementis. D. [d] Augustinus: *adamaueram enim Latinas* (literas) *non quas primi magistri, sed quas docent qui Grammatici vocantur. nam illas primas ubi legere, & scribere, & numerare discitur, non minus onerosas pœnalesq; habebam, quàm omnes Græcas.* [e] Isidorus; *primordia Grammaticæ artis, literæ communes existunt, quas Librarij & Calculatores sequuntur, quorum disciplina velut quædam Grammaticæ artis infantia est.* Iulius Capitolinus de Heluio Pertinace Imperatore; *puer literis elementarijs & calculo imbutus.* [f] Horatius lepidè,

b L. 7. de oper. Libertor.

c L. 17. de excusat. Tutor.

d lib. 1. cõfess. cap. 12.

e lib. 1. origin. cap. 3.

f Epistola ad Pisonem.

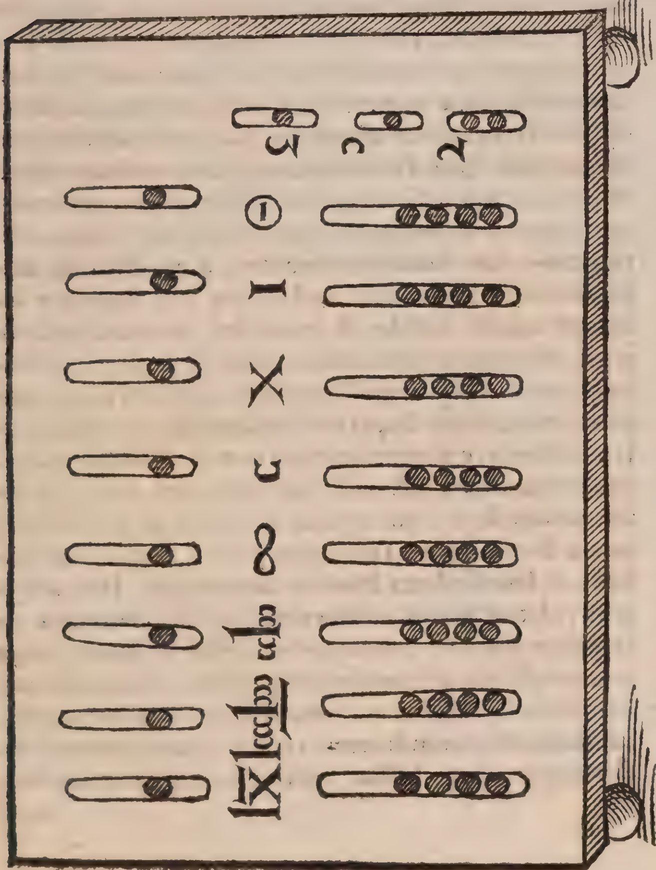
Romani pueri longis rationibus assem
Discunt in partes centum diducere. dicat
Filius Albini, si de quincunce remota est
Vncia, quid superat? poteras dixisse Triens, tu
Rem poteris seruare tuam. redit uncia: quid fit?
Semis.——

Huius loci sunt quæ D. [g] Augustinus recensuit: *iam verò*

g lib. cit. eod. cap.

rò unum & unum duo, duo & duo quattuor, odiosa cantio mihi erat. quæ cantio hodieq; exauditur apud hosce magistellos, quos antiquitus Cauculones seu Calculones vocabant. Ceterum priscam illam calculandi rationem ex [a] Volusio Mæciano perdiscere possumus, & ex tabella

a edidit Elias Vinetus.

numeraria, cuius formam & usum primus omnium edidit MARCVS VELSERVS IIvir Augustanus, virtutis & doctrinæ gloria præstantissimus. Romani porrò Abaci, qui apud F. VRSINVM extaret, meminerunt [a] P. CIACCONIVS, & [b] ANT. AVGVSTINVS Hispanorum doctissimi. Nos verò non Augustanum, sed Romanum exprimendum curauimus; tum quod illius typus, quando hæc scribebamus, ad manum minimè erat; tum quod in hoc nostro notæ numerales ad antiquas propius accedere viderentur, venustiore nescio quâ & castiore conformatione. Quod utut verum sit, illud utique certum est, publicè interesse, vulgari & hunc nostrum Italicum, ut insigne antiquitatis monumentum, hac iterata editione in oculos hominum incurrat, & eruditorum manibus teratur. Vsus sanè is est, quem satis superque indicant calculi ductiles & reductiles, capitati, undeuiginti, oblongis alueolis inserti. Calculi quatuor inferiores, unitatis vim singuli obtinent, appliciti tamen numero intercælato. Superior ille singularis & unicus, item admotus quinque unitates notat. Alueoli unciarij extra ordinem, sex calculos continent, quinque infra, unum supra, qui omnes XI colligunt pro recepta unciæ diuisione in XII solemnes partes. Semuncia, sicilicus, & semisicilicus seorsum comparent. Huc respexisse videtur [c] Solon, cuius extat præclara sententia, *tyrannorum familiares calculis persimiles videri: quandoque enim maximi esse, quandoque minimi precij* & hoc Solonis dictum [d] Oruntes (siue is fuerit Oraetes) gener regis Artaxerxis, ad illam computandi artem retulit, quæ digitorum inflexione constat. In hac tabella nouenarius eminet, cuius

a in explicatione inscriptionis Duillianæ, & in Lib. de nummis.

b Numism. Dial. 9.

c Diogenes Laertius.

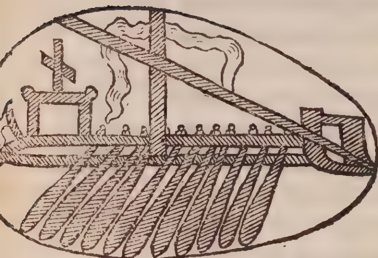
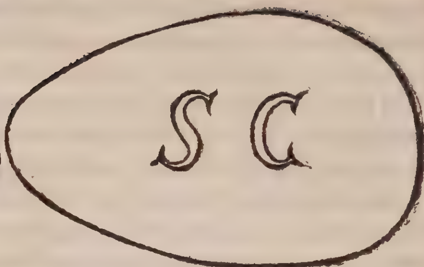
d Plutarch. in Apopht.

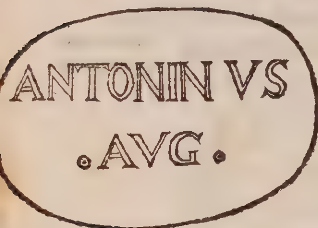
cuius ea laus est, auctore [a] Marciano, ut primi versus finem teneat; comprobata etiam à nostris ratione, qui notas numerales Arabum, quas Cifras appellamus, eodem limite arctauerunt; non temerè aut fortuitò, sed consultò & sapienter. At multiplex usus calculorum facit, ut antiquos aliquot candidos lapillos, Romæ erutos, tum minutos, tum grandiusculos; curauerim hîc apponi, literis & quibusdam aliis cælaminibus insignes. Quos ego quidem arbitror, non longè abesse ab athleticis illis calculis, quibus ex [b] Apocalypsi, & eiusdē enarratore Areta, lucē attulit eruditissimus [c] FABER.

[a] Lib, 7.

[b] cap. 2.

[c] Lib. 2. Agonist cap. 9. & 33.

Eadem utrimque.

Idem utrimque.

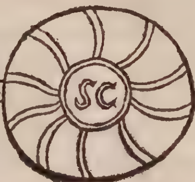

Eadem in aduersis & auersis.

Senatus & læuis. utrimq;

Expli-

Explicito Ratiocinio, ad NEGOCIATORES veniamus. horum ita meminit [a] Marcianus; *legatis seruis, exceptis negociatoribus, Labeo scripsit, eos legato exceptos videri, qui præpositi essent, negocij exercendi causa, veluti qui ad emendum, locandum, conducendum præpositi sunt.* Negociationes verò, ut multæ erant, ita eos qui exercebant singulari nomenclatura insignibant. Ideoq; BOARIOS, PVLLARIOS, FERRARIOS, AERARIOS, FRVMENTARIOS, VINARIOS, VESTIARIOS, SAGARIOS negociatores legimus non semel, aliosque non paucos. Pulchrè [b] Cassiodorus: *Negociatores, quos humanæ vitæ constat necessarios, huic potestati manifestum est esse subiectos. nam quicquid in vestibus, quicquid in ære, quicquid in argento, quicquid in gemmis ambitio humana potest habere preciosum, tuis ordinationibus obsecundat* &c. SARCINATORES ut huc referrem, monuit [c] Vlpianus; *licet mercis appellatio angustior sit, ut nec ad seruos Fullones vel Sarcinatores, vel Textores vel Venalitiarios pertineat, tamen Pædius lib.* XV. *scribit, ad omnes negociationes porrigendum edictum.* Nec ablegandæ videntur SARCINATRICES, quas recensuerunt Festus, & antiquus titulus,

[a] L. 63. de Leg.

[b] lib. 6. Variar. 7.

[c] L. 1. de tributor. act.

DIS. MANIBVS
IDES
SARCINATRICIS

Neque verò fidem faciunt fragmenta quædam, Cornelii Frontonis nomine edita, in quibus legitur; *Sartrix quæ sarcit; Sarcinatrix quæ sarcinas seruat.* nisi hic sarcinarum nomine veniat mundus muliebris. quod non omninò improbandum videtur, cum legatur in antiquo marmore,

IVLIA . IVCVNDA
AVG. L. SARCINATR
A. MVNDO. MVLIE. &c.

Et sanè mundus hic plerumque non sarcinas modò, sed & impedimenta militaria æquauerit. At Frontonem tuetur [a] Nonius. Seruos etiam magistros, NAVI præpositos fuisse, docet [b] Africanus. Magistrum autem nauis accipere debemus eum, cui totius nauis cura mandata est. Magistri verò imponuntur locandis nauibus, vel mercibus, aut vectoribus conducendis, armamentisue emendis. & hoc est à seruo nauem exerceri, ut apud [c] Iul. Paulum legimus. Et quoniam, ut superius attigimus, quæstus non modicus ex mancipiis venalibus proueniebat, erant in familia & VENALITIARII, alias VENALICII. Venalium autem fuit etiam loci nomen, ut apud Petronium, in quo tituli aliquando pingebantur. in [d] titulo autem ex edicto Aedilium Curulium scribebantur morbi, vitiaque mancipiorum, & quidquid aliud emptoris intererat non nescire. [e] Seneca hoc sibi voluit: *stare ante limen Calixti dominum suum vidi, & eum qui illi impegerat titulum, qui inter ridicula mancipia produxerat, alijs intrantibus excludi.* [f] Suetonius; *nam apud maiores* (ait) *cum familia alicuius venalis produceretur, non temerè quem litteratum in titulo, sed litteratorem inscribi solitum esse; quasi non perfectum litteris, sed imbutum.* [g] Petrus Chrysologus: *hoc implebat Paulus, qui seruitutis suæ titulos sic scribebat: usq; ad hanc horam esurimus, & sitimus, & nudi sumus, & colaphis cædimur.* Pendebat autem aliquando hic titulus per colla. [h] Propertius,

Aut quorum titulus per barbara colla pependit,
Cælati medio cum saliere foro.

[a] Sarcinatrices.
[b] L ult. de exerc act. ναυκλήρους vocat Plutarch.
[c] L. 4. § si seruus. & L. 5. cod. L. 19. de sal. act.
[d] Gell. lib. 4. cap. 2.
[e] Epist. 47.
[f] de ill. Grām.
[g] Serm. 141.
[h] Lib. 4. el. 5.

Et

Et hæc quidem de titulo. Venalium autem nomine peculiariter veniebant serui nouitij. [a] Quintilianus: *item quod commune est & alijs nomen, intellectu alicui rei peculiariter tribuitur; ut urbem, Romam accipimus: & venales, Nouitios; & Corinthia, æra.* Mangonum fraudes & imposturas si quis adhuc aueat recenseri, [b] Senecam audiat: *mangones quidquid est, quod displiceat, aliquo lenocinio abscondunt, itaq; ementibus ornamenta ipsa suspecta sunt: siue crus alligatum siue brachiũ aspiceres, nudari iuberes, & ipsum tibi corpus ostendi.* Thoranius sanè ut Antonium circumscripserit, prodidit [c] Plinius. Illa translatitia erat, & quæ ad omnes venales aptaretur [d] cantilena;

——hic est
Candidus, & talos à vertice pulcher ad imos.

ut,

Verna ministerijs ad nutus aptus heriles,
Litterulis Græcis imbutus, idoneus arti
Cuilibet ——

affinia illis [e] Terentianis:

——fac periculum in litteris,
Fac in Palæstra, in Musicis: quæ liberum
Scire æquom est adulescentem, sollertem dabo.

[f] Vlpianus: *sciendum tamen est, quædam & si dixerit, præstare eum non debere: scilicet ea quæ ad nudam laudem serui pertinent, veluti si dixerit frugi, probum, dicto audientem.* De his satis dictum. Deinceps ad INSTITORES transeamus. *Institor is est* (inquiũt [g] Paulus & [h] Vlpianus) *qui tabernæ, locoue, ad emendum vendendumue præponitur.* huiusmodi verborum extat mentio in hæc verba; [i] *Seruus cuius mihi usus legatus est, acquirit mihi, si institor sit & operis*

a Lib. 8. ca. 2.
b Epist. 80.
c lib. 7. ca. 12.
d Horat. lib. 2. Epist. 2.
e Eunucho.
f L. 19. de ædil. ed.
g h L. 18. & 3. de Instit.
i L. 13. eod.

a L. 21. de usu & habit. *eius utar in taberna.* [a] item: *si duo, pluresue tabernam exerceant, & seruum quem ex disparibus habebant partibus, institorem præposuerint* &c. Veteres autem auctores (quod ego quidem obseruarim) meminerunt tabernarum, cassiariæ, cauponiæ, fulloniæ, lanioniæ, pistoriæ, unguentariæ, diuersoriæ, pellesuinæ, sutrinæ, purpurariæ, argentariæ, vinariæ, cretariæ, & medicinæ exercendæ causa. In tabernis videtur fuisse canis custodiæ gratia.

b L. 2. si Quadr. paup. fec. dic. [b] Paulus I.Cs. *si quis aliquem euitans, magistratum fortè, in tabernam proximam se immisisset, ibiq́ à cane feroce læsus esset, non posse agi canis nomine quidam putant. at si solutus fuisset, contra.* Illud sanè notandum est, in tabernis quandoque fuisse adfixos [c] titulos, qui cum aliquo seruo prohiberent negocium geri. Horum opera statária & sedẽtaria videtur fuisse, ut ideò vestes non succingerent, sed demitterent. Vertumnus apud [d] Propertium canit de se ipso,

c lib. 4. el. 2.

d L 48. de pecul.

——& ibo

Mundus, demißis Institor in tunicis.

e L. 5. de Instit. act. Ceterum [e] Vlpianus cum Institoribus enumerat INSVLARIVM; AEDIFICIO, vel FRVMENTO emendo præpositum; PECVNIIS FENERANDIS; AGRIS COLENDIS; MERCATVRIS REDEMPTVRISQ facìendis &c. De Insulario nos infra.

f Sat. 3. Quod ad redempturas attinet, lepidè [f] Iuuenalis,

——viuant Artorius isthic
Et Catulus, maneant qui nigrum in candida vertunt,
Queis facile est ædem conducere, flumina, portus,
Siccandam eluuiem, portandum ad busta cadauer.

g L. cit. CIRCITORES, quorum item meminit [g] Vlpianus, sunt, quibus *Vestiarij vel Lintearij dant vestem circumferendam, distrahendamq́.* Extat antiquus lapis Romæ ad D. Balbinæ ita inscriptus;

LO-

✠ LOCVS OPORTV
NI CIRCITORIS CON
IVGISQVE EIVS ALBI
NAE ATQVE FILIORVM
EORVM PALATINAE
ET VRBICI

REQVIESCENTIVM
IN PACE

His omnibus adiungemus seruum merci [a] OLEARIAE præpositum, cuiusmodi legitur in veteri marmore CRESCENS quidam natione Bessus. Hi negociatores, quorum ministeria, uti & superiorum pertexuit [b] Philo: *alios seruili natos genere, benignitas fortunæ promouit ad ingenuorum officia. fiunt enim procuratores in amplis opibus, interdum etiam conseruis præficiuntur ceteris. quibusdam uxorem, pupillorumq; herilium tutela commissa est, ob spectatam ipsorum fidem, posthabitis amicis & necessarijs: nihilominus tractant seruilia, fenerantur, emptitant, reditus colligunt, patronos suos demerentur obsequiis.* Reliqui sunt ARTIFICES, è quibus dominus non voluptatem modò consequi, sed & lucrum facere, operas eorum locando consueuerat: GLADIATORES, AGITATORES, FVNAMBVLI, PALAESTRITAE & alij huius generis. GLADIATORES seu ARENARII in familia priuata fuerunt non rarò. [c] Cornel. Tacitus; *& singulorum pedibus aduolutus, tantum consternationis inuidiæq; concitit, ut pars militum Gladiatores, qui è seruitio Blæsi erant, pars ceteram eiusdem familiam vincirent.* Gladiator apud [d] Quintilianum: *certa enim arena destinabar*

a L. 13. de Inst.
b Quod omnis probus liber.
c Annal. lib. 1.
d Declam. 9.

a in argumēto Milon. *nabar victima, nemo Munerario vilius steterat.* a Asconius: *sequebatur eos magnum seruorum agmen, inter quos Gladiatores quoq; erant, ex quibus duo noti, Eudamus & Birria.* De b L. 44. de action. empti. seruo AGITATORE hæc b Papinianus; *planè si in tantum precium excessisse proponas, ut non sit cogitatum à venditore de tanta summa, veluti si ponas Agitatorem postea factum.* c Caio cap. 55. quæ verba is intelliget, qui apud c Suetonium legerit Agitatori Cythico comessatione quadam in apophoretis vicies HS collata, & in veteribus monumentis notauerit præmia decreta M. Aurelio Diocli Agitatori factionis d L. penult. de act. empti. russatæ. FVNAMBVLI meminit d Labeo. Et hic est, quem e Sat 3. Schœnobaten vocat e Iuuenalis, Funirepum f Appulei- f lib. 4. Florid. g lib. 8. ep. 1. us. Transtulit autem eleganter g M. Cœlius; *ego qui scirem Q. Pompeium Baulis schœnobaticam facere, & usq; eo, ut ego misererer eius esuriei, non sum cōmotus.* Schœnobaticā dixit facere Pompeium, quod ijs premeretur angustijs rei familiaris, ut illi pedes, quod Funambuli solent, di- h 2. Phil. ducere non liceat. hoc planè est h Tullianum illud: *quid erat in terris, ubi in tuo pedem poneres?* PALAESTRITAM ser- i Lib. 6. 39. uum recensuit i Martialis,

At ille sima nare, turgidis labris,
Ipsa est imago Pannici Palæstritæ.

k L. 18. de usufr. k Vlpianus: *nam si Librarium reus mittat, & qualum & calcem portare cogat, vel Histrionem Balneatorem faciat, vel de* l Ep. 15. *Symphoniaco Atriensem, vel de Palæstra, stercorandis latrinis præponat, abuti videbitur proprietate.* l Seneca; *accedunt pessimæ notæ mancipia, in magisterium recepta; homines inter oleum & vinum occupati, quibus ad votum dies est actus si benè desudauerunt.* At hic nescio an collocandi sint MAGICI m Apolog. pueri, cuiusmodi recenset m Appuleius Nigidianos, & nescio

nescio quos alios pueros. Puella certè in historia [a] Apostolica, quæ habens spiritum Pythonem, quæstum magnum præstabat dominis suis diuinando; & seruus apud [b] I.Cm. qui inter fanaticos caput aliquando iactauit, & aliqua profatus est, huc pertinent. Nec non & seruus ille, cuius meminit [c] Porphyrius, qui locutiones auium optimè perciperet. Et hi quidem artifices fuerunt voluptatum. Qui sequuntur, usui & cultui Patrisfamilias & Familiarum, lucroque inseruiebant. PICTVRAM seruitiis interdictam apud Græcos, Romani seruis suis, ut sibi haberent, [d] permiserunt. [e] Iuuenalis cum CAELATORE domestico Pictorem conjungens;

Sit mihi præterea curuus Cælator, & alter
Qui multas facies pingat citò.——

[f] Marcianus: *Pictoris instrumento legato, ceræ, colores, similiaq; horum Legato cedunt.* [g] Iul. Paulus: *instrumento Pictoris legato, colores, penicilli, cauteria, & temperandorum colorum vasa debebantur.* Ceras & cauteria ad Encausticen refero, cuius præter Varronem, Vitruuium, Plinium, Flaccum, Statium, Appuleium, Ausonium, Prudentium, ita meminit [h] Ouidius;

Quiq; moues cœlum, tabulamq; coloribus uris,
Quiq; facis docta mollia saxa manu.

quorum quidem versuum priorē illum fuit qui legeret,

Quiq; moues cæstrum.——

submonente [i] Plinio; *in Encaustice pingendi duo fuisse antiquitus genera constat. Cera; & in ebore cæstro, id est viriculo.* Idem [k] auctor: *Lala Cyzicena perpetua virgo, M. Varronis iuuenta, Romæ & penicillo pinxit, & cæstro in ebore imagines mulierum maximè.* Sed pro vulgata lectione stat [l] Seruius

[a] Actor. ca. 16
[b] L. 1. de ædil. ed.
[c] de abstin. li. 3 Lege & Cedrenū in Michaele Curopalata.
[d] lib. 35. cap. 10. Plin.
[e] Sat. 9.
[f] L. 17. de fundo instr.
[g] lib. 3. Sent.
[h] lib. 3. Fasto.
[i] lib. 35. ca. 2.
[k] ibid.
[l] Lib. 1. Aen.

ad illa, ——*cælataq; in auro*
Fortia facta patrum.——

scribit namque; *insculpta. tamen hoc nomen in principali aliam habet naturam. in deriuatione mutat, nam cælum est unde operantur argentarij: quod producitur naturaliter* &c. nihil ergò apud Ouidium mutamus. Et quoniam Roma, quod & hodie experimur, lutulenta hyeme fuit, æstate puluerulenta, ideò uestes exegerunt & ipsæ Balneatores suos, FVLLONES videlicet; eosque non rarò familiares. [a] Iabolenus: *qui habebat Flaccum Fullonem, & Philonicum Pistorem, uxori Flaccum Pistorem legauerat.* [b] Vlpianus tamen negociatoribus adcensuit, [c] Varro adscripsit rusticæ familiæ, nec malè, quia & ruri eorum usus fuit, & ex artificio negotium prodiit. Horum officinæ, Fullonicæ, & Fullonica dicebantur. in Fullonia sanè natus est [d] Andriscus, qui dubium liber an seruus, regium nomen, animo regio impleuit. huius classis erunt & TEXTORES. [e] Marcianus: *si unus seruus plura artificia sciat, & alij coci legati fuerint, alij Textores, alij Lecticarij, ei cedere seruum dicendum est, cui legati sunt in quo artificio plerumq; versabatur.* [f] Suetonius; *Remmius Palæmon Vicetinus, mulieris verna, primo ut ferunt textrinum, deinde herilem filium dum comitatur in scholas, litteras didicit.* Textori succedet Phrygio. [g] Titinnius;

Phrygio fui primo, beneq; id opus scivi:
Reliqui acus, aciasq; hero, atq; heræ nostræ.

Agmen claudent SVTOR & CERDO. de Sutore [h] Martialis,

Dentibus antiquas solitus producere pelles,
Et mordere luto putre vetusq; solum;
Prænestina tenes defuncti rura patroni,
In quibus indignor si tibi cella fuit.

[a] L. penult. de reb. dub.
[b] L. 1. de tribut. act.
[c] lib. 1. de R.R. cap. 16.
[d] Ammianus extremo li. 14.
[e] L. 63. de leg. 3.
[f] de ill. Grãm.
[g] Nonius.
[h] Lib. 9. 75.

ut quia ex Ergastulo fuisset. [a] Iurisc. *hoc amplius eidem alumno meo hominem collactaneum, & vernam Sutorem, qui eum artificio suo, mercede delata, alere possit.* huius instrumentum erant scalpra, & formæ. [b] Horatius; [a] L. 78. § heredum ad SC. Trebellian. [b] lib. 2. Sat. 3.

Si quis emat citharas, emptas comportet in unum,
Nec studio citharæ, nec musæ deditus ulli:
Si Scalpra & Formas non Sutor ——

[c] Vlpianus: *si Sutor puero parum benè facienti, formâ calcei tam vehementer ceruicem percusserit, ut ei oculus effunderetur, esse ex locato actionem.* Opera fuerunt Caligæ, Sandalia, Soleæ, Crepidæ, Calcei; à quibus SOLEARII, SANDALIARII, SVTORES CALIGARII dicti sunt. [d] Horatius; [c] L. 5. ad L. Aquill. L. 14. locati. [d] lib. 1. Sat. 3.

—— sapiens crepidas sibi numquam
Nec soleas fecit: Sutor tamen est sapiens. ——

[e] Phædrus elegantissimus fabulator, de malo Sutore medicum professo, [e] lib. 1. fabular.

Quantæ putatis esse vos dementiæ,
Qui capita vestra non dubitatis credere,
Cui calceandos nemo commiserit pedes?

De Sutore autem Cæsariano festiua extat narratiuncula apud [f] Arrianum. Serui CERDONIS meminit [g] Papinianus, nisi tamen ibi Cerdo proprium nomen hominis sit, non artificii. Marcionis enim magistrum, illum cuius meminerunt Philastrius & Theodoretus, Cerdonem nominatum fuisse legimus. Ceterum Cerdoni subulam tribuit [h] Martialis; [f] in Epict. lib. 1. cap. 19. [g] L. 42. de oper. Libert. [h] lib. 3. ep. 16.

Das Gladiatores Sutorum regule Cerdo,
Quodq́ue tibi tribuit Subula, Sica rapit.

At ne quis dominarum nos omninò oblitos putet, lustrabimus mollem hanc & delicatam legionem, de qua

a lib. 3. Annal. apud [a] Tacitum legitur iusta Seueri Cæcinnæ conquestio; *inesse mulierum comitatui, quæ pacem luxu, bellum formidine morentur, & Romanum agmen ad similitudinem barbari incessus conuortant.* Et sanè mater Iuliani martyris apud [b] Surium, *in publicum prodit cum innumerabili familia utriusq; sexus.* Nec hyperbolicè quidem locutus est Cæcinna, si [c] Ammianum Marcellinum audimus, qui matronarum comites recenset, Textrices, Coquos, Spadones, & uniuersum promiscuè seruitium. Respexit huc [d] Iuuenalis,

b Tomo. c Lib. 14. d Sat. 6.

——grauis occursu, teterrima vultu.
Balnea nocte subit, conchas & castra moueri
Nocte iubet.—— Castra appellat agmen immodicum. Eius nunc nos officia explicabimus, siue illa ministeria sint, & ab EVNVCHIS exordiemur, qui in familia Palatina,

——præfecti gemmis vestiq; dabantur
Custodes, sacroq; adhibere silentia somno.

ut cecinit [e] Claudianus. præter quæ [f] Corippus,

e in Eutrop. f Lib. 3.

Illis summa fides, & plena licentia sacris
Deseruire locis, atq; aurea fulcra parare,
Regales mensas epulis onerare supernis,
Conseruare domum, sanctumq; intrare cubile,
Internas munire fores, vestesq; parare.

Tetigit sanè Corippus munera Eunuchorum, inter quæ recensuit custodiam Lectorum cubicularium, & eorumdem ornatum, quod & priuatis dominis iam olim placuit. [g] Appuleius, *Dij boni! qualis ille, qamq; præclarus apparatus? Quatuor Eunuchi confestim, puluillis compluribus ventose tumentibus pluma delitata, terrestre nobis cubitum*

g lib. 8. metam.

præ-

præstruunt: sed & stragula veste, auro ac murice Tyrio depicta, probè consternunt. Imò & in hunc usum paratæ erant ancillæ. [a] Virgilius: a lib. 3. Aen.

Nec victoris heri tetigit captiua cubile.

Agamemnon apud [b] Homerum, b Iliad. A.

Τὴν δ' ἐγὼ οὐ λύσω, πρίν μιν καὶ γήρας ἔπεισιν,
Ἡμετέρῳ ἐνὶ οἴκῳ ἐν ἄργεϊ τηλόθι πάτρης
Ἱστὸν ἐποιχομένην, καὶ ἐμὸν λέχος ἀντιόωσαν.

Et licet harum opera ad officium corporis, concubitumque referri possit, & debeat; perspicuè tamen Ariadna apud [c] Catullum, c de nuptiis Pelei, & Thetidos.

Si tibi non cordi fuerant connubia nostra,
Saeua quod horrebas prisci praecepta parentis:
Attamen in vestras potuisti ducere sedes,
Quae tibi iucundo famularer serua labore,
Candida permulcens liquidis vestigia lymphis,
Purpureaue tuum consternens veste cubile.

Neque verò honorifico muneri non accessit honorifica appellatio. siquidem Chrysaphius, qui à [d] Marcellino comite Eunuchus dicitur, [e] Victori Tumunensi PRAEPOSITVS Imperatoris est; & Iohannes & Paulus clarissimi martyres Eunuchi, Præpositus alter, PRIMICERIVS alter à [f] Terentiano, qui eorum gesta conscripsit, appellantur. Præpositum, cubiculo intelligo. [g] Martyrologium Romanum: *item Romæ, via Appia, natalis sanctorum Caloceri & Partheniј eunuchorum, quorum prior cum esset Præpositus cubiculi uxoris Deciј Imperatoris, alter verò alterius muneris Primicerius, nolentes idolis sacrificare, ab eodem occisi sunt.* D. [h] Ambrosius; *deniq; etiam speciali expreßione Calligonus præpositus cubiculi, mandare mihi ausus est; me vi-*

d in Chron.
e Chron.
f Sur. To. 3.
g 19. Maii.
h in epist. ad Marcell.

uo tu contemnis Valentinianum? caput tibi tollo. respondi, Deus permittat tibi, ut impleas quod minaris. ego enim patiar quod Episcopi: tu facies quod Spadones. Et sanè impotenti quodam dominatu Spadones Imperio tunc, & longè ante incubuerant. [b] Ammianus de Constantio Augusto; *uxoribus ac Spadonum gracilentis vocibus, & Palatinis quibusdam nimium quantum addictus.* Egregiè [c] Alexander Seuerus, qui *Eunuchos de ministerio suo abiecit, & uxori ut seruos seruire iussit. & cum Elagabalus mancipium Eunuchorum fuisset, ad certum numerum eos redegit, nec quidquam in Palatio curare voluit, nisi balneas fœminarum. cum plerosq; Eunuchos Rationibus, & Procurationibus præposuisset Elagabalus, his ille & veteres sustulit dignitates. Idem tertium genus hominum Eunuchos esse dicebat, nec videndum, nec in usu habendum à viris, sed vix à fœminis nobilibus.* Ex hoc luto, seu cænum malumus appellare, eruit quandoque DEVS opt. max. preciosissimas gemmas, ut de Iohanne & Paulo, de Calocero & Parthenio vidimus, qui vitam pro Christi nomine profuderunt. [d] Nereus itidem & Achilleus Eunuchi cubicularii Fl. Domitillæ nobiliss. virginis, ceruices pro veritate & pietate fortissimè dederunt. Apud eosdem Cæsares Eunuchi aliquando functi sunt officio Prægustatorum. [e] Suetonius: *quidam tradunt, epulanti in arce cum Sacerdotibus, per Halotum Spadonem Prægustatorem: alij domestico conuiuio per ipsam Agrippinam, quæ Boletum medicatum, auidissimo ciborum talium, obtulerat.* Pocillatores etiam non rarò fuerunt. [f] Tacitus; *id Druso datum (*venenum*) per Lygdum Spadonem, ut octo post annos cognitum est.* SILENTIARIOS etiam fuisse Eunuchos, faciũt ut credam verba Claudiani, quæ nuper citauimus, *sacroq;*

[b] *Lib. 21.*
[c] *Ael. Lamprid.*
[d] *Sur. to. 3.*
[e] *Claudio ca. 45.*
[f] *lib. 4. Anna.*

—*ſacroq́; adhibere ſilentia ſomno.*

QVIETIS miniſtros dixiſſet [a] Procopius. quo munere an funĉti fuerint etiam in familia priuata, mihi quidem non omninò liquet. Neque verò hoc prorſus abnuerim, cum apud [b] Saluianum mentio extet ſilentiariorũ: *pauent quippe Actores, pauent Silentiarios, pauent Procuratores; propè ut inter iſtos omnes, nullorum minus ſerui ſint, quàm dominorum ſuorum: ab omnibus cæduntur, ab omnibus conteruntur.* Et hæc nomenclatura Præfecturæ, quæ conſeruis ſilentium commendabat, utique videtur vel cum ipſo Saluiano, vel paulò ante ipſum in lucem prodiiſſe. Quod enim ad [c] Senecam referunt nonnulli, magiſterium magis, quàm nomenclaturam indicat. Virga enim apud Senecam, qua murmur omne famulorum compeſcebatur, videtur fuiſſe inſigne Tricliniarcharum in ipſo Triclinio: Extra quod Actoribus, ſeu Diſpenſatoribus conueniret; docente [d] Ammiano Marcellino, qui præpoſitos urbanæ familiæ, digerentes comitatum matronarum prodeuntium, dextris aptata virga inſignes recenſet. Nota autem eſt virga & arundo Ianitoris apud Petronium & Senecam. Affines Silentiariis ſunt illi, quos ad SOMNVM appellat [e] Curtius. *at ne in vicinia quidem diuerſorij quemquam commilitonum receptum eſſe; ſed per diſpoſitos, quos ad ſomnum habebat, omnes procul relegatos, ne fœmina illa murmurantium inter ſe ſilentio verius, quàm ſono excitaretur.* In Palatio, ut diximus, Eunuchis grauiſſimarum rerum tractatio credita eſt. ideoq́ue Claudio Cæſare [f] Narciſſus ab epiſtolis fuit, quem Eunuchum fuiſſe, adnotauit antiquus [g] Scholiaſtes Iuuenalis, & quidem ditiſſimum. ad ſummam nihil omni-

[a] lib. 2. de bel. Perſ.

[b] lib. 4. de Gubern.

[c] Epiſt. 47.

[d] Lib. 14.

[e] Lib. 6.

[f] Suetõ. Claudio cap. 28.

[g] Sat. 14. in fi.

nò fuit, quod non illis pateret. Apud priuatos custodiebant pueros, Pædagogorum vicibus functi. nec aliter interpretantur illud [a] Iuuenalis veteres Glossæ,

a Sat. 7.

Discipuli custos præmordet Acoenonetus,

quam de Eunucho dictum esse Pædagogo & Papate, cuius proprium sit communi sensu carere. PAPAS ergo Pædagogus est: & hinc datur intelligi, quid sibi velint [b] Acta Viti & Modesti martyrum; *Angelus autem Domini apparuit Papati eius religioso viro, Modesto nomine.* confirmant hoc glossæ quæ feruntur Isidori; *Papas, Pædagogus qui sequitur studentes.* Tuebantur præterea mulierum pudicitiam, licet aliquando nomine tenus. [c] Terentius;

b Sur. To. 3.

c Eunucho.

Edicit ne vir quisquam ad eam adeat: & mihi ne abscedã imperat.

Aderant lauanti dominæ. [d] Claudianus;

d in Eutrop.

——Eous rector, Consulq; futurus
Pectebat dominæ crines, & sæpè lauanti
Nudus in argento lympham gestabat alumnæ:
Et cum se rapido forsan proiecerat æstu,
Patricius roseis pauonum ventilat alis.

ubi quod ad LYMPHAM attinet, cum venia honestarum matronarum, monebimus Lectorem, [e] AQVARIOS, AQVARIOLOS, & BACCARIONES huic loco deberi. Et in huius interioris tutelæ gratiam dicti custodes sunt. [f] Iuuenalis: ——decipit illa

e Scaliger ad Festum, Turnebus lib, 14. aduer, cap. 12.

f Sat. 6.

Custodes, aut ære domat,——

Hinc magno in precio erant, non tantum apud Barbaros, sed & apud Romanos. Apud [g] Pharaonẽ præpositus Pincernis, & magister Pistorũ eunuchi fuerunt. Hermotimus apud [h] Xerxẽ in maximo honore est habitus.

g Gen. cap. 40.

h Lib. 8.

[a] Bagoas apud Alexandrum nihil non potuit. [b] Vsthazanes Persa martyr, Saporis Regis nutricius, principem locum in familia regia obtinuit. [c] Eunuchus, quem Philippus baptizauit, fuit δυνάστης Κανδάκης τῆς βασιλίσσης τῶν αἰθιόπων, ὃς ἦν ἐπὶ πάσης τῆς γάζης αὐτῆς. de hoc [d] Arator ita cecinit,

Angelus alloquitur plenum virtute Philippum,
Australem celerare viam, qua Spado iugatis
Aethiopum pergebat equis, qui fidus in aula
Reginæ seruabat opes.——

[e] Terentius ab eodem precio inducit Phædriam exprobrantem Thaidi,

——porrò Eunuchum dixti velle te,
Quia solæ utuntur his Reginæ: repperi.

Quocirca Imperator [f] Aurelianus, *Eunuchorum modum pro Senatorijs professionibus statuit, quod ad ingentem æstimationem peruenissent.* [g] Vlpianus: *& si puerum quis castrauerit, & preciosiorem fecerit, Iulianus scribit cessare Aquilliam.* Et hæc sanè, ut pleraque alia, [h] Iustinianus Cæsar moderatus est, qui Eunuchos, ætatis & artificii habita ratione, XXX, L, & LXX solidis æstimari voluit. Ne videlicet essent amplius, qui C. [i] Aelio Seiano inuiderent, enormi comparatum pecunia nescio quem ex hoc semiuirorũ, vel potius fœminiuirorum grege. Olim quidem pœna legis [k] Corneliæ timebatur, qui hominem castrauisset; ut sileamus mali ominis fuisse amputare sibi virilia, etiam [l] religionis causa. Et quamuis [m] Domitianus, & [n] Nerua Cæsares castrari mares vetuerint, præualente tamen luxu, antiquatum est quidquid illi edixerunt. [o] Constantinus profectò & ipse inhibuit, pœna capitis pro-

a Curt. lib. 10.
b Sur. To 2. & martyrol. Rõ. 21. April.
c Acta Apost. cap. 8.
d Lib. 1.
e Eunucho.
f Vopiscus.
g L. 27. § & si puerum ad L. Aquill.
h L. 3. C. cõm. de Leg. L. 1. c. de cõm. seru. man.
i Plin. lib. 7. cap. 39.
k L. 3. § qui hominẽ. L. 4. 5. & 6. ad L. Cornel. de Sicar.
l Iul. Obsequẽs
m Statius lib. 4. Sylu.
n Dion lib. 68.
o L. 1. c. de Eun

a L.2. eod. tit.

proposita. [a] Leo autem Augustus Romanos nullibi, Barbaros alicubi secari permisit. Scilicet aula Constantinopolitana his carere non poterat diu. notat enim [b] Luitprandus, se Imp. Constantino obtulisse Loricas optimas nouem, Scuta optima cum bullis deauratis septem, Cuppas argenteas deauratas duas, enses, lanceas, verua, mancipia quattuor Carsamatia, Imperatori nominatis omnibus preciosiora. *Carsamatium autem Graeci vocant* (inquit ille) *amputatis virilibus & virga puerum Eunuchum, quos Verdunenses mercatores ob immensum lucrũ facere solent; & in Hispaniam ducere.* Et sanè animaduersione indignum non est, Eunuchis in Oriente continua quadam serie, in Regum animos, corpora, opes, caritates, magnum semper aditum patuisse. horum mores breui elogio expressit [c] Ammianus his verbis; *quod si Numa Pompilius vel Socrates bona quaedam dicerent de Spadone, dictisq́; religionum adderent fidem, à veritate desciuisse arguerentur.* Ab his factitiis foeminis ibimus ad naturales & legitimas, è quarum numero OBSTETRICES taxauit [d] Iustinianus solidis LX. meminerunt veteres inscriptiones,

b Rer. per Europam gestarũ lib. 6. cap. 3.

c Lib. 16.

d L. 3. C. cõm. de Leg.

SEX. POMPEIVS
SEX. L. DAPHNIS
GRAM
CHLOE. POMPEIAE
APPI. OPST

& in eodem marmore,

ATIA. DYNAMIS
OPST

alibi,

SALLVSTIA. Q. L. IMERIA
OPSTETRIX

Porrò

Porrò ad hanc rationem ſcribendi, verbi etymon direxit[a] Donatus; *quæ opem tulerit parienti, opſtetrix dicitur. unde & parturientes fer opem clamant.* ADSTETRIX quæ dicitur perierat, niſi[b] CVIACIVS vir magnus, utique ſeruauiſſet. huius officium tangit[c] Ouidius,

a apud Terẽtiũ in Andria b in cõmenta. ad Tit. de Ver. ſign. L. 236. c lib 9. metam.

Vna miniſtrarum media de plebe Galanthis,
Flaua comas, aderat faciendis ſtrenua iuſſis,
Officijs dilecta ſuis.——

& poſt Ouidium D.[d] Hieronymus: *ipſum iactant aſſidere lectulo, obſtetrices adhibere languenti, portare matulam, calefacere lintea, plicare faſciolas.* His ſuccedunt NVTRICES. [e] Tacitus, *at nunc natus infans delegatur Græculæ alicui ancillæ, cui adiungitur unus aut alter ex omnibus ſeruis plerumq; viliſſimus.* Fauorinus apud[f] Gellium; *præſertim ſi iſta, quam ad præbendum lactem adhibebitis, aut ſerua aut ſeruilis eſt, ut plerumq; ſolet externæ atq; barbaræ nationis.* D.[g] Hieronymus ex Theophraſto: *vocanda domina, celebrandus natalis eius, iurandum per ſalutem illius, ut ſit ſuperſtes optandum, honoranda Nutrix eius, &* GERVLA. & de hac idem ipſe[h] Hieronymus; *Nutrix ipſa non ſit temulenta, non laſciua, non garrula. habeat modeſtam gerulam, nutricium grauem.* Neque verò videtur hæc opera diſcreta ſemper fuiſſe, cum quæ fuit Nutrix, fuerit eadem & Gerula.

d lib. 2. epiſtolar. ſelect. ep. 9. e in Dial. de cauſis corr. Eloqu. f lib. 12. cap. 1. g lib. 1. aduer. Iouinian. h ad Lætam.

[i] Plautus:

i Prologo Pœnuli. Turneb. lib. 28. aduer. cap. 6.

Nutrices pueros infantis minutulos
Domi ut procurent, neu quæ ſpectatum afferant,
Ne & ipſæ ſitiant, & pueri pereant fame.

Et hæ Nutrices fuerunt re & nomine. illæ honorariæ, & ut ita dicam, nominales, quæ diligentiam infantibus & munditiam adhibebant, ut loquitur antiquus gloſſa-

a Sat. 14. Nō. Marcellus in ASSAS. tor ad illud [a] Iuuenalis,

Hoc monstrant vetulæ pueris repentibus assa.

b B. Vulcā. ad Appul. de Mundo. Quod autem [b] vir doctus & eruditus notauit, à Scholiaste Sophoclis, in Aiace flagellifero, vocari παιδαγωγοὺς, siue παιδοτρίβας, βαϊούλους ideò, quod baiuli essent serui, & quia serui ad docendos pueros olim adhiberentur; id sanè mihi suspectum est. Baiuli enim ibi GERVLI sunt, NVTRITORES, & NVTRICII; hoc nomine appellati, quod baiulent gestentque ulnis pueros. Et hinc in [c] aula Constantinopolitana fuit olim magnus Baiulus. Italicè hi sunt Balio, e Balia, siue, ut nostrates vocant, Bailo e Baila, quæ apud Vicetinos Bela est, à verbo Latino antiquo [d] Beolare, quod est βαστάζειν. Huius loci CVNARIA est à cunis dicta ut videtur, veluti & [e] Cunina quam Deam vocabant, infantium in cunis tutricem, & fascini summotricem, vetus lapis,

c Georgius Codinus.

d Glossarium.

e Lactant. lib. 1. cap. 20.

D M
TEIAE. THREPTE. SO
SOR. PIISSIMAE. CVNA
RIAE. RVFINAE. V. V. &c.

f ad Sabinianum Diaconū Alludit huc D. [f] Hieronymus; *iam tibi & scalæ, per quas deponeres miseram, parabantur: iam iter dispositum, decreta nauigia, condicta dies, fuga animo pertractata. & ecce Angelus ille cubiculi Mariæ Ianitor, Cunarum Domini custos, & infantis Christi gerulus, coram quo tanta faciebas, ipse te prodidit.* [g] Martialis: *Cunarum fueras motor Charideme mearum.* & hic propriè CVNARIVS. EDVCATOREM hîc ratione contubernii interseremus. [h] Iustinianus, *iustæ autem manumissionis causæ hæ sunt, veluti si quis patrem aut matrem, filium filiamue, aut fratres sororesue naturales, aut pædagogum,*

g lib. 11. 40.

h lib. 1. Instit. Tit. 6.

aut

aut Nutricem, aut Educatorem, aut Alumnum &c. [a] Appuleius: *ego sum Byrrhena illa, cuius fortè sæpicule nomen inter tuos frequentatum Educatores retines.* & hic idem, qui NVTRITOR & NVTRICIVS. [b] Acta Nerei, & Achillei martyrum: *eorum autem corpora rapuit Auspicius discipulus eorum, Nutritor sanctæ virginis Domitillæ.* [c] Cæsar: *erat in procuratione Regni propter ætatem pueri, nutricius eius eunuchus, nomine Photinus.* Porrò Nutrices & Nutricios TATAS & MAMMAS appellabant. Romæ,

[a] lib. 2. Netā.

[b] Sur. to. 3.

[c] lib. 3 de bello ciu.

DIS. M.
ZETHO. CORINTHVS
TATA. EIVS. ET. NICE
MAMMA. F
V. A. I. D XVI.

Egregiè verò [d] Petrus Chrysologus; *Nutritor pius, nisi totus fuerit redactus in paruulum, numquam paruulum perfectum perducit in virum: denique tunc vocem tenuat, verba pōnit, agit nutibus, sensus seponit, infirmat viscera, abijcit vires, membra dissoluit, gressum tardat, gestit non ambulare sed repere, ridere simulat, timere fingit, flere mentitur; quia est in illo mendacium pietas, desipuisse prudentia est, est infirmitas virtus.* D [e] Hieronymus: *nunc & Gerula quondam, iam anus; & nutricius, secundus post naturalem pietatem pater, clamitat, morituros expecta paulisper, & sepeli. forsitan & laxis uberum pellibus mater, arata rugis fronte, antiquum referens* MAMMAE *lallare congeminet.* Lalla autem solemnis est nænia Nutricum. [f] Cornutus ad Persium: *aut cur à Nutrice iussus dormire ploras? quæ infantibus ut dormiant, solent dicere sæpè, lalla, lalla, lalla; aut dormi, aut lacte.* Et hæc cantio apud nostrates Mammas etiam hodie exauditur.

[d] Serm. 62.

[e] ad Heliodorum.

[f] Sat. 3.

Huius ordinis sunt ALVMNVS & COLLACTANEVS. de hoc D.[a] Hieronymus: *nec Procurator calamistratus, nec formosus collactaneus, nec candidulus & rubicundulus assecla, adhæreat lateri tuo.* de illo [b] Vlpianus: *deniq; concubinam, filios naturales, alumnos, constitit generali obligatione non contineri, & si qua alia sunt huiusmodi ministeria.* de ALVMNA [c] Iul. Paulus: *in testamento, quod perfectum non erat, Alumnæ suæ Libertatem & Fideicommissa dedit.* Collactaneus autem in veteribus monumentis Collacteus & Colactius appellatur. Parmæ, ubi descripsimus oculata fide;

[a] *ad Furiam.*
[b] *L.8. de Pignor. & Hypoth.*
[c] *L.38. de fideicõm, libert.*

D M
KALOCERVS
PVBLICVS
ELAENO
COLACTIO
B . M

Romæ in hortis Cyriaci Matthesii,

COMMVNIO VERNA
ANTONIAE AVGVSTAE
V. A. II MES. X
COLLACTEVS. DRVSI
BLANDI. F

Iuuenalis & Marcianus Capella Collactaneam, Collacteam vocant. [d] Ille,

Tullia quid dicat notæ Collactea Mauræ.

[e] hic: *sed quod sororis eius Collactea, & indiscreto amica fœdere videretur.* Hoc fuit eandem Nutricem simul bibere, ut loquitur [f] Appuleius. Et hic disquirendum est, an de huiusmodi ministeriis [g] Vlpianus intellexerit; *si serui* (inquit) *ususfructus legatus est, cuius testator quasi ministerio*

[d] *Sat.6.*
[e] *Lib. 1.*
[f] *lib. 2. Met.*
[g] *l.33 de usufr.*

rio vacuo utebatur &c. Alumni & Collactanei quasi ministrare dici poterant. Et huius demum generis ministeria, longè post abolitos omninò seruos, diu perdurauerunt; licet enim serui, [a] Bartoli ICti. ætate penitus desiissent, Collactanei tamen in usu erant, quod patet ex [b] Petro Paulo Vergerio seniore, qui in vita Vbertini Carrariensis hæc habet: *eiusdem fuit domesticum iudicium, quod sequitur. Longettus erat ei hereditarius seruus, & semper unà nutritus, nam usque ad ea tempora propagandorum seruorum mos in Italia manserat, qui nunc prorsus obsoleuit. ei Vbertinus confidebat plurimum, & facilè omnia fidei eius credebat. is aliquando ab Carentana Vbertini concubina pulcherrima fœminarum, in domestica contentione, seruus est appellatus, ad quam Longettus, eius inquit sum seruus, cuius & tu meretrix es. quo nihil illa molestius exprobrari sibi audire potuisset. & speciei igitur confidens, erat enim eximia forma corporis, & pignoribus ex Vbertino susceptis, non nisi illius sanguine suæ satis iniuriæ fieri posse arbitrabatur. itaq; filiolam, quæ erat in delicijs patri, allegat quæstum de matris iniuria. sed & ille quoq; Vbertini amicos, qui ei in consilijs semper aderant, patroni sibi ut essent orauerat. mentione igitur per puellam inducta, & per eos qui aderant interrupto crebrò eius sermone, mulier quæ ex superiore specula omnia intuebatur, indignata non audiri suam querelam, effrænis decurrit, à Longetto se contumeliose habitam queritur. Vbertinus insolita mulieris audacia nihil motus, edicere illum iubet quo se pacto res haberet. qua cognita, ego inquit, quantum in me fuerit, eo, quod est contumeliæ causa, utrumq; vestrum absoluam. & Tabellionem qui conscriberet iussit aduocari. tunc ad Longettum. vis ne liber esse? nequeo, inquit ille, liber tibi esse, nam si me ita finis, sum*

a IdẽBartolus ad L. Hostes de capt. & postl. reu. citatus à Genebr. Anno D. MCCXVI.

b Latet adhuc in forulis nostratiũ Bibliothecarum.

tibi seruus natus, nec me qui tali domino seruio, meæ conditionis pudet. sin manumittis, tanto me precio datæ libertatis emis, ut liber esse à te non possim. animo (inquit Vbertinus) ut voles, utq; te decebit. nunc necessitate conditionis, qua mihi addictus tenebare, liber esto. deinde ad illam conuersus: & tibi quoq; inquit, quando meæ consuetudinis te pudet, liberum est abire. esto à me absoluta. tum illa flens, atq; insperato euentu penè exanimis, per hanc tuam te prolem inquit oro, ne me deseras, neu abijcias. ego ne te quidem domino digna sum serua. cumq; multa & flere & dicere pergeret, iussit ut unde venerat rediret, ac ne se in reliquum talibus querelis molestaret. itaq; uno iudicio homini benè merito gratiam reddidit, & illam admonuit, non debere se conditionis pudere, quam non modò spontè, verum etiam cupidè admisisset. Hactenus Vergerius, cuius narrationem describere operæ precium duxi, tum quod auctor nondum editus est; tum quod lectorem possit recreare longæ & morosæ lectionis tædio affectum. Et quia nobiles matronæ catulis delectabantur, veluti Melitæis, inde factum est ut legamus in antiqua tabella marmorea, OSSA

AVRELIAE. LIVIAE. AVG

SER. A' CVR. CATELLAE &c.

modestè sanè, & non ut illa apud [a] Lucianum, quæ Philosophum, catellæ curatorem habuit. Eidem Liuiæ legimus fuisse ministram ab ARGENTO POTORIO. nec absurdum videtur miscuisse illi mulierem, & stetisse ad cyathum & vinum. ut quid enim [b] Romana Iuno cœlestem Iunonem non æmularetur, cui formosa Herculis uxor (ut canit [c] Iuuenalis) fuit ad cyathos? Et hoc munere apud Herodem Sophistam functa puella est, ut scri

a de merc. cond.

b Prudentius li. 1. adu. Sym.

c Sat. 13.

scribit in eiusdem vita Philostratus; puella nimirum (sit venia dicto) apud mulierculam. Ornatum muliebrem tractabant, COSMETAE & ORNATRICES. at quis hic ornatus muliebris? [a] Tertullianus: *habitus fœminæ duplicem speciem circumfert; cultum & ornatum. Cultum dicimus, quem mundum muliebrem conuenit dici. ille in auro & argento, & gemmis, & vestibus deputatur. iste in cura capilli, & cutis, & eorum partium corporis, quæ oculos trahunt.* [b] Macrobius: *eadem Iulia maturè habere cœperat canos, quos legere secretò solebat. subitus interuentus patris aliquando oppressit Ornatrices.* rectè ergò Tertullianus, qui curam capilli in ornatu reposuit. Cosmetarum autem meminerunt [c] Iuuenalis & [d] Vlpianus. Ad ornatrices quod attinet, notandum est, illas tradi consueuisse magistris, ut ediscerent artificium ornandi. id quale esset describet nobis [e] Manilius partim, partim alii:

[a] de habitu muliebri.
[b] lib. 2. Saturn. cap. 5.
[c] Sat. 6.
[d] L. 47. de Leg. 3.
[e] Lib. 5.

Illis cura sui vultus, frontisq; decoræ
Semper erit, tortosq; in flexum ponere crines,
Aut nodis reuocare, & rursus vertice denso
Fingere, & appositis caput emutare capillis.

[f] Tertullianus graphicè: *quid crinibus vestris quiescere non licet, modò substrictis, modò relaxatis, modò suscitatis, modò elisis? aliæ gestiunt in cincinnis coercere, aliæ ut vagi & volucres elabantur, non bona simplicitate. affigitis præterea nescio quas enormitates sutilium, atq; textilium capillamentorum: nunc in galeri modum quasi vaginam capitis, & operculum verticis, nunc in ceruicem retrò suggestum* &c. qui sanè locus Tertulliani torsit nonnullos aliquantisper. quid enim Galero cum Vagina? veniebat illis porrò in mentem, Galeri loco Galeam substituere, præsertim cum

[f] de cultu fœminar.

Romæ legatur in veteri marmore;

CALPVRNIA
L. ET. Ɔ. L. GALEAE
ORNATRIX

videbantur confirmare veteres nummi, qui exhibent imagines mulierum Augustarum, quæ vixerunt Tertulliano scribente, harum enim capillitium ad galeam propius quàm ad galerum accedit. at pro galero facit [a] Iuuenalis versus,

a Sat. 6.

Sed nigrum flauo crinem abscondente Galero.

ubi hæc habet ad verbum antiquus enarrator: *crini suppositio, rotundo, in modum Galeæ facto, quo utebantur meretrices.* Tertulliano breuior & concinnior [b] Iuuenalis;

b Sat. 6.

Tot premit ordinibus, tot adhuc compagibus altum
Aedificat caput. ——

huiusmodi constabat compaginibus Flaminicæ [c] Tutulus, & præter eas vittâ purpureâ crinibus innexa. Romę olim in Musæo Carpensi,

c Festus.

APONIAE. SVCCESSAE
A'. TVTVL. ORNATR
C. BATONIVS. EPIGONVS
ATRIENSIS

Ex huiusmodi ministerio ancilla apud Petronium, Gytona in partem nauis inferiorem ducit, corymbioque dominæ pueri adornat caput. imò supercilia etiã profert de pyxide, sciteque iacturæ lineamenta secuta, totam illi formam suam reddidit. Pyxis enim continebatur instrumento ornatricũ & cosmetarũ. [d] Martialis;

d Lib. 9. 38.

Cum sis ipsa domi, mediaq; ornere Suburra,
Fiant absentes & tibi Gallæ comæ;

Nec

Nec dentes aliter, quàm serica nocte reponas,
Et lateas centum condita pyxidibus.
Nec tecum facies tua dormiat, innuis illo,
Quod tibi prolatum est, mane supercilio.

En integram officinam ornatoriam, geminam planè illi Petronianæ, Comas, Pyxidem, Supercilia. Ab eadem ratione Venus apud [a] Appuleium; *sume istam Pyxidem: & dedit protinus; usq; ad inferos & ipsius Orci ferales penates te dirige. tunc conferens Pyxidem Proserpinæ; petit de te Venus, dicito, modicum de tua mittas ei formositate* &c. [b] Zeno martyr: *quid hoc est? ecce rursus ad lenocinia redis, colorem de pyxide mutuaris paulò ante damnatum. ecce indulgenter excolis crinem: odorato puluere luctus puluerem mutas: in stibio fletus includis: ornamento ligas, quod suspendio voueras collum, ab Speculo oracula inquiris, quam commodè possis circumscribere petitorem.* Apud Petronium eadem illa quæ Gytona exornauerat, euocatum Eucolpion *non minus decoro exornauit capillamento: imò commendatior vultus enituit, quia flauum corymbion erat.* Itaq; ne in hac quidem parte superari se à fœminis viri passi sunt. testis est [c] Columella: *contemptissimorum vitiorum officinas, gulosis condiendi cibos, & luxuriosius fercula struendi, capitumq; & capillorum concinnatores, non solum esse audiui, sed & ipse vidi.* Et hos Tertullianus appellat structores capillaturæ. confirmat Manilius, & Iuuenalis, & notissimus ille Othonis Aug. [d] Galericulus. Imò & [e] Clemens Romanus, qui scribit, non licere Christiano nutrire capillum, & in unum complicare, vel discerniculo discriminare, neq; verò intortum calamistris crispare, vel flauum facere. Hinc Seruius in x. Aen. ad illud,

[a] lib. 6. Met.
[b] Serm. de cōtinentia.
[c] Præfat. lib. 1
[d] Suetonius Othone ca. 12.
[e] lib. 1. cap. 4.

——comptos de more capillos,

Hoc quod diximus confirmat argumento personarum Tragicarum, quæ similes erant in utroque sexu quantum ad ornatum pertinet capitis. Neque verò barbam inornatam sinebant semiuiri hi miseri; ut apud Cyprianum & Tertullianum [a] alij notauerunt. Ad fœminas ut redeamus, capillorum cura illis præcipua fuit, non in structura tantum, sed & in colore & cincinnis. [b] Propertius;

[a] Pamelius.

[b] lib. 2. El. 18.

Nunc etiam infectos demens imitare Britannos,
Ludis & externo tincta nitore caput.
Vt natura dedit, sic omnis recta figura,
Turpis Romano Belgicus ore color.
Illi sub terris fiant mala multa puellæ,
Quæ mentita suas vertit inepta comas.

[c] Tertullianus: *video quasdam & capillum croco vertere. pudet eas etiam nationis suæ, quod non Germanæ aut Gallæ sint procreatæ: ita patriam capillo transferunt.* A Cincinnorum studio CINERARII ministri appellati sunt. [d] Varro: *Calamistri, quod his calefactis in cinere, capillus ornatur. qui ea ministrabat, à cinere Cinerarius est appellatus.* Meminit & [e] Seneca: *quidam se à Cinerario impulsos molestè ferunt, & contumeliam vocant ostiarij difficultatem, Nomenclatoris superbiam, Cubicularij supercilium.* [f] Acron eleganter: *Ciniflones & Cinerarij eâdem significatione apud veteres habebantur, ab officio Calamistrorum, id est, veruum in cinere calefaciendorum, quibus matronæ capillos crispabant.* cuius rei & [g] Virgilius meminit, dicens:

[c] de cultu fœmin.

[d] lib. 4. de L. L.

[e] in Sap. non cad. iniur. cap. 14.

[f] lib. 1. Sat. 2.

[g] lib. 12. Aen.

vibratos calido ferro.——

Porrò Seruius ad illum Virgilij locum hæc habet; *crispa-*

tos

tos calamistro. nam calamistrum est acus maior, quæ calefacta & adhibita intorquet capillos. Idem Seruius in XII. *etiam ille puluis, quo utuntur puellæ, cinis vocatur. unde etiam & cinistones dicti sunt.* [a] Horatius; *a loco cit.*

Custodes, Lectica, Cinistones, Parasitæ.

Calamistros autem σιδηρᾶ ὄργανα videtur appellare [b] Lucianus, quibus modicè calefactis cincinni excitabantur. [c] Ouidius: *b in amoribus.* *c lib. 1. amor. El. 14.*

Quam se præbuerant ferro patienter & igni,
Vt fieret torto nexilis orbe sinus.
Clamabam scelus est, istos scelus urere crines,
Spontè decent. capiti ferrea parce tuo.
Vim procul hinc remoue: non est qui debeat uri,
Erudit admotas ipse capillus acus.

Et sanè calamistrum, acum ferream non semel est interpretatus [d] Isidorus. quo forsan respexerunt Festus & Iuuenalis. ille: *Acus dicitur, qua Sarcinatrix vel etiam Ornatrix utitur.* [e] hic: *d lib. 10. & 20. origin.* *e Sat. 6.*

Est in consilio materna, admotaq; lanis,
Emerita quæ cessat acu——

ubi antiquus interpres explicat, *Lanipendiam matris factam ornatricem quasi magistram.* Erant autem usui & minores acus, quibus sustinebantur & figebantur capilli. [f] Prudentius; *f Psychom.*

——crinalis acus, redimicula, vittæ.

[g] Appuleius: *ad hunc modum vaticinata mulier, acu crinali capite deprompta, Thrasylli conuulnerat tota lumina.* De prioribus illis cecinit [h] Ouidius; *g lib. 8. Met.* *h lib. 1. de arte am.*

Forma viros neglecta decet. Minoida Theseus
Abstulit, à nullâ tempora comptus acu.

Huius ministerii instrumenta erant Discerniculum, Pecten, Speculum. de hoc [a] Ouidius:

a lib. 2. de arte am.

Nec tibi turpe puta, quamuis sit turpe, placebit:
Ingenua Speculum sustinuisse manu.

fuit enim officium seruile, quod ingenuum hominem non usquequaque decebat. [b] Propertius;

b lib. 4. El. 7.

Deliciaq́; mea Latris, cui nomen ab usu est,
Ne speculum domina porrigat illa noua.

hinc [c] Iuuenalis,

c Sat. 2.

Ille tenet speculum patici gestamen Othonis,
Actoris Arunci spolium: quo se ille videbat
Armatum, cum iam tolli vexilla iuberet.

Ab hac eâdem opera Triton in Veneris comitatu, sub oculis dominæ speculum [d] prægerit. præclarè autem [e] Claudianus;

d Appul. li. 4. Met.
e de nupt. Honor. & Maria

Cæsariem tunc fortè Venus subnixa corusco
Fingebat solio: dextra læuaq́; sorores
Stabant Idaliæ. largos hæc nectaris imbres
Irrigat, hæc morsu numerosi dentis eburno
Multifidum discrimen arat: sed tertia retro
Dat varios nexus, & iusto diuidit orbes
Ordine, neglectam partem studiosa relinquens.
Plus error decuit, speculi nec vultus egebat
Iudicio.——

Hic ornatricum altera cæsariem Veneris nectare irrigat, ut alludatur ad illud ministerium, quod innuit [f] Iuuenalis;

f Sat. 6.

Disponit crinem laceratis ipsa capillis
Nuda humero Psecas infelix——

Ornatrices enim *crinem componentes* (ut ibi habent vete-

res

res glossæ) *rarum ac parum aquæ solent mittere, ac velut* ψεκάζειν. altera pectine utitur, quem Eunucho tribuit [a] Claudianus ut vidimus. [b] Appuleius in præconio capilli; *vel nunc guttis Arabicis obunctus, & pectinis arguti dente tenui discriminatus* &c. Non abit à pectine discerniculum. [c] Ouidius; [a] in Eutropiū. [b] lib. 2. Met. [c] lib. 3. de arte am.

Munditijs capimur: nec sint sine lege capilli:
Admotæ formam dantq; negantq; manus.
Nec genus ornatus unum est: sed quamq; decebit
Eligat: & speculum consulat ante suum.
Longa probat facies capitis discrimina puri;
Sic erat ornatis Laodameia comis.

[d] Varro: *Discerniculum, quo discernitur capillus. Pecten quod per eum explicatur capillus. Speculum à speciendo, quod ibi se spectant.* Et hæc fuit præfectura capillorum, cuius meminit [e] Ouidius; [d] lib. 4. de L. L. [e] lib. 2. amorū El. 8.

Ponendis in mille modis præfecta capillis,
Comere sed solas digna Cypaßi deas,

cuius malè administrata illa fuit pœna, quam tetigit idem [f] Poeta; [f] lib. 1. amor. El. 14.

At non pectendos coram præbere capillos,
Vt iaceant fusi per tua colla, veto.
Illo præcipuè ne sis morosa caueto
Tempore, nec lapsas sæpè resolue comas.
Tuta sit ornatrix: odi, quæ sauciat ora
Vnguibus, & rapta brachia figit acu.
Deuouet & tangit dominæ caput illa: simulq;
Plorat ad inuitas sanguinolenta comas.

& [g] idem alibi; [g] lib. 3 de arte

Non acus abrupit, non vallum pectinis illos:

Ornatrix tuto corpore semper erat.
Ante meos oculos sæpè est ornata, nec umquam
Brachia direpta saucia fecit acu.

a Sat.6. [a] Iuuenalis:

Altior hic quare Cincinnus? Taurea punit
Continuo flexi crimen, facinusq; capilli.
Quid Psecas admisit? quænam est hic culpa puellæ
Si tibi displicuit nasus tuus? altera læuum
Extendit, pectitq; comas, & voluit in orbem.

Immundi muliebris altera pars erant cutis, facies & huiusmodi reliqua, fœminis procurata ad insaniam usq;. b de cultu fœmin. [b] Tertullianus: *in illum enim delinquunt, quæ cutem medicaminibus ungunt, genas rubore maculant, oculos fuligine collinunt.* c Sermone de pudicitia. D. [c] Zeno; *interea miris excolit artibus sese, faciemq; suam in se, quam non habet, quærit. pingit se in ipsam, & lenocinante vario magistri medicaminis fuco, vultum suum vultibus vertit alienis, hoc futura, non quod natura præstitit, sed quod ei ad examen speculi arbitrium temporale dictauerit.* d in hamartigenia. [d] Prudentius,

Tædet sacrilegas matrum percurrere curas,
Muneribus dotata Dei quæ plasmata fuco
Inficiunt, ut figmentis cutis illita perdat
Quod fuerat, falso non agnoscenda colore.

e de discipl. & habitu Virgin. D. [e] Cyprianus: *illi & oculos circumducto nigrore fucare, & genas mendacio ruboris inficere, & mutare adulterinis coloribus crinem, & expugnare omnem oris & capitis veritatem, corruptelæ suæ impugnatione docuerunt.* f lib. 3. de arte [f] Ouidius;

Non tamen expositas mensâ deprendat amator
Pyxidas: ars faciem dissimulata iuuat.
Quem non offendat toto fex illita vultu,

Cum fluit in tepidos pondere lapsa sinus.

[a] Iuuenalis, [a] Sat. 6.

Interea fœda aspectu, ridendaq; multo
Pane tumet facies, aut pinguia Poppeana
Spirat, & hinc miseri viscantur labra mariti.

Eiusdem ordinis fuit auriculæ ornatrix. Romæ:

IVLIAE ⸸ LIVIAE ⸸ AVGv
AVRICLAE
ORNATRIX

[b] Cyprianus: *an vulnera inferri auribus Deus voluit, quibus innocens adhuc infantia, & mali sæcularis ignara crucietur, ut postea de aurium cicatricibus & cauernis preciosa grana dependeant, grauia, etsi non suo pondere, mercium quantitate?* De ornatu satis pro instituto nostro. Cultus instrumenta hæc damus, quæ olim extabant Romæ apud LAELIVM PASCHALINVM. Spectantur hic aureæ acus crinales, leuiter à summo inflexæ, ad crines comendos, & earum nõnullæ puræ, nonnullæ gemmatæ; adest viriola è minutis smaragdis, quam licet magnus [c] CVIACIVS obseruet brachialem fuisse, ego tamen collo quoque aptauerim. [d] Iuuenalis,

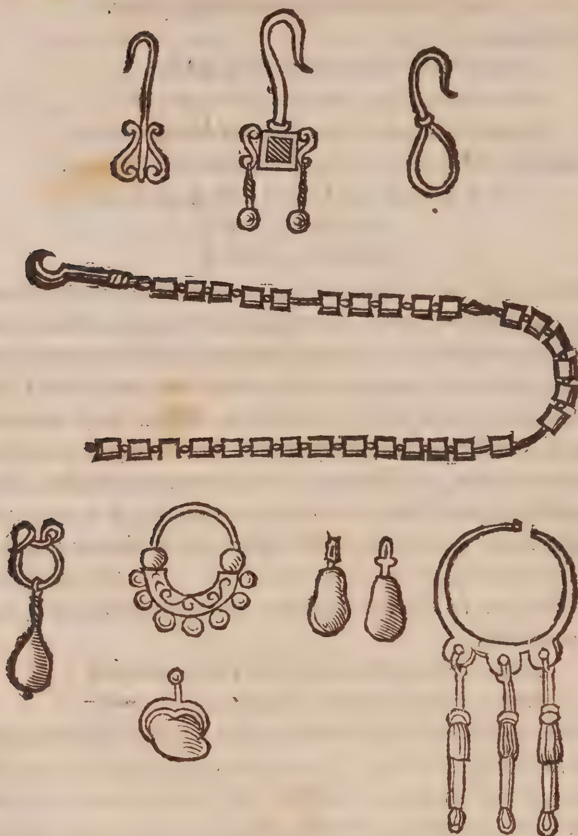
[b] loco prox. cit.

[c] lib. 10. obseru. cap. 17.

[d] Sat. 6.

Nil non permittit mulier sibi, turpe putat nil
Cum virides gemmas collo circumdedit.——

Adest inauris ærea, gemmis tribus vitreis oblongis dependentibus ornata, è mundo tenuioris alicuius & paupertinæ fœminæ. Visitur & stalagmium è rudi amethysto. Inaures præterea, altera ex auro tota, altera distincta margaritis, & quidem ad figuram nostrarum recentium proximè accedens. Bini insuper elenchi. [e] Plinius de margaritis scribens; *& procerioribus sua gratia* [e] lib. 9. cap. 35.

eſt. Elenchos appellant faſtigiata longitudine. alabaſtrorum figura, in pleniorem orbem deſinentes. [a]Iuuenalis;

a Sat. 6.

&

—— *& cum*

Auribus extentis magnos commisit elenchos.

ubi glossæ antiquæ habent, *uniones, margaritas oblongas, magnarum gemmarum elenchos, quos & titulatos appellant.* ego malim tutulatos, & sanè legimus superius ORNATRICEM A TVTVL. Et quidem Tutulus Pontificalis, cuius imaginem cernimus in denariis gentis Iuliæ, non admodum dissimilis elencho est, fuit enim metali figura, ut inquit [a] Festus. Vidimus autem apud eundem aureas inaures ea planè figura, qua conspiciuntur in antiquis denariis: acus crinales, è quarum altera dependet Cupido fistulam inflans: annulos multiformes: redimiculum seu minutum monile aureum, & alia multa. Huc referenda sunt illa [b] Cypriani verba: *non inferantur auribus vulnera, nec brachia includat aut colla, de armillis & monilibus catena pretiosa. sint à compedibus aureis pedes liberi, crines nullo colore fucati, oculi conspiciendo Deo digni.* Huius loci sunt & Aur. [c] Prudentii carmina;

Ac velut artificis Domini manus imperfectum
Os dederit, quod adhuc res exigat, aut hyacinthis
Pingere sculptilibus redimita frontis in arce,
Colla vel ignitis sincera incingere sertis,
Auribus aut grauidis virides suspendere baccas,
Nectitur & nitidis concharum calculus albens
Crinibus, aureolisq; riget coma texta catenis.

Præclara illa [d] Zenonis martyris apostrophe: *ancilla Christi falsum idolum respuis? mihi crede in te colis, cuius ornatum, cuius imaginem non deponis. ad Ecclesiam Dei opere vario totum inaurata corpus, execrabili metallo procedis onusta, ubiq; delicata, sub mollibus fortis, deq; ipso cultus rigore in*

a u. Tutulus.

b de discipl. & hab. virg.

c Hamartig.

d Serm. 2. de auaritia.

oratione non flecteris: non manus tendis: tumidum monilibus pectus prosternere dedignaris. sanè ctruicem curuas non religione sed pondere. quando ἐξομολόγησιν facies, quæ plus pro ornatu es, quàm pro salute sollicita? [a] Idem alibi & quidem vehementer: *o quantarum neces animarum in phaleris pendent ornatæ matronæ! ornamentum cuius unum si soluas in preciũ, distribuasq́ necessitatibus singulorum, ex eorum respiratione cognosces, quantorum malo ille constat ornatus.* Concludamus hæc omnia verbis antiquæ inscriptionis,

a Serm. de iustitia.

D M
T. FL. AVG. LIB
PARTHENOPAEI
POPPEANI. EVNVCHI
AB. ORNAMENTIS &c.

VESTIPLICAE huius corporis erunt, quarum munus ex ipsa voce dignoscitur. [b] Fabius maior: *ter de stupro uxoris, adiecto precio appellatus, vestiplicam dominæ habitu misit.* [c] Seneca: *placet non in ambitionem cubile compositum, non ex arcula prolata vestis, non ponderibus aut tormentis splendere cogentibus pressa: sed domestica & vilis: nec seruata nec sumenda sollicitè.* [d] Ammianus: *dein quum à Siluani lauacro vel Mammææ aquis ventitant sospitalibus, ut quisquam eorum egressus tenuissimis se terserit linteis, solitis pressorijs vestes, luce nitentes arbitrâ, diligenter explorat, quæ una portantur sufficientes ad iuuandos homines undecim* &c. Quid autem si vestiplicæ VESTISPICAE sint? quæ ut ait [e] Varro vestem spicerent. Apud [f] Plautum sanè legitur,

b Declam. 363
c lib. 1. de Tranq. cap. 1.
d Lib. 28.
e lib. 6. de L. L.
f Trinummo.

Vestispicæ, unctor, auri custos, flabellifera, sandaligerulæ.

ubi Nonius Marcellus legit vestispici. In veteribus autem monumentis VESTIFICOS legimus, & VESTIFICAS, quos

quos non malè & his adcensebimus. Rosemunda verò Alboini VESTIARIAM habuit, in cuius lectulo se Perodeo supposuit; ut scribit [a] Diaconus. At vestium colores nonnullos recenset [b] Ouidius;

[a] lib. 2. de gest. Lang. cap. 28.
[b] lib 3 de arte am.

Quid de veste loquar? non iam segmenta requires,
Nec quæ bis Tyrio murice lana rubet.
Cum tot prodierint precio leuiore colores:
Quis furor est census corpore ferre suos?
Aëris ecce color, tum cum sine nubibus aër,
Nec tepidus pluuias concitat Auster aquas.
Ecce tibi similis, qui quondam Phrixon & Hellen
Diceris Inois eripuisse dolis.
Hic undas imitatur, habet quoq; nomen ab undis,
Crediderim Nymphas hac ego veste tegi.
Ille crocum simulat, croceo velatur amictu,
Roscida luciferos cum Dea iungit equos.
Hic Paphias myrtos: hic purpureos Amethystos:
Albentesue rosas: Threiciamue gruem.
Nec glandes Amarylli tuæ: nec Amygdala desunt.
Et sua velleribus nomina cera dedit.

Aliquot etiam enumerat Nonius, veluti Cymatilem aut Marinum; Molochinum; Impluuiatum; eos qui sunt à Calta & Croco, Cetrinũ, Ferrugineũ, Ostrinum, Luteum, Violacium, Pullum, Anthracinum. At hæc huius loci non sunt. Et quia laudatas matronas lanam fecisse laudatum olim fuit, ideò Textrinum instruemus. [c] Caius Iurisc. *& ancillarum & filiarumfamilias nomine, de peculio actio datur, maximè si qua Sarcinatrix, aut* TEXTRIX *erit.* [d] Vlpianus: *quare si lanam conduxerit usuarius expediendã, poterit etiam per usuarias ancillas opus perficere. itemq; si ve-*

[c] L. 28. de pecul.
[d] L. 3. de penu leg.

Dd *stimen-*

a apud Sen. li. 2. controu. in fi. *ſtimenta texenda redemerit* &c. [a] Porcius Latro; *ex omni rupe conchylium trahitur, quo veſtis cruentetur. infelices ancillarum greges laborant, ut adultera tenui veſte perſpicua ſit.*

b Lib. 14. Et hoc artificium adeò ancillas decuit, ut [b] Ammianus uniuerſas unico textrini nomine comprehenderit. De lana autem & lino quatenus in textrinum recipiuntur,

c L. 61. de leg. 3 legendus omninò eſt [c] Vlpianus. LANIPENDIAE, quas

d L. 32. de dō. int. vir. & ux. nominauit [d] Pomponius, inter LANIFICAS penſa partiebantur, quando ea munera ſordere dominabus viſa

e Menachmeis ſunt. [e] Plautus:

—ſeruire'n tibi
Poſtulas viros? dare una opera penſum poſtules;
Inter ancillas ſedere iubeas, lanam carere.

QVASILLARIAE à Quaſillo, ſeu calatho dictæ ſunt. Petronius; *nec contenta mulier tam graui iniuria mea, conuocat omnes Quaſillarias, familiaeq́ ſordidiſſimam partem, ac me conſpui iubet.* Romæ olim,

MVSA. QVASILL
VIX. ANN. XXX
CRATINVS LANIPEND
DE SVO

f lib. 4. El. 7. [f] Propertius;

Et grauiora rependit iniquis penſa Quaſillis,
Garrula de facie ſi qua locuta mea eſt.

g ad Letam. D. [g] Hieronymus: *diſcat & lanam facere, tenere colum, ponere in gremio calathum, rotare fuſum, ſtamina pollice ducere. ſpernat bombycum telas, ſerum vellera, & aurum in fila lenteſcens. talia veſtimenta paret, quibus pellatur frigus, non quibus veſtita corpora nudentur.* [h] Idem; *dolet ſibi prælatum iuuenem, non quidē comatum, non veſtium ſericarum, ſed tora-*

h lib. 2. ep. ſel. ep. 9.

ſulum

sulum & in sordibus delicatum, qui ipse sacculum signet, textrinum teneat, pensa distribuat, regat familiam, emat quidquid de publico necessarium est dispensator & dominus, & praueniens officia seruulorum, quem omnes rodant famuli, & quidquid domina non dederit, illum clamitent subtraxisse. Et in his quidem D. Hieronymi, illa verba (*non vestium sericarum*) non videntur carere mendo, rectius enim legentur (*non vestitu sericatum*) ut sibi per omnia constet ἰσόκωλον. Hæc mulieres mancipia domi ad usum habuerunt ut diximus. nunc recensebimus quæ foris ad ostentationem. ANCILLVLAS ex Aethiopia, ut loquitur [a] Terentius, ne videlicet viris inuiderent Mauros & Aethiopes seruulos. Imò & hos habuerunt. [b] Tibullus de sua Nemesi; *a Eunucho.* *b lib. 2. el. 3.*

Illi sint comites fusci, quos India torret,
Solis & admotis inficit ignis equis.

Et verò quid venustatis in ominosa Aethiopis facie delitesceret, ego quidem non video, nisi dicamus fefellisse has nostras, quod vulgò Aethiopes, ut notat D. [c] Hieronymus, vocarentur argentei. Inter ancillas conspicuæ fuerunt FLABELLIFERAE, quarum meminit [d] Plautus. Flabellum autem domi Eunuchorum fuit, ut indicat nobis Eunuchum mentitus Chærea Terentianus, & Claudiani Eutropius: aliquando etiam mulierculæ alicuius, velut illius apud [e] Martialem, quæ prasino flabello tenue ventilabat frigus æstuanti Zoilo, & hinc D. [f] Hieronymus inter ancillarum officia enumerat flabellum tenere. VMBELLIFERAE etiam in hoc agmine. [g] Ouidius; *c lib. 1. ep. sel. ep. 16.* *d Trinummo.* *e Lib. 3. 49.* *f in epitaph. Paula.* *g lib. 2. de arte am.*

Ipse tene distenta suis umbracula virgis;
Ipse face in turba, qua venit illa, locum.

hortatur nimirum amatorem, ut ad captandam puellæ gratiam, ſeruilia etiam obeat miniſteria. Et hoc eſt, quod inſolens & contumelioſum in Athenienſibus notat [a] Aelianus, quod inquilinorum puellas adigerent σκιαδηφορεῖν ἐν ταῖς πομπαῖς SANDALIGERVLAE & ipſæ cum aliis aliquot, baiulæ fuerunt Veneriæ huius pompæ. [b] Ouidius;

a lib. 6. cap. 1.

b Loco cit.

Nec dubita tereti ſcamnum producere lecto:
Et tenero ſoleam deme, vel adde pedi.

Exequebantur hæc pueri ad pedes, & ancillæ quas tetigimus à SANDALIO. Expreſſit utrumque munus D. Iohannes Baptiſta, apud [c] Matthæum & ceteros Euangeliſtas, ut notauit doctiſſimus MALDONATVS. Erant autem non rarò aurea Sandalia hæc. Ne videlicet virides umbellæ, praſina & pauonina flabella unicè præſtringerent oculos, & pedum tegmina iacerent. Quin *& crepidarum obſtragulis* (ut ait [d] Plinius) *& totis ſocculis addebant margaritas*; quos & ipſos prælatos ab aliqua ancillarum non dubitauerim. Et huic lepido puellarum collegio adſcripſerim ego ancillam meretriculæ illius, è cuius manu aquila calceum corripuit lauantis dominæ, ut demitteret Memphi in gremium Pſammetychi Regis, cum ille ius diceret. Imò & virum Conſularem & Cenſorium, Imperiique Curatorem L. Vitellium, qui *miri in adulando ingenÿ* (verba [e] Suetonii ſunt) *pro maximo munere à Meſſalina petÿt, ut ſibi pedes præberet excalceandos: detractumq; ſocculum dextrum, inter togam, tunicasq; geſtauit aſsiduè, nonnunquam oſculabundus.* O togatum mancipium! Præibant ex officio [f] ANTEAMBVLATRICES. ſubſequebantur PEDISSEQVAE, & quas δουλάρια vocat in uniuer-

c cap. 3. Marc. 1. Luc. 3. Io. 1.

d lib. 9. cap. 35.

e Aelianus li. 13. Var. hiſtor. cap. 33.

f Vitell. cap. 2.

uniuersum[a] Lucianus. [b] Plautus; *a Lexiphane.* *b Asinaria.*

——illi rei studet,

Volt placere sese amicæ, volt mihi, volt pedissequæ.

[c] Marcianus Capella; *Periergia verò alijs comitata pedissequis dotalibusq; mancipijs, curiosè uniuersa perscrutans, atq; interrogans sequebatur.* idem auctor: *præcedit illicò conscendentem Musarum concinentium pompa, & prædictarum comitum venerabilis multitudo.* Pueri etiam ipsi non sine comitibus & pedissequis prodibant. [d] Cornificius; *Gorgia pedissequa puerorum, absconde pueros, defende, fac ut incolumes ad adolescentiam perducas.* COMITEM inquit[e] Vlpianus, *accipere debemus eum, qui comitetur & sequatur; & ut Labeo ait, siue liberum siue seruum, siue masculum siue fæminam.* Subdit autem: *inter comites utiq; & pædagogi erant.* [f] Macrobius: *auerterant in se populum, in spectaculo gladiatorum Liuia & Iulia, comitatus dissimilitudine. quippe cingentibus Liuiam grauibus viris, hæc iuuentutis, & quidem luxuriosæ, grege circumsidebatur.* Ille de hoc numero apud [g] Appuleium; *huius adhærebat lateri senex iam grauis annis. qui ut primum me conspexit: est, inquit, Hercules hic Lucius: & offert osculum. & statim incertum quidnam in aurem mulieris obganniit.* In horum contubernio videntur fuisse cincinnatuli, & calamistrati illi, quos D. [h] Hieronymus procul arcet à Christianæ virginis comitatu: *non ambulet* (inquit) *iuxta te calamistratus Procurator, non Histrio fractus in fæminam.* [i] Martialis,

c Lib. 2. *d Lib. 4.* *e L. 15. de iniur.* *f lib. 2 cap. 5.* *g Lib. 2.* *h ad Saluinā.* *i Lib. 5. 62.*

Crispulus iste quis est, uxori semper adhæret
Qui Mariane tuæ? crispulus iste quis est?
Nescio quid dominæ teneram qui garrit in aurem,
Et sellam cubito dexteriore premit?

Per cuius digitos currit leuis annulus omnes:
Crura gerit nullo qui violata pilo?
Nil mihi respondes? uxoris res agit, inquis,
Iste mea.——

[a] lib. 1. de arte

Quæ sanè videtur Martialis ab [a] Ouidio accepisse;

Tuta frequensq́ via est per amici fallere nomen:
Tuta frequensq́ licet sit via, crimen habet.
Inde Procurator nimium quoq́ multa procurat,
Vt sibi mandatis plura videnda putet.

[b] Sat. 14.

Huius comitatus portio apud parum pudicas mulieres fuerunt SALVTIGERVLI pueri, INTERNVNCII ministri, quorumque meminit [b] Iuuenalis;

——*conscia matri*
Virgo fuit, ceras nunc hac dictante pusillas
Implet, & ad mœchum dat eisdem ferre cinædis.

[c] de Deo Socr.

Ad hos respexit [c] Appuleius; *hos Græco nomine δαίμονας nominant, inter terricolas cœlicolasq́ vectores hinc precum; inde donorum, qui ultro citroq́ portant hinc petitiones, inde suppetias: ceu quidam utriusq́ interpretes & salutigeri.* Huius agminis sordes & quisquiliæ sint MVLONES, BASTERNARII, CARRVCARII, CISIARII, LECTICARII, RHEDARII, IVNCTORES, & alii nescio qui inter bestias & vehicula occupati, quorum opera dominis & dominabus promiscuo usui erat. Muliones in urbe etiam fuisse, nemini dubium esse arbitror. vehebantur enim matronæ vehiculo [d] carpentario, quod à iunctis mulabus trahebatur. id quale esset, indicant nummi veteres signati nomine & imaginibus Iuliæ & Agrippinæ Augustarum. At quia carpentum ab his, velut etiam à [e] magistratibus usucæptum conijcio, inde factum est, ut matronæ ad Baster-

[d] Liu. lib. 34.

[e] Fl. Vopiscus in Aureliano. Pollio in Claudio.

nas sese reciperent. D.[a] Hieronymus; *praecedit caueas Basternarum, ordo semiuirorum.* antiquus [b] epigrammatographus;

[a] ad Eustochium. [b] Collect. Pitaei, edit. Lugd.

Aurea matronas claudit Basterna pudicas,
Quae radians patulum gestat utrimque latus.
Hanc geminus portat duplici sub robore Burdo,
Prouehit & modico pendula septa gradu.

Duplex robur Amites Basternarum sunt, ut vocat [c] Palladius. Asseres videlicet, seu perticae aucupalibus similes, quarum Festus & idem [d] Palladius meminerunt. Eadem penè quae antiquus poeta habet & [e] Isidorus. Nec diuersa tradit [f] Seruius ad illud,

[c] lib. 7. Tit. 2. [d] Tit. 12. [e] lib. 20. orig. cap 12. [f] Lib. 8.

——*Pilentis matres in mollibus*

Pilenta (inquit) *sunt vehicula, sicuti nunc Basternas videmus. erant autem tunc Veneti coloris, non ut nunc sunt Russati, quibus nisi castae matronae uti non poterant.* Burdonum meminit [g] Vlpianus his verbis: *item iumenta, vel lectica, vel sella, vel Burdones.* Quos scimus & [h] Carrucam dormitoriam portauisse, qua matronae utebantur. Carrucae, nomen debent [i] CARRVCARII. D. [k] Paulinus describens comitatum sanctae Melaniae, Neapoli Nolam proficiscentis: *totâ huius saeculi pompâ, qua honorati & opulenti poterant circumflui Senatores prosequebantur. Carrucis nutantibus, phaleratis equis, auratis pilentis, & carpentis pluribus gemente Appia atque fulgente.* Et Carrucis quidem ad luxus rationem utebantur deauratis. [l] Abdias; *denique Nicolaus quidam ex ciuium numero, exhibens carrucam deauratam, cum quatuor mulis candidis, totidemque equis, obtulit beato Apostolo, dicens &c.* Imò & aureis. [m] Martialis,

[g] L. 47. de Leg. 3. [h] L. 14. de au. & arg. Leg. [i] L. 14. locati. [k] Epist. 10. e. Ascens. [l] Lib. 5. [m] Lib. 5. 109.

Aurea quod fundi precio carruca paratur,
Quod pluris nulli est, quàm domus empta tibi.

Et hi aliquando dicti sunt MVLIONES CARRVCARII, ut apud Capitolinum in Maximino iuniore. Cisium vehiculi biroti genus fuit, ut & Carpentum, à quo [a] Cisiarij. De Rheda [b] Cicero: *cum hic insidiator, qui iter illud ad cædem faciendam apparasset, cum uxore veheretur in Rheda, penulatus. vulgi magno impedimento, ac muliebri & delicato ancillarum puerorumq́ comitatu. fit obuiam Clodio ante fundum eius, hora ferè XI, aut non multò secus. statim complures cum telis in hunc faciunt de loco superiore impetum, aduersi Rhedarium occidunt.* Et quidem mulæ rhedariæ apud [c] Varronem huc pertinent. Est autem animaduertendum, quod Cicero de puerorum tetigit delicato comitatu, id à [d] Martiale explicari;

a L. 14. locati.
b in Miloniana.
c lib. 3. de R. R. cap. ult.
d lib. 10. 13.

Cum cathedralicios portet tibi Rheda ministros,
Et Libys in longo puluere sudet eques.

CATHEDRALICII enim, pueri huiusmodi, à Cathedris fœminarum dicti sunt. [e] Horatius;

e lib. 1. Sat. ul.

—— Demetri, teq́ Tigelli
Discipularum inter iubeo plorare cathedras.

[f] Propertius,

f lib. 4. el. 5.

Supplex ille sedet, posita tu scribe cathedra
Quidlibet, has artes si pauet ille, tenes.

[g] Phædrus,

g Lib. 3.

Habebat quidam filiam turpissimam,
Idemq́ insigni & pulcra facie filium.
His speculum in cathedra matris suppositum fuit &c.

[h] Martialis:

h Lib. 5. 110.

Inter fæmineas tota qui luce cathedras
Desidet ——

Iuue-

[a] Iuuenalis, [a] Sat. 6.

——famam contempserat olim,
Cuius apud molles minima est iactura cathedras.

[b] Plinius iunior de Arria nostra; *dum hæc dixit, exiluit cathedram, aduersóq; parieti caput ingenti impetu impegit, & corruit.* De Lecticarijs hæc habet [c] Seneca; *quid refert quot habeat Lecticarios, quàm oneratas aures, quàm laxam sellam?* [d] Iuuenalis, [b] lib. 3. ep. 16. [c] in Sap. non cad. iniur. cap. 14. [d] Sat. 6.

Nec melior, silicem pedibus quæ conterit atrum,
Quàm quæ longorum vehitur ceruice Syrorum.
Vt spectet ludos conducit Ogulnia vestem,
Conducit Comites, Sellam, Ceruical, Amicas,
Nutricem, & flauam cui det mandata puellam.

Et sanè hæc ostentatio Romæ olim & viros adegit, ut conducerent greges AMICORVM; sed videlicet consilio ut diuitias & opulentiam iactarent. [e] Martialis: [e] Lib. 2. 64.

Cinctum togatis post & ante Saufellum,
Quanta reduci Regulus solet turba,
Ad alta tonsum templa cum reum misit
Materne cernis? inuidere nolito.
Comitatus iste sit precor tuus numquam.
Hos illi Amicos & greges togatorum
Fusciculenus præstat & Fauentinus.

Imò ut ipsa iactantia se proderet magis, Kalendaria (ut ita dixerim) amicorum excogitata sunt, in quæ nomina illorum referrentur. [f] Seneca: *nescis quantum sit precium amicitiæ, si non intelligis multum ei daturum, cui dederis amicum; rem non domibus tantum, sed sæculis raram, quæ non alicubi magis deest, quàm ubi creditur abundare. Quid? istos tu Libros, quos vix Nomenclatorum complectitur aut memoria* [f] lib. 6. de Benef. cap. 33.

aut manus, amicorum existimas esse? Non sunt isti amici, qui agmine magno ianuam pulsant, qui in primas & secundas admißiones digeruntur. consuetudo ista vetus est Regibus, Regesq́; simulantibus, populum amicorum describere. Nescio quid simile stomachatur Vmbricius apud [a] Iuuenalem; ex nouitia tamen & nuper recepta lectione,

a Sat. 3.

——omnia Romæ
Cum precio. quid das ut Cossum aliquando salutes?
Vt te respiciat clauso Veiento labello?
Ille metit barbam, crinem hic deponit amati.
Plena domus Libris venalibus.——

At in aula Palatina erant Liberti, qui curam gererent amicorum Principis. olim legebantur Romæ epigrammata sepulchralia,

TI. CLAVDIVS. AVG
LIB. FORTVNATVS. A
CVRA. AMICORVM

&,

D. M
LIBERTORVM
T. FLAVI. AVG. LIB
VICTORIS
A CVRA. AMICORVM

&

M. VLPIVS
AVG. L
A CVRA AMICORVM

At hæc frequenter dicis causa facta sunt. *etenim in Principum domo* (scribit [b] Plinius) *nomen tantum amicitiæ, inane scilicet irrisumq́; remanebat. nam quæ poterat esse inter eos*

b in Panegyr.

amici-

amicitia, quorum sibi alij domini, alij serui videbantur? Vtcunque sit, fuit hæc tam apud Principes, quàm apud priuatos caritatis & beneuolentiæ plena compellatio. hinc illæ voces, [a] Drusi; *ecquando, propinqui amicíq;, similẽ mei ciuem habebit Respublica?* [b] Tiberii in codicillis, *compotores & coepulones* Pomponium Flaccum & L Pisonem, *iucundissimos & omnium horarum amicos* profitentis. Trimalcionis apud Petronium; *amici, nondum mihi suaue erat in Triclinium venire.* &, *amici, pauonis oua gallina iussi supponi.* [c] Titi Cæsaris; *amici, diem perdidi.* [d] Socratis; *hic ille erat, amici, de Academia cupidinis cygnus.* Ita conuiuij dominus apud [e] Lucam Euangelistam: φίλε προσανάβηθι ἀνώτερον. ipse [f] CHRISTVS dominus discipulos alloquens; ὑμεῖς φίλοι μου ἐστέ. Idem valuit vox ἑταῖρος. Rex apud [g] Matthæum: ἑταῖρε, πῶς εἰσῆλθες ὧδε, μὴ ἔχων ἔνδυμα γάμου. IESVS apud [h] eumdem; ἑταῖρε, ἐφ' ᾧ πάρει; Socrates apud [i] Cassianũ; παύσασθε ἑταῖροι, εἰμὶ γὰρ, ἐπέχω δέ. unde forsan magnus [k] Eteriarches in aula Constantinopolitana. Ad rem. IVNCTORES iungebant rhedam equis vel mulis, & meminit [l] Alfenus his verbis; & sibi videri eos demum usus sui causa patremfamilias habere, qui ad eius corpus tuendum, atque ipsius cultum præpositi destinatique essent: quo in genere Iunctores, Cubicularij, Coci, Ministratores atque alij. Et quamuis [m] CVIACIVS & [n] VICTORIVS Vnctores legant, non placet tamen à pandectarum Florentinorum lectione discedere, adstipulante præsertim [o] Cuiacio; Iungere enim hoc sensu probum verbum est. & inde Iuncturæ apud [p] Capitolinum: data etiam vehicula cum mulabus ac mulionibus, cum iuncturis argenteis, ut ita de conuiuio redirent.

a Vell. Patercul. lib. 2.
b Suetõ. Tiber. cap. 42.
c Sueton Tito. cap. 8.
d Appuleius de dogm. Plat.
e cap. 14.
f Iohan. 15.
g cap. 22.
h cap. 26.
i collat. 13. ca. 5.
k apud Curopalat.
l L. 203. de verb. sign.
m ad dictũ caput Alfeni in cõm. ex Bibl. P. Pitoei.
n lib. 37. Var. cap. 1.
o qui retractauit lib. 14. obser. cap. 3.
p in L. Vero.

rent. Ancillas præter has omnes, negociationi à dominabus fuisse præpositas [a] I. Cti. testantur. Restat nunc urbani seruitii quam recenseamus, extrema cohors; illa scilicet, quæ nomen sortita fuit ab ædium partibus, siue malumus membris. Aedes verò ipsæ eâ laxitate fuerunt, ut non excluderent myriadas illas seruorum, quas alibi explicuimus. Seneca certè capacia [b] POPVLORVM tecta, domos instar VRBIVM, non semel inculcat. [c] Eiusdem hæc sunt: *ubi luxuriam latè felicitas fudit, cultus primum corporum esse diligentior incipit. deinde supellectili laboratur. deinde in ipsas domos impenditur cura, ut in* LAXITATEM RVRIS *excurrant, ut parietes aduectis trans maria marmoribus fulgeant, ut tecta varientur auro, ut lacunaribus pauimentorum respondeat nitor*, &c. [d] Iuuenalis eadem expressit carmine;

Quid refert igitur quantis iumenta fatiget
Porticibus, quanta nemorum vectetur in umbra;
Iugera quot vicina foro, quas emerit ædes?

Nec verò non respondebant hisce spatiis aulæ æmulæ urbium, capaces populi & Cœnationes & Porticus, Vestibula, Atria, Peristylia, Bibliothecæ, Pinacothecæ, Basilicæ, & alia ad decorem maiestatis perfecta, & publicorum operum magnificentiam comparata. In suma, domorum eæ fuit amplitudo, ut domini (prout temporis conditio exigebat) quibusdam membris [e] uterentur, quibusdam nõ. OSTIARIVS, quem Claustrituum appellat [f] Lanius, puerum ab Ianua [g] Cornelius Nepos, aditum obsidebat, ut admitteret nimirum vel dimitteret eos, qui dominum conueniebant. D. [h] Bernardus; *cum enim* CHRISTVS *cordis ostium custodit, & est cordis ostiarius,*

ut

a L. 7. & 8 de Instit. act. L. 5. § si Vicarius 10 fi. de tributar. act.

b Epist. 90.

c Epist. 114.

d Sat. 4.

e L. penult. de usu & habitu

f apud Gell. li. 12. cap. 10.

g Hannibale.

h meditationũ cap. 5.

ut per illum ingrediantur & egrediantur omnes familiæ cordis: consequenter adsunt millia millium Angelorum, ad fores exteriorum sensuum excubantium: nec audet alienigena irrumpere terribiles illas acies, propter Ostiarij reuerentiam, & Angelorum custodiam. [a] Cicero: *neminem à congressu meo neq; Ianitor meus, neq; somnus absterruit.* [b] Martialis, [a] pro Plancio. [b] Lib. 5, 23.

Illud adhuc grauius, quod te post mille labores
Paule negat lasso Ianitor esse domi.

EXCVBIAE, quas tangit D. Bernardus, Regum & Cæsarum fuerunt. [c] Statius; [c] lib. 1. Theba.

Non impacatis Regum aduigilantia somnis
Pila, nec alterna ferri statione gementes
Excubiæ.——

[d] Cornelius Tacitus: *coniuratis tamen metu proditionis placitum, maturare cædem apud Baias, in villa Pisonis; cuius amœnitate captus Cæsar crebrò ventitabat, balneasq; & epulas inibat, omissis excubijs & fortunæ suæ mole.* [e] Rutilius Numatianus, [d] lib. 15. anna. [e] Lib. 1.

Præbet equos, offert etiam carpenta Tribunus,
Ex commilitio carus & ipse mihi:
Officijs regerem cum regia tecta magister,
Armigerasq; pij Principis excubias.

Et hæ EXCVBIAE, & CVSTODES in vestibulis fuerunt. [f] Virgilius Buten fidum ad limina custodem appellat. Idem [g] poeta; [f] lib. 9. Aen. [g] lib. 6. Aen.

Tisiphoneq; sedens, palla succincta cruenta,
Vestibulum insomnis seruat noctesq; diesq;

quem imitatus est [h] Silius; [h] Lib. 13.

Ante aulam atq; aditus, & inexorabile limen
Quanta cohors, omni stabulante per auia monstro,
Excubat?——

a 6. Aen. [a] Virgilius;

—— *cernis* CVSTODIA *qualis*

Vestibulo sedeat? ——

b de mundo. [b] Appuleius; *ante fores viri fortes, stipatoresq́; regalium laterum, tutela peruigili,* CVSTODIAM *per vices sortium sustinebant. erant inter eos diuisa officia: in comitatu Regio armigeri quidam, at extrinsecus singuli custodes locorum erant, & Ianitores & Atrienses.* Et hinc Nautam stationarium in scapha, CVSTODEM appellat Petronius. Fuit enim Scapha vestibulum nauis. Hinc Diphilus apud [c] Athenæum scriptum reliquit;

c Lib. 5.

Αὐλὰς θεραπεύειν ἐστὶν ὡς ἐμοὶ δοκεῖ

ἢ φυγάδος, ἢ πεινῶντος, ἢ μαστιγίου.

Ceterum Excubiarum Palatinarum imaginem nemo melius [d] Corippo expressit. Neque verò priuati non habuerunt & ipsi suas Excubias, ut inferius videbimus, & adnotauit ad Tacitum eruditissimus I. [e] LIPSIVS. Ad Ostiarium ut reuertamur, is fuit cathenatus. [f] Columella: *an putem fortunatius à cathenato repulsum Ianitore, sæpè nocte sera foribus ingratis adiacere?* Et hæc sunt Ostiarij impedimenta apud [g] Afranium. [h] Suetonius: *L. Votacilius Pilutus seruisse dicitur, atq; etiam Ostiarius veteri more in cathena fuisse.* Quod autem idem auctor de Lenæo Grãmatico scriptũ reliquit: *puerum adhuc cathenis subreptum refugisse in patriã,* nõ est quod de Ostiario interpretemur. Scriptura enim (me coniectore) liquidò mendosa est, quam unius elementi detractione emendabimus, legendo; *traditur autem puer adhuc Athenis subreptus, refugisse in patriam, perceptisq́; liberalibus disciplinis, precium domino suo retulisse: verùm ob ingenium & doctrinam gratis*

d Lib. 3.

e lib. 14 annal. f in præfat. Lib. 1.

g Festus in Tintinnare.

h de clar. Rhetor.

manumissus. Notanda autem sunt Suetonii verba, *veteri more*. Quæ indicant non ita factum fuisse ætate Suetonij. Et sanè longo etiam post ipsum interuallo legimus apud [a] Corippum, cathenas à Ianitore in Ianuam translatas fuisse; [a] Lib. 1.

Et iam crebra manus veloci concita pulsu,
Limina quassabat ductis munita cathenis.
Ad strepitum custos, cura est cui claustra tueri,
Sic ait indignans ——

Ostiarii comes plerumque fuit canis. [b] Plautus; [b] Mostellaria

—— *Tranio age canem*
Istam à foribus face abducas ——

[c] Suetonius de Vitellio Imp. latebras quærente: *confugitq; in cellulam Ianitoris, religato pro foribus cane*. [d] Seneca: *iratum vidisti amicum tuum Ostiario Causidici alicuius aut diuitis, quod intrantem submouerat, & ipse pro illo iratus extremo mancipio fuisti. irasceris ergò cathenario cani? & hic cum multum latrauit obiecto cibo mansuescit*. Et hic erat mutus, vel potius vocalis custos, qui Excubitore dormiente vigilaret. Ianitori enim vigilia indicta erat. [e] CHRISTVS dominus noster: *sicut homo, qui peregrè profectus, reliquit domum suam, & dedit seruis suis potestatem cuiusq; operis, & Ianitori præcepit ut vigilet*. Allusit ad hoc (ita liceat appellare) cynicum munus, parabola quæ extat diuitis comessatoris apud D. [f] Lucam, ut rectè animaduertit [g] Petrus Chrysologus, Inquit enim; *sed dicis diues; ego etsi vinum negaui, aquam peto, quam communem cunctis animantibus auctor ipse omnium præstitit & natura. puto diues, quod & aquam pauperi tu negasti, cui ne ingrederetur Ianuam tuam, ne ad tuum puteum perueniret, canes quamplurimos obiecisti.*

[c] cap. 16. [d] lib. 3. de ira cap. 37. [e] Marci 13. nu. 34. [f] cap. 16. n. 20 [g] Serm. 123.

cisti. Erant autem & qui pone Ianuam canem pictum haberent, ut apud Petronium Trimalcio. At quid ad hæc pictores nostri? qui in Triclinio diuitis Lazarum delineant? potest ne quidquam ineptius aut cogitari aut fingi? scilicet Ianitores admisissent hominem scatentem ulceribus, dorso ipsi luituri quidquid oculos nauseabundi domini offendisset. Canes verò immanes illi Villatici & Venatici, num oblectabant cœnantem dominum? apage. Catelli quidem in delicijs tricliniaribus habiti sunt, ut testatur mulier Chananæa apud [a] Matthæum, & indicant scalpturæ antiquorum [b] marmorum: ceterum Molossos, & eius generis reliquos, nemo in conuictum, nisi amens aut rusticus recepisset. At quisquis pictorum nostrorum penè omnium prauitatem corrigere voluerit, is profectò ocium desperauerit omninò: adeò ineruditi sunt, adeò cognitionem omnem antiquitatis turpiter abiecerunt. Ianitorum erat ignem seruare, ut memini me alicubi apud [c] Aristidem obseruasse. Ignem videlicet Larum familiarium, qui in Atrio fuit non procul ab Ianua. [d] Ouidius,

Omnis habet geminas hinc atq; hinc Ianua frontes,
E quibus hæc populum spectat, at illa Larem.

Lar autem Genius Focorum fuit inquit [e] Arnobius. ideòque Lares nigros vocauit [f] Prudentius; & in veteri denario gentis Cæsiæ, Laribus Vulcanus superponitur. [g] Seruius autem Tullius Laris familiaris filius creditus, quod eius mater conceperit in Foco: in cuius conceptus gratiam compitalia Laribus & Ludos idem instituit. His venerationis gratia consueuerat ignis accendi. [h] Capitolinus; *& cum apud Lares sacrificaret, carbones viua-*

a cap. 15.
b F. Vrsinus in append. ad Ciaccon. de Triclin.
c Sacr. Serm. 5 in princ.
d Lib. 1. Fast.
e Lib. 4.
f Lib. 1. cōtra Symm.
g Dionysius Halicarnass. lib. 4.
h Pertinace.

viuacissimi extincti sunt, cum inflammari soleant. Et hinc apud nos vernacula vox Focolare, quasi Focus Laris, quod & alij notauerunt. Hinc [a] Sedulius: *a lib.1. carmi.*

Hic laticem colit, ille Larem: sed iungere sacris
Non audent inimica suis, ne lite propinqua,
Aut rogus exiguas desiccet fortior undas,
Aut validis tenues moriantur fontibus ignes.

Et ex his quæ contexuimus, non malè diuinet quispiam, Sarmentum illum, cuius meminerunt [b] Plutarchus, [c] Horatius, & [d] Iuuenalis, Ianitorem aliquando in cathena fuisse. Horatius videtur asserere; *b Antonio. c lib.1.Sat.5. d Sat.5.*

Multa Cicerrus ad hæc: donasset iamne cathenam
Ex voto Laribus quærebat. Scriba quod esset,
Deterius nihilo dominæ ius esse.——

Confirmat Petronius, qui Lares argenteos apud Trimalcionem, in ædicula inter ianuam & atrium videtur locare, in armario videlicet, ut infra explicabit nobis Plinius. Aliud Ostiarii ministerium tangit Petronius: *in aditu ipso stabat Ostiarius prasinatus, cerasino succinctus cingulo, atq; in lance argentea pisum purgabat.* vile nimirum & sordidum opus, quo & Venus [e] Psychen exercuit. Inuenimus quandoque mulieres etiam IANITRICES. [f] Plautus, *e Appul. lib.6. Metam,* *f in Curculiõe*

Anus hic recubare solet custos Ianitrix.

Petronius: *quamuis non minus sudoris habuimus etiam postquam ad stabulum peruenimus. Anus enim ipsa inter diuersitores diutius ingurgitata, ne ignem quidem admotum sensisset:* Inferius: *Anus præcipuè lippa, sordidissimo præcincta linteo, soleis ligneis imparibus imposita, canem ingentis magnitudinis cathena trahit, instigatq; in Eumolpum.* [g] Pausanias eti- *g Lib.5.*

am notat apud Homerum Ianitrices cœli horas. [a] Acta Paphnutii martyris: *Beatus verò Paphnutius, cum per urbem ambularet, vidit ianuam cuiusdam ditißimi hominis patefactam. acceßit igitur, & mulieri quæ ianuam custodiebat, da inquit mihi filia paulum aquæ ut bibam.* Ab hoc more sunt ancilla ostiaria in [b] Euangelio, & Rhode puella in [c] actis Apostolorum, quæ pulsante ostium Petro processit ad audiendum. [d] Ianitores autem & Ostiarii, ideò fores obseruabant, quia sordidum videbatur appenso ut olim marculo eas pulsare. Nos hac soluti religione, marculos recepimus, præclarè nobiscum actum censentes, si ostiarium non alamus. Ianitori proximus fuit minister, qui A IANO dictus est. Iano enim, à quo Ianuæ, aras Græci ante focos statuebant, [e] Macrobio auctore. Latini videntur intus, & non uno in loco domus coluisse, ut qui apud ipsos omnibus Ianuis præesset. Ideoque homines recensentur in antiquis monumentis A IANO PRIMO PALATINO. A IANO MEDIO. A IANO AB ATRIO. Scio futuros, qui hæc carpant, quod Iani ædificia grandia & peruia essent, non Signa; Fornices & Arcus publici, non Aræ priuatorum. Hoc utut verum sit, concedent tamen illi mihi, propè Atrium alicubi extitisse Ianos, quod perinde est ac si dicamus intra domesticos parietes, cum præsertim non omninò repugnet sub Iano signum Iani collocatum fuisse, cum [f] Augustus Pompeij statuam marmoreo Iano apposuerit. Hæc nos timidè & dubitanter asserimus, non ignari tractari à nobis plerumque crassissimas tenebras, quas si perrumpere aliquando nitamur, luce aliqua crepera & dubia, nemo nobis paulò humanior vitio vortet. Subsequun-

a apud Suriũ To. 2.
b Matthæi 26. Marci 14. Lucæ 22. Iohann. 18.
c cap. 12.
d Plutarchus de curiosit.
e lib. 1. Saturnal. cap. 9.
f Suetonius Aug. cap. 21.

ſequuntur ATRIENSES. poſt Veſtibulum enim Atrium, à quo & ATRIARII. Et huius proximitatis ratione antiquæ Gloſſæ illud [a] Iuuenalis, *a Sat. 7.*

——eſuriens migraret in atria Clio.

De Oſtiario, & cuſtode Atrienſi dictum interpretantur. Horum fuit Atrium tueri. [b] Varro; *ſi ab æde & tuendo Aedituus eſt, cur ab Atrio & tuendo non Atrituus ſit potius, quàm Atrienſis?* [c] Seruius ad carmen Virgilianum; *b li. 7. de L. L.* *c lib. 9. Aen.*

Armiger ante fuit, fidusq́ ad limina cuſtos.

Aedituus (inquit) *fuit, quod ut ſupra diximus in ingenti honore apud maiores fuit illic enim & epulabantur, & Deos colebant. Cenſus etiam omnes illic ſeruabant. quod etiam Plautus in Aſinaria, qua inducit Sauriam ſeruum Arienſem in tota familia plurimum poſſe.* Et ſanè operæ precium erit legiſſe eiuſdem fabulæ actus ſecundi ultimam ſcænam, nobilem planè. Idem Grammaticus in 1. Aen.

——vocemq́ per ampla volutant
Atria——

ibi inquit & pecunias habebant. unde qui honoratiores erant, liminum cuſtodes adhibebantur. ut

——qui Dardanio Anchiſæ
Armiger ante fuit, fidusq́ ad limina cuſtos.

ibi & culina erat, unde & atrium dictum eſt, quod atrum erat ex fumo. hucuſque Seruius. [d] Cicero: *atq́ ut in magna familia ſunt alij lautiores, ut ſibi videntur ſerui, ſed tamen ſerui, ut Atrienſes, alij inferiore loco ut Mediaſtini,* &c. idem: *quid enim cenſes. ſi L. Mummius aliquem iſtorum videret, Matellionem Corinthium cupidiſſimè tractantem, utrum illum ciuem excellentem, an Atrienſem ſeruum diligentem putaret?* idem [e] Cicero, *exſtructa menſa non conchylijs aut piſcibus,* *d 5. Parad.* *e in Piſonem.*

sed multa carne subrancida. Serui sordidati ministrant, nonnulli etiam senes: idem coquus idem Atriensis, omnia apposité ad ea, quæ tradit Seruius; ut & illa Euangelica de Atrio summi Sacerdotis, in quo ad ignem & prunas calefaciebat se Petrus. Imò & quæ habentur apud [a] Lucam & [b] Matthæum; *cum fortis armatus custodit atrium suum, in pace sunt ea quæ possidet*, mirificè illustrantur carmine [c] Virgiliano,

a cap. 11, 21.
b cap. 12. 29.
c lib. 9. Aen.

Armiger antè fuit, fidusq; ad limina custos.

An verò Atrium lacunatum esset, vel sub diuo, implicita quæstio est. [d] Vitruuius lacunaria non obscurè in Atriis collocat. [e] Ouidius etiam;

d lib. 6. cap. 3 & 4.
e Lib. 8.

Pumice multicauo, nec leuibus atria tophis
Structa subit, molli tellus erat humida musco.
Summa lacunabant alterno murice conchæ.

[f] &;

f Lib. 14.

——donec
Excipiunt famulæ, perq; Atria marmore tecta
Ad dominum ducunt.——

[g] Appuleius: *sed & Medici cum intrauerint ad ægrum uti visant, nemo eorum quod Tabulina perpulchra in ædibus cernant, & lacunaria auro oblita* &c. At lacunaria & tablina non propriè in Atrio, sed circa Atrium visebantur; in porticibus nimirum quæ impluuium cingebant. Atrium enim ὕπαιθρον erat. Ouidius autem & Ausonius (ut etiam [h] vir eruditissimus notat) pro Aula usurpauerunt. De seruo Atriense hæc habet [i] Phædrus;

g lib. 4. Florid.
h Casaubonus ad Suetoniũ.
i lib. 2. Fabul.

Ex alticinctis unus Atriensibus,
Cui tunica ab humeris linteo Pelusio
Erat destricta, cirris dependentibus.

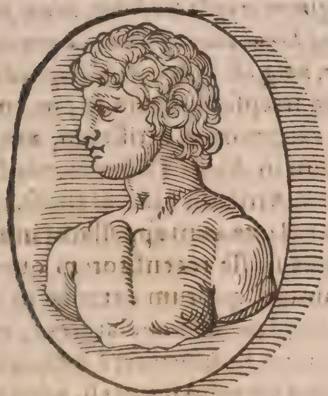
ubi

ubi quærat aliquis quid sibi per cirros voluerit Phædrus. Puerum ille cirratum intelligit, ut loquitur Persius; qualem nobis exhibent imagines Antinoi, quem Imp. Hadriani Atriensem fuisse testatur apud [a] Eusebium Hegesippus.

[a] lib. 4. histor. Eccl. cap. 8. ex versione Christophoni.

in Achate gemma.

In huius icones non omninò conuenit illud [b] Martialis,

[b] Lib. 1. 122.

——*mollesq́; flagellent*

——*Colla comæ.*

cum ſint neq; promiſſo capillo neq; detonſo, ſed cirrato & leuiter diffuſo, quē comę tenorē ſeruant omnes Antinoi imagines. Vt ex his & Phædri carmine liceat ſuſpicari, Atrienſes perpetuò cirratos fuiſſe, neque aluiſſe comam prolixam, vel attondiſſe eandem, ſed longiuſculam ſiuiſſe in uſum cirrorum. Et hic quidem fuit cynædus ille de pædagogio aulico deus, cuius meminit [a] Tertullianus, dignus planè, quem Ganymedes conſeſſu dignaretur, & reciperet in contubernium Zamolxis, è fugitiuo Pythagoræ apud barbaros [b] deus. Erat autem in Atrio [c] Tablinum, in quo ſeruabantur [d] codices rerum in magiſtratu geſtarum: erant [e] Armaria, quæ imagines maiorum continerent. Quo reſpexit [f] Val. Maximus; *imaginem in cella Iouis Opt. Max. poſitam habet, quæ quotiescumq; funus aliquod Corneliæ genti celebrandum eſt, inde petitur, uniq; illi inſtar Atrij Capitolium eſt.* In locum imaginum irrepſerunt exinde (ut conqueritur [g] Plinius) ſigna externorum artificum, æra & marmora, ut etiam notauit in Atrio Trimalcionis Petronius. Neque alius quàm Atrienſis videtur fuiſſe, qui ab ATRIO CVRANDO, vel ATRI CVRANDI appellatur in antiquo elogio. Niſi dicamus fuiſſe recenſitorem quempiam officioſorum hominum, quorum cateruæ in Atrio diſponebantur. Et quid ni Nomenclatorem, qui domino ſalutantium nomen inſuſurraret? Bibliothecæ autem, quarum hic apta omninò ſtatio eſt, adeò inſederant omnes domos, ut in ipſas declamauerit [h] Seneca his verbis; *Studiorum quoq; quæ liberaliſſima impenſa eſt,*

a *Apologet. cap. 13.*
b *Aeneas Gazæus in Theophr.*
c *Vitruu. lib. 6 cap. 4.*
d *Plin. lib. 35. cap. 2.*
e *Iuuenalis Sat. 8.*
f *lib. 8. cap. 16.*
g *Loco cit.*
h *de Trãquill. cap 9.*

est, tamdiu rationem habebo, quamdiu modum. quo mihi innumerabiles libros & bibliothecas, quarum dominus vix tota vita sua Indices perlegit? Et: *sicut plerisque ignaris etiam seruilium litterarum, libri non in studiorum instrumenta, sed cœnationum ornamenta sunt.* De hominibus qui hæc tractabant quoniam nihil diximus supra, ad Pinacothecas transeamus, quæ & ipsæ ad insaniam usque receptæ priuatim sunt. [a] Vitruuius in ædium metatione ipsarum rationem non semel sibi habendam constituit: improbauitque [b] Plinius nimium studium, quod in illis instruendis & referciendis passim ponebatur. Et quidem tabulas pictas videntur curasse Pictores, quos semel indicauisse sufficiet. Iam verò OFICINATOR A STATVIS, cuiusmodi legitur fuisse Eutyches nescio quis Augustorum Libertus; & Hermeros Ti. Claudii Cæsaris seruus Theamidianus AB MARMORIBVS MAGISTER, faciunt ut credam, apud Cæsares saltem, non Pinacothecas tantum, sed & Agalmatothecas (ita liceat appellare) in deliciis fuisse. priuati enim his Atria referserant sua. Officinatorem à statuis, intelligo Fabrum statuarium, proximè ad vim vocis, quam & [c] Vitruuius, aliis intactam usurpauit. Explicat autem BERNARDINVS BALDVS, in perpetuo ad Vitruuium commentario. Interioris domus portio cubicula sunt, in quæ quod etiam moribus nostris, introire passim non licet, ADMISSIONALES euocabimus. [d] Macrobius; *dum ista narrantur, unus è famulitio, cui prouincia erat admittere volentes dominum conuenire, Euangelum adesse nunciat cum Dysario.* [e] Lampridius: *cum amicis tam familiariter vixit, ut communis esset ei sæpè consessus, iret & ad conuiuia eorum, a-*

a lib. 6. cap. 7.
b lib. 35. ca. 2.
c lib. 6. ca. ult.
d lib. 1. Saturnal. cap. 7.
e in Alexādro

liquos etiam haberet quotidianos etiam non vocatos; salutaretur verò quasi unus de Senatoribus, patente velo, Admissionalibus remotis. [a] Seneca huc respexit: *ignouit abauus tuus victis. nam si non ignouisset, quibus imperasset? Sallustium & Cocceium, & Duillios, & totam cohortem primam interioris admissionis, ex aduersariorum castris conscripsit.* rectè, interioris admissionis. erat enim non unica tantum admissio: idem [b] auctor: *est proprium superbiæ magno æstimare introitum, ac tactum sui liminis, pro honore dare, ut ostio suo propius assideas, ut gradum prior intra domum ponas, in qua deinceps multa sunt ostia, quæ receptos quoq; excludant.* Nec alios quàm Admissionales innuit molestus ille nugator apud [c] Horatium;

—*haud mihi deero,*
Muneribus seruos corrumpam. non hodie si
Exclusus fuero, desistam.—

In aula apud Cæsares his præerat MAGISTER ADMISSIONVM. [d] Ammianus; *summissis verbis fit Vrsicini mentio, ut consilijs rei bellicæ præstantissimi, frustraq; graui iniuria lacessiti. & per Admissionum magistrum, qui mos est honoratior, accito eodem, ingresso consistorium offertur purpura.* &c. hic autem MAGISTER etiam dictus est sine ulla alia adiectione, & hinc apud [e] Cassiodorum legitur formula magisteriæ dignitatis: & apud Corippum infra videbimus. Admissionales ipsi, ex officio admissionis aliter dicebantur. [f] Suetonius; *trepidum eum interdicta aula sub Nerone, quærentemq; quidnam ageret aut quo abiret, quidam ex officio admissionis simul expellens, abire Morboniam iusserat.* Magistro ipsi, quem diximus, is videtur adsignatus vicarius, quem proximum Admissionum vocat Ammia-

a de clemētia cap. 10. lib. 1.
b lib. 6. de benef. cap. 33.
c lib. 1. Sat. 9.
d Lib. 15.
e lib. 6. Variar
f Vespas. ca. 14

a Ammianus, & adiutorem magiſtri b Caſſiodorus. At quia retulimus, Alexandrum Imperatorem ſalutari conſueuiſſe patente Velo; Velum (ut in hæc etiam intima lectorem noſtrum calamo ducamus) obtendebatur foribus cubiculi Imperatorij, ut oculos arceret. c Corippus; *a Lib. 22.* *b lib. 6. Variar.* *c Lib. 3.*

Vt lætus Princeps ſolium conſcendit in altum,
Membraq́; purpurea præcelſus veſte locauit,
Legatos Auarum iuſſos intrare Magiſter,
Ante fores primus diuinæ nunciat aulæ.
Orantes ſe ſe veſtigia ſacra videre
Clementis domini; quos voce & mente benignus
Imperat admitti.——

idem;

Verum ut contracto patuerunt intima Velo
Oſtia, & aurati micuerunt atria tecti,
Cæſareumq́; caput diademate fulgere ſacro
Tergazis ſuſpexit Auar.——

Et hoc d Paulo Diacono ſacrum velamen eſt: *Italiam ei per pragmaticum tribuens, ſacri etiam velaminis dono confirmauit.* Ante Corippum Lampridius, de Elagabalo ſcribens: *qui ſubitò militum ſtrepitu exterritus, in angulum ſe condit, obiectuq́; Veli cubicularis, quod in introitu erat cubiculi, ſe texit.* Videntur autem in Palatio frequentia fuiſſe Vela. tum quia e Suetonius ſcribit, prætenſa fuiſſe foribus etiam ſolarii Vela, tum quia VELARIORVM præſidatum & præfecturam in domo Auguſtana fuiſſe liquidum eſt. Neapoli; *d lib. 16. de geſt. Rom.* *e Claudio cap. 10.*

D · M
L. FLAVI. AVG

LIB. PRIMIGENI
SVPRA. VELARIOS
DE. DOMV. AVG &c.

Romæ;

TI. CL. THALLVS
PRAEPOSITVS. VELARIORVM
DOMVS. AVGVSTANAE &rel.

Neque Romani tantum Principes conclauium fores Velis obtexerunt, sed & Barbari. [a] Sidonius de Theodorici Regis VVisigothorum stipatoribus : *circumsistit sellã comes armiger, pellitorũ turba satellitum ne absit, admittitur, ne obstrepat, eliminatur, sicq; pro foribus immurmurat, exclusa Velis, inclusa cancellis.* Quod autem diximus hoc factitatum fuisse, ut Velum visum arceret, ea quidem causa fuit, sed & alia propior & penè sola, ratio venerationis, quæ & in priuatorum ædibus (ut dicemus) pro suo modo fuit. Deorum sanè simulachra antiquitus obiecto Velo abdebantur. [b] Appuleius: *ac dum Velis candentibus reductis in diuersum, Dea venerabilem conspectum apprecamur.* [c] Sulpicius Seuerus ; *quia esset hac Gallorum rusticis consuetudo, simulachra Dæmonum, candido tecta velamine, misera per agros suos circumferre dementia.* Hoc autem à Diabolo fuit, qui Velum tabernaculi, & Velum templi ridiculè voluit æmulari, ut & alia huius generis sexcenta. A simulachris, Velamentorum obiectus transiuit ad consistoria iudicum. [d] Constantius Imperator ; *non sit venale Iudicis Velum, non ingressus redempti, non infame licitationibus Secretarium, non visio ipsa Præsidis cum precio.* Ab his ad limina Grammaticorum, in honorem secreti, an verò in tegumentum erroris, dubitat

[a] Epist. cit.
[b] lib. 11. metã.
[c] lib. 1. de vita D. Martini.
[d] Claudia cap. 10.

D.

D[a] Augustinus. In summa quidquid abdendum fuit, Velo condebatur. [b] Martialis;

At meretrix abigit testem, Veloq; seraq;

extulitque[c] Ausonius prouerbii loco,

Non occursator, non garrulus, obuia cernens;
Valuis & Velo condita non adij.

Quo forsan alludunt Vela in thalamo, quæ recenset [d] Chrysologus: *ex quo ad desponsandum suam Ecclesiam Christus aduenit, thalamus ornatur Sponsæ, & ornatur auro fidei, argento sapientiæ, virtutum gemmis, sanctitatis Velis.* Seruius: *ideò autem etiam in domibus tendebantur aulæa, ut imitatio tentoriorum fieret, sub quibus bellantes semper habitauere maiores. unde & in thalamis hoc fieri hodie conspicimus.* Apud nos retento Hebræorum more, velabãtur olim aditus templorum & interni & externi. [f]D. Hieronymus; *erat ergo sollicitus si niteret Altare, si parietes absq; fuligine, si pauimenta tersa, si Ianitor semper in porta, si Vela semper in ostijs.* [g]Gregorius Turonensis: *alia quoq; vela, quæ vel parietibus vel ostijs dependebant, ad primum flammæ flatum exusta sunt.* Indicant hæc veteres è musiuo picturæ, quas nos in absidibus Altarium Romæ nõ semel contemplauimus. Imò supersunt etiam hodie ibidem porticus templorum, veluti Alexii, Sabinæ, Augustini in schola Græca, Cosmatis, & Chrysogoni, in quibus cernuntur annuli velares inserti adhuc ferreis vectibus. Anastasius Bibliothecarius non semel; *Vela de fundato, Vela de Chrysoclauo, Vela de quadrapulo, Cortinam Alexandrinam, Vela alba holoserica:* Et huius quidem loci forsan est inscriptio, quæ visitur Coloniæ Agrippinæ;

a lib. 1. cõfess. cap. 12.
b lib. 1. 91.
c Epiced. in Patrem.
d extremo sermo. 22.
e 1. Aeneid.
f in epitaph. Nepotiani.
g de glor. confessor. cap. 65.

CASSIVS
VELARIVS
FANI. S. GER. P
COM. STIP. XXVIIII. &c.

Cathedræ Episcoporum & ipsæ velatæ fuerunt, ut notauit magnus [a] BARONIVS. Summi etiam Pontifices hæc videntur non reiecisse; cum [b] Iohannes Diaconus scribat, Hebræos mercatores numquam fuisse admissos ad collocutionem, seu obtutum summi Pontificis, sed extra Velum longissimæ porticus, non quidem in scamnis, sed in pauimento sedentes, suscepta precia numerasse. Sepulchris etiam nostrorum, Vela prætendi cõsueuisse testatur abundè [c] Prudentius;

a in not. ad martyrolog. 18 Ianuar.
b in Vita D. Gregorii apud Sur. To. 2.
c Cathemerin Hym. 10.

Hinc maxima cura sepulchris
Impenditur, hinc resolutos
Honor ultimus accipit artus,
Et funeris ambitus ornat.
Candore nitentia claro
Prætendere lintea mos est.

[d] Sedulius Iudam incessens;

d lib. 5. carmi.

——sed nil tibi gloria sæue
Traditor illa dabat, pedibus consistere nudis,
Qui sensu pollutus eras, velut omne sepulcrum
Exteriora gerens albæ velamina formæ,
Sordibus interius, fœdoq; cadauere plenum.

Hic autem candor videtur peruenisse ad nos ab Hebręorum consuetudine, apud quos sepulcra visebantur [e] dealbata, & mirum est, nisi huc alluserit [f] Paulus, Ananiam vocando parietem dealbatum. Quod & apud Ethnicos videtur obtinuisse. [g] Ammianus: *suasitq; consarci-*

e Matthæi 23. 27.
f Actor. 23.
g Lib. 16.

farcinatis mendaciis, læsæ maiestatis arcessere maritum insontem, & fingere quod velamen purpureum à Diocletiani sepulchro furatus, quibusdam consciis, occultabat. [a] Alcimus Auitus; [a lib.3.cap.11.]

Ille quidem celsa, dudum qui floruit aula,
Fletibus ad tumulum stipato funere fertur,
Auratoq; datur conditus membra sepulcro,
Et preciosa tegunt elatum lintea marmor.

Transtulit autem & hunc ornatum ad sepulchra Sanctorum Christiana pietas, pallis lineis & holosericis impositis, ut videre sæpè est apud Gregorium Turonensem. Hæc de publicis Velis. Priuati & ipsi foribus suis prætendebant. [b] Seneca: *nemo irrumpit, nemo cogitationem meam impedit, quæ hac ipsa fiducia procedit audacius. non crepuit subinde ostium, non alleuatur Velum.* [c] Vlpianus; *sicut prothyrum domus, si velamen est,* inquit, *instrumento domus continetur.* Meminit autem idem I.Cs. Velorum, quæ frigoris vel umbræ causa in domo essent; Velorum ciliciorum, quæ ideò pararentur, ne ædificia vento vel pluuia laborarent; Velorum quæ in hypæthris, quæ circa columnas extenderentur; quibus addemus & nos Vela & Aulæa tricliniaria, item Vela amphitheatralia, quæ per milites classiarios (inquit [d] Lampridius) duci mos fuit. Admissionalium vicem functi sunt apud priuatos frequentius CVBICVLARII. [e] Cicero: *iam cætera Iurisdictio nec imperita & clemens, cum admirabili facilitate. aditus autem ad me minimè prouinciales. nihil per cubicularium. ante lucem inambulabam domi, ut olim candidatus.* Hi dominum tuebantur. quo fit ut [f] Alfenus cubicularios numeret inter eos, qui ad patrisfamilias cor-

[b Epist.80.] [c L.12.de fun. instr.] [d in Cōmodo.] [e lib.6.ad Att. ep.2.] [f L.203.de Verbor. signif.]

a Declã.328. pus tuendum præpositi destinatique essent. a Quintilianus: *an verò parum iustas sæuiendi causas habebam aduersus cubicularium? dominum suum non defenderat, non seruauerat, nesciebat quis dominum suum occidisset.* Hac ex causa b Tacitus excubias vocat: *sanè consilium occuluit, telum inter ignaros parauit. num excubias transiret, cubiculi fores recluderet, lumen inferret, cædem patraret, omnibus nesciјs?* Nec aliud c Cæsarem mouit, cum in prædones incidisset, ut ceteris comitum seruorumque dimissis, detineret Medicum, & cubicularios. scilicet illis carere poterat, his non poterat. In Palatio autem, Præpositum fuisse cubiculo, perhonestum munus fuit; ut de Helicone præfecto cubiculo Caij Cæsaris testatur d Philo. Contigit hoc Calligono ut vidimus Valentiniani, & Parthenio Domitiani apud e Suetonium, qui & f Saturium quendam recenset decurionem cubiculariorum. Erant enim non unus aut alter, qui apud Cæsares hoc munere fungerentur. g Capitolinus: *reliqui autem cubicularij Palatini (nam suos, statim ut Imperator factus est, filijs emancipatis dederat) diffugerunt.* confirmat antiquum epigramma;

b L.6.14. Annal.

c Suetõ cap.4.

d de legatiõe.

e cap. 16.

f cap. 17.

g Pertinace

M. LIVIVS. AVGVSTAE
L. AMARANTHVS
SVPRA. CVBVCLARIOS

Hi verò gratiosi apud dominum, maximis quibusque muneribus præficiebantur. h Cassius enim cubicularius Alexandri Imperatoris, accersit Martinam virginẽ. Nescio quis i alius eiusdem ordinis, Manuel, Sabel & Ismael martyres inuitat ad sacrificandum, Iuliani Cæsaris nomine. k Maximus Almachij Præfecti urbi cubicu-lari-

h i Sur. To.3.

k Breuiar. Rõ. 14. Apr.

larius, Valeriani & Tiburtii supplicium exigit. Hinc Tyrii & Sidonii, quibus infensus erat Herodes,[a] Blasto, qui erat super cubiculum Regis, deprecatore usi sunt. Eodem respexerunt Legati Hebræorum,[b] Heliconem Libertum præfectum cubiculo Caij Cæsaris, obsequio & muneribus conati sibi deuincire. Notatque Lampridius, Commodum omnia ex nutu cubiculariorum semper fecisse. Quod nemini mirum videri debet, cum Regium cubiculum ad rerum propè diuinarum venerationem accederet. [c] Petrus Chrysologus: *quantum secretum cubiculi sit regalis, quali reuerentia, quo tremore locus habeatur, ubi ipsa Principis requiescit potestas, quam nulli extraneo, immundo nemini, nulli infideli pateat illuc & permittatur accessus; quàm munda, quàm casta, quàm fidelia ibidem præstolentur obsequia, Imperialis aulæ manifestis docetur insignibus.* Cubicularii autem armigerorum operam aliquando impleuerunt. [d] Ammianus; *post abruptum periculum, cui adeò proximus fuit, ut galeam eius cubicularius ferens, auro lapillisq; distinctam, cum ipso tegmine penitus introiret.* Quin & copiarum ductores fuerunt.[e] Anastasius: *eodem tempore misit Imperator Iustinianus Narsetem eunuchum, & cubicularium suum in Italiam* &c. Quo fit, ut minimè sit mirandum, apud Reges [f] Anglorum, cubicularium, qui & camerarius dicebatur, æs regium adseruasse. Item apud [g] Francos cubiculariis Regiis honorem aliquando maximum delatum fuisse. Et ab hac interiore custodia cubicularii nostri, ut dominicorum facinorum conscii, in caput quandoque dominorum torquebantur, velut etiam alij promiscuè serui, ut [h] Apuleius & [i] Ammianus testantur. Habebat autem &

a Actor. Apostolic. cap. 12.

b Philo de Legat.

c Serm. 141.

d Lib. 27.

e in Vigilio.

f Ealredus in Vita S. Eduardi. apud Surium Tomo 1.

g Massonius in Ludouico Balbo.

h lib. 10. metã.

i Lib. 28.

a Domitiano cap. 17.

b in Alexādro Seuero,

c cap. 7.

d cap. 2.

e Anastasius Bibliothec.

f lib. 2. de arte am.

g lib. 4. de his Fabius minor multa, Declā. 1. & 2.

cubiculum ſuos Lares. [a] Suetonius: *puer qui curæ Larium cubiculi ex conſuetudine aſsiſtens, interfuit cædi, hoc amplius narrabat* &c. Neque enim hæc de Laribus communibus accipio, ſed de Larario ut vocat [b] Lampridius: *uſus viuendi* (inquit) *eidem hic fuit, primum ut ſi facultas eſſet, id eſt ſi non cum uxore cubuiſſet, matutinis horis in Larario ſuo, in quo & diuos Principes, ſed optimos & lectos, & animas ſanctiores, in queis & Apollonium, & quantum ſcriptor ſuorum temporum dicit, Chriſtum, Abraham & Orpheum, & huiuſcemodi Deos habebat.* Idem ſecundi Lararij meminit, & Lararij maioris. Quod autem apud [c] Suetonium de Auguſto legimus; *(Thurinum cognominatum, ſatis certa probatione tradiderim, nactus puerilem imagunculam eius æream veterem, ferreis ac penè iam exoleſcentibus literis, hoc nomine inſcriptam; quæ dono à me Principi data inter cubiculares colitur;)* hoc ſanè ad cubicularios Lares referendum eſt. Nec alibi, quàm in hoc ſecreto Larario L. [d] Vitellius A. Imperatoris pater, imagines videtur coluiſſe aureas Narciſſi & Pallantis Libertorum. Et quia ſanctos & beatos viros dormire in Domino uſurpat eccleſiaſtica loquendi conſuetudo, unde cœmeteria, & decantata ſeptem dormientium memoria; ideò [e] Leonem I ſanctiſſimum Pontificem legimus, ſepulchris Apoſtolorum cuſtodes adhibuiſſe, qui dicuntur cubicularii, ex Clero Romano. Collegam cubiculario adſignabimus illum, cuius meminit [f] Ouidius;

Fac plebem (mihi crede) tuam: ſit ſemper in illa
Ianitor, & thalami qui iacet ante fores.

à qua conſuetudine narrat [g] Dionyſius Halicarnaſſæus Tarquinium, clam Ianitoribus, qui ad cubiculi ianuā

dormi

dormiebant, stricto gladio cubiculum Lucretiæ ingressum fuisse. Et hi erant CVSTODES cubiculares. [a] Iuuenalis, *Pone seram, cohibe. sed quis custodiet ipsos* *Custodes?*——— [a] Sat. 6.

[b] Appuleius: *Barbarus iste, cum necessariam profectionem pararet, pudicitiamq́ue caro coniugio conseruare summa diligentia cuperet, seruulum suum Myrmecen, fidelitate præcipua cognitum, secretum commonet, suaq́ue dominæ* CVSTODIAM *omnem permittit*. Briseis apud [c] Ouidium, [b] lib. 9. met. [c] Epist. 3. Hero.

Sæpè ego decepto volui custode reuerti,

Sed me qui timidam prenderet hostis erat.

[d] Ouidius ipse: [d] lib. 2. amor. El. 2.

Quem penes est dominam seruandi cura Bagoë. [e] El. 3.

[e] &,

Heu mihi quod dominam, nec vir nec fœmina, seruas.

In hæc ædium intima coniiciemus exoletos, imitatos fœminas pueros, in deliciis habitos, quos præterimus lubentes, ne turpi recensendo ministerio, honesti lectoris, qualem nobis contingere cupimus, modestiæ incommodemus. Neque verò huic nostræ cubiculi collocationi aduersantur dicta CHRISTI domini Lucæ XI. Quod enim ibi paterfamilias lectum & cubiculum ianuæ videtur applicuisse, id extra ordinem fuit, & magno cum mysterio. *O quàm dare vult* (exclamat [f] Chrysologus) *qui se inquietari taliter, taliter patitur suscitari! O quàm necessitatis esse suæ, quod suæ potestatis est, vult videri! O quàm pulsanti iste gestiuit occurrere, qui sic secreti sui cubile ipsam collocauit ad ianuam!* DIAETARIIS seu ZAETARIIS diæta nomen imposuit. Diæta autem fuit vel cœnatio, vel cubiculum; vel cubiculi & triclinii appendix. [f] Serm. 39.

a lib. 5. histor. eccl. [a] Abdias: *iam enim regnum paratum vobis, & ex coruscantibus gemmis Zatas instructas, plenas gaudij, plenas epulis, plenas delicijs, plenas deniq; vita perpetua & lumine aeterno, paruo tempore amisistis.* D. [b] Sebastianus: *quanto magis illarum vos debet pulcritudo inuitare domorum, ubi sunt triclinia auro puro radiantia, quae ex gemmis & margaritis habent Zatas instructas?* Meminit autē non semel [c] Plinius iunior. Has, quia multæ erant in unica domo, discernebant apposito nomine numinis alicuius, vel alterius cuiuspiam rei. Exemplo sit celebris apud Lucullum Apollinis diæta, & illa altera eidem cognominis, cuius in veteri lapide adhuc extat mentio;

b apud Sur. To. 1.

c lib. 2. ep. 17. lib. 5. ep. 6.

GESTATIO
CIRCINI. EXTERIOR
A DIAETA. APOLLINIS
AD. DIAETA. EANDEM
IN. CIRCVITV. P. ∞. CC
LXXVII.

d Suetonius Claudio ca. 10

Item in Palatio Hermæum, in quod recesserat [d] Claudius exclusus ab insidiatoribus Caij Cæsaris. In eodem Palatio fuit cœnatio nomine Iouis, cuius meminit in Pertinace Capitolinus. Mica Domitiani, & Timonion Antonij, indice non egent, cum per se nota sint satis. Verba etiam Dominica apud [e] Matthæum Euangelistam; εἴσελθε εἰς τὴν χαρὰν τοῦ κυρίου σου, *intra in gaudium Domini tui*; vix aliter Grammaticè, quàm de diæta, seu cœnaculo possunt intelligi, quod Dominus χαρὰν vel appellasset vel inscripsisset. Et verò hæc seu inscriptio seu appellatio, non dedecebat locum in quo (ut parcè dicam) gaudium & hilaritas debacchabantur. Ad hæc verbum

e cap. 25.

verbum εἴσελθε, quod Latinè eſt intra, vel ſubi, eò nos ducit etiam inuitos, uti etiam ſentit V. cl. IOH. GEORGIVS HERVVARTVS Sereniſſimi BAVARIAE DVCIS intimus Conſiliarius, abſtruſarum antiquitatum promus & condus. Vox quoque ipſa χαρὰ de epulis ſumitur, ut animaduertit nobiliſſimus idem vir, in libro [a] Eſther; ἦγον αὐτὴν ἡμέραν μετὰ χαρᾶς καὶ εὐφροσύνης. Seruo autem id quod erat exuere cupienti, nihil fermè iucundius obtingere poterat, quàm cœnæ & conuictus dominici participem fieri. Et quidem [b] I.Cti. recenſuerunt ſpeciem manumiſſionis per accubitum ſerui à domino inuitati, deſumpto forſan more è Saturnalibus feriis, quibus libertate Decembri, ut ille ait, ſerui dominabantur, domini ſeruiebant. Quod autem verba CHRISTI Domini de conuiuio, & diæta accipienda ſint, confirmatur ex illis, quæ leguntur apud eundem [c] Matthæum, καὶ τὸν ἀχρεῖον δοῦλον ἐκβάλλετε εἰς τὸ σκότος τὸ ἐξώτερον. tenebræ enim exteriores, ut animaduertit acutiſſimus MALDONATVS, opponuntur copioſo tædarum, lampadarum, lychnorum lumini, quo cœnaculum illuſtrabatur. Neque non huc pertinent ὁ κλαυθμὸς, καὶ ὁ βρυγμὸς τῶν ὀδόντων. Excluſum enim & eiectum, amictum ſindone ſuper nudo, ut ab Euangelio non abeamus, agentem ſub dio in tenebris, & metuentem ſibi, reputantemque ignominiam ſuam, ecquid aliud manebat quàm fletus & ſtridor dentium? Quæ ſi libero capiti contingebant, cur negemus eadem accidere potuiſſe infelici ſeruulo, quem vili tunicula indutum, torqueret mala conſcientia perperam factorum, & domini præceps ira, ad flagella & cruces properantis? Illa verò

a cap. 9.

b Caius inſtitutionum lib. 1. cap. 1.

c eod. cap. 25.

eiusdem Matthæi; ἐπὶ πολλῶν σε καταςήσω, videant eruditiores, an adaptari possint ad triclinium C. Pompeij Trimalcionis, in cuius prima parte, ut ait Petronius, Procurator rationes accipiebat. Diætarios legimus, tum Philodespotum illum ex Hermæo, cuius [a] meminimus, tum hospitem Sanctorum martyrem Castulum, qui Zætarius Palatii inscribitur in [b] martyrologio. Zæta autem & Zætarius Diæta sunt & Diætarius ea formatione, qua [c] Zarrhytum pro Diarrhyto, pro Diabolo [d] Zabulum, pro Dianio Zanium & pronunciari & scribi, alij obseruauerunt. Neque adeò mirum videri hoc sinunt voces non paucæ, Latinæ ortu & notione, in quibus efferendis nos D in Z vertimus, ex communi tum Italicarum dialectorum, tum [e] nationum ferè omnium consensu. Nomen DEI ipsius apud Latinos sunt qui deriuent à voce Græca ΖΕΥΣ, solerti profectò & valdè probanda coniectura. Lapicidinæ seu Lautumiæ in agro Vicetino sunt, indigenis & peregrinis ob nouitatem spectaculi celeberrimæ, in quibus naturæ & artis pugna maior sit an concordia, meritò ambigimus. Eas patria voce appellamus Costoza, antiquo nomine sensim & per licentiam, quam diximus, immutato; maioribus enim nostris procul dubio re & nomine custodia fuit. Et hæc in gratiam hominum nostrorum dicta sint. Ad Diætarios porrò ut reuertamur, Diætis præfuit DIAETARCHVS. Romæ;

DIS. MANIBVS. DEXTRI
CAESARIS. SERVO. DI
AETARCHO. DOMVS
AVG. TREBONIA. LAV
DICE &c.

Quod

[a] Vet. inscript.
[b] 26. Mart.
[c] Surita ad itiner. Anton.
[d] Lipsi. de pronunc. cap. 16. Isidor. lib. 20. orig. cap. 9.
[e] Mitalerius ad Val. Max.

Quod verò habent glossaria. *Atriensis* Διαιτάριος, Διαιτάρχης, ex eo capite non improbamus, quod in Atrio ut diximus cœnabant veteres, & Diæta ut vidimus cœnatio fuit & cœnaculum. Oblectamenta domus, Silvæ, Ambulationes, Viridaria, licet [a] pensilia essent aliquando, in superficiario tamen habitationis solo, ut plurimum constituta erant. [b] Horatius;

[a] Fil. Seneca Ep. 122. Pater lib. 5. cõtrou.

[b] lib. 1. epist. 10

Nempe inter varias nutritur Silua columnas,
Laudaturq́ue domus, longos quæ prospicit agros.

[c] Tibullus;

[c] lib. 3. El. 3.

Et nemora in domibus sacros imitantia lucos,
Aurataq́ue trabes, marmoreumq́ue solum.

[d] Iuuenalis;

[d] Sat. 4.

Quid refert igitur quantis iumenta fatiget
Porticibus, quanta nemorum vectetur in umbra,
Iugera quot vicina foro, quas emerit ædes?

[e] Martialis:

[e] lib. 12. 50.

Daphnonas, Platanonas, aërias cyparissos;
Et non unius balnea solus habes.

[f] Plinius: *Iam quidam Hortorum nomine in ipsa urbe delicias, agros, villasq́ue possident.* [g] Iuuenalis; cum dixisset;

[f] lib. 19. cap. 4.

[g] Sat. 14.

Tandem pro multis vix iugera bina dabantur
Vulneribus ——

subdit;

Nunc modus hic agri nostro non sufficit horto.

His peculiares homines è seruitio curam impendisse nemo negabit. Et Romæ olim profectò in musæo Carpensi legebatur;

SEX. POMPEIO. SALVIO. SEX. POM. SER. A. PEN
DICE. CEDRI. ITEM. AB. HORT. CVLT. H. S. E &c.

En seruum A'. PENDICE CEDRI, & AB HORTORVM CVLTVRA. Et hic sanè adnotanda est Pendicis vox, quæ à nostris ciuitate donata, nescio an alibi apud auctores Latinos legatur. Hanc frequentem apud Poetas nostros; inepti profectò sunt, qui ab appendice deriuant. Ab horti cultura fuit genero Vandalorum Regis in Africa [a] Paulinus Nolanus Episcopus sanctissimus vir, qui seipsum pro redimendo viduæ filio, in seruitutem dedit. At in familia Cæsarum VILLICI seu PROCVRATORES HORTORVM fuerunt, tam urbanorum quàm suburbanorum; pro dignitate videlicet, ne dicam superbia, diuinæ domus;

[a] Gregor. lib. 3. Dial. cap. 1.

D M
FELICI. CAES. SER
VILLICO. HORTORVM
MAIANORVM &c.

&:

GENIO
COETI. HERODIAN
PRAEGVSTATOR
DIVI. AVGVSTI
IDEM. POSTEA. VILLICVS. IN
HORTIS. SALLVSTIANIS &c.

item;

LOCVM ADSIGNATVM. A. MOSCHO. PROC
HORTORVM. MAIANORVM. ET. LAMIANOR

Respexit ad hoc hortense Cæsarum patrimonium iunior [b] Plinius: *circumfertur sub nomine Cæsaris, tabula ingens rerum venalium, quod sit detestanda auaritia illius, qui tam multa concupiscebat, cum haberet superuacua tam multa. tunc exi-*

[b] Panegyr.

exitialis erat apud Principem huic laxior domus, illi amænior villa, nunc Princeps in hæc eadem dominos quærit, ipse inducit ipsos. illos magni aliquando Imperatoris hortos, illud numquam nisi Cæsaris suburbanum, licemur, emimus, implemus. Et de his demum illud maioris [a] Senecæ iure dici poterat, *latiusq; nunc Villici, quàm Reges imperant.* SVBVILLICVS huius ordinis fuit, ut indicat titulus antiquus, [a] lib. 5. cõtrou.

HERMEROTI. VICARIO. SVO
LVPERCVS. SVBVILLICVS
HORTORVM. ANTONIANOR
BENEMERENTI. FECIT

Hoc autem muneris tetigit forte [b] Seneca: *quo inquam te isti efferunt? ad ostium alicuius ostiarij, ad hortos alicuius ne* ORDINARIVM *quidem habentis* OFFICIVM. Viridiaria seu viridaria instructa fuisse hominibus qui colerent & ornarent, probat sepulcralis inscriptio, [b] lib. 3. de benef. cap. 28.

L. CORNELII L. L. SASAE
MAGNII. VIRIDIARII
MONVMENTVM &rel.

AQVARII, præter illos publicos, etiam priuati fuerunt, qui salientes curarent, pro familiarum quâ usu quâ voluptate. Aquæ sanè in eam copiam immissæ sunt in domos priuatas, ut [c] Seneca Rhetor, in summis culminibus ædium, nauigabilium piscinarum freta haberi, alicubi testatus sit. Horti adhæc, Cubicula, Cænacula, Balnea, & corruptelæ denique omnes (ut conqueritur Frontinus) perpetuis salientibus instructæ fuerunt. [d] Iulius Paulus: *domo cum omni iure suo, sicut instructa est, legata, urbana familia, item Artifices & Vestiarij, & Zetarij & Aquarij eidem domui seruientes legato cedunt.* De publi- [c] lib. 5. cõtrou. [d] lib 3. Sent. tit. 7.

cis Aquarijs superius satis dictum est. Hoc unum erit
appendiculæ loco, M. Cœlium Rufum cum Taberna-
rijs & Aquarijs pugnasse, & quidem non cum hisce no-
[a] de aquaeduct. stris, sed cum illis qui ex familia publica erant. [a] Fron-
tinus; *ac de vitijs huiusmodi nec plura nec meliora dici pos-
sunt, quàm à Cælio Rufo dicta sunt in ea concione, cui titulus
est de Aquis.* Fuerunt & Aquarij Cæsariani, ut indicat
antiquus titulus dedicationis, quem nos Romæ exscri-
psimus;

NYMP. SANC. SAC. EPICTETVS
AQVARIVS. AVG. N.

[b] Lib. 4. Aquariorum artes [b] Manilius recensuit;

Ille quoq; inflexa, fontem qui proijcit urnâ,
Cognatas tribuit iuuenilis Aquarius artes.
Cernere sub terris, undas inducere terris,
Ipsaq; conuersis aspergere fluctibus astra,
Littoribusq; nouis per luxum ludere ponto;
Et varios fabricare lacus, & flumina ficta:
Et peregrinantes domibus suspendere riuos;
Mille sub hoc habitant artes, quas temperat unda.

Neque verò lectori nostro iniucundum fore arbitra-
mur, si ad leuandum tædium diuturnæ lectionis, ad a-
mœnos illum fonticulos deduxerimus, ut assideat tan-
tisper, & paruâ interiectâ morâ vegetior exurgat.
[c] Lib. 7. 49. [c] Martialis;

Fons dominæ, regina loci quo gaudet Hiantis,
Gloria conspicuæ deliciumq; domus:
Cùm tua tot niueis ornetur ripa ministris,
Et Ganymedæo luceat unda choro:
Quid facit Alcides sylua sacratus in ista? &c.

idem

[a] idem alibi: [a] Lib. 7. 14.

Quis puer hic nitidis adsistit Hiantidos vndis,
Et fugit ad dominam Naida? numquid Hylas?
O benè quod sylua colitur Tyrinthius ista,
Et quod amatrices tam propè seruat aquas?
Securus licet hos fontes Argiue ministres. &c.

En ministros FONTANOS, annumerandos gregi non magis Aquariorum, quàm Pocillatorum turbæ. Iurisconsulti autem nostri vasa hæc recensent salientibus aquis accommodata; plumbeum Castellum, Fistulas sub terra missas, Ahenum lateribus circumstructum, Fistulas fictiles, Epistomia, Canales, Automata, Cantharos, Personas. Crateres, Vasa ænea. Expressiones porrò aquarum Silani vocabantur. Earumdem moduli aut ad unciarum, aut ad digitorum rationem instituti erant. unde fit, ut apud [b] Paulum in epistola nescio cuius legamus, ὕδατος τοῦ ῥέοντος δάκτυλον, *aquæ fluentis digitum*, apposite ad veterem inscriptionem Suessanam, in qua ordo Decurionum Coloniæ Suessæ, C. Titio cuidã Chresimo permittit [b] L. penult. de seruit. rust. prad.

VT. AQVAE. DIGITVS
IN. DOMO. EIVS. FLVERET

Aquariorum priuatorum munera ex eorumdem familia publica satis patebũt. TOPIARII hortos exornabant, uti & nunc faciunt. & id quidem Hedera, Myrto, Lauru, Buxo, Chamædaphne, Adiantho, Acantho, & eiusdem generis alijs. [c] Plinius de cupresso loquens: *trahiturq; etiam in picturas opere historiali, venatus, classesue, & imagines rerum tenui folio, breuiq; & virente superuestiens.* iunior [d] Plinius; *alibi ipsa buxus interuenit, in formas mille* [c] lib. 16. cap. 33 [d] lib. 5. ep. 6.

descripta, litteris interdum quæ nomen domini dicunt, modò artificis. &: post has Acanthus hinc inde lubricus & flexuosus, deinde plures figuræ pluraq; nomina. legebātur olim Neapoli,

LVCRIO AVG.

TOPIARIO. EX HORTIS &c.

a Festus.

INSVLARII Insulas custodiebant. erant autem [a] Insulæ ædes grandiores, quæ non iungebantur communibus parietibus cum domibus vicinis. quales Sex. Rufus & P. Victor olim Romæ non paucas recensuerunt. Veteres autem domos vel portus vel insulas dixerunt, ut notant [b] Donatus & Festus. His videtur præfuisse nonnumquam PROCVRATOR. Petronius: *cum Procurator Insulæ Bargates, à cœna excitatus, à duobus Lecticarijs in mediam rixam perfertur.* Tetigit hæc [c] Plinius in Domitianū inuehens: *ergo in vestigia sedesq; nobilium immigrant pares domini, nec iam clarissimorum virorum receptacula habitatore seruo teruntur, aut fœda vastitate procumbunt. datur intueri pulcherrimas ædes, deterso situ auctas ac vigentes. magnum hoc tuum, non erga homines modò, sed erga tecta ipsa meritum, sistere ruinas, solitudinem pellere, ingentia opera eodem, quo extructa sunt animo ab interitu vendicare. muta quidem illa & anima carentia, sentire tamen & lætari videntur, quod niteant, quod frequententur, quod aliquando cœperint esse domini non seruientis.* Et quia in Horreis & Insulis preciosissimam plerumque partem fortunarum suarum homines opulenti reponebant, ideò serui CVSTODES appositi sunt, ut præter [d] Pomponium I.Ctum indicauit, Iuuenalis,

b Adelph. act. 4. Sc. 2.

c Panegyr. Traiani.

d L. 3. de off. Præf. Vigil.

e Sat. 14.

—*misera est magni custodia census.*

Dispo-

Dispositis prædiues Amis vigilare cohortem
Seruorum noctu Licinus iubet, attonitus pro
Electro, signisq; suis, Phrygiaq; columna,
Atq; ebore & lata testudine——

ubi antiquus interpres; *per translationem,* inquit, *disciplinæ Sparteolorum Romæ, quorum cohortes in tutelam Vrbis cum amis & cum Aqua vigilias curare consueuerunt vicinis.* [a] Paulus: *erat autem familia publica circa portas & muros disposita, unde si opus esset euocabatur. fuerunt & priuatæ familiæ, quæ incendia vel mercede vel gratia extinguerent.* Neque verò frustra circa portus & muros disposita fuit familia publica, ut enim notat Donatus ad illa Terentij in [b] Adelphis, *a L. 1. de off. Præf. Vig.* *b Loco cit.*

——*priusquam ad portam venias, apud ipsum lacum.*

Varro docet semper lacum portis additum: scilicet ob usum iumentorum exeuntium & introeuntium: præterea ut aduersum hostilem ignem portis de proximo subueniretur. idem [c] Paulus: *sciendum est autem Præfectum vigilum per totam noctem vigilare debere, & coerrare calceatum cum amis & dolabris.* Ad quem locum legendus est magnus [d] CVIACIVS, cuius obseruationem possunt non nihil locupletare verba [e] Petri Chrysologi in Serm. cui lemma est de seruo vigili, *sint lumbi vestri præcincti, & lucernæ ardẽtes in manibus vestris. nil de vestitu, nil de calciamentis, nil de ipsius occursus apparatu serui vigiles admonentur, sed tota in præcingendis lumbis mandatur cura.* De priuatis nostris [f] Apuleius: *nec secius Thrasileon, examussim capto noctis latrocinali momento, prorepit cauea: statimq; custodes, qui propè sopiti quiescebant, mox ad unum omnes, etiam ianitorem ipsum gladio conficit.* [g] Iuuencus etiam; *c Tit. cit. L. 3.* *d lib. 13. obseruat. cap. 30.* *e Serm. 24.* *f lib. 4. metã.* *g lib. 4. histor. Eu.*

Si sciret certum furis insistere tempus,
Quisq; domus custos vigilaret, & obuia ferret
Arma procul, ruptas ne quis penetraret in ædes.

a Serm de duplici Tentat. specie.

nec non & D. [a] Zeno: *tu ad hæc sine dubio respōdebis, omnia simul reposita, ac recondita claustris validissimis, & signaculis tutissimis communiui. nulli quidquam tribui: quinimmò & ad custodienda ea vigilias addidi: meas curas impendi: solicitudines tribui.* Huc usque urbanum hunc gregem calamo lustrauimus; si non totum, summa saltem eius capita. Superest autem, ut & rusticam plebem in unum locum ante oculos philologi spectatoris cogamus. Qui conuenerunt spectatum, dent operam & æquo animo adsint. auferent enim secum Exodiarij nostri quidquid fastidij non ferendi, superbissima urbana mancipia, in hanc temporariam scenam inuexerunt.

Rustica familia non fuit illa quidem (quod ad immensitatem attinet) urbanæ par; numerosa tamen & ipsa, dignaque ob ministeriorum aptam inter se rationem, quæ à nobis seorsum recenseatur. Et sanè de numero testis nobis esse poterit Cæcilius is, qui testamento suo apud [b] Plinium edixit, *relinquere se iuga boum tria millia sexcenta, reliqui pecoris ducenta quinquaginta millia.* Quot enim hominum capita tot bobus, tot pecoribus præposita fuisse arbitrabimur? diligenti sanè ratiocinatori, illa quattuor millia seruorum, quæ ipse expressit, vix huic summæ videantur sufficere. [c] Valerianus Imperator aluit in villa priuata vaccarum duo millia, ouium decem millia, caprarum quindecim millia, equas mille: ad quas sanè copias quingenti serui rustici, quos notat Vopiscus, pauci & infrequentes omninò

b lib. 33. ca. 10.

c Vopiscus.

sunt.

ſunt. Iam verò arationes illas & latifundia quæ prouincias occupabant & maria (ut inquit [a] Seneca) cingebant; num credimus vaſtitatem & inanitatem fuiſſe? minimè verò. Vnius Siciliæ ergaſtula, bello ſeruili, centum & amplius millia fugitiuorum effuderunt. [a] Epiſt. 89.

[b] Probus ille præfectus Prætorio, qui per uniuerſum orbem Romanum patrimonia ſparſa poſſedit, eam multitudinem ruſticorum mancipiorum poſſederit neceſſe eſt, ut illam pro dignitate rei, diuturna vix poſſit aſſequi cogitatio. Age Senecam aduocemus qui definiuit; [c] *Vnum putas videri ventrem, cui tot conſulum regionumq́; vina conduntur? aſpice quot locis vertatur terra, quot millia colonorum arent, fodiant. unum putas videri ventrem, cui & in Sicilia & in Africa ſeritur?* [d] idem alibi. *Quamdiu ſationibus implebimus magnarum urbium campos? quamdiu nobis populus metet? quamdiu unius menſæ frumentum multa nauigia, & quidem non ex uno mari ſubuehent.* Huius familiæ recenſionem illa nobis expedient, quæ ſcripta ſunt à [e] Vitruuio & [f] Columella, deſcribentibus villæ poſitionem. Et quidem huius alterius topographiam ſequi placet. Villa igitur erit aut urbana, aut ruſtica, aut fructuaria. rurſus urbana aut hyberna erit aut æſtiua. In hyberna paterfamilias per hyemem erat: in æſtiua per æſtatem. Huius membra erant, cubicula, cœnationes, balnearia, ambulationes, & reliqua ut in habitatione legitimè urbana; quibus non immorabimur, quoniam inſtruebantur miniſterijs eò translatis, quouſque dominus ibi permanſiſſet. Atrienſibus exempli cauſa, Balneatoribus, Fornacatoribus, Diætarijs, Oſtiarijs, Fullonibus, Mediaſtinis, Scoparijs, Suppellectilicarijs,

[b] Ammianus lib. 27.
[c] epiſt. 114.
[d] Epiſt. 60.
[e] lib. 6. cap. 9.
[f] lib. 1. cap. 6.

Tonsoribus, & reliquis alijs ad domini usum, & delicias. Atriensi autem rustico illud iniungit [a] Columella, ut suppellectilem exponat, ut curet ferramenta nitidari, & liberari rubigine. quod utique apud parcos & attentos patresfamilias obtinuisse arbitramur, qui nollent superuacuum suppellecticariorum ministerium domi habere. Et hoc non rure modò, sed etiam in urbe aliquando placuit, cum [b] Cicero Atriensi comparet illum, qui Matellionem Corinthium cupidè tractabat. Villæ rusticæ primas Columella assignat culinæ, quam in chorte cõstituit Vitruuius. Nos de Pistrino primum agemus, quod utique oportunum fuit. Præcipit autem [c] Palladius, *ut si aquæ copia patiatur, fusuram balnearum suscipiant pistrina, ut ibi formatis aquarijs molis, sine animalium, vel hominum labore, frumenta frangantur.* Quæ sanè verba indicant, non ita recentem esse usum aquariarum molarum, ut quidam arbitrantur. Alioqui viros & mulieres in pistrinum coniectos fuisse perspicuum est, ubi nimirũ non aderat aquæ vis. D. [d] Lucas in Euang. δύο ἔσονται ἀλήθουσαι ἐπὶ τὸ αὐτό· μία παραληφθήσεται &c. meminit etiam [e] Theophrastus. Et hæ quidem mulieres. de viris diximus alibi: & patet ex ijs, quæ narrat [f] auctor historiæ misc llæ, de pistrino quod Imperator Theodorus Romæ sustulit; mancipibus supplicio affectis. Culinæ adscribemus mulieres, quæ [g] PVLMENTARIA rusticis coquunt, item [h] eos qui CIBVM familiæ conficiunt. his adsignabimus [i] patinas & cacabos, sine quibus coqui non poterat pulmentarium. Expressit autem [k] Cato quid veniret nomine pulmentarij, at parcè (ni fallor) & crudum tantum respiciens non coctum.

a lib. 12. cap. 3.
b Paradox, 5.
c lib. 1. ca. penult.
d cap. 17.
e in characterib.
f lib. 13. tangit & Cedrenus.
g L. quæsitum de fund. instr.
h Colum. li. 12. cap 3.
i L. 18. de fundo instr.
k Tit. 58.

Sunt

Sunt huius loci FOCARIAE, quarum meminerunt [a] Pōponius, [b] Vlpianus, & [c] Paulus. Focus enim fuit in coquinis. [d] Arnobius: *& quid quæso ut faciat præsidatum focorum Deus iste sortitus est? per humani generis coquinas currit, inspiciens & explorans quibus nam lignorum generibus ardor in foculis excitetur* &c. [e] Sunt qui focarias concubinas interpretentur; & profectò non malè. possumus siquidem ex [f] Varrone coniecturam confirmare, is enim de pastoritia concubina scribens: *sed eas* (inquit) *mulieres esse oportet firmas, non turpes, quæ in opere ut in multis regionibus non cedant viris: ut in Illyrico passim videre licet, quod vel pascere pecus, vel ad* FOCVM *afferre ligna, ac cibum* [g] *coquere, vel ad casas instrumentum seruare possunt.* Et sanè FOCARII, quos vocat [h] Vlpianus, ad culinam pertinuerunt, cum eos ATRIARIIS adiungat. CELLARII vel CELLERARII à cella nominati, curabant aliquando ut essent saluæ rationes, inquit [i] Vlpianus. Ceterum [k] præbebant familiæ potionem, & cibum; eorumque diligentiam præceptionibus instruxerunt [l] M. Ambiuius, Mænas Licinius, & C. Matius. Et hos [m] Varro PROMOS videtur appellare, ut & [n] Columella. Culinæ proximum statuemus [o] VALETVDINARIVM primò, tum [p] Cellas seruorum solutorum, quos in uniuersum OPERARIOS vocabimus, ut appellat & [q] Varro; AGRICOLAS nimirum, & qui OPVS ruri faciebant inquit Terentianus [r] Geta. Hic est [s] MEDIASTINI locus, [t] SARRITORIS seu [u] SARTORIS, [x] OCCATORIS, [y] RVNCATORIS, [z] MESSORIS, & aliorum huiusmodi, quos [a] OPERAS vocat Horatius, ut & rustici nostrates. Messores corbe insignes erant. [b] Ouidius;

a L.15.de fun. instr.
b L.12.eod.
c lib.3. Sent. tit. 7.
d lib.4.aduer. Gent.
e Gul.Furner. ex L. 2. c. de don.int.Vir.et uxor.
f lib. 2. de R. R. cap. 10.
g Turnebus li. 8. cap. 9.
h L. 1. Nautæ, Caup. Stabul.
i L.12.de fun. instr.
k Colum. lib. 11.cap.1.
l Colum.li.12. cap 4.
m lib. 1. de R. R cap 16.
n lib 12.cap.3.
o Colum. lib 11 cap. 1. lib. 12. cap.3.
p lib. 1. cap 6.
q lib. 1. de R. R cap. 17.
r Phorm. act. 2. Sc. 1.
s Colum. lib. 1. cap. ult.
t Lib. 2. cap.13 Colum. Varro lib. 1. cap. 29.
u Plautus Captiuis.
x Colum. lib. 2. cap. 13.
y z Colum. loco prox. cit. a Lib. 2. Sat. 6. b Lib. 13. Meta

O quoties habitu duri messoris aristas
Corbe tulit, veriq; fuit messoris imago.

a Lib. 4. El. 2. [a]Propertius,

Arma tuli quondam, & memini laudabar in illis:
Corbis ac imposito pondere messor eram.

b L. 24. de fun instr. COLONI ex hoc numero sunt, & recensuit [b]Iulius Paulus, à quibus videntur profluxisse coloni originarij, & adscriptitij glebales, quorum extat apud Iuris tum Pontificij tum Cæsarei conditores celeberrima mentio. D. c lib. 10. de ciuit. Dei cap. 1. [c]Augustinus: *non sicut appellantur Coloni, qui conditionem debent genitali solo, propter agriculturam sub dominio possessorum, sed sicut ait quidam Latini eloquij magnus auctor* &c. Adscriptitij sunt, glebæ quam incolunt adsignati, de- d lib. 2. in Eutrop. uoti aratris & rastris, ut loquitur [d]Claudianus. Et horum contubernales mulieres nos utique non vexabimus, diuellendo & aliò transferendo. Imò & inibimus e f L. 12. & 16. de fund. instr. gratiam ab ipsis opinor, si [e]LANIFICAS & [f]LANIAS cohabitare permiserimus. Et in hunc fortè usum habiti sunt aliquando in fundo TEXTORES, & instituti Hystones in- g lib. 1. de rer. cap. 2 quit [g]Varro. Et sanè curam vestis conditæ uni villicæ h lib. 12. cap. 3. præscribit [h]Columella. & insuper ut præparatas & pectitas lanas habeat, ex quibus sibi, actoribus, & alijs in honore, seruilis vestis domi conficiatur. monet prætere rea ut ad telam accedat, ac si quid melius sciat doceat. i lib. 6. metam. Textrinum & Textricem ob oculos ponit [i]Ouidius;

Haud mora consistunt diuersis partibus ambæ,
Et gracili geminas intendunt stamine telas.
Tela iugo iuncta est, stamen secernit arando:
Inseritur medium radijs subtemen acutis,
Quod digiti expediunt, atq; inter stamina ductum

Per-

Quod digiti expediunt, atq; inter stamina ductum,
Percusso feriunt inserto pectine dentes.
Vtraq; festinat, cinctaq; ad pectora vestes,
Brachia docta mouent, studio fallente laborem.

de textrino rustico hæc cecinit [a] Sidonius; *a in Burgo Pont. Leont.*

Continuata dehinc videas, quæ conditor ausus
Aemula Palladijs textrina ducere templis.
Hac celsi quondam coniux veneranda Leonti
(Qua non ulla magis nurus umquam Pontia gaudet
Illustris pro sorte viri) celebrabitur æde
Vel Syrias vacuasse colus, vel Serica fila
Per cannas torsisse leues, vel stamine fuluo
Prægnantis fusi mollitum nosse metallum.

Nunc pergamus ad Ergastulum cum Columella. Fuit autem domicilium FOSSORVM, qui compediti erant. [b] Iuuenalis: *b Sat. 11.*

Ipse focis breuibus ponebat oluscula, quæ nunc
Squallidus in magna fastidit compede Fossor.

[c] idem alibi; *c Sat. 14.*

Quid suadet iuueni lætus stridore catenæ,
Quem mirè afficiunt inscripta Ergastula, carcer
Rusticus?——

[d] Seneca pater: *arata quondam populis rura, singulorū nunc Ergastulorum sunt, latiusq; nunc villici, quàm Reges imperant.* Ergastulorum esse rura dixit Seneca ea ratione, qua [e] Plinius scripsit, *coli rura Ergastulis pessimum est*, id est mancipijs Ergastulorum. At quindecim vincti Ergastulum constituebant, si [f] Appuleio credimus. His præerat ERGASTVLVS ut appellat [g] Nonius, quem ERGASTVLARIVM vocat [h] Columella. Eunus sanè dux ille no-

d lib. 5. cōtrou.
e lib. 18. cap. 6.
f Apologia (ut vocāt) prima.
g in Ergastulū
h lib. 1. cap. 8.

lis fugitiuorum in Sicilia, Ergaſtularius ſeruus fuit, teſte [a] Ammiano; licet [b] Florus videatur diſſentire. Horum opus erat fodere, unde dicti ſunt FOSSORES. Ideoque inuiſam terram Foſſori canit [c] Horatius; ubi Porphyrio. Huiuſmodi [d] Eutyches, Victorinus, & Maro martyres, Nerei & Achillei (ni fallor) conſerui, quos Aurelianus à Nerua Cæſare ſibi donatos, tamquam ſeruos ſuos per ſua prædia diuiſit, *iuſsitq́ eos tota die terram fodere, & cantabrum edere ad veſperam.* Cantabrum porrò, ut olim docuit vir magni nominis [e] HADR. TVRNEBVS, furfur eſt Apicio & Cœlio. Et quidem Apicius lib. VII. cap I. & VII. cantabri meminit: at nullibi quid illud rei eſſet (quod ego quidem animaduerterim) explicauit. [f] Cælius Aurelianus de acutis morbis ad Hippocratem de pleuriticis iuuandis; *utendum* (inquit) *etiam hordeo vel orobo in aceto miti & calefacto, & celeriter ſaccello incluſo, tunc appoſito: ſiue cantabro, eodem liquore feruefacto* &c. Apud quem notandum eſt, quod ubi in Hippocrate lib. II. de victu in morbis acutis non longè à principio, furfur eſt, in translatione apud Aurelianum ad eumdem Hippocratis locum, eſt cantabrum. Idem auctor meminit cantabri etiam [g] alibi. Accedunt Turnebo medici omnes, Barbari præſertim, apud quos nihil eſt tritius. Galenus ipſe in Dynamidijs, & Vegetius in veterinaria, ſucci cantabri mentionem faciunt, cremorem furfuris intelligentes, qui ut diſſerebat PHILIPPVS MENZELIVS medicus Ingolſtadienſis, cuius eruditioni hanc diſquiſitionem uniuerſam debet philologus lector, ita exprimi ſolet; In pugillos aliquot furfuris, ſeu cantabri infunditur aqua. poſt horas aliquot refuſa ſuperflua aqua,

[a] Lib. 14. in fi.
[b] Lib. 3. cap. 19
[c] lib. 3 carm. Ode 18.
[d] Sur. To. 3.
[e] aduerſar. lib 15. cap. 16.
[f] lib. 2. cap. 19.
[g] Lib. de acutis morb. cap. 3. & 8. & 17.

qua, furfures exprimuntur: furfuris succus albidus seu cremor sic est usui. In furfure enim, præsertim triticeo aut farreo, multum est farinæ, vel farinaceæ materiæ, quæ partim maceratione illa, partim expressione, cremorem conficit. Confirmantur hæc ex catholico F. Iohannis de Balbis, edito Augustæ anno MCDLXIX. in quo disertè legitur, *cantabrum purgamentum est frumenti vel farinæ, vel cibus caninus, quo canes pascuntur.* Itaque cantabrum ad vesperam edere, non erit herba cantabrica vesci, ut opinatus est Surius, sed furfuraceo isthoc pane, & canino more tractari nedum seruili. Vocis verò originatio duplex affertur; altera à furfuraceo & contemptibili pane, captiuis & seruilibus dato cantabris, ex odio maiore gentis, quæ duritie sua tot annos Romanos exercitus fatigarit; altera ab elementaria subtractione, quod videlicet cantabrum dictum sit quasi canabrum, à caninis pultibus, quæ ferè fiunt è furfuribus, & frumenti varijs purgamentis. Hæc omnia quæ nos in epitomen redegimus disertè & copiosè dominus MENZELIVS, in gratiam M. VELSERI cl. viri, cuius laudes supra omnem laudationem sunt. Ego verò (si lucernam licet mero meridie accendere) addo illa [a] Iuuenalis, [a] *Sat. 5.*

——cum possis honestius illic
Et tremere, & sordes farris mordere canini?

Cantabrum designare, ut etiam censuit antiquus glossator, qui adiecit, panem sordidum, canum esse. Nec aliud sibi voluit [b] Phædrus; [b] *lib. 4. fabular.*

Canes legatos olim misere ad Iouem,
Melioris vitæ tempus oratum suæ,
Vti sese abriperet hominum contumelijs,

Furfuribus sibi consparsum quod panem darent. &c.

a cap. 49. Nec aliò forsan respexit [a] Suetonius Nerone; *panem quidem sordidum oblatum aspernatus est.* Imò & quo ad etymon, videndum est, an huic pani dederit nomen can-

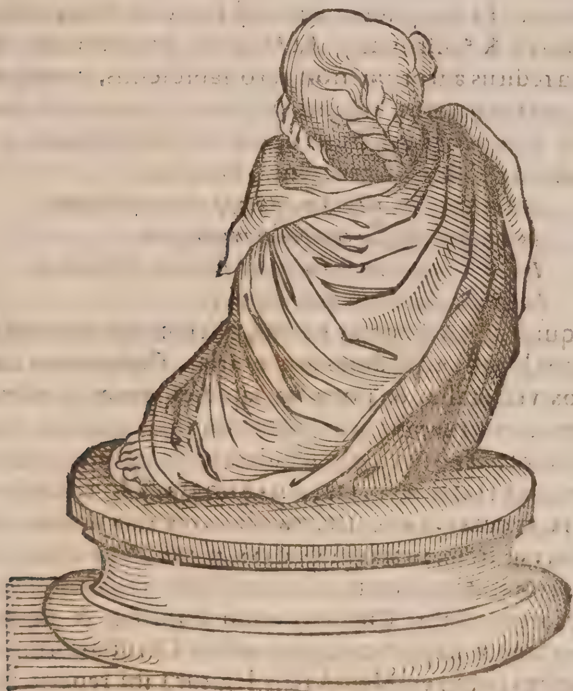

taber,

taber, cuius hoc elogium expressit [a] Silius Italicus; [a] Lib. 3.

Cantaber ante omnes hyemisq́, æstusq́, famisq́,
Inuictus, palmamq́ ex omni ferre labore.

Nimirum bellicosum & asperum populum, non alia videtur decuisse panis ratio, quàm expedita hæc & paruo parabilis. Fossoris imago cernitur in antiqua ærea icuncula, cuius hoc exemplar est.

Caput

Caput cetera glabrum, nisi qua à vertice in occiput, capilli in geminum nodum constricti, dependere videntur, in memoriam reuocat illa D. [a] Cypriani ad martyres in metallo constitutos: *semitonsi capitis capillus horrescit, sed cum sit caput viri Christus, qualecumque illud caput deceat necesse est, quod ob Domini nomen insigne est.* Iam verò [b] cuculli sagati forma quæ hic cernitur, habitum indicat operariorum rusticorum, qui alioqui [c] tunica induebantur. Et hi quidem semirasi fuerunt, velut etiam [d] ustores, & [e] pistrinarij. At [f] fugitiui omninò rasi. Et quia reditus agrorum non rarò lapidicinis, cretifodinis, arenarijs, auri, argenti, sulphuris venis constabat, ideò adhibebantur huic operæ homines vincti, qui cæderent, foderent, eruerent. [g] Plautus;

Abducite istum actutum ad Hyppolitum fabrum:
Iubete huic crassas compedes impingier.
Inde extra portam ad meum Libertum Cordalum
In lapidicinas facite deductus siet.

Et quidem [h] Athenæus narrat, Niciam Nicerati mille seruos locasse ad fodinas argentarias. Cæsares certè, ad quos vectigalia, & portoria lapidicinarum [i] pertinebant, constituerant peculiares ministros, qui hæc procurarent. Ideò in elogijs sepulcralibus leguntur, M. VLPIVS. MARTIALIS. AVG. LIB. A MARMORIBVS & T. FLAVIVS. FELIX. SVCCESSVS AVG LIB. TABVLARIVS MARMORVM LVNENSIVM. item, HYMENAEVS CAES. N. SER. THAMYRIANVS A LAPIDICINIS CARYSTIIS. Et quidem metalla habitacula piorum erant. Clemens enim Pontifex & martyr Chersonam deportatus, duo millia Christianorum & amplius (ut in eiusdem [k] actis legitur) ibi reperit, damna-

a Epist. 77. itē Artemidor. onirocr. cap. 22 lib. 1.
b Colum. lib. 11 cap. 1.
c Cato Tit. 59. Interpres D. Matthæi cap. 24. 18.
d Catullus.
e Appuleius.
f Petronius & Aeneas in Tactic.
g Captiuis.
h Lib. 6.
i toto tit. de publicā & vecti.
k Breuiar. Rō.

mnatorum ad secanda marmora. Et hæc fuit familiaris & frequens nostrorum damnatio; in metallum videlicet, quæ & libertatem [a] adimebat: cuius non semel acta martyrum meminerunt. Huius pœnæ appendix fuit ferri candentis inustio, vel in [b] pede, vel in [c] facie, vel in alia parte corporis. At quoniam plerumque Ergastulorum domini liberos & seruos promiscuè supprimebant, ideò consueuerunt Principes Ergastula recognoscere, ut fecit [d] Augustus, repurgare ut [e] Tiberius, tollere ut [f] Hadrianus. Horum, qui in ergastulis vel detinebantur vel supprimebantur, solemnis & legitima nota fuit inscriptio, illa quæ in fronte per inustionem imprimebatur. [g] Scribonius Largus Scriboniæ gentis Libertus, Claudianorum temporum scriptor hoc prodit, verbis tamen corruptissimis, quæ nos emendare conabimur. *Quatenus* (inquit) *acrium, & exulserantium medicamentorum habita est mentio, ponemus qua stigmata tolluntur indignis & in multis. hac calamitas ex transuerso accidit, ut dispensatori Sabini Calui naufragio in ergastulo deprehenso, quem Tryphon multis delusum, & ne casu quidem litteras confusas ullo medicamento habentem liberauit.* Stigmosa hæc & quæ Tryphonis alicuius manus requirant. Tentemus igitur, & legamus: *quatenus acrium & exulcerantium medicamentorum habita est mentio, ponemus quo stigmata tolluntur indignus. etenim multis hæc calamitas ex transuerso accidit, ut dispensatori Sabini Caluisii naufrago in ergastulo deprehenso, quem Tryphon à multis delusum, & ne casu quidem litteras confusas ullo medicamento habentem, liberauit.* Dicit autem calamitatem ex transuerso accidere, ut multò ante [h] Cicero; *sed in te intuens Brute doleo,*

[a] L. 7. de pœnis. L 17. 28. 36. eod.
[b] martyrol. Rō. 5. Maii.
[c] L. 2. c. Th. de pœnis.
[d] Suetō. ca. 32
[e] cap. 8.
[f] Spartianus.
[g] Tit. 231.
[h] in Bruto.

cuius in adolescentiam, per medias laudes quasi Quadrigis vehentem, transuersa incurrit misera fortuna Reipublicæ. Ita [a] auctor ad Herennium; *deinde ubi visum est ut in alueum descenderet, ecce tibi iste de transuerso, heus, inquit, adolescens, pueri tui modò me pulsarunt, satisfacias oportet.* Ita Petronius: *quod non expectas ex transuerso fit.* Quod autem Scribonius auxilio esse velit illis tantum, quibus per iniuriam inusta fuisset frons, id verò summam rationem habet, Inscripti enim ob fugam, ob peruersitatem ingenij contumacis, ob noxam, digni utique videbantur illa oris contumelia. Sabini autem Caluisij [b] Tacitus & [c] Seneca meminerunt. Hunc ritum inspiciens [d] Iuuenalis cecinit;

Quem mirè afficiunt inscripta ergastula—

Petronius etiam, siue apud Petronium Triphæna decepta specie stigmatum atramentariorum, *sciscitari submissius cœpit, quod ergastulum intercepisset errantes.* Lepidium autem, allium, cantharides Alexandrinæ, sulphur viuum, & alia quædam è Scribonio adhibebantur inducendis cauteriorum signis in fronte extantibus. in quo artificio Cynnamus quidam, ille ne tonsor an alius quispiam incertum est, videtur excelluisse. [e] Martialis;

At si quid nostræ tibi bilis inusserit ardor
Viuet & hærebit, totoq; legetur in orbe.
Stigmata nec vafra delebit Cynnamus arte:

Cretam effossam tractabant [f] FIGVLI, è corpore seruorum; in usum videlicet fundi vasa parantes, quibus exportarentur fructus, velut amphoras, & dolia, & in villæ ædificationem tegulas; mercis etiam gratia, ut vasa

[a] Lib. 4.
[b] li. 6. annal.
[c] Epist. 27.
[d] Sat. 14.
[e] lib. 6. 64.
[f] L. 35. de fundo instr. L. 16. de usufr.

vasa venirent. Figlinas autem in agro quomodo exerceri oporteret, Hostilij Sasernæ pater & filius libris editis monstrauerunt ut testatur[a] Varro; qui etiam[b] affirmat, se in Gallia transalpina, intus ad Rhenum, regiones aliquot accessisse, ubi agros stercorarunt candida fossicia creta. Huius loci fornax est, cuius[c] Cato meminit, & seruus FORNACARIVS, quem nominat[d] Vlpianus. Ergastulo succedunt pecudum stabula, Bubilia, Ouilia, Caprilia, Equilia; quæ omnia Columella in unum coëgit, licet Vitruuius alio ordine collocauerit. Bubilia instruuntur homine[e] ARATORE siue IVGARIO. Et illum quidem vetuit Imperator[f] Constantinus pignoris causa de possessionibus abstrahi, ne tributorum illatio retardaretur. Iugarij meminit Columella, qui & eiusdem operam recenset. Non alius ab his[g] BVBVLCVS seu BVBSEQVA, quorum munera apud rei rusticæ scriptores latè extant. Bubulci imago extat apud[h] Ouidiũ,

Sæpè manu stimulos rigida portabat, ut illum
Iurasses fessos modò disiunxisse iuuencos.

Ouilium mancipia inuenimus[i] TONSORES ouium,[k] OPILIONES seu[l] OVILIONES, ut appellat I.Cs. Hi oues[m] curabant, ut &[n] CAPRARII caprilia,[o] VIRVICARII verueces,[p] EQVISIONES armentaria equilia, quos equorum[q] MAGISTROS appellauit Appuleius. AGASONES Græcis sunt ἱπποκόμοι, seu[r] CVSTODES equorum, qui &[s] EQVITII &[t] GREGARII, cum equorum grex dicatur[u] Equitium. Adstipulatur[x] Festus, licet usurpet latius Acron ad illud[y] Horatianum,

——si patinam pede lapsus frangat Agaso.

Agaso propriè dicitur seruus, qui iumenta curat. hic autem Sa-

a lib. 1. de rer. cap. 2.
b cap. 7.
c Tit. 38.
d L. 27. ad L. Aquill.
e Columel. lib. 1. cap. 6.
f L. 1. c. Th. de pignor.
g L. 38 de fun. instr. Cato tit. 5. Colum. li. 2. cap. 2. & 3.
h lib. 14. met.
i Varro de re r. lib. 2. cap. 2.
k Virgil Ec. 10.
l L. 25. de fun. instr.
m L. 68. de Leg. 3.
n Colum lib 3. cap. 10. li. 7. c. 6
o Papianus Tit. 4.
p Appul. 7. Metam.
q lib. 8. metã.
r Lucianus in Gallo.
s Epitome antiqua Iur. civ.
t Appul. eod. lib. 7.
u Epitome cit.
x in agasones.
y lib. 1. Sat. 8.

tyricè escarum ministrum Agasonem appellauit, quem vulgò dicunt infertorem. Cum Festo tamen stat Seruius ad illa [a] Virgilij,

a 3. Georg.

Impendunt curas denso distendere pingui,

[b] &,

b 12. Aen.

Circumstant properi auriga, manibusq; lacessunt.

ubi aurigas impropriè pro agasonibus dici notat. & eorumdem fraudes recenset. Quamquam & equos iumentorum nomine venire non est usquequaque nouum, SVPERIVMENTARII mentionem facit [c] Suetonius, seu apud Suetonium Claudius Cæsar, qui & conqueritur huiusmodi sibi pædagogum obtigisse, concinnè sanè ad sententiam Aristidis, cuius verba iam exscripsimus. Ab asinis dicti sunt serui ASINARII, vel quod agerent, vel quod curarent. & meminerunt [d] Cato & [e] Varro. Seruius in I. Georg.

c Claudio ca. 2
d Tit. 11.
e lib. 1. cap. 18. & lib. 3. c. ult.

Sæpè oleo tardi costas agitator aselli,

AGITATOR *verberator dictus ab agendo; ac per hoc asinarius dicitur.* [f] Appuleius autem agasonem & asinarium promiscuè vocauit. Mulos regebant, curabant, agebant [g] MVLIONES, quos [h] Lucianus ὀρεοκόμους appellat, [i] SVBVLCI sues. [k] Martialis;

f lib. 6. & 8. Meta.
g L. 97. de le. 3
h in conuiuio.
i Varro de re r. lib. 2 cap. 4
k lib. 10. 98

Præsta de grege sordidaq; villa
Tonsos, horridulos, rudes, pusillos
Hircosi mihi filios subulci.

PORCVLATORIS & subulci diuersa fuit professio, scribit [l] Columella, [m] ille namq; obseruabat lactentes, [n] hic pascebat adultos, ut & [o] PORCARIVS. Porculatio enim nutricatus est ex Varronis sententia. At quos βόσκοντες habet Græca versio [p] Matthæi Euangelistæ, pastores reddidit

l in præfat. li. 1
m li. 7. Colu. cap. 9
n Varro lib. 2 cap. 4
o Papiãus tit. 4 Leg. Sal. tit. 8 ex edit. Basi.
p. cap. 8. nũ 33.

didit vetus Latinus interpres. Et hi ferè omnes [a] PASTORES dicebantur, quibus præfuit is, quem pecori [b] PRAEFECTVM & pecoris * MAGISTRVM dicebāt. Seruius ad XII. Aen. ——*pauidi cessere magistri,*

propriè magistri sunt militum, pastores pecorum. sed reciproca sunt istæ translationes. nam & ductor militum pastor vocatur, ut diximus supra, & magistros pecorum dicimus. Cicero; quem magistrum pecoris esse dicebant. hactenus Seruius. Ad hanc regulam, quem armenti CVSTODEM vocat [c] Ouidius, Luctatius Grammaticus pastorem vocat armentorum. Pastor fuit [d] Athenio, Cilix ille, qui in Sicilia, interfecto domino, familiam ergastulo liberatam, sub signis ordinauit; & veste purpurea baculoq; argenteo & diademate, mimicum Regem aliquandiu egit. Iuxta ianuam præcipiunt rei rusticæ [e] scriptores VILLICO habitationem fieri; quod huic familiæ tutelam, inquit * Appuleius, dominus permitteret, quod rationes & pecuniam dominicā custodiret. Hic Latinis Græcissantibus [f] EPITROPOS est. Hinc [g] Varro agriculturę principē villicū appellat, ut & [h] Plautus villicationē, præfecturam. hinc villicari notauit Nonius villæ præesse. Successit enim villicus in domini locum, ut notat [i] Columella. Ideoque vicedominus dictus aliquando est, ut in actis SS. Nerei & Achillei, Victorinus loci vicedominum, triennium ex paralysi decumbentem, precibus sanauit. At hic quandoque distrahendis mercibus [k] præponebatur, ut Ausonianus ille Philon. Eiusdem munera videre est apud [l] Catonem, [m] Varronem, [n] Columellam, [o] Florentinum. Et hoc ministerij nomen transtulit [p] Cicero eleganter ad magistratus; in-

[a] Varro lib. 2 ca. 10 L. 8. 18. 25 de fun. instr.
[b] Cic. pro Plācio
* Varro lib. 2 cap. 10 Colum. lib. 1 cap. ult.
[c] lib. XI. meta.
[d] Florus lib. 3 cap 19.
[e] Varro lib. 1 de re r. cap. 13 Colum. l. 1. c. 6
* lib. 8 metā.
[f] Auso epi. 8.
[g] lib. 1 de re r. cap. 2
[h] in Casina
[i] li. 12 in prin.
[k] L. 16 de instit. act.
[l] Tit. 5, et 142
[m] lib. 1 de re r. cap. 36
[n] li. 11 in prin. Lib. 1. cap. 8
[o] apud Cōstātin. lib. 2 cap. 42. & 43.
[p] in oratione pro Plancio

quiens, *sic Populus Romanus diligit magistratus, quasi Reipublicæ villicos.* Quem imitatus [a] Iuuenalis, [a] Sat. 4

Pegasus attonitæ positus modò villicus urbi.

[b] Sat. 3. [b] &,

——nam sic labentibus obstat
Villicus, & veteris Romæ contexit hiatum.

[c] Lib. 3 adu. gẽ. Accepit autẽ [c] Arnobius propriè & signanter; *Cæsius & ipse assequens, Fortunam arbitratur & Cererem, Genium Iouialem ac Palem, sed non illam fœminam, quam vulgaritas accipit, sed masculini nescio quem generis ministrum Iouis, ac villicum.* Villici contubernalis fuit [d] VILLICA, cuius ministerium exequuntur suprascripti rustici præceptores. Et sanè cum [e] matronæ olim ruris & instrumentorum agrestium curam sedulam haberent, non erat villicæ magna admodum opera, quod ipsi domini sua quotidie inuiserent. At cum luxus & inertia pessum laudatos mores dedissent, necessaria visa est villica, quæ matronæ officia tueretur. Curabat autem villica [f] pecora & salgama, præsertim ubi non aderant horum peculiares ministri. ideò [g] Iuuenalis cum villicam nominasset;

[d] L. 41 de fidei com. Lib. [e] Colum. lib. 12 in princ. [f] Colum. lib. 12 cap. 4 [g] Sat. 11

——& montani
Asparagi, posito quos legit villica fuso.

statim subdit;

Grandia præterea, tortoq; calentia fœno
Oua adsunt, ipsis cum matribus, & seruata
Parte anni quales fuerant in vitibus uuæ:
Signinum, Syriumq; pyrum, de corbibus iisdem,
Aemula Picenis & odoris mala recentis,
Nec metuenda tibi, siccatum frigore postquam
Autumnum, & crudi posuere pericula succi.

Imò

Imò & non ſemel occupabat coqui partes apud tenuiores. [a] Martialis; [a] lib. 12, 18

—e cathedra

Surgentem focus excipit ſuperba
Vicini ſtrue cultus iliceti,
Multa villica quem coronat olla.

[b] idem; [b] lib. 1, 23

Pinguis inæquales onerat cui villica menſas,
Et ſua non emptus præparat oua cinis.

Et imitatus hæc elegantiſſimus [c] MVRETVS, [c] Ode ad Petrū Gerard.

O menſa, nec luxu affluens, nec ſordida,
Dapibus parata ruſticis!
Quas non, heri languentem ut irritet gulam,
Doctus ſaporauit coquus;
Sed filijs iuuenibus & ſeni viro,
Seuera coxit villica.

Non multum abfuit à villico * MONITOR, qui operarijs verbo & exemplo præibat. Item DISPENSATOR & PROCVRATOR. [d] Pomponius: *poteſt enim aliquis diſpenſator non eſſe urbanorum ſeruorum numero: veluti is qui ruſticarum rerum rationes diſpenſet, ibiq; habitet, non multum abeſt à villico.* [e] Plinius minor; *poſſe utraq; eadem opera, eodem viatico inuiſere: ſub eodem procuratore, ac penè ijſdem actoribus habere, unam villam colere & ornare, alteram tantum tueri.* Procuratoris cellam ſupra ianuam conſtituit [f] Columella, ut villicum obſeruet ex vicino, & intrantium exeuntiumque conſpectum habeat. Quam miniſterij coniunctionem agnouit & [g] Cicero: *cum Piliæ noſtra villam ad Lucrinum, villicosq; procuratores tradidiſſem.* ubi tamen videtur legendum, *villicosq; & procuratores.*

* Colum. Lib. 1, cap. ult.
[d] L. 166. de Verbor. ſignifi.
[e] lib. 3, Epi. 19
[f] lib. 1, cap. 6
[g] Lib. 14, ad Atticū, ep. 16

a L. 1. de seruo fugit. [a] Vlpianus; *Senatus censuit, ne fugitiui admittantur in saltus, neue protegantur à villicis, vel procuratoribus possessionum.* Idem [b] Cicero: *num igitur si cui fundus inspiciendus, aut si mandandum aliquid procuratori de agricultura, aut imperandum villico sit, Magonis Carthaginiensis sunt libri perdiscendi?* Cum Procuratore ijdem fuisse videntur, qui MERCEDES præstare consueuerant; & meminit Iulius [c] Paulus. Procurator enim, siue ἐπίτροπος apud [d] Matthæum Euangelistam mercedem operarijs reddit. Habuit & rus [e] ACTORES suos, de quibus nihil amplius hic dicemus, cum satis superque in urbana familia eorum expressa sit opera. Illud unum non videtur omittendum, in honore etiam ruri fuisse, ut scribit Columella. Præfecti enim & Præpositi, dominis non abnuentibus, nacti erant umbram honoris; ceteri pœnam, supplicium, ignominiam. Ignominiosum enim fuit & pœnale rure quempiam habitare iubere. Minitantur id passim domini apud Comicos; & Pomponius Tr.Pl. apud [f] Liuium, obijcit L. Manlio Imperioso, *quod filium iuuenem, nullius probri compertum, extorrem urbe, domo, penatibus, foro, luce, congressu æqualium prohibitum: in opus seruile; prope in carcerem, atque in ergastulum dederit.* Quæ omnia [g] Val Maximus rustici operis appellatione complexus est. Nimirum fuit publicè concepta, & iam confirmata vulgaris existimatio (inquit [h] Columella) rem rusticam sordidum opus esse. Pœnam & ignominiam simul videtur animo agitasse Iulianus Apostata, *qui [i] Mariam uxorem Gordiani vicarij & martyris, in pago quodam, quem Aquas Saluias vocant, rusticarum seruituti addici præcepit, ut ea seruitute opprimeretur.* EXACTORES rustici. quo-

b Lib. 1. de Orat.

c lib. 3. Sent. Tit. 7.

d cap. 20.

e L. quæsitum de fund. instr. L. 20. eod. Tit. Colum. lib. 12. cap. 3.

f Lib. 7.

g lib. 5. cap. 4.

h Lib. 1.

i Sur. Tomo 3 notat & Anton. Gallon. de cruciat. SS. martyr. cap. 9. ex Victore Vtic.

quorum extat mentio in veteribus marmoribus, hic omninò collocandi sunt. horum fuit varium & multiplex agmen in domo Cæsarum, ut diximus, pro modo videlicet fundorum, hortorum, patrimonij, prædiorumque. Et in veteri elogio legitur nescio quis exactor OPERVM dominicorum, qui huius fortè loci sit. Huc usque de villa rustica, quod erat alterum caput institutæ narrationis. Reliquum est tertium, villæ scilicet fructuariæ, in qua idem ipse Columella cellas locat, oleariam, torculariam, vinariam, defrutariam & ceteras. Priorem illam exactè delineauit [a] Vitruuius, [b] Columella, [c] Palladius. Instruunt eamdem [d] Cato, [e] Columella, & [f] Neratius apud Vlpianum. Est huiusce stationis [g] OLIVITOR, nec non & [h] CAPVLATOR, qui concha ferrea in labrum fictile oleum expressum transfundebat. LEGVLI verò, STRICTORES, FACTORES, mercede conducebantur, ut indicant leges oleæ legandæ, faciundæ, & pendentis apud [i] Catonem. CVSTOS torcularium seruabat, qui tamen non semper in numero seruorum fuit. De torculari latè Columella & Palladius, & ante hos [k] Vitruuius; cuius itidem hæc sunt: *Sucularumq; & Prælorum & Vectium, si non fuisset torcularis præparatio, neq; olei nitorem, neq; vitium fructum habere potuissemus ad iucunditatem.* A Prælo autem formauit [l] Ennodius PRAELATORES. Cellæ vinariæ meminerūt ijdē quos supra indicauimus. Et hanc [m] Vlpianus instruxit dolijs etiā defossis, Serijs, Cupis, Cadis, Amphoris. Seruus DOLEARIS, siue [n] DOLIARIVS hic est reponēdus ex veteri marmore,

A. TERENTIVS. M. L. CHRVSOGONVS
SER. DOLEAR
H . S. E Hu-

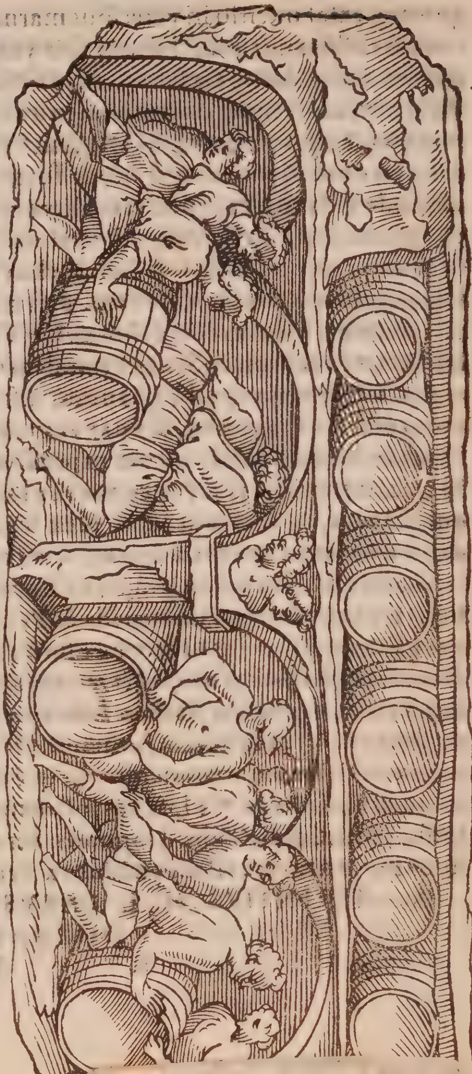
a Lib 6. ca. 9
b lib. 12. cap. 50
c Lib. 1, Tit. 20
d Tit. 13
e lib. & cap. citatis.
f L. 21. locati ex cond.
g Sidonius lib. 2. ep. 9.
h Cato Tit. 66 Colum. lib. 12 cap. 50
i Tit. 144, & seqq.
k Lib. 10, cap. 1
l Lib. 9, ep. 1
m L. 18, de usufr.

Huiusmodi seruos cũ cellæ vinarię typo exhibet ãtiquum marmor, quod ãno MDIC effossũ est Augustæ Vindelicorũ. Eius mihi delineatiom. VELSERI beneficio obtigit, qui & admonuit loci [a] Pliniani; *circa alpes ligneis vasis cõdunt, circulisq́; cingunt.*

a lib. 14. ca 21

His addemus nos VINITORES, sine quibus nullus procul dubio esset cellæ vinariæ usus. [b] Columella; *nam ut amplissimas impẽsas vinea*

b lib. 3. cap. 3.

vineæ poscant, non tamen excedunt septem iugera unius operam vinitoris, quem vulgus quidem parui æris, vel de lapide noxium posse comparari putat, sed ego plurimorum opinioni dissentiens, preciosum vinitorem in primis esse censeo. Seruius ad [a] illa, [a] Virgil. Bucc. Ecl. 10.

——aut maturæ vinitor uuæ,

Vinitor autem (inquit) *vel custos vel cultor vinearum.* Huius ordinis sunt VINDEMIATOR, siue is VINDEMITOR sit; nec non & PVTATOR. [b] Columella: *si verò interiectibus capere cuiusq; generis fructum aueat, primùm necesse est, ut vindemiatorum aleam subeat: neq; enim singulis totidem antistites dare potest, qui obseruent, quiq; præcipiant, ne acerbæ una cum maturis demetantur.* Idem [c] auctor; [b] lib. 3 cap. ul. [c] lib. 10.

Quæ canat inter opus Musa modulante putator
Pendulus arbustis——

FRONDATORI *cum putatore non minimum conueniebat,* [d] Ouidius; [d] li. 14. metā.

Falce data frondator erat, uitisq; putator.
Induerat scalas, lecturum poma putares.

Itaque LEGVLIS conueniebant scalæ. Frondatoris autem operam frondationes appellat [e] Columella. At quoniam salices principatum obtinent inter eas arbores quæ vinearum causa seruntur, inquit [f] Plinius, & nostrates agricolæ ipsis arbustant agros, quod & [g] Plinij ætate factum est, ideò [h] SALICTARIVM his associabimus. [i] Defrutaria vasa ænea seu plumbea fuerunt, in quibus defrutum, carœnum, sapa coquebantur. Fœnilia, palearia, apothecas & horrea Vitruuius extra villam consultò reiecit, ut ab ignis periculo tuta essent, quod & legibus [k] locationum consueuerat aliquando exprimi. [l] FOENISECIORES & FOENISECAE nō aliò ablegandi sunt. [e] lib. 5. cap. [f] lib. 17. ca. 20. [g] Lib. xvi. ca. 23 [h] Cato Tit. 11. [i] Columel. li. 12 cap. 20. L. iide fun. instr. Palladius lib. 11. Tit. 18. [k] L. 10. in fine Locati & cōd. [l] Colum. lib. 11 cap. 1. lib. 2. cap. 18.

[b] lib. 14. met. Et horum insigne fuit corona è fœno. [b] Ouidius;

Tempora sæpè gerens fœno religata recenti,
Desectum poterat gramen versare videri.

[c] lib. 4, El. 2. [c] Propertius;

Da falcem, & torto frontem mihi comprime fœno:
Iurabis nostra gramina secta manu.

[d] lib. 1. de rer. cap. 57. [e] L. 19 de acti. em. empt. Sequuntur tabulata, & granaria pensilia, sublimiaque ut vocat [d] Varro, quod & [e] Iaboleno placuit, quæ Vitruuius appellat sublimata. Percensendæ nunc nobis sunt appendices quædam villæ, hortus, fornax, furnus, piscinæ, sterquilinia, cohortes, auiaria, leporaria. Horti mancipium OLITOR est. [f] Cicero; *Parhedrum excita, ut hortum ipse conducat: sic olitorem ipsum commouebis. Helico nequissimus* HS CC *dabat, nullo aprico horto, nullo emissario, nulla maceria, nulla casa.* [g] Columella; *facturus mox si collibuisset, quod nunc aggredior, ut olitoris curam subtexerem villici officijs.* Hic asino seu caballo utebatur, quod etiam nunc Romæ fit. [h] Horatius,

[f] Lib. 16 ep. 18 & 20.
[g] lib. 11, cap. 1.
[h] lib. 1, ep. 18

——ad imum
Thrax erit, aut olitoris aget mercede caballum.

[i] lib 9. Metam. [i] Appuleius; *me deniq; ipsum pauperculus quidam hortulanus comparat quinquaginta nummis, sed magno, ut aiebat.* Et; *matutino me multis oleribus onustum, proximam ciuitatem deducere consueuerat dominus* &c. Ad fornacem pertinet FORNACARIVS [k] seruus, cuius partes fuerunt ignem tueri ne euagaretur. A furno MVLIERES, quæ [l] PANEM coquebant (PANICOCTARIAS appellat [m] Chrysologus) non abiungemus. [n] PISCATORES & piscatui præpositi huius sanè ordinis sunt, quando togati illi Xerxæ montium perfossores, & populatores marium, magistris & nomenclatoribus in piscium gratiam carere noluerunt

[k] L. 27. ad L. Aquill.
[l] L. 12. de fund. instr.
[m] Serm. 99.
[n] L. 17. de fun. instr. L. 63, de Leg. 3. Varro lib 3, de rer. cap. ult.

runt. [a] Martialis;

Natat ad magistrum delicata muræna,
Nomenclator mugilem citat notum,
Et adesse iussi, prodeunt senes mulli.

[b] Piscatores autem illi IV & XXC, quos Paphnutius martyr præmisit ad CHRISTVM, videntur fuisse conditione serui; urbani tamen, quod ut notat Metaphrastes, cibos mensæ Præsidis compararent. [c] Valerianus Imperator ad Zosimionem Procuratorem Syriæ, inter cetera quæ vult dari Claudio tunc Tribuno, *venatores qui obsequantur duos, carpentarium unum, curam Prætorij unum, aquarium unum, piscatorem unum, dulciarium unum.* Sterquilinia & latrinas, ut ex his in agros egererent fimum, curabant illi quos alicubi tangit [d] Vlpianus: licet è [e] Catonis sententia hoc muneris villico præscribatur. Cohors quæ esset declarat [f] Varro; *Cohors, quod ut in villa ex pluribus tectis coniungitur, ac quiddam fit unum, sic hæc ex manipulis copulatur cohors: quæ in villa dicta, quod circa eum locum pecus coercetur.* Receptum autem usu est, ut frequentius cohorte coercerentur [g] gallinæ villaticæ, rusticæ, Africanæ, galli & capi, quorum curatorem GALLINARIVM recensuit [h] Varro. Et hinc [i] Martialis pullos gallinaceos cortis aues appellat. Auiaria cohibebant turdos, pauones, columbas, turtures, luscinias, merulas, anseres, anates, phasianos. Horum omnium custos [k] AVIARIVS dicitur: singulorum, CVRATORES & PASTORES. Et quoniam his abuti consueuerant deliciæ popinarum, exscribemus hic veterem Romanam inscriptionem, quæ docebit nos, ganeonum improbitatè expugnatas concidisse olim, ut & sæculo nostro, laudatissimas legum sumptuariarum sanctiones;

a Lib. 10. 30.
b Metaphr. apud Sur. To. 2. lege Senec. Nat. Q. lib. 3. cap. 17.
c apud Trebel. Poll.
d L. 18. de usufr.
e Tit. 5.
f Li. 4. de L. L.
g Colum. li. 8. cap. 3, & 2.
h l b. 3. de re r. cap. 9.
i lib. 13. 45.
k Colum. lib. 8 cap. 3. 5, 11.

D. M. OLOPLVTIO
SVCCESSO. PRISCVS
L. VARI. AMBIBOLI
AVIARIVS. ALTI
LIARIVS &c.

a Martialis lib. 13. 62.
b lib. 6. cap. 3.
c lib. 2 de re r. cap. 1
d cap. 22. 4.
e cap. 15. 23.
f lib. 2. Sat. 3.

Inde est gallina altilis, cuius meminit Poeta [a] Coquus, altile apud [b] Apicium, boues altiles ad publica sacrificia saginati, apud [c] Varrouem. Inde altilia apud [d] Matthæum Euangelistam; *ecce prandium meum paraui, tauri mei, & altilia occisa sunt.* Inde vitulus saginatus & altilis apud [e] Lucam. Qui autem in marmore legitur AVIARIVS ALTILIARIVS, ab [f] Horatio FARTOR appellatur, cuius officium erat aues opimare & obelare in gratiam lautarum epularum. Romæ itidem,

ANTIGONVS. DRVSI. CAES
AVIVM. FARTOR
PRIMILLA. FECIT
CONIVGI. B. M

g Peristeph.

Et hinc arripuit occasionem apud [g] Prudentium Romanus martyr, deridendi Præfectum Asclepiadem;

Quum consulatum initis, ut verna solent,
(Pudet fateri) farre pullos pascitis.

h L. 97. de le. 3
i L. 10. de usufr.

AVCVPES enumerat [h] Paulus; & refert urbanos fuisse & rusticos, domini arbitratu. Fundorum enim redditus, ut innuit [i] Celsus, aucupio plerumque, venatione & piscatu constabat. Narrat Iulius Capitolinus, Antoninum Pium curasse, ut mensa eius *per proprios seruos, aucupes, piscatores & venatores instrueretur.* Qui tamen hîc urbani videntur fuisse ideò, quia instruendarum quotidianarum epularum gratia habebantur, ut loquitur [a] Paulus. Aucupis tessera apud [b] Propertium arundo est,

a lib. 3. Sent. Tit. 7.
b Lib. 4. El. 2

est, *Cassibus impositis venor, sed arundine sumpta,*
Faunus plumoso sum Deus aucupio.

Piscatoris apud [c] Ouidium; [c] lib. 14. meta.

Miles erat gladio, piscator arundine sumpta.

Leporarium lepores tantum olim [d] capiebat. Sed processu temporis cerui, capreæ, oues feræ, apri cœperunt includi. Quare non mirum si obuios habebimus VENATORES. [e] Horatius; [d] Varro lib. 3 cap. 3, & 12 [e] Lib. 1, Epi. 6.

Si benè qui cœnat benè viuit, lucet: eamus,
Quo ducit gula: piscemur, venemur, ut olim
Gargilius, qui manè plagas, venabula, seruos
Differtum transire forum, populumq́ iubebat.

[f] Seneca: *nullis animalibus nisi ex fastidio pax est, quantulum enim ex istis epulis, quas per tot comparatis manus, fesso voluptatibus ore libatis? quantulum ex ista fera periculose capta dominus crudus ac nauseans gustat?* [g] Ammianus Marcellinus: *pars eorum, si agros visuri processerunt longius, aut alienis laboribus venaturi, Alexandri magni itinera se putant æquiparasse vel Cæsaris.* alienos labores vocat operam seruorum. [h] Sallustius; *non fuit consilium socordia atq; desidia bonum ocium conterere, neq; verò agrum colendo aut venando, seruilibus officijs intentum ætatem agere.* Inter venatores LVPARII fuerunt non obscuri nominis, qui carnibus veneno tinctis lupos necarent. Seruius meminit ad illud [i] carmen, [f] Epist. 89. [g] Lib. 28. [h] Catilin. [i] 1. Georg.

Tum laqueis captare feras & fallere visco.

[a] MANSVETARII magistri & custodes; & qui callerent, ut cum [b] Manilio dicam, [a] Lamprid. in Elagab. [b] Lib. 4.

Quadrupedum omne genus positis domitare magistris,
Exorare Tigres, rabiemq́ auferre Leoni,
Cumq́ Elephante loqui, tantamq́ aptare loquendo

Artibus humanis varia ad spectacula molem.

c Epist. 85. in fin.

[c] Seneca hunc imitatus: *certi sunt domitores ferarum, qui sæuissima animalia, & ad occursum exterrentia hominem, docent pati iugum: nec asperitatem excußisse contenti, usq; in contubernium mitigant. Leonibus magister manum insertat, osculatur Tigrim suus custos, Elephantem autẽ mimus Aethiops iubet subsidere in genua, & ambulare per funem.* Vrsi porrò & Leones placidi domi [d] alebantur, uti etiam nunc fit animi causa. Pars huius agminis VRSARII sunt, quorum meminit Edinerus in vita D. [e] Anselmi. Neq; verò intra leporarium & viuaria tantum exercita venatio est, sed & in saltibus fundorum montibusque, cum [f] venatio ipsa erat in redditu. Ad hæc [g] VESTIGATORE opus fuit, qui ferarum cubilia, per vestigia indagaret. Seruius ad illa in IV Aen.

d lib. 2. de ira, cap. 31

e Lib. 1.

f L. 26. de usu fr.

g L. 12. de fun instr.

——saltusq; indagine cingunt.

INDAGINE, *inquit, ferarum inquisitione. & quidam cum vestigatoribus* ALATORVM *mentionem inductam accipiunt. nam indaginem vestigatorem ipsum tradunt. Alas verò alatores, qui dextra & sinistra plagarum, sublata voce prohibent foras exire.* Idem Seruius ad II Georg.

Non absunt illic saltus——

h lib 9. cap. 8.

Venationes, quæ penitus in urbibus non sunt. At [h] Columella VESTIGATOREM & INDAGATOREM ad apes transtulit. Illius minister fuit canis, qui vestigia odoratur, ut habent leges [x] Baioariorum; cuius pretium solertia naris est, & industria, nare mereri inquit Gratius. Verum quia villæ ædificia stare perpetuò non poterant, ideò [b] FABRI inter copias rusticas fuerunt, qui villam sartam tectam præstarent. ARCHITECTI etiam, è quorum numeris in veteri marmore extat SEX. POMPEIVS. AGASIVS.

x ex editione Ioh. Sichardi. legẽdus et Artemidorus lib. 2. onicr. ca. 2.

b L. 26. mandati

ARCHI-

ARCHITECTVS. A. VILLA, SEXTIANA. Crassus verò Fabros & Architectos ad quingentos domi habuit, quorum operas mercede locabat ciuibus Romæ ædificare volentibus, inquit [c] Plutarchus. Architectum autem fuerunt quidam qui STRVCTOREM vocarent, seu potius Architecti ministrum. [d] Abdias: *à domino* (inquit) *meo Rege Indiæ missus sum, requirens artificem structorem, qui ei Palatia posset ædificare.* D. [e] Zeno: *Architectus es? attende tibi, ut fundamentum fidei, quæ est Christus* IESVS, *cum omni diligentia iacias & cautela. Structor es? vide quomodo ædifices: ne ligna & fœnum, ne stipulam vel paleas, sed argentum & aurum, & lapides extruas preciosos.* Hos arte fabrica peritos vocat [f] Paulus ICs. & [g] distinguit in FERRARIOS, & TIGNARIOS. Fabros CARPENTARIOS nominat [h] Papinianus, uti & lex Salica; cuius hæc sunt ex editione Basiliensi; *si quis Maiorem, Infertorem, Scantionem, Mariscalcum, Stratorem, Fabrum ferrarium, Aurificem siue Carpentarium, Vinitorem vel Porcarium* &c. ubi quid aurifici cõmune sit cum carpentario, ego sanè non video. nisi dicamus carpenta & vehicula auro & argento consueuisse exornari, ut [i] Plinius luculento testimonio confirmauit. Carpenta enim [k] Augustarum primò fœminarum, [l] Iudicum deinceps & [m] Magistratuum vehicula fuerunt: & ideò in magno precio habita. Qui & QVALVM & CALCEM portabant huius loci sunt; & quidem illorum meminit [n] Vlpianus. Qualus autem seu Qualũ, fuit nomen multi usus; nam & Quala satoria, & Qualũ panis, Qualos vindemiatorios, exceptoriosq; legimus. vimineos præterea & salignos. Sunt qui olitori, qui agricolæ, qui lanificis tribuant. Nostri illum fabrorum, concham appellant, reliquos *panieri*, totum à parte,

c in Crasso
d Histor. Apostol. lib. 9.
e de præcepto ATTENDE TIBI.
f L. 19. de fun. instr.
g lib. 3 Sent. Tit. 7.
h Tit. 4
i lib. 34, ca 17
k nũmi Vett.
l Vopiscus in Aureliano
m Cassiodorus lib. 6, 4. et 15.
n L. 18, de usu fru.

corbette e cestelle. Villam ipsam seruabant & [b] CVSTODIEBANT mulieres, ne quid vicini rerum, quæ villa continebantur, occuparent. Adhibiti etiam sunt muti [c] CVSTODES canes, quos interdiu præcipit Cato clausos esse, ut noctu sint acriores ac vigilantiores. Seruorum enim vigilũ vices & in urbe & rure implebant. [d] Petrus Chrysologus; *canis dormientibus dominis, nocte & custos & peruigil, prodit extraneum, turbat furem, occurrit latroni, ut curam releuet & sollicitudinem seruulorum.* Fundum uniuersum tuebatur [e] SALTVARIVS, Græcis ἀγροφύλαξ, fructus conseruabat, fines [f] custodiebat. Nomen etiam hodie retinent rustici nostrates. Huiusmodi munere functus est Asaph custos saltus Regis apud [g] Nehemiam, & Tirrhus ille [h] Virgilianus,

——Tirrhusq́; pater, cui regia parent
Armenta, & latè custodia credita campi.

ubi notat Seruius, describi magistrum pecoris & saltuarium. Saltus autem [i] quatuor centurijs constabat vel *quinq;; & fuit fundi pars ex [k] Aelio Gallo & [l] Varrone, in qua siluæ & pastiones sunt; & harum causa casæ quoque, ubi dominus aliquando habitaret. Huius ordinis videntur fuisse, qui IANVAS ad transmittendum populum per villas obseruabant, ut notat Siculus Flaccus. non enim unus tantum IANITOR in tota villa fuit. Ouilia suos habuerunt, ut elicitur ex verbis CHRISTI domini apud [m] Iohannem: τούτο ὁ θυρωρὸς ἀνοίγει, καὶ τὰ πρόβατα τῆς φωνῆς αὐτοῦ ἀκούει Et videntur Bubilia, Equilia, Caprilia itidem habuisse. Hos autem omnes, quos à capite villæ rusticæ recensuimus, [n] Vlpianus vocat mancipia prædiorum, operarios rusticos [o] Alfenus, rustica mancipia [p] Paulus, alij aliter.

[b] L. 12. L. 15 de fund. instr.
[c] Colũ. lib. 7. cap. 12.
[d] Serm. C.
[e] L. 58, de Leg. 3.
[f] L. 12. de fun. instr.
[g] cap. 11.
[h] 7. Æn.
[i] Varro lib. 1. de re r. ca. 10
*Siculus Flaccus
[k] apud Festum
[l] Lib. 4. de LL
[m] cap. 10. A 3. meminit & Ianitoris rustici Sen ep. 12
[n] L. 46, de Legatis 3.
[o] L. 203, de uerbor. sign.
[p] L. 18 de fun. instr.

ANTONII VELSERI

Ad Hieronymum Fabrum Medicum, de Zeta & Zetario,

SIVE DIAETA ET DIAETARIO,

Epistola;

Cui S. Castuli historia occasionem præbuit.

INter alios complures honores, quos nuper Landishutæ Sereniss. Principes in me immerentem contulerunt, non minimus is fuit, quando in prandio, exorto sermone de nomine Zetarij, quæ illi propriè notio subiecta esset, cum dixisset quæ volebat Rdus. D. Præpositus, Sermus. Princeps Maximilianus meam quoque sententiam intelligere voluit, misitque ad me D. T. quæsitum, ecquid super ea re mihi compertum esset. Atque ibi ego, testatus ante omnia, nihil me de ista quæstione ante cogitasse, dicturumq; non alia quàm quæ subitò in mentem venissent; respondi 1, Idem mihi videri esse zetam, vel rectius zætam, quanquam promiscuè scripserunt veteres, quod diætam, 2, Sic enim solitum antiquis duas illas litteras, D, I, in unam Z. contrahere, cui rei firmandæ, testimonium tunc attuli ex notissimo carmine ecclesiastico; *Michaële in virtute conterentem Zabolum*, hoc est; quod nemo negare potest: diabolum. 3. Proindeq; eundem etiam esse Zetarium & Diætarium. 4. Porrò Diætam siue Zæ-

Nn tam,

tam, antiquitus fuisse cœnationem, seu id quod Germanica lingua vocamus Tafelstuben / Italica *Tinello*. 5. Ex omni hac ratione eam summam redire, ut Zætarius vel Diætarius is sit, cui zætæ, diætæ, cœnationis cura commissa est. 6. Ad extremum, arbitrari me hoc munus fuisse seruorum, aut summum libertorum. Quæsiuisti, num ista omnia statim idoneis auctoribus astruere ac probare possem. Negaui, quippe imparatus, & deprehensus. Postea domum reuersus, cepi considerare singula diligentius & attentius, lubuitq; experiri, an obsequentiores & minus superbos libros haberem, quàm D. Præpositus, qui suos à se consultos aiebat nihil respondisse. Et est sanè, cur veteribus amicis meis, libris inquam, habeam gratiam, ita liberaliter & benignè responderunt ad omnia, neque passi sunt existimationem meam, hoc saltem nomine, apud Serenissimum Principem in discrimen venire. Vnicum est, quod nunc primum ab illis didici, diætæ quidem nomen non rarò pro cœnatione accipi, esse tamen cum huius vocis significatio latius tendatur. Ista quomodo se habeant, paucis, si vacat, accipe. 1. Dixi non aliud esse zetam quàm diætam. Plinius indicat epistola 17. libri secundi, ubi aliquoties diætam nominat, monetq; interpres eius Io. Catanæus, alios libros zetam habere. Eandem lectionis varietatem notauit in editione sua Henr. Stephanus. Iam libro 5. ep. 6. Diætulam quoque legere est, ubi alij codices, eodem teste, zeteculam præferunt. Turnebus itidem, vir magnus, & veluti Sol quidam philologiæ, ita sentit, & est qui primùm hoc eum docuisse asseueret. 2. Contractionis illius exempla, præter hymnum ecclesiasticum, permul-

ta ſunt apud alios. Ita Cyprianus ad Demetrianum, *Quid in ruinam Zabuli per ipſum & cum ipſo cadis?* quam lectionem teſte Pamelio agnoſcunt aliquot manuſcripti; Ambroſius de Fide ad Gratianum libro 5. c. 1. *Zabulus enim verum Dei filium fatebatur, Arrius negat.* Hilarius in Matth. can. 26. *Furem enim eſſe oſtendit Zabulum, ad detrahenda ex nobis ſpolia peruigilem.* Paulinus ep. 4. de Iuda proditore ſic loquitur: *verè ut zabolus, ignarus gratia Dei, in qua illi non eſſet portio.* Ita Græci ζάκορος pro διάκορος, ζαβάλλειν pro διαβάλλειν teſte Plutarcho. Et in Antonini itinerario, Zarrhytum pro Diarrhyto. Et apud Iſidorum Zanium pro Dianio; Sic enim legit vir doctiſſimus Hieron. Surita, nam in vulgatis libris eam lectionem non reperias. Sed deſino, ne ineptus fiam, & fortaſſe iam ſum. 3. Zetarium eundem eſſe qui Diætarius, ſpero homini non nimis pertinaci ex ijs quæ ſupra allata ſunt, ſatis probatum, quid enim poteſt afferri cum ulla probabilitatis ſpecie, cur ſi zeta idem eſt quod diæta, non etiam Zetarius idem ſit qui Diætarius? 4. Quid igitur fuit tandem vel zeta vel diæta? Reſpondi cœnationem fuiſſe, taleq; aliquid quale Germani **Tafelſtuben oder Türnitz** / Itali *Tinello* appellant. Probo. Sidonius Apollinaris lib. 2. ep. 2. *Ex hoc triclinio fit in diatam, ſiue in cœnatiunculam tranſitus.* Lexicon Græcol. vetus, *δίαιτα τὸ ὑπερῷον cœnaculum.* Tametſi huic loco non nimis nitor, ſcio enim cœnaculum aliud etiam ſignificare, & verò, opinor, hîc aliud ſignificat, ſicut & apud Iuuenalem Sat. 10. *rarus venit in cœnacula miles.* Varro diætam inde dici vult, quod in ea per diem edatur. Non quæro quàm rectè hoc, eſt enim palam ineptum, quod pace doctiſſ. Romanorum dicere

 liceat;

liceat; mihi satis est firmandæ sententiæ meæ esse. Athenæus libro 5. in descriptione nauis Hieronis Regis, *ad utrumq; parietem aditus medij diætæ fuerunt numero xxx viriles, quatuor lectis strata.* Vbi eruditus interpres Dalechampius diætas inrerpretatur cœnacula, cœnationes. Fuluius Vrsinus in appendice ad librum P. Ciacconij de triclinio Romano: *usurpatur autem,* ait, *diæta pro ipsa cœnatione & triclinio, tum ab alijs, tum à Sidonio.* Ostensum est diætam pro cœnatione accipi, ostendamus hoc non esse perpetuum. Plutarchus μίαν παλλακίδων δίαιταν à Domitiano extructam, cum ipsius Capitolii magnificentia confert; qui locus certè, si quid ego sentio, non de cœnatione muliebri, sed de loco ubi concubinæ Imperatoris degebant, accipiendus est. L. Codicillis ff. de usu & usufr. *Pactiæ & Trophimæ Diætas omnes quibus uti consueuit, habitet, quam domum post mortem eorum ad Rempublicam pertinere volo.* Quis hic non videt aliud esse Diætam à cœnatione. Plura sunt alia loca in ff. ex quibus idem apparet, quæ hic adscribere longum; & placet Iureconsultis, diætam in hortis significare habitationem voluptatis & amœnitatis causa extructam. Non aliter capio verba Aelij Lampridij in Heliogabalo; *Dicitur & balneas fecisse multis in locis, ac semel lauisse, atq; statim destruxisse, ne ex usu balneas haberet. Hoc idem de domibus, de prætorijs, de zetis fecisse dicitur.* Adrianus Turnebus Zetam vel Diætam ædificium dicit esse, vel membrum domus, cœnationem & cubiculum habens. Strabo libro XIII. κατεσκεύασε δίαιταν βασιλικὴν ἣν Τιμώνιον προσηγόρευσε. Interpres Xylander vertit *Regiam domum construxit, quam Timonium appellauit.* Rectè, nam Plutarchus de eadem re loquens,

οἰκη-

οἴκησιν, ait, κατεσκεύασε αὐτῷ. Possunt alia quantumuis multa in eandem sententiam afferri, sed ego breuitatem consector. Ceterum Molani & Baronij interpretatio stare non potest. Apparet autem eos, vel illos potius qui primi eam comenti sunt, in fraudem inductos istis Plinij verbis ep. 17. lib. 2. *Diæta per quam eleganter recedit, quæ specularibus & velis obductis reductisue, modò adijcitur cubiculo, modò aufertur: lectum & duas cathedras capit.* Non est, viri magni, hæc notionis vocis *zeta* explicatio, sed unius nō magnæ zetæ descriptio. Nec consequens est, ut si Plinius talem zetam habuit, omnis omninò talis fuerit. Dices ipse, si totum locum attentiùs perlegeris. 5. Cuiusmodi ergo Zetarij vel Diætarij munus officiumque fuerit, iam liquet homini non nimis iniquo, nempe Zetæ vel Diætæ curatio, scilicet ut munda esset ac nitida, tum ipsa tum suppellex, & instrumentum omne ad eam pertinens. Clarescet hoc magis paulò post. 6. Porrò functionem eam seruilem fuisse, non est difficile demonstrare. Romæ lapis vetustus.

DIS. MANIBVS. DEXTRI
CAESARIS. SERVO. DI
AETARCHO. DOMVS
AVG. TREBONIA. LAV
DICE. FEC. CONIVG. B. M
CVM. DVABVS. FILIS. FOR
TVNATA. ET. FELICE

Vetus Lexicon Διαιτάρχης, *Atriensis*. Neque verò dubium esse potest, quin Διαιτάρχης Diætarius sit, aut, si fortè, nihil enim affirmo, Princeps Zetariorum. Sicut Marsilius Cagnatus etiam de vestris ἀρχιάτροις disputat,

 ita

ita dictos, non quasi Principis medicos, sed medicorũ, quauis de causa Principes. Et eodem vocare videtur nomen Atriensis, quod honestioris seruitij fuisse nemo ignorat. Omninò διαιτάρχην, utcunque seruum, eximium aliquid supra ceteros Diætarios habuisse, nomen ipsum haud obscurè demonstrat. Sed alterius ista loci. *L. Quæsitum est* § 42. ff. de instr. leg. *Idem respondit, domo, ita ut instructa est, cum omni iure suo legata* &c. & infra: *hostiarij autem, inquit, vel topiarij, diætarij, aquarij, domui tantum deseruientes, continebuntur.* Iul Paulus lib. 3. sent. tit. 7. de legatis. *Domo cum omni iure suo, sicut instructa est, legata, urbana familia, item artifices, & vestiarij, & Zetarij, & aquarij, & eidem domui seruientes, legato cedunt.* Vel hic locus planum facit nihil Diætarium à Zetario differre, quam dictionem, Zetarij puta, totidem litteris scriptã, extra historiam S. Castuli, hîc tantum reperi. Habes de seruis. De libertis nullum testimonium possum adducere, nam superius illud de Pactia & Trophima, nõ ausim certò asseuerare huc pertinere, quod si cui tamen placet eò trahere, non admodum repugnabo. Sanè plus aliquid fuisse quàm seruum S. Castulum, præter alia id mihi persuadet, quod ter auditus fuisse dicitur, quæ cautio & moderatio in seruum, vile caput, vix congruit. Hæc sunt, clariss. Dñe, quæ de Zeta & Zetarijs in mentem venerunt, sed & alia complura, quæ non est operæ, & nimis ambitiosum sit persequi. Scripsi autem in gratiam Sanctiss. martyris Castuli, cuius precibus me supplex commendo, & Sereniss. Principis, cui tu, si tanti esse putabis, referes. Dominus quoque Præpositus, si aliquando hanc episto-

lam

lam legerit, satisfactum sibi esse fortasse sentiet, intelligetque, nihil opus esse Illustrissimo Baronio super hac re negotium facessere, inuentum quippe cis alpes qui voculam obscuram satis perspicuè exposuerit. Benè vale vir clariss. Frisingæ 21. Maij, 1604.

